LUSEI LEH A VELA HNAM DANGTE CHANCHIN

By Vanchhunga

Mizoram State Library
17925

LUSEI LEH A VELA HNAM DANGTE CHANCHIN

By Vanchhunga

Department of Art & Culture
[illegible], Mizoram

NOTE

'Lusei leh a vêla hnamdangte chanchin,' Vanchhûnga ziak hi Bazârah leh mi mal inah pawh hmuh tur a awm ta lo va Lehkhabu tê tak tê mah nise Mizo chanchin, a bikin Culture lam zir nan a ţangkai hle a, chuvângin thangthar zêlte tân chhut nawn a ni ta a ni

Darchhawna

Director, Art & Culture
Mizoram

The 15th Feb 1994

LUSEI LEH A VELA HNAM DANGTE CHANCHIN

Ziaktu VANCHHUNGA

(Evangelist hmasa ber, 3 zinga tel, Pastor hmasa ber 5 zinga tel—Chhakchhuak hnam)

Pianna—THENZAWL January thla 1875

Thla de chho lam sepui ki tia

Mizoram State Library
17925

1st Edition — 1955
Copies —2 000

Reprinted — 1994
Copies —1 000

State Library, Mizoram, Aizawl
Accession Number 29537
Date of Receipt
Supplier
Price

Printed at the Bethesda Printing Press,
Chaltlang, Aizawl

A CHHUNGA THU THLIARNA

MIZORAM STATE LIBRARY
Acc No 17925
Acc by
Class by
Cata by
Sub Heading by
Transcribed by
Location No

THUHMAHRUAI

Lusei tawng hmangho chanchin hlui— Thingtâm zawh kum 1881-ah khan upa kum 90 leh 80 leh 70 mi tûrhote hian mihring chanchin hlui hun kal ta leh chhak lam ram atanga thlang lam an pan dân leh tawng khat hmanga sakhaw khat beho leh tawng hrang ho tin an inhlâwm hran dân leh Sailoho mi tin zinga ropui taka lal an nih tâk bik thute hi an sawi fo thin a Upa te thu chu lehkha nei lovin'bengin kum 1891—1895 kâr hi ka ngaithla a

Tin, upaho chuan, Keini Mizo' tinn an tawng thin He ram chhûngah hian tawng chi hrang heng hi an 'hmang hlawm— 1 Rälte 2 Fênngo, 3 Paihtê 4 Pâwihtê, heng hi an hmang hle a, mahse 'Zo tawng mi tinin an tih chu Lusei tawng hi a ni Luseiho chuan an hnam hming hi "Mizo" an inti si lo, an tawng hi mi tinin "Mizo tawng," an tih chu a ni si Tute tawng pawh hi, "Mizo tawng" an ti si lo

Kum 1898-ah chuan lehkha ziak chu kan lo thiam ta hlawm a Kum 1901 khawchhiar hmasa berte hi Mizo tlangvâlte sawrkar khaw chhiarpui tanpui thei an awm a Lushai Hills chhûngah mipui singriat zêp zawp chu kan tling a ni tih a hi Chu mi chinah chuan mi khua ahlangah zin tâwr zêl tûr hian thiltih ka nei ta zen a A chang changin mi upa zual leh thil

chanchin hre mam awma ka rin ka hmuh hian chanchin hlui hi ka zâwt fo ṭhin a, kum 1906-ah chuan chanchin hlui hi ka tân thu beng lûṭ tak, ngaihnlâk ka tin loh lam thu a ni fo va Upaho hi thil hlui sawi tûr chuan ṭawng an châk êm êm ṭheuh va, hla chite hi a ṭha apiang hriat a ni a, sawi an hreh lo ṭheuh

Ka hriat châk hmasak chu Luseiho hi khawi atanga lo kal nge an niha, Lusei ṭawng hi engtika an hman ṭan nge ni, tih hi ka hriat châk avângin Lusei upaho hi biak bul hmasakah ka hmang a.

Tin, ka han chhui zêl chuan an ṭawng chu Sailovin an tâwmpui hmasa ber a, Seipui khua-ah. Tin, Fânai mi pakhat Chhanruanga, Roreh-lova pa, Fânai thlahtu chuan Lushai Hills chhûng-ah Selesih atangin a tâwmpui ta bawk tih ka chhui chhuak a, an che zaho ta tih ka hria Khaw hmun khatah an chêngho va, Seipui hmun ah chuan. Tin, ka han chhui zêl a, Sailo chu an lal atân a awm ta a, anni Lusei hnam hrang pa sarihte chu Sailo thuhnuai an ni ta tih ka chhui thleng a; ka han chhui zêl a, Lusei bulpui ber Chhakchhuak-ho chu Sailo lakah fatlum bawih tlan thein lon, chhuan thein lohvah kan lo tang ta tih chu ka hre ta a. Chhuan ka chak ta ble a, ka hre reng lo va, ka chhuah tak dan chu nakinah hi la hria ang

Tin, ka han chhui zêl a, hmam tih inhlawm hrângte chungah chuan mangangthlâk leh buai thlâk tak hi a thleng theuh zêl tih ka chhui chhuak zêl a. Tin, ka biak phakah hnam lang sâr chu Ralte, Siakêng leh Kawlni leh Fênngo hi an ni a Siakêng upa Khuangtawia te, Rozanga te leh Kâwlni upa U Thanga, Ralsi Damsavunga pa te, Thangkhaia Kristian hmasa, thu hlui hre mite chu chhûi takin ka bia a, chûng mite chuan an chanchin chu tha takin mi hrilh duh angin an lang a; thu hlui chhût duh mi ka nih an hria a Fênngo upa Samehpa phei chuan kum 1904-ah Hrângolhuana khawper Mausâm kawtah famkim takin mi hrilh Sânga Champhai Leilet lal leh Dokhâra Tahreuh khuaa Hrangvunga khaw upa chuan 1908 ah chiang tak ni âwmin mi hrilh

Tin, hun chu a han her dang leh a kum 1926-ah Thahdo lal te, Vaiphei te, Rângtê te Vaitê Paihtê te leh Darlawngla lho Sakhan tlâng thlanga mi ka be zel a, kum 1927 June thlaah Mandalay Burma rama Chinese 30 lai tur hi Mizo chanchin zâwtin ka bia a. Homalme khua Burma-ah June 1927-ah Burma lehkha thiam ho tam tak Lusei chanchin zâwtin ka bia a chu mi hun bawkah Sukte lal leh Thaute lal ka zawt a Kum 1925 ah Halkha lal leh Thlantlâng lal leh Zahau lal leh Huâlngo lal Tlaipui lui chhak mi ka bia a, chûng mi hote chuan Luseiho chanchin thawnthu an sawi chu tlik awm takin an sawi a Burma ho chuan Luseiho hi chngkim

nei sa, chhuan bêl leh sih leh fên, hriamhrei chi tin, darbu, darkhuang, darmang, thi chi ṭhenkhat dâra siam hmeichhe inṭawngchhilh chumchi te nei saa thlang lam panpin an ṭawi. Mi dang ṭawng zawng pawh hian tengkim neun awm ve ṭheuh nan an insawi. Bungbêl leh sih leh fên nei lo-va lung hriam leh thil ki kawma lo thlo mai maia awm hun an sawi phâk lo ṭheuh. Thu dik chu Burma lam atanga Lushai Hills pana kan chhuk hi khawsak theihna leh kamrah ei tûr lâk theihna hmanrua nêa kan kal a ni e Genesis 4 22-ah Lameka leh Zilan fapa Tubal Kama, thir leh dâr hriamhrei chherhtu tih kan chhiar a, keini Lushai Hills chhûng atanga kan han chhiar kirin A D 1800 ala rei (thûk) ṭawk kan hre lo Genesis ziak hun nên kan chhang khat ta delh delh e Nova thlahte kan nih ve si chuan hriamhrei kan neihna hi a rei hle tawh tur a ni Chuvangin thu dik ber chu ziak turin ka hmachhawn lui hrâm hrâm a, harsa sela, awlsam sela, dik lova ziak te awm sela, ka hriat loh vanga ka tihsual a ni ang ka tum chu zêldin te tel lovin thu dik ziak chu a ni e Mi tin duh ber tûr chu thu dik a ni ang. Chuvângin sut emaw, gêp emaw awm lovin a awm ang leh a nih ang tak chu ziak ka tum dân chu a ni.

Tin, Sailo hnam hi pakhat chauh Sisangh chauh a nih atanga hriat kum 195 thleng hman chhui fel a ni. Chu mi thil lang fiah avâng chuan hnam tin tân nawh chhuan engzâtnge kan nih

chin a lang ve ang, mi thlahtute hming hre zêl lo mah ila Tin, tûnah hei hi thliar fel tlêm tê—

Bung 1 Chinese leh Burmese titi, Chhing lung lal khua Aupataung—Awksatlâng chu

Bung 2 Rûn lui leh Tiau lui kar chanchin

Bung 3 Khaw siam hmasa Seipui leh mi tin chanchin chu

Bung 4 Sailo lalna ram Lushai Hills kal pêttute Ṭum– Thuang ruk chu

Bung 5 Sailoho leh an ṭhuihruai Lusei ṭawng hmangho Tiau lui kân thla tûra an kal

Bung 6 Lalsavunga Lalpuiliana fapa chin

Bung 7 Lalchêra fapa Rolûra chin chu

Bung 8 British sawrkâr Vai lian lo thlen chin chu

He lehkhabu hi chhut hmasakna ber a nih avangin a thu thliar dân te, thu inzawm rem dân thuah te leh a ziak dik thuah te a tha tâwk lo êm êm tih ka hria a Chûng ang kawnga a that tawk loh thuah chuan kei he lehkhabu buatsaihtu hi lehkha thiam lo ka nih hre rengin a chhiartu apiangin min hriat thiam ka duh a Chhut nawn leh hun te a awm chuan a fel lo lai apiang tihfela tihdik zel a ni ang.

Buatsaihtu

Bung I

Rûn lui kan tlâk thlâk hma thu hi Lusei tawng hmangho Mizote hian an hre thei tlêm êm êm mai Chutichuan han intan chhuahna hmunte phei chu hriat phak a ni hauh lo mai Mizo ho ten thu an sawi theih hla ber chu hei hi a ni — Changêl pûm leh Tûrsing mau pûmin Tuikhang lian an inkar kai a" tih hi a ni a Tuikhang lian an tih hi fiah takin hriat a ni lo va Luipui pahnih Irody leh Chindwin hi a eng zâwk hriat a ni lo va Tuikhang lian kân thu hi vawi khat an sawi a, Tuikhang lian hi Chindwin lui hi a ni âwm ber e

Kan han intan chhuahna hi hriat châk thu hlaah kum 1927 June ah khân Mandalay khuaah Chinese mi 30 lai awm khâwm hi ka hmu a An hnênah In hnênah hian thil hlui thenkhat zawh che u ka duh a nangni chu mi hlui ber anga ngaih in ni a lehkha ziakte chu hmân laia lo ching in ni a Keini Lusei hi chu tûnah hian kan hming kan ziak thei chauh a ni si a, thu hlui han hre phâk rual kan ni lo va Lusei hi hmân laiin in hre ngai em ?" ka ti a

Chhânna 'Hmân lai thila Lusei hriatna kan nei lo, Lusei kan hriatna chu tûn hnaiah hian a ni a In chanchin tel theihna âwm chu chatuan thawnthu kan hrilh thei che Hun rei fêt thil a ni ta Chinese lal pakhat chu an fapa thu

a buai a, lal fapa chu a hming Chhinglung a ni a. A pa hnên atangin a kal chhuak a, an khuate mipui tam tak hruaiin an kal a, Burmese rama tlâng lian pui a hming Aupataungah chuan khua lian pui a siam a Chu tlângah chuan lal Chhinglung chu a thi a, a khuate chu an darh leh vek a, chu khuaah chuan in thlahtute chu an tel ve'a ni thei ang, chu khuaa mi chu Chinese ramah an lo kir leh tih thu kan hre lo ve,' tiin an sawi a "He thil hi hun rei êm êm pawh a la ni lo ve," an ti a

Tin, Burmese ram Homaline-ah chuan kum 1927 June thlaah bawk chuan Burmese ho chu lehkha chhiar miho intite chu ka kâwm fo thin a Chu khuaah chuan Vai mi, Burmese hmeichhia nupuia nei fa ngah pui pui hi an tam a Gurkha hote an tam bawk a Vai tel lo chuan Bur mese chu chiangkuangin ka be thei lo va, Vaite nên ka kâwm fo va, Burmese ho hnênah chuan, "In hnênah thu thenkhat zawh duh che u ka nei a, ka tawng in ngaithla duh ang em ?' ka ti a "A thua thu a ni ang chu," an ti a "Lusei hi tûn hma lam rei takahte khân hriatna in nei ngai em ? Nangni chu kumkhuaa lehkha nei in ni a, in leh khaahte chuan Lusei in ziakna a awm em ?" ka ti a

Chhânna "Tûn hma khan kan lehkhabuah Lusei kan hre ngai lo va, Lusi hi kan hria a, chu mite nên chuan tuti thuin thawnthu angin chanchin tam tak kan kâra thu an ziak an sawi

a, mahse thil khawrei tak thu a ni, thawnthu chuan hmun khata chêngho inṭhen darh ta niin an sawi. Lusi chhinchhiahna chu hetiang hian an ti— Mipa leh hmeichhiain bengbeh an nei ve ve a, an tukkhumah sam an zial ve ve tih hi hriat fo a ni a, tûnah hian Kalemyo a lûtho khu Lusi an ni e," an ti a

Tin Chinese ho thawnthu mi hrilh ka ziak tâk thu kha Burmese ho hian Chhinglung lal chan chin kha dang hretin an sawi ve a

Hetiang hian an sawi— "Burmese lal pa thum lal inṭâwmin an awm a, lalna thuah an buai ta chiam a lal pakhat Chhinglung chuan chu khuaa mipui tam tak hnam sâwm hruaiin Aupataung tlâng lian puiah hian khua a siam a Chu khuaah chuan lal Chhinglung chu a thi a a khuaa mipui tam tak chu an darh ta a, Chin Hills leh Lushai Hills leh Imphal bial mi zawng zawng, Chittagong tlâng mi zawng zawng Halflong tlânga mi zawng zawng, Tripura mi zawng zawng chu an ni vek a ni Hêngho zawng zawng hi Chhinglung lal khua Aupataung aṭanga mahni duhna lam apianga kal darh ta chu an ni," an ti a Aupataung hi hmun hlui hriat theih a la ni nghe nghe a, Mizoho sawi dânin Awksatlâng khi a ni Kan han inṭan chhuahna bul chu Chinese leh Burmese-ho hnên ata chu kan ni ngei tur a ni. Mahse Rûn lui thlang kan thlen hma chan chin hi thil kan hre tlêm êm êm a ni Upa hoten

engmah sawi phâk an nei lo va, thu thang engmah a awm lo va, hla lah chu pakhat mah a awm hek lo Upa thu upa ber sawitute chuan Tuikhang lian Changâl pûm leh Tûrsing mau pûma kai thu hi a ni a Chu tui chu Chindwin River hi a nih a rinawm a, mahse hriat fiah phâk a ni lo ve

Tin, Aupataung hmun aṭanga darh taho zinga tel ve chu kan nih a rinawm a, mahse Aupataung aṭanga an chhuak hi an chanchin hriat theih a ni ta hauh lo va Lêntlâng hi khawi aṭangin nge an luh pawh hriat theihna tur upa hoten tuman thu mi hrilh lo. Chhinglung khua Aupataung aṭanga Lêntlâng hi an pan ni sela, Chhim lam Kânpelei lam aṭangin hmâr hawiin an lo kal nge ni, chhak lama Thangtlâng aṭangin thlang lam an han pan em ni, hriatna a tlêm êm êm a ni, sawi fiahtu kan hmuh phâk loh avângin Tin, Rûn lui hi a awm dân tlem han hriat hi a ṭûl a, nunau nêna kân theihna tur lai hi a awm lo ve

1 Tamu khana, Thangtlâng ralna tâwpa kân theih a ni

2. Mualbêm kai pangngai Liandova nupui Chhinghohawngi Rûn lui Lanin a lâk bona kai hi a ni leh.

3 Chindwin River a fin hmain a awm leh a. Hemi hmun hi nunau nêna kai theih a ni a. Chu lo chu a kam tawn khâm vek a ni.

Mi mal sarbakah kai theih hrâm hrâmna tlêm tê a awm, lui mak tak a ni. Mizo inchhâlho hi an lo kalna Lêntlâng an lo luhna hi hriat tumin mi tam ka zâwt ta a, mi hrilhtu ka la tâwk lo a ni

Lêntlâng hi chiang takin an luah tih hi tute pawhin an hre vek a, khawi atanga lo kala han luah nge an nih a hria an awm si lo

Pawi hla hlui zet pakhat chuan heti hian a ti a —

Ana kau hek huk Run ti dunga
Thangtlang leh Hmar pa lu a ti a

Lehlin —

A bèng zau pui pui chu Run luia
Thangtlanga tukkhum sam zial lu kan lak

tih ang a ni

Tin, Pawi ṭawng dânin, "Thangtlânga Hmarh pa ziangha," tih an thiam lo, "Enga, zanga, an ti re ro," an ti a

Lehlin — "Thangtlâng tukkhum lam sam zial pa "ziangha" an ti thei lo va, "Enga, zanga, an ti zâwk zuk nia," tih ang a ni. Upa thenkhatin, "Enga" hi ṭawng thar a ni a, "Zanga" hi ṭawng upa a ni e an ti deuh va, upa zâwk leh naupang zâwk an lang lo ve Tin, Pawi hla lêngzawng leh an ṭawngkam khat hi kan ngaihtuah chuan chhak lam atanga, Lêntlâng hi lo lût an ang deuh.

Tin, Burmese-ho thawnthu hi thu dik a nih chuan chhak lam aţanga Lêntlâng hi lo lût an ang leh bawk. Hei hi an thawnthu titi chuan, "Lusi ho nêna kan inţhen dâwn chuan Khampat hmunah Bûng kan phun a, thutiamin 'tawng khum' a ni e, Lusi ho nêna kan infâwk khâwm leh dâwn hunah lo rah sela, a zâr hian lei lo phiat rawh se," kan ti e, an ti a (Khampat chu Thangtlâng put Chindwin lui kama Tamu leh Kalemyo kâra awm a ni a)

Tin, Thahdo lalho thu ka ngaihthlâkah chuan Aupataung khua atanga teh chu kan ni theuh âwmin a ngaihruat theih leh a Hei hi an titi chu a ni a, Thahdo lal chi ropui ber Aisen hnam chu a inhriingtu hming la sawi thei ziah ziah zelin chhuan sawmli lai an lam zawm thei a Chu mite titi chuan heti hian chhim atangin hmâr hawiin kan kal 1 Thahdo, 2 Simte, 3 Tangkhul, 4 Vaiphei, 5 Rângte, 6 Zono, 7 Naga, 8 Meitei, 9 Khawthlang

Rûn lui hnâr leh Ţiau lui hnâr kan zawh chho va, kan kal zêl a, Imphal phûl kan thleng a, keini Thahdo chi chuan phaipui phûl chhaka tûn thlenga Aisen ram leh an awm hmun la hriat rengah hian khua kan siam a, tlâng mi tlâng rama lal hmasa ber hi kan ni Kan kaipui kan inhlhrualho hian mi zui zêl a, Meiteiho hi chu phaisui phûla Hindu fakir ramhuai chêngho [illegible] inbêlho ta a. Hindu sakhua an be ve ta

a ni Hindu Fakir chu an zinga lalah an siam a, an lalte hi Meitei an ni ve lo ve, a khua leh tuite chauh hi Meitei an ni "Keini chu kan inthlah zêl chu kan hria, chhuan sâwm leh chhuan ngana tak, Aisen lal ber a nupui fa nei thei lo hian Thahdo mi an rawngbâwltu Lakiri a rai a, fapa a hring a, Sisangh chu Chu chu Sailo leh Tiddim ram lal Kâmhau thlahtu hi an ni Kei mahni thingtlâng lal hmasa berte thlah an ni,' an ti tlat a ni Chu mite thu sawi dân chu han en chian chuan Chinese leh Burmese thu sawi thil pahnih langsârte hi thu dik anga ngaih theih a ni Lal Chhingluong hi an sawi ve ve a, Aupataung tlânga khua hi an sawi ve ve bawk a, tlâng mi ho kan darh ţanna hi Aupataung hmun aţang hian a ni ngei mai, chumi aţanga chanchin hriatna kalpui zel chu Thahdo chiho hi an ni ve ngei mai Hmâr an pan dân an sawite hi Aupataunga chhuak tan an ni ngeiin a lang

Tin, keiniho pawh hi chumi hmun aţanga han inţan chhuak chu kan ni a, mahse ţhu te, hla te a awm si lo va, Lêntlâng an lo kal luh kawng hi upaho hian an chhui thei ta lo va, tâwp ta ngin a lang a ni Tlâng mi chi tam tak hi chu Rûn lui kân thlain Lêntlâng hi kan tlawh hlawm hle a ni Amaherawhchu, Thahdo ţhenkhat hi chu an ţhuihruaite nên Rûn lui hi kân thla lovin Thangtlângah hian Hmâr hovin an kal phei a, Ta mu khanah phaipui ram hi an lût phei nun an ţahria; mahse, a ţhen chu Rûn lui kân thlain Ţiau

[illegible] hnam zawnga [illegible] phaipui an lût a ni. Chu-[illegible] Lushai Hills [illegible] hi an rap a ni, [illegible] hmar lam an pan a ni. Chûngho zing-[illegible] Meitei hnam hi an tel ve a ni ang e [illegible] Lianchhana [illegible] fam chhûnga tlâng [illegible] "Meitei tlâng" an tih avâng hian Meiteiho [illegible] tal chuan an hmang a nih a [illegible] a ni.

Tin, Mizoho hian Lêntlâng pawh tura an lo kalna hi kan hriat dân [illegible] upate chu a sawi thei [illegible] an awm si lo va, kan chhui thei lo a ni.

Amaherawhchu, Lêntlâng an han pawhna hi dik ngei tura sawina kawng pahnih hi sawi ve ve ila, pakhat zawk tal chu a dik ang.

(1) Rûn lui, kânin Lêntlâng an lo lût a ni, leh (2) Kanpelet lamah Matuhote Halkha lam an lo kalna lam hi; chu lo chu lo kalna a [illegible] lo. Tin, Rûn lui kânin Lêntlâng hi an lo [illegible] a ni ang tih pinawmna chu he hla hi a ni —

Lianchhunpuina hla —

[illegible]

[illegible]

[illegible] Lusei hi Rûn [illegible] an [illegible] [illegible] Lêntlâng

an lût thla a nih hi thil rinawm a ni Amaherawh-chu, upaho thu hlui sawituten an sawi zawm chiahna chu ka ngaithla hauh lo Lêntlâng an thlen hma hian hla pakhat mah kan hriatpui lo va, upaho kâ aţangin thu kamkhat chauh lo chu hriat a awm hek lo Chutichuan, Bung khat chhûng thu hi kan ziak theih sâng ber chu

Chhinglung lal khua Aupataung tlâng aţanga Lêntlâng luah tûra an lo kal dân hi a kawng kan hre lo va Chumi kawng chu kan hriat chian loh avângin a pawi êm êm lovah kan ngai tûr a ni, hei vâng hian— chu kawng chu thu dik pahnihin a laitat tlat avângin Aupataung tlânga Chhinglung khaw hmun chu hriat theih a la ni a, Lêntlâng an kala an luah reng hi hriat theih a ni bawk a, a kâr kawng Thangtlâng aţangin Lêntlâng an lo lût nge ni, Halkha lam aţangin Lên tlâng an lo lût tih hi a ni Lêntlâng hi Mizo-hoten an luahin an chêng reng tih hi mi tin hriat a ni bawk a, thu kan hloh hi uiawm tham êm êm pawh a ni lo vang, amaherawhchu, kum za khat dam emaw, kum za thum dam hial mi emaw pawhin ziak sela, a kim lêm lo vang

Tin, tlâng miho zawng zawng tichi-ai a, ti-mangangtu, a bul chhui theihna awm si lo, thu dik pawh ni hauh lo, ngaih sual emaw, vuah sual emaw, hriat dân fing lovin a hriat sual ni ngei "Chhinlung aţanga mihring hi lo chhuak an ni a, an bengchheng ta mur mur a, an tam tawk tawh

ang tiin Chhinlung chu an chhuahna a ni' tia kan pu leh pa thu mi hrilh kha tûnah hian fing leh hre thiam tûra ngaihtuah a hun a-ka hriat dân leh ka ngaih dân ka han ziak a ni. Chinese-ho thawnthu hian chiang takin lal pakhat a hming Chhinglung hian Aupataung tlângah khua lian pui siam pawlin leh fa nei lovin a thi a, a khuate chu an darh tâm a chhuai theih a

Burmese-ho hian chu thawnthu bawk chu thuhmun a, dang deuh hretîn an sawi ve a Aupataung tlânga Chhinglung lal hnam sâwm hruaia khua siam chu a thi a, a khuate chu an darh a a khuate chu tlâng mi Chin Hills, Lushai Hills, phaipui bial tlâng mi te, Haflong bial tlang mi te, Arakan tlâng mi te, Chittagong leh Tripura mite hi an ni vek e, tun thawnthu an nei

Aupataung hmuna Chhinglung khua ṭeh ta hmun tina darhhote chu an inhmuh leh changin an inbia a, "Chhinglung khaw chhuak kan ni e," an tih theuh hlawm hi, an inbiak dân hi khawi lai [illegible] vuah dik ta lotu, hre sualtu, ngai sualtute chuan, 'Chhinglung khaw chhuak kan ni' an tih chu, 'Chhinlung chhuak kan ni' an ti ta mai chu a ni ngei a; a vuah sualtu leh a hre [illegible] chu [illegible] hre chiahin mal maw tûr [illegible] hre lo ve, [illegible] lei kua lian puia mi- [illegible] a awm tûr a ni lo ve, [illegible] hian an sawi chauh

a ni zâwk ang Europe ramah leh America ramah te, Russia ramah te "Chhinlung" chhuah thu hi an sawi ngût lo vang e

Aupataung hmun (tûn lai sawi danah Awksatlâng) an tihah Chhinglung Chinese lal khuaa chhuakho chauh hian "Chhinlung" thu hi an sawi a ni ang e. Tin, Chhinglung chhuak nih hi hnam thenkhatin an ngaihlu hle a ni ang (Phaipui biala Lungtau tawng hmangho (Fêngngoho) chuan 1923 vêlah sawrkar hnênah an hnam hming atân 'Chhinlung chhuak' nih an dil a, sawrkârin a pe lêm lo). Chutichuan "Chhinlung" thawnthu kan nu leh paten min hrilh thin kha buaipui fo tûrah kei chuan ka ngai lo ve thil vuah sual hi a awm thei hle a ni Aijal — Silchar kawnga hmun pakhat a hming "Rêngtê" an tih thin, tûn lai hian hming dang lâr zawk a lo pu ta a, "Kolasib" tiin an hmang ta zâwk a Hmanah khân Rêngtê hmun thlalêr tak a ni a Bangla awm mah se, mêlvêng tlâm leh awmpui tlem an awm a, mêlvêng hotu chu Râlte mi Kola a ni a Sâpin chu hmun hlauhawm chu mi an tlêm avânga hlauhawm a nih an hria a Sawrhsâpin Kola hnênah, "Heta awm ve tûr hian mi sâwm la, mêlvêng leh awmpui tûr mi lêm lovin, i hmuh nât apiangah sachhiah leh fathang i la ve ang," a tih. In ruk a hmu a, an chunga lal (chief) a ni a. "Kola Chief" tih Vaihoten an lam thiam lo va, "Kolasib" an ti a, chu chu a ding hlen mêk ta a ni. A dang leh chu sawi leh ila—

"Chhinlung" leh "Chhinglung" hi hriat fel a ţûl a ni Chuaungo lal Vanpuia Sihfa pheia lal kha a khuate chu Khêltê, Râltê leh Hrangchal Fênngo mi Dârngâwnho an ni Sailo lo thang lian khan khua a la neih ve zêl tûr phalna tlawnna sum chu Sailoten an la duh ta lo va, hlauhawm a khaw chunga a thlen a hlauhawm ta a ni Kha mi hunah khân Thahdo lal Lalmânga, Phuaibuangah a awm a, Sailo ho ten an rawk a hlauhawm ta hle a, ţeh an tum ta a. Dârngâwn ţawngin Vanpuian hla a phuah a —

'Chhima Ngur zawng beh thi in tlai lem nawn ni
Ka piah Lalmang pai chem ang kawp tang ka ti,

a ti Sailo hlauh avângin Khêlteho leh Fênngohoten Khêl an siam a, mipui bum tûrin khua chu Ţiau in rawk lovin awm an duh a Bum thuin "Râl, râl" tiin an au va, a zâna zânin an tlân ta chiam a, zân tlânna phihrit thar phung chu "Khêlte zân tlânna ang a ni, a phihrit hun mai," an tih thin hi a ni Tûna Tualbung hi a hming hmasa chu Tualbum hmun a ni, tûnah "Tualbung" a ni ta.

Chutichuan, Chhinlung mihring han inţan chhuahna a ni tia kan nute thawnthu mi hrilh kha a awmzia tûr i hre ţheuh vang u Aupataung khua aţanga mipui kal chhuakho khan Lushai Hills hi ţhuang rukin an kal pêl a Ţhuang sarihna Sailoho hnen an luah ta a ni. Chung chu

a chiang thei thei ang hern hnam tin chu tin tân ka han chhui zel a nih Tin, Mizo pa kâ atanga Rûn lui chhak thu, kan hriat chiah chu Tûrsing mau pûm leh Chawngâi pûma. Tuikhang lian kân hi a ni Tuikhang lian hi Irody emaw Chindwin lui emaw hi a ni Chu thu lo chu Rûn lui chhak thu hi kan hre tlêm a ni e

Râlte chi hian an sakhaw hla chham tur bul berah chuan, "Siam aṭanga lo chhuak ka ni " tiin a ṭan a chûngho upate pawh chuan Rûn lui chhak thu hi engmah sawi tur an hre lo Rûn lui leh Ṭiau lui kâr thu chauh hi an hriat chu a ni ve bawk

'Siam" hi Malaya kianga "Siam" hmun hming a ni thei ang em? Chu chu ni thei sela, Siam atang hian Aupataung, Chhinglung khua chu an lo lût ve a ni ang Lêntlâng leh Siam kâr thu hi engmah sawi theih an nei lo a ni ang Râlte upa mi dam reiho ka biakten mi hrilh lo 'Siam" thu hi sakhaw thuah chauh lo chuan engmah an sawi bel lo a ni ang, ka hre lo

Chutichuan tlâng mi hmêl puteho zawng zawng hi kan nausên piang mawng dumho hi Chinese hnen aṭangin kan lo inṭan chhuak a, Lêntlâng kan thleng chu Lêntlângah chuan kum za engzât emaw kan chêng tih hi thu lang fiah ber a ni e.

Chinese ram leh Lêntlâng kâr thu sawi fiah theitu an thih zawh hnua ngaihtuah a ni a, kan hre chiang thei lo a ni Amaherawhchu, ngaih-tuah thiamho tân chuan Chhinglung lal khua Aupataung thu hriat a tichiang hle a ni

Bung II

Rûn lui leh Ţiau lui kârah hian chanchin tam tak an nei a, mahse kan hre thiam vek lo ve Liandova, mi hmingthang tak te nên pawh hian Lusei ţawng hmangho hi khaw khat awm khâwmna chu an nei ngei a, an awmhona hmun chu kan hre lo, Lêntlâng put nge Thangtlâng put kan hre lo Hlain an awmho tih a sawi —

"Ni a chhuak ka hmu hmasa ber
Liandova te inchara
Sava te Chawngzawng te chawm ziau ziau

a ti a Tin, Liandova hi Rûn lui chhaka Thangtlânga chêng nge a nih Rûn lui thlanga Lêntlâng ah? Hlain a sawi dân chuan Rûn lui kânin a zin tawn ngei tih a sawi a ni —

Ka chiah lama pal siau siau ing e,
Ka kih lama Run lui a lian
Ka thai Chawngi pam ta lua rawh se"

a ti a A nupui Chhiahchawngi leh a hmeinu a kai a, a nupui a kaihna lam kut a ţang zo ta lo va, tui lianin a len bo sak ta a ni tiin titi thuin a sawi a, hlain a sawi bawk Chutiehuan khâng hunah khân Rûn lui kam tawnah khua a awm a ni ang, hlain min hrilh —

"Tlangah ka zuk thlir a an run hnlam chir cher
Phai zawl tu rial rial e thar khua sat ing e

a ti a, chanchin a hril chiang ţha hle a ni Rûn lui kam tuaka khuate chu an inzin tawn fo thin

a ni tih hi thu [illegible] a [illegible]ng, hlain min hrilh Lungngaihpuina hlain an phuah —

> *"Kuahpui sur bum bawhin vanrial a ko ve,*
> *Ka mawi kai nan e [illegible] vai a lian e,*

a ti a. Khâng hun khâ hun tlai tak mihringhote hi an lo ting hle tawh a ni e. Darbu te, Darkhuang te, Darmang te chu an sum ropui a ni, an thin ni leh an ropui min an tum nasa êm êm thin. Limsih tlântu Tumpâng sial fela khawhin-an bei thin a, sa chi dang te nên an kâp fo va, sa lu lâm hlate an phuah a —

> *"Zuksiahn tlang dung rawn zui,*
> *A ki Lim thingah nawn e,"*

a ti. Lim thing hi Lêntlângah chauh a awm a ni ang, hmun dangah ka hmu phâk lo. Tin, Tumpâng sialin Lalhmingliana a sik hlum khan Darbu, Darkhuang, Darmang nasa takin an tum chiam a, hla tak atanga lo hretuten an lo phuah a —

> *"A khi tlang [illegible] Tian dar a ri e,*
> *Tumpâng sialin a vawr e Lalhmingliana,"*

a ti. Hlain "[illegible]" a tih hi Lêntlâng [illegible]. [illegible] a ni ang, mahse, a ni zawk chu ka hre chiah lo. Chutchuan Lusei tawng hmangho hian hla an ching hle a ni, an tawng [illegible] hi [illegible] a pha êm kher lah tak a. Chutchuan an chêt velna hmun hi an hla [illegible] te hi a [illegible] a ni.

He bungah hi chuan thil hriat phâk a lo lang tan ta a ni Hla te, titi rimawm tak takte kan hre phâk ta a ni, miteho khawsak dân kawnga thu hriat tur thu lang chiang tak hla phuahtu leh phuah chhan lang chiang, phuah chhan mihring hmingte pawh hla thuah chiang takin kan hriat a awm ta a ni Chutichuan Bûng khat chhûng ai chuan Bûng hnih chhûngah hian kan pipute thu kan hre felin kan hre tam zâwk dâwn a ni

Chutichuan Chhinglung lal khua Aupata ung tlâng an han pêl a, Rûn lui an kân achinah khân titiin min hrilh dân chuan leido neih loh lai awm lo hialin a sawi a, amaherawhchu, a kim a chang chuan ziak kher lo mah ila, a then azâr chu ziak a ţûl a ni Pawiho nên hi chuan an inhmu chu an indo nghal mai niin a lang Mizoho hian awm hmun khuarna an ben bel hma aţang pawh hian Pawiho hian an that nghalin an sawi Tin, thil fiah taka hriat hmasak chu Luseiho, Seipui khura awmho leh Thaute Sihzâng an tih bawk hi an indo a ni, chumi hun chu a kum kan dah thiam lo va, chhuan 21—23 a ni tih hi chhui theih a ni. Hei hi eng tiana hriat theih nge a nih ? Thauteho sawi dân chuan Seipui khur mi, Luseiho nêna, kan indo chu hun sei pui a ni. Keini lah kan huai a, Luseiho lah an huai sa a, kan indo ţumah hian keimahni mi a hming pawh Thaute ţawnga sak chiah "Galna" (Râlhrâta) chu tleirâwl tîr hi Seipui

Luseihoten a ramkal chu an la bo ta a, kan ındo chhûng a rei êm a, a chanchin kan hre thei lo va, kan ınrem hnu chuan kan hrıa a, nupui fanau nei a lo ni tâ a, kan hnênah a lo kır duh ta lo va, hei hı a kâ aṭanga kan thu hrıat chu a nı, 'Thangtlânga fuan thar hmuna ka awm laıa ka nu'n a mumang thu mı hrılh khân, 'Lusei mı ı hmuh hma leh ı chanchın tur a chıang hma ang a, ı hmuh tlai leh ı chanchın tur a tlai ang,' mi tı a, tûnah Lusei hnên ka thleng ta a, ın hnênah ka lo kir duh tawh lo ve,' tın thu mın hrılh," an tı

Chutıchuan, Galna thlah chu tûnah hıan chhuan 20, 21, 23-na a ni Tın, Galna Seıpuıah a awm hma hian Luseıho Seıpuıkhurah kum eng chen nge an awm ka hre lo, mı hrılh loh avangın Tın, chu lo chu heı hi a nı leh a—Luseı Chhak chhuakho chu—1 Seıpuı, 2 Bochung, 3 Khawkâwk, 4 Sânzâwl He khaw palıah hıan an awm tih kan hrıa

Tın, leıdo an neı tıh an sawı leh a — 1 Chuaungo, 2 Chuauhâng, 3 Hauhnâr, (he mıte hi Luseı bawk an nı) Chu mıte chu an do a ni An ındo chhan thubuaı ṭanna pawh Zawhte mei ıntansak thu a nı, tın mı hrılh Hêng hı an chênna khua mı hrılh lo, mahse an ınhnaı hle a ni tih chu zawhte meı an intansak thu hi thu dık a nıh chuan kêl daı dan leka ınhlat a'ni ang Chumi ındo ṭumah chuan Chuau-

ngohote chuan Khawkâwk khua, Chhakchhuakho khua an lâ tih mi hrilh Tin, Chhakchhuakhoten Hauvawnga, Hauhnârpa Darbu leh Luahtalha ṭhi mal ṭha an la ve tih mi hrilh Tin, an indo chu a tira intualvuak ang an ni a nakinah an inthat ta a Lalrênga leh Lallûnga an that a ni tih hlain mi hrilh, tu zâwk lam nge tih a lang fiah lo, an hming hi Lusei hming a ni ve ve Lalrênga hi zai lam hlain an phuah —

A tu emaw Lalrenga thattu
Lalreng thattu Haungova lo maw
Lalreng kan thah mei fuala kan aih
Kan thui ngulin khua lo em nn e

tiin Lalrênga thattu hi Haungova a ni tiin hlain a hril Hauhnâr hming a ni mai thei chuti ni sela, Lalrênga hi Chhakchhuak a ni mai thei.

Lallûnga hi Nilên zaiin an phuah —

An awi an awi an awi e Lallunga
Zoralin e an awi e Lallunga

tiin He indo hi an rei leh rei loh thu mi hrilh lo He indo ṭumah hian Chhakchhuakho hian an hneh zâwk a ni tih mi hrilh He indo avâng hian Lusei dangte rual lovin Chuaungo, Chuauhâng, Hauhnâr hi thlang tla turin hma takin Ṭiau lui hî an kân thla a Tin, hei hi an thlang tlâkna kalkawng leh an kal dân chu a ni —

Lêntlâng an kalsan a, Khawkâwk vêl aṭangin ni tlâk lam hawnin an kal. Rih dil bulah

Tlau lui an kan [illegible], chutichuan Champhai hmun an luah [illegible]. Hrangchalho eng huna thlang [illegible] upaten mi hrilh lo Champhai phaivelah Hrangchal an khat vek tih mi hrilh. Chu hun chuan Hrangchalho hnam hming "Lawi" emaw, "Penngo" emaw, "Hmâr" emaw hi a la awm lo va, "Hrangchal" hi a awm a, an hmun hlui Tlau chi bula Hrangchal hmun atanga chhuk thla khi an ni, an hmun hlui khi Thangtlehana Zahau lal ram chhunga khi a ni. Chutichuan Chuaungohote kha Champhai vela awm hmun khuar lovin an kal thla daih a, Sihfa leh Saihmâr pheiah hian an hmun an khuar ta a ni. Nakinah kan sawi famkim ang

Tin, Rûn lui leh Tlau kâra chanchin ropui lo lang leh chu Kâwlni hotu pasaltha Dârbunga leh Siakêng hotu pasaltha Chawnglula hi an ni, Siakêngho khaw hming mi hrilh lo Kâwlni khawpui pahnih hming mi hrilh, Suaipui leh Lungmual a ni an ti. Tin, Siakêng leh Kâwlni hi inhuatthlâu hnam bik an ni an, Hualhâng leh Hualngo ang hian. Tin, Chawnglula leh Dârbunga chu an nhau vai an nhau dâr chu ruthlâk an tih zâwng takin Dârbunga chungah Chawnglula a tawng a, Kâwlni chi pum pui chuan Chawnglula chungah [illegible] an nghat a, Siakêng chi pum pui pawh Kâwlni chungah an thinur ta a, an inbei ta phut mai a ni, an ti.

Tin Dârbunga chu feina an khawh thlu ta dêr a an hotu ber an thah tâk avâng chuan an tum chu an ti thei dâwn ta lovin an inhria a, mite chuan ţawng an nei tain an sawi An tum chu Siakêng hotu Chawnglula chu man an tum a ni Chu chu an ti thei dâwn ta lovin an hria a

Kawlni ka phat lai chun vanah
Ka dak lau lau Kawlni ka chau tah
Chawng lul man thei tau

tih hi an tawng chhuak chêk a ni ang e, kum khuaîn chanchin hlui thu sawi hmunah hian lek chhuah a ni ve fo thin a ni

Tin, he mite chi hnih hi an sakhua pawh a thuhmun a kha hunah khân an sakhua a hrang hret a Hnuaipui vawkpui in hnuaia a lu phûm chi an ni ve ve a Kâwlni chu tûn thleng hian hnuaipui a la nei a, Siakêng chuan hnuai pui chu a nei duh lova, a bân ta a mahse hnuaipui lu phûmna chung kawmchâra chung zawh takah chuan sa serh pawimawh ber chu an ei a ni

Tin, Chawnglula te chu Kawlniho chunga an thinur chu a reh duh lo va Suaipui leh Lang mual khaw hausa chu an sumte la vek turin Siakênghoten Pawi an sâwm a an remti a, Pâwih ho chuan Kâwl an sâwm a an remti a, Chawng lula teho leh Pâwihho leh Kâwlhote nen chu khua chu an rûn ta a ni Chu khua an rûn chu an hneh a, an ûm darh a, ramhnuaiah te an tlân

a Hlaın mı hrılh —

'Pawık no cha cha hawng thawk e
Kawlni rimlu ka Suaipui leh ka langmual a nuam lo ve
Ka Suaipui leh ka Langmual a nuam lo ve
Hnahthing hnuaiah sakruang paltning ang kan tun
Hnahthing hnuaıah sakruang palthing ang kan tun
An thlun lu leh Kawr silai tui ang kan lak

tını Tın he hla thu hı kan ngaihtuahın an lo that ve tih a lang Tın, sılai thu an sawı a, meı pêk sılaı emaw, zehlung neı emaw a nı ang Tın he Suaıpuı leh Langmual khua tıchhetu hı an chıte an nıh avângın an ınthen deuh va, mahse nıkhua a lo reı a mı dang beıh a lo tûl a an ṭangrual leh thın a nı

Sawıtute — Kâwlbuaıa pa Khuangtawın, Sıakêng upa, U Thanga, Kâwlnı upa, Rahsı hma sa Damsavunga pa Thangkhaıa, Kâwlnı upa Krıstıan hmasa Saılâm lal Saırûrra hnawh chhuah Lunglei bıala pêm lûta kha Chutıchuan ındona chu a awm fo va, a hrıat dan tur remchâng chı în zıak ıla

Lêntlâng dung Halkhaho zıngah khân hnam chak lo zâwk an tlânchhıa a— 1 Takam, 2 Bâwng, 3 Bâwmzo, 4 Tuıkuk, 5 Langrâwng, 6 Hrângkhal, 7 Kumı, 8 Mâwk, hnam dang nên

Chûngho tlânchhıa chu Ţıau luı leh Chhım tuılıanpuı (Koladıne) ınfinnaah hıan luı an kân a, Sailo ram lo nı ta Lushai Hılls emaw, Mızo emaw hı an kal tlang a, tûna Chıttagong vêla tlâng mıho khu an nı a , chi ṭhenkhat pheı khu

chuan Halkha hla chi 'Kaih lek aw pui an tih chi chu an chhawm thla a, an la sa fo a ni Takam lal Pamânga leh Chhanruanga fapa Rorehlova chuan Halkha lalna an chhawm a an lal ve ve Halkha lalho sawi 1925-ah Halkha khuaah lalho sawi

Tin, Hrângchalho chungchâng thuah khân kan ziak hnu Thahdo tawngkâ kha han ngaih tuah zawm leh ila — Thahdoten hmâr hawiin chi hrang 16 lai kan kal an tih kha thu dik a ni ang Tiau lui hnâr pheiah khian an inthlauh phei zel a ni tûr a ni Chuaungoho thlang tlâk laia Champhai phuar vêla Hrângchalho lo khat an hnam hming si per chu an chênna tlang hming a chang ta hi ngaihtuahin chiangkuang takin chhui kim thei lo mah ila —

1 Lawihmun, 2 Chawnchhim, 3 Chhûngtê 4 Zotê, 5 Ngûrtê, 6 Fango, 7 Lungtan 8 Dârngâwn Hêngho leh a dang nên ngaihtuahin kan hmaah hmâr panin kan kal tia thu sawite thu hi thu dik a ni ang. Kumkhaw chên kual nân ruat theih loh chhan an nei a, an kal pêl ngei a ni.

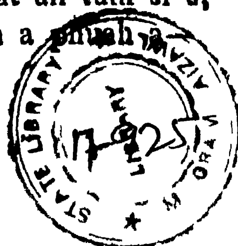
Tin, tlânchhia mi dang te —Hêng chiho hi an ni tawng inhre theiho an ni. 1 Chawhtê 2 Puntê, 3 Rawitê, 4 Ngêntê 5 Partê, 6 Pautu 7. Chente, 8 Maipâwl. He mite hi Champhai

chhak Lêntlâng, Lênchâu leh Darkhai phei hmun Ṭiau lui chhak zau fêt Bapui tlâng thlengin an luah a ni an ti

Tin, Pêlpâwl Rûn lui kama chêng zultu Pawi leh Ngâwn Pawi Khiangte hnam hming atâna chhâlho nên an indo bawk a Chu mite indo chu an inbeih dân chu kal kawngah an in lam bun thin a, an inthat thin a ni An inbei fona hmun langsâr ber chu Darkhai kianga kâwn thûk a hming "Dârchawn kâwn" an tih khi a ni Dârchawn kâwnah khian Ngênteho râl bun chuan, an hai palh a ni ang e Hualhâng pa Thangchhûnga an that a Mi an râl palh avângin Hualhângho hnênah chuan thupha an chawi a Hualhângho chuan tih palh na na na chu tiin an unau hnai ber Hualngoho pawh râwn lovin an ngaidam a Chu chuan unau inthenna a siam ta a Hualngo Hualhâng hi Siakêng leh Kâwlni anga inhnai zual bik an ni ve a Thangchhûnga chungchâng thu avâng hian an inṭhen hmasak berna a ni a Mahse mi dang beih hi a ṭûl thin a chuvâng chuan an inṭhen hlen thei thin lo a ni Tin, chu mite indo chu rei tak chhûng an inbei a, a tâwpah chuan Ngênteho khân an tuar thei dâwn ta lo va, tlân an tum ta a, an zingah chuan hmeichhia pakhat hla phuah mi a awm, a hming "Pi Hmuaki" a ni an ti Tûnah pawh an hmun hlui Ngêntê tualpui la hmat khi an ṭinsan dâwnin hla a phuah—

"Kan Ngamte khua khaw nun nuama kha
Thla ka fam hman ki nghilh rua lo ve

tiin Tin, titi thu chuan thil mihring chin ngai loh hi a sawi a, thudik ni âwm takin hlain an delh kilhtir nghe nghe a Pi Hmuaki chu a tar êm a, a kal thei lo va, tlan chhiat an tum si a, a nung chungin an phûm a, hlain a phuah a—

STATE LIBRARY AIZAWL MIZORAM 17825

Nauvate u nau haiate u
Tha te te i han mi hai chhilh rawh
a ti e an ti

Tin kha mi chi 8 lai tlân ta khan Tuivai lui hi kân lovin an kal a, Vamur tlângah, Sialkal tlângah, Chalfilh tlângah, Durtlângah, Tuahzâwlah "Vâwmlâm" he tlâng hming hi an vuah a ni an ti Saithahah awmhmun an khuar a, nakina Zadêng hotu Pu Buara thlang tla hmasa khân a ho khawm a ni Pu Buara chu chhim hawin a pher a, Thorâng tlâng tlâk lama Sairil zoah hian a thi ta a ni tiin titiin a sawi a

Tin, Thangura thlah hotu nihna chang hmasa hote hi an chanchin chhui fel thei upaho awm lai khân lehkha ziak Mizo hoten an la thiam lo va, upahote vân vawm khaw zawn zawh hnua hân chhui hi thil awlai a ni lo ve Mizoho Sailo thuthrual lo ni tâho hian hla phuah an ching êm a, chu chuan an chanchin thenkhat chu a tlang chauh a ni.

Tin, Dârlawng-hoten eng vângin nge ni he ram Lu'hai Hills hi an kal pelh chhan? Hei hi thil lang fiah tak a ni Lalvunga te Lianchia te Lianpuia te hi mihringho zinga chanchin nei mi an ni ṭheuh va, an chanchin pawh hi hman lai aṭang khân hriat zawm zêl leh sawi zawm zêl a ni a Hla hi an hming chunga phuah a tam hle bawk a, hriat fiah theih miho an ni

1 Lalvunga hi Hualngo a ni an ti

2 Lianpuia hi Palian, Ṭhangura thlah hming pu ve a ni an ti

3 Lianchia hi mi fing hmasa Chhanpiala Hnamtê mi thlah a ni an ti

Tin, Lianhna Fârhmunah hian an awm ṭheuh a ni an ti Tin, Lalvunga leh Lianpuia hi lal inkhingin an lal dûn a, lalna thubuai a chhuak a, Lianpuia hian Ṭiau lui thlangah khaw thar a sât a, Lianhna aṭangin Rih dil thlangah Ṭiau lui chu a kân a, Khuanglêng tlâng sânga tûn lai mi-ten Lianpui hmun an]a tih hi a khaw thar sah chu a ni an ti

Tin, Lianpuia unaute chu khua siamin Vaphaiah leh Fârkâwnah hian an awm ve ṭawh an ti. Tin, Lianpuia chu Lalvunga chunga a thinur a reh thei ta lo va, chu khua pathum chuan Lalvunga tihhlum an phiar ta a ni an ti An

thu rawt dân chu, "Remna thu sawi tha turın Fârkâwn khuaah lo zın rawh," tıın an ko a nı an tı Tın, Lalvunga chu Fârkâwn khua a zuk thlen chuan a farnu chu a pasal nen Palıanho hrâng chu zuıın Fârkawnah a lo awm a, a nuta chu a hmuh veleh tlân ru thuaı turın a hrılh a "Ka u, tlân ru thuaı rawh, tual an nı lo ve, râl an nı e, thah che an phıar a nı," a tı a an tı Tın, Lalvunga chuan "Thu tha remna thu sawıın lo kal rawh mı tı a, tual nıın an insawı sı a, tual râlah chuan Lalvunga ka tlân êm dâwn em nı'? a tı a an tı Tın, zû an zu khâwn a, zû chu khâwn hı a nı a a khâwn apıang chu an tlâk thuaı nân tıın an hnungkhırh a an tlâk veleh an phelh a, mı dangın an khâwn leh a, chutı bawkın an tı zel a Lalvungan a khâwn ve a an hnungkhırha thah turın an hnûk chhuak ta a Fârkâwna hmun pakhat Bâwltê an tıh hmun hnuaı chhuah lampanga Luıte dunga lungpuı lıan puı puı tûnah pawh la awm reng chu chumı kâ'rah chuan an vıt hlum a, a ruang hıan Lıanhna khua a thleng lo ve an tı a Chutıchuan a a farnu chuan lungchhıaın tah hla a chham a —

Ka u tlan rawh ral a nı e ka ti a
Tual ralah em chuan Lalvunga ka tlan lo vang

ı tı a" Chu chu Chaı hlaah an sa a, dırıam nân Palian khuaa mıten an sa Hla —

Tlan rawh tlan rawh
Lalvung tlan rawh ral an ti
Tual khel ralah Lalvung ka tlan ngai lo ve," tiin

Tin, Tiau luichhak Lianhna Fârhmunah a nu chu khawhar takin a ṭap a, dunam nan thah ho tâka a ruang pawh in lawi lo a ni a Hla an sa a —

'Lalvunga nu tap tap lo la i chauh vang
Ka fa Lalvung sahlamah ui zo ta e,' tiin

Tin, Mizoho râl thah buatsaih dân hi kan zawk chu a ni teh meuh va (1) Sahlâm (2) Hrânghmual (3) Tuirual (4) Ârkezem (5) Kawkvahai te, (6) Meichaw (7) Chhâwn (8) Lênchhâwn (9) Ngênchi chhâwn (10) Râl lu lâma mual lam dan râl ngul phunte hi hmu ngai lo tân hriat a harsa hle dâwn a ni ang. Mizo hoten an thil uar ber fo chu a ni si a

Chutchuan Lianpuia ho hian Lalvunga khua an bei leh a ni ang, titi sawituten Lianpuia thlang tla hla taka a tlân hi Lalvunga leh Lianchia an thah chu an kut hnu an hlauh a ni, an ti thin. Hmun dangah Dârlawngho ṭawng ka zak chu i hmu ang

Tin, tlâna rama chêng hnam tam leh chi tinte pawh kan [illegible] theuh kan pu puie theuh an hman intiam chhuah dân hi ka hmu chhuak a, i [illegible] [illegible] awm takin nniat thiam hrâm tum a tha ang, mi hrilhtute mi hrilh ang chu ka ziak tur chu a ni a. [illegible] [illegible] hi i [illegible] [illegible] [illegible] a ni a, mahse

lêhkha nei lo hnam kan ni a, pi puteho chu chhui kîm rual a ni hek lo

Chutichuan Chhinglung lal khua Aupataung — Âwksatlâng atanga kan hian darh chu tawng mhre thei ho, chi khatho apiang chu kan mhlâwm hrang ta a, mahni kawng turte chu kan zawh ta theuh a ni ngei mai Nupui pasal inneih pawlh hek lovin, chi tam deuh chu an langsâr deuh va, chi tlêm deuh chu an langsâr lo a ni

Lêntlâng atanga kal hrang ta Thahdo leh a ṭhian te, Pângkhawho Chittagong biala chêng ta te, Dârlawngho Tripura biala chêng ta te Ngênteho kal ta chiam te Chuaungoho kal taa Lushai Hills-a chêng ta te, Sailoho leh an ṭhuihruai Sailo rama an luh rualpui hote zingah hian i thlahtute an tel ngei tur a ni

Chutia chi tin mhlâwm hrangho chu hmun tinah an darh nuai nuai mai a, intihduhdah leh intihchhiat hi an ching thuai a, hnam tlêmhote chuan, mi chite an zawm hma a, chi rip deuh chu mahni chi an awm rei â ni

Lushai Hills pêl hmasate chu —

1 Thahdo leh ṭhuihruai nên
2 Ngênte pâwl-ho kha
3 Pângkhaw-ho kha
4 Dârlawng ho Pahan hnam kha

5. Chuaungo, Chuauhâng, Hauhnâr kha.
6 Champhai zâwl kin chhim lama lâwm lung dawhtu mipui thurual-ho kal taa Tualchêng lungphunlian phuntu-ho hnam khat thurual Fênngo-ho kha an ni a, an thlahte pawhin Haflong atangin tûn hnaiah khân 1912 vêla Champhai mite hnêna Chêngkawl kâwr hnip thu zâwta lehkha thawntute thlahtute chu an nî chiang

Chuaungo, Chuauhâng, Hauhnâr he tum ngana kal hmasa hnua tel lo zawng hi Lêntlângah khian an chêng ve ta rêng a, chûng huna mi tin hlauh khawpa hmingthang hmasa chu Chuau ngo hnam — Dârkâwlchhuna tui hleuh thiam hmingthang hi a ni Chûng hunah chuan hotu lian tumah an la awm lo Dârkâwlchhuna chu mi tin hlauh khawp a ni tih engtinnge kan hriat theih ? Hrângchalho Tlauchisih kianga mi Hrângchal hmun atanga thlang tla kha Champhai vêlah an khat a, a dang thlang tlaho Tiau lui chhaka Sûrbung pheia chêng Hrângchalho leh Champhai vêla chêngte kha tang rualin Champhai chhim lam mêl 5-ah Tuichhin (Faihmun an ti bawk) khua an tak tê Mângthâwnga pawh a awm a, a fapa Mangkhaia pawh Rûltung tha pui ni âwm chu an ûm a, Champhai leh Sûrbung vêla Hrângchalhoten an vawng ngam lo va, Lusei hmun Zâwngte khua awm Dârkâwlchhuna hnênah an pe a ni. Chu chu hriam chiang takin a sawi —

"Dara sawngka lerah ka chuan a
Kan Champhai khua Thlohvang thlir ing e," a ti

'Ka pa n dar thlir bu riat a nei a
Mi tlan duh lo ka pa Mangthawnga,
Mi tlan duh lo ka pa Mangthawnga
Kan neih cher thlir zawng tlang thang na a

tiin He "Zawngtlâng" hi Zawngtê chu a ni, a ni chiang — Mângkhaia tâwna hmun Kâwlchhuna in a ni chiang Zawngtê khua hi 7000 a ni, a tirah chuan mi hlauhawm hmasa mi huaisen buatsaih a ni.

Kâwlai khawpui Suaipui leh Langmual khua chu Kâwlni pasaltha Dârbunga chuan a siam lian angin, Chuaungo pasaltha hlauhawm thama hmingthang hmasa Dârkâwlchhuna buatsaih a ni Chuvâng chuan Hrângchalho sal man Mângkhaia chu hmun dangah an vawng ngam lo va, an pe a ni. Tuibuala tâng mi âwm takin Mângkhaia pa'n hla a phuah a —

Bualte sahlam ual ta hnu kha,
Mangkhaia kirin ka ring lo ve,
Mangkhaia kirin ka ring lo ve,
Tui leh luang kirin ka ring zawk e."

Mângkhaia thattu chu Tuibual khuaa Hrângchalho an ni Râl thattin an that a, a lu Pâng thlangah an khai a, Pâng chu tûnah a la dam Mângthâwnga chuan Mângkhaia lo kalna tur hawng hawn nan, a lo kalna tur khua chu sal-ah a pe vek a, Tuibual khaw tê tak tê chu

a thei thei ngaihtuah ngei ni, a pawisa mam lo ngei ni, hriat fiah a har, thu mal a pe lo va Chu Tuibual khuate chuan an thlah vangin hlaim a chawi ta a ni

Tûnah hian kan pi puteho han inbuatsaih tan dân hi hriat fel a harsa a, Lal an la awm loh avangin mi tin hriat khawpa pasaltha hi lal a ni tih hi awih thei main suh la, a ni chiah si Darkâwlchhuna kha, kha tih huna a ropuina thil dang hriat chu hei hi a ni leh a— Darbu tha hmingthang zawng zawng hi Siakêng mi pasaltha Chawnglula kutah a lût vek a Kâwlni mi ropui hmasa, khawpui ropui nei hmasaho kha a hneh avangin, amaherawhchu, Siakêng chuan kut hnu hlauhpuina hla takah an vacha thlawh a

Hmun liah khaw lian pui puiin an awm— Haimual 2 Khuaihnuai 3 Khawzim 4 Rûnkuam— Lênchau chhuah lam Rûn lui kapa

Tin, Kâwlni ho chu Darkâwlchhuna te nên an cheho ta a ni. Chuti chinah Suaipui an tinsan china an khua upaten mi hrilh lo

Tin, Zawngtê khawpui chu Darkâwlchhuna a thih veleh hnawtho, Zawngtê hmun kianga Khawruma awmtu lai tar zawngte Chhakchhuakho khua Seipui mi va siwmsa Pasuaia te chhûng Galna thlahte an kalpui, tak thlahte Sailo atâna chang tate khan tan hmun siamna bulpuiah an

hmang ta a Chu khua chu an chungchâng tur an ngaihtuah ngun nan an hmang ta a ni Tin, râl chhuah sum lam nia an ngaih lamah chuan mi 10 zelin zan nga riakin râl bihthlain Santiri an indin thlâk zel a, zan nga chauh ni mah sela nula ngaihzâwng te hmu lova an awm chu rei an ti a, 'Ka nu ka va ngai tawh êm," an ti a

Ka nu ka ngai ka ti
Ka nu tak ngai lovin
Sial dum phaw rai vena
Tincheri ngai ing e

tin an phuah 'Tincher' tih hi "Siali" emaw, "Lêngi" emaw tluk a ni A chângin unau anga khawsate Santiri ah chuan an va riakho va, Hla an phuah a—

Kan unau thumin
Kan unau thumin
Zawngtlang liana
Saihmun ral kan ven

an ti a Heta "Saihmun" an tih hi hnim pakhat Sai hi a ţona hmun riah bûk chu "Saihmun" an ti a ni Sai, rannung lian pui Elephant' hi a ni lo ve Elephant râl an vêng a ni lo ve , Zawngte khua hi an ţehsan hnuah a hotu deuhvin hla in an phuah zui a ni—

'Ka khua sangsarih
Zawngtlang sangsarih
Teu ang pel ing e, tiin

Tin, Rûn lui leh Ṭiau kârah hian ân lo in fâwk khâwm tial tial a, chuta ṭang chuan Sailo ṭawng hi a lo ṭan tial tial a Hêngho ṭawng hi a awm nge awm lo ka hre thei lo — 1 Châwngthu, 2 Hnamtê, 3 Renthlei He mite chi hrang chi thum hi Sailo ṭawngin an ṭawng lôh hun chu ka hre phâk lo Khiangtê hi Rûn lui dunga Ngâwn-Pawi Khiangte hnam hming atâna inchhâlte nên khian chi khat an nih chuan Khiangteho ṭawng chu kan hria a ni ang a Sailo ṭhuihruaia telho hi chuan Rûn leh Ṭiau lui kâr aṭang hian Sailo ṭawng hi an hmang ta zel chu a ni Chutichuan Khawrua khuaah Hnamteho Chhanpiala thlahte khân Sailo chu "Lal mah" puhin buh an chhûn tâk miah si avângin, an kiang hnai mite chuan Sailoho chu hotu leh lal angin an ngai tial tial ta a ni Chu tichuan, an infâwk khâwm kha an thurual tam tial tial a, an hnêna tel duh loteho khân an hransan tial tial a, chuvâng chuan Sailo ṭhuihruai nên thlang an tlâk ve hmain chi hrang inhlâwm hrang hoten Lushai Hills British sawrkârin an vuah Sailo ram hi ṭhuang rukin an kal pêl a ni Chûng mite theuhho chu an chanchinte in chhui hunah in hriat theih nân he rama mite chanchin mi sawi lanpui theih nân mi ka biakte hi han târ lang ila, an ṭawngte chu hriat tlâk tak takte a awm nual hlawm nghe nghe a ni

1 Chinese mite ka biakna Mandalay 21 June, 1927

2 Burmese mı kà bıak Hòmàlińe June 30, 1927

3, Dârlawng mı ka bıakna 1926 Dârchawı leh Tlahup khuá

4 Vuıtê mıho ka bıakna 1929 Bungpuilâwn leh Phaıtawng

5 Thahdo Lalho ka biak 1926 Tuiśuang leh Śenvawn

6 Râńgtê mi ka bıakna 1926 Tuihlang

7 Vaıphêı mı ka biakná 1926 Maıtê leh Chawngkhawzó

8 Sùktè lalho ka biak 1927 Tiddım leh Tawnzang

9 Thaute upa ka bıakna 1926 Mualbêm

10 Zahau lal leh upa ka bıak 1924—1925 Siıngai leh Tlau

11 Halkha lal leh upa ka bıakna 1925 Halkha leh Timbuál

12 Thlâńtlâng lal leh upa ka bıakna 1925 Rûlbu

13 Fêńngo upa ka biak, 1928 Phêrzâwl leh Pârbung

14 Hualngo lal leh upa ka bıak, 1925 Seipui leh Vaphaı

15 Shakêng upa ka bıakna Sêrchhıp 1907

16 Khêlté upa ka bıakna 1910 Zânlâwn leh Mualvûm

17. Saılo upa Lalsânga ka bıak, 1918 Ngûr

18 Hualngo upa Salmânga ka biakna 1914 Khuanglêng buhseng pâwl bûkah

19 Fênngo upa Samchipa, Sumkhûma pa leh Sânga Headman, Ruala pa Hmunhmêltha 1923

20 Sailo upa Rûngnâwla biak 1906 Sekhum

21 Lalburha biakna, 1906 Dârlung

22 Kâwlni upa U Thanga, Rahsi Dama pa Thangkhaia Kristian hmasa biak 1906 Sailâm

23 Pachuau upa Taitebawnga biak 1930 Aijal

24 Pachuau upa Laikûra biak 1953 Kolasib

25 Hrângvunga Rolûra thlah Lungrâng lal biak 1948, Lehkhathawnin

Hêngho thu hi kam hnih kam thum ka ziak tel nual hlawm a, an thu sawi i hriat huna thil thenkhatte chiang takin an hrilh che a awm ang Chûng chu i hriat fel theih nân, mi hran sawmhnih panga aia tam hi ka târ lang a ni e Kum 1906 hma khân lehkha ziak hi Mizo hian lo thiam tawh ni ila, Mizo chanchin hi kan hre tha hle tur a ni a Lehkha kan thiam hi hun tlai tak a ni a, thu hretu mi hlui an thih zawh hnuah a kim a changa hretu kan be phâk ta lo a ni.

He chanchin hlui ziaktu hi ni khat tal pawh ziak zirna sikula kal lo ka ni a, thu fing i tâna ziak a awm lo vang Mahse thil hlui hriat duh

neih chuan chhiar thin la chu, thlarâm tê tal phu i hriat phah mial thei ang He lehkhabua i thu hriat tur chu thil kal tawh hnu a ni ang Thil kal tawh hnu pawh chu a' thenzawl chauh a ni ang Ka thil hriat duhte chu i hriat duh mi a nih chuan, i hriat atâna ziak khâwm loh a hriat awlsam ber tura târ lan thliah thliah a ni Tin hnam tin chanchin hi chhui theih a ni lo Lusei zingah hian pute hming hria hi a hre vântlâng kan nih mai avângin Chhuan 20 leh 35 chhûnga inthlah zelte hming tunge mi hrilh thei ang ? Mi ropui Sailoho chauh hi mi tin lo chhui thin kha an ni a chhuan 20—23 chauh chu ka chhui thei a ni, a dang chu ka ti thei lul lo In thlahtute hming in hriat loh, mi dangin an hriat si loh kha ziak theih a ni lul lo a ni

Tin vawi khat chu mi pakhat lehkha thiam deuh leh thil tin thiam inti deuh hian min khak deuh va, ' I chanchin ziak hi Sailoho chanchin chauh a ni a, i puzawnho an nih pheng vâng a ni e " ti deuhvin ka chhâng a, "A nih leh i nu Pa hming, i nu pu hming, i pu nu hming i pu pa hming, tutenge ni min hrilh thei em ?" ka ti a, pakhat mah min hrilh thei ta lo va a hnârah thlan a bawl ta mai a , "Pakhat tal hrilh tur i hre lo maw ?" ka ti a Ani chuan, "I thil mi zawh kher hi ka hre lo a ni," tiin a bei la tlawng lo hian mi chhâng a, a tâwpah zawng, "Ka hre lo a ni," a ti ta a Keini, "Khati kha a ni a, hriat loh thlak ka duh chung hian ka ziak thei lo a ni.

Hnam tin hi an thlahtu chhui thei ila ka duh a mahse min hrilhtu an awm lo a ni Sailo hi chu upa a chhui theitu an awm avânga ziak thei chauh ka ni e," ka ti a

Chuvângin nangni a chhiartute pawhin mahni invuipui hauh lovin ka ziak hi chhiar ula kan pi pu chena mipui hun kal ta chu i hria ang Chutichuan thil kal hnu i hriat chuan i thlahtute kal zelna kawng chuan nangmah chiah kha a han chhunin, a han zawm ta che tih i hria ang a, i kalna tur i la ngaihtuah a ni ang chu

Tin, he ka lehkhabu hi a chhuanawm lul lo va, kei a ziaktu hi ka lehkha zirna a tlâwm êm a, mau chông nâla pensil leh thir Thin kual ke zuma zir ka ni a, thu ropui ziak phâk tur ka ni lo va, chu chu hre rengin chhiar ang che u I zir duha, i ngaihtuah duh chuan Chemtâtrâwta thawnthu leh Chhûra thawnthuah te pawh hria tur tha takte a inzep ve nual a ni

Ka sâwm nawn leh a che u a ziaktu mâwlzia theihnghilh lovin chhiar ang che u Chêng sâng (Rs 1000) man te, chêng za (Rs 100) man te a hlu êm êm a, Mandalay khawlaiah chhûnah vûr tui dere (as 2)-in kan lei a, kan in a, kan hlim ve hle a ni, kan châk a daih ta a Thu nawi tlâm tê tê hi i tana hlu i phawk hlauh thei a ni e. Tin, mi lehkha thiam pakhat chuan, "Kei ka ziak hi a kawngkai dânte a fel ang a,

Vânchhûnga lehkha thiam lo ziak chu a kawng kal dânte a mâwl ang a, ṭhil hriat nei mah sela, tlâktlaiin a ziak thei lo vang" ti lam hian a sawi a Chuvângin ka lehkha ziak hi ka mâwlna hre reng chungin chhiar turin ka sâwm zâwk rêng che u a ni Ka lehkhabuah hian i thlahtu rei taka lo kal zelin nangmah chiah a rawn thleng chia, a rawn hmuak che uin, in chuktuah ang a, i kal zelna i thlir dâwn avângin, Sailoho pawh an lo kalna kawng a lang ang a, an kalna tur an thlir ang

Tin, hnam tin hi fel taka chhui theih ka châk a mahse kan thlahtute hming pakhat pawh hre si lo chuan ka ziak thei lo va Mahse, heti hian ngaihtuah ila, a chhui theih— Sailoho kan chhuina kal dânah hian kan thlahtute an tel ve hun chu a awmin a rinawm a chutichuan kan lo kal zelin kum 1906 atanga kum 1954 kâr hi kan lo thleng a kan pi leh pu lo kal dân chu kan tâwk ta a, chuta ṭang chuan kan kal leh dân tur thuah hian mi tin chu thlirna hmun khatah kan ding tlâng taah ngai ila Kan thlah tuho kan pi leh pu an hming kan hriat zui zêl loh avânga kan chhui theih loh kha, mi dang chhui theih hi tâwmpuiin chhui theih angah i ngai ang u Chutichuan, rilru hahdamin kan pi leh pu lo kal dân chu kan ngaithiam ang a, kan intâwk ta a Keini erawh chuan kan kal zel dân tûr chu kan thlir zui dawn a, kan kal ta dâwnah i inngai

ang u Tin, kan kal chuan thil engnge kan tawh dawn chu kan hre lo thei vah i ngai ang u. Tin, kan Mizo tawng thu tawi dânin thu ziak hi, 'lo thlotu hnu an târ rual thlieh ang hian chhawp rual theih a harsa a, inthluan theih zungin ziak loh theih a ni thei lo a ni Thil kan hrilhfiah duh kha hrilh kim lohva kan thlauh chuan, hrilh kim kan tum hunah thu dang nêna inzawm rem lo chunga ziak a ni tûr a ni.' Hetiangin :— "A sâl a, a tan a, a hâl a," ti ila, engnge a sah, engnge a hâl, tumahin kan hre lovang a, a sah leh hâl kha hrilhfiah a tûl a ni. Chuvângin insûlpêl zunga ka ziak hi lo hre thiam hrâm hrâm ang che u.

Chutichuan, thiam lo chung leh thei lo chunga thil hriat tumna hi i hriat loh atâna târ lan a ni lo ya, i hriat duh chuan i hriat ngei atâna târ lan a ni. Tin, a tawngkam hi chhawkawlh deuh taka sawi changte a tam ang Ngil rem taka sawi tum chuan thai lan kan tum thil kha a mâwl zo vek emaw, kawng dang a kâwk emaw a ni ang.

Thu tawpin, Wezuk a lo kal a, ka thiante chuan [illegible] puiin an khawh theih zut zut a [illegible] tin rân rân a, ka han [illegible] a ti a A hmâwr tê [illegible] chu a sawitu tum [illegible]

'Chhim chhakah chuan intivei zet hian 'Mi buan duh chu lo ding rawh u a ti a An han buan hlawm a mahse an hneh lo va Kei chuan, ka hnen i lo thlen hun chuan i châk lovang tin ka lo nghak rân mai a, ka han buan a, ka hneh lo a ti a

A hmâwr atân chauh hian thu dang kha a saw a ni Chutiangin ṭawngkam remchâng then khat hian kan tihlan duh kha a tiho thei a ni Chuvangin, ziak ang zel hian lungawi takin chhiar tum hrâm hram ang che

Tin kei lehkha thiam lo tân chauh hian thu fel taka ziak tlu iah hi a harsa a ni bik lo ve, mi thiam tak takte pawh hian tawng rem inchuk tuah thliah hi chu harsa an ti ve a ni ang Pulpit a an thu hril kan ngaihthlak hian Dr Lalnenga, zêl din thiam tika thu sawite hi mipui lungrualna a tling mang lo a tling hrâm chauh a ni e Ṭawng dân thiam hi a harsa lul a ni awm e mahse, min hrilh kha kan hriat fel theih chuan i lâwm ang u Pâwih silai lei tur ena, kheuh hreuh taka en hi chu thil engmah hian an tlin lo ṭheuh a ni e Isua chauh lo hi chu tling chiah an vâng hle a ni

BUNG III

Chhakchhuakho Hualhâng leh Hualngo upa, thu hlui chhik taka hre mi nia ka hriatte chu kum 1912—1918 ah Hualngo upa Salmânga Champhaia ka chên thin lai khan Tiau lui chhak leh thlanga chengte ka zâwt fel ṭhin a

"Eng tizia nge ni Tiau lui chhak atanga Tiau lui kân thla turin an duh angin an kân thla thei hlawm a, keini Chhakchhuakhoten kan kân thlak theih ve loh le ? Luseiho chanchin hriat ngei tuma ka han chhui hian Chhakchhuakho chu Ṭiau lui an kân theih nan Sailo hnêna luh sum Luahtalha thi mal tha leh Hauvawng dârbu ṭha chu an pe tih ka hria a,' ka ti a Hualhâng leh Hualngo upate chuan luhsum chawi hian Tiau lui thlang ram tha kan ûm ve hi a chhan kan hre chiah lo ve, kan rin erawh chu hei hi a ni—

Hualhâng leh Hualngovin Chuaungo leh Chuauhâng leh Hauhnâr tangrual, Seipui, Khawkâwk, Bochung leh Sânzâwla awmin kan do va, kan hneh zawk deuh va Luahtalha ṭhi mal tha leh Hauvawng dârbu ṭha hi kan la a annin Khawkâwk leh Sânzâwl khua mi lâk sak a, mahse an ṭeh ta a Champhai velah hian Hrângchal—Fênngo chu an khat ta vek a, an tum pêl a, Sihfa phei chu an bawh a, Chuaungo mi pakhat Vanpuia phei chu Râlteho Hrângchal Fênngoho nên Tampui khuaah a nei a, Sial 100 in khuang

a chawi nghê nghê a chu Vânpuia chuan Sailo-ho hnênah mi sawi chhe deuh a ni thei e A nih loh leh Chuaungo leh Chuauhâng leh Hau hnâr tangrual kan dova kan hnehzia te, Thautê kan dova kan hnehzia thu thangte avang hian Sailo lal nih tum hian mi huphurhin mi hmul chhûm deuh a ni thei e Chutichuan, thlang tlâk ve hi mi phal lo a ni ang tia rin thu chu a awm an ti a

Tin an hnênah chuan zawhna dang ka sawi leh a, hei hi — Eng tizia nge ni, Hualhâng hote fatlum bâwihah kan âwk chiama Sailo hnênah 'Eng vang nge ni eng pawi nge in khawih? ka ti a

Chhânna— 'Kha thu kha a ni tak asin, luhsum kan pe a Tiau lui kan kân thla ve kha kum 20 chhûng chu engmah tâwk hauh lovin kan awm a, Hualngo mi ṭhen tlêm tê phei chu khua leh tui an siam ve a Riangtleiah leh Pilerah leh Luangpâwnah Hualngo hmun an luah hlen tâk Aijal atanga chhim lam mêl 7-ah khuan khua an siam a, kum 20 tal ah chuan Sailohoten chu Hualngo khua pali chu an rawt a, chu khaw li chu an that vek a Hmun danga Hualngo la awm chu an infâwk khâwm thuai a, Hmar hawi in an chhuak a, Phuaibuanga Thahdo Aisen hnam lal Lalmânga chu belh an tum a, luh sum atan ṭhi mal ṭha, chem tah ṭhi leh darbu tha kalzângbu chu an pe a, an awm ve ta a

Tın, Saılo lal khuaa mı Chhakchhuak tlân duh lo Hualhângho chu Bâwıh tlan theıh loh leh pêm vâkvaıa an awm pawh an pêmna Saılo lal khua a nıh chuan lal hnênah chuan, fatlum bâwıh, chem sen bâwıh ka nı tıh hrılh tura thupêk tlat an delhtır ta a Tın Phuaıbuang tlanga Thahdo lal Lalmânga chuan Hualngoho chu kum 2 na tâwpah a rawt leh ta a, an neıh zawng zawng an la vek a Thah bâng tlân chhuak chu mıpa (7) pasarıhte chu Tuısen hnar Champhaı panna kawng Aıjal atanga mel 70 ah an ınhmu khawm a, Falâm Pâwıh tlêm tê la nı kha bêl turın an kal ta a Hualngo tlân duh lova bıru ta zawkho chu hnam hmıng dang 'Hmâr Luseı ıncHhâlın Saılo leh Thahdo ramah an awm ta a, tın Hualhâng upa leh Hualngo upaten mı hrılh a nı A Sawıtu Salmânga Hualngo upa Chutıchuan Lushaı Hılls a chêng hnam tın zıngah hıan Chhak chhuak Lenchungho Muchhıp chhuak ınchhâlho hıan an tuar ber a nı, phur rıt ber phurtu an nı Saılo chu anmahnı hnêna lo seı lıan a nı tıh ı la hre zel ang phêk dangah

Tın, kum 1926 ah khân Dârchawı khuaah Dârlawng upate chu thu hrıl hna thawka ka zın chuan an hnên ka tlawh a, an chanchın chu ka zâwt a "In chanchın Luseı upahoten an sawı thın a, ın kâ chu ka la be phâk ngaı lo va, tûnah hıan ın khua-leh-tuı ka lo thleng ta zêa a, ın chanchın ın hrıat ang chu mı hrılh duh ang em?' ka tı a, Annı chuan, "Duh tehlul maı, keını

Thangura thlah Palana thlah zel kan ni e kan chanchin chu Hualngo Lalvunga nen kan pu Lianpuia chu an inbei a kan pute chuan Lal vunga chu an that a a khaw tlangval hmel tha pawh an inrûnraah an that a kan kuthnu chu a nlauhawm a thlang lam kan chuh ta zel a Pûng dil h te pawh hian kan la muang tl a ta lo va thlang lehzual kan thleng a ni Thlang kila kan awm hi Sailo lal Sailianpuian mi buni a, Kan fanu nupuian nei rawh u, tun thu mi hrilh a sum keing ţeuhvin kan kal a, lam lakah chuan min that vek a kan sum chu an la vek a, mi bi m dan chu Zampui tlang chhuah lam hawiin kan kal liam a, lui te dung kan zawh a mi bei ta a kan lal Hrângvunga leh mi pakhat kan chhuak hlawl a, an ti a

Chutichuan tûn lai hian 'Suamlui an vuah a Tukkalh zawh Langkaih lui râl khi a ni Chu lui tê chu Dârlawng leh an vêla mite tawng in 'Kasit an ti a "Thinurna lui ţe" Buaina lui' emaw a ni, Suamna lui an ti a Chumi chinah chuan Lusei lam hi kan hlau lehzual ta che u a thlang kan chuh zêl a ni Keimahni hi Ţhangura thlah dang kan unau anga kan ngaihte chu kan tana hlauhawm ber an ni ta si a Tûnah Pathian thu avangin Luseite chu mi that lovin kan hmuh theih che u chuan thil lâwmawm a ni ang an ti a, an khawngaihthlâk hle a ni Ţhat chu kan theih ang chuan kan chuh ve ta kha a ni ang a, mi phâr en mai pawha

bawlhhlawh leh râpthlâka lang hi a biangah te hian lian pui pui a uai thluah a varak sa te kan eipui a, ţhat kan tum chung chuan Isua kan rin na chu a fel lo a ni ang kan ten deuh va, kan hlau deuh bawk

Tin, kum 1927 bulah khân Vaiphei leh Rângteho ram chu ka tlawh a an hnênah hetiang hian ka tawng a, "Lushai Hills ah chuan Vaiphei te Rângtê te an awm ve nual a, nangniho hi Manipur ramah in awm a eng huna inţhen darh nge in nih ang aw !" ka ti a Mi chhânna chu hei hi a ni —

'Keiniho hi a then chu Manipur ramah hian kan awm ve fo rêng a a then chu Sailo khua-leh tuiah kan awm chiam bawk a, tin, keimahnihova kan awm ve chu Mâwmrâng khâm kârah kan awm a Sailoho mite lung tê phûn ang kan ni a, mi ûm ţiau ta a hmar lam khaw hmun nghet nei ang hian kan rilru a awm a Manipur ram hi kan pan ta a, a then chu Sailo khua leh tuiah kan chang ve bawk a ni Kei mahnihova kan awm theih loh rau rau chuan Sailo khua nih kan duh lo va, Manipur ram kan pan a ni Tin, kan ban pal pawp leh dêk dêk che u a, kan mite sumdâwng vâk kha Lamsuaka te khân an lo that leh ta mai a, Sailo ram mi hring hi kan hlau thei hle che u a ni, kan hmân lai rilru chu chutiang chu a ni," an ti a

Tın, kum 1928-ah khan Burmese ram chu chhuahsanın Paıhte tlım puı ramah chuan awm leh rıh turın kan hotuten rı tır a ka awm leh ta a chûng huo chuan Sımte mı te, Zo mıte leh Khawl mıte pawh ka tlawh tel thın a Ka chênna pıah hmar lam hretah chuan Hrângchal Fênngo (an hnam hmıng thar Hmar sam phıarho) chênna a nı a khua pathum laı a awm a chûng-ah chuan a hma hma lawkte khân ka chêng a

Ka rılruah chuan Fênngo upa tıtı thu khaw-châng chanchın hluı thuah kawm ka châk ta a an hnên lamah chuan ka zın a upa pathum laı thu hluı chhuı âwm mı chu ka han kâwm a

Tıau luı chhakah chuan Fênngo sûlhnu Tlau chı khur bula Hrângchal hmun tıh chauh ka hmu thıl dang chu ın sûlhnu hluı emaw hla emw tıtı thu engmah ka hmu lo va, ka han chhuı zel che u a Champhaı phuar vêlah hıan ın chêng tıh chu a lang chıang hle a nı Hrângchal hnam hmıng hlır hı hmun hmıngah a pu Chawnchhım te Chhûngtê te Thıak te, Dârngâwn te Khawbung te Zotê te, Ngûr te, Lungtau— Kêlţên te, Fango te, Bıatê te tlâng leh hmun hmıngah a chang zo hlawm a Champhaı phuar vêla chêng hı Râlte Khawzım leh Khuaıhnuaı leh Rûnkuam Haımuala chêng-ho nên ın ındo nasa hle tıh Râlte hlaah te pawh a lang a Tın, ın chanchın hı ka han chhuı zel a, Lallula Saılo lal hıan Râlte lak ata a hlıah khuh che u tıh a lang a hlate pawh a awm zêl a Tın, ka han chhuı zel a, Mângkhaıa lungdawh

an tih tâk te chu Hrângchal Fêngngoho mipui buat saih nun ka ring a— Mirâwng lamlian rita hmar hawia fâwn phei nun ka hria che u, Vapâr te in luah phei a, Tualchêng rama lungphun lian te chu phuntu in nun ka ring a, Haflong thlengin kal phei che um ka hria, tûnah lehkha kan thiam hnuah Haflong-a Fêngngohoten Champhai mite hnenah lehkha an thawn a "Kan pi puten 'Champhaiah kan chêng a, chêngkawl kâwr hnip kan la thin,' an tih thu hi hriat zel a ni a, Champhaiah chêngkawl kâwr hnip a awm em?' an ti a Chu thurochhiah kal zel chu a lang fiah hle a, chêngkawl kâwr hnip a tam êm si. Tin he thu hi ka zawt leh a che u, "Vanhnua liana farnu Khiangte hnam pasaltha Dinâwnan a nei a, khua an siam a Fêngngoho hlir khuaah an nei a chungho chu Pachhuak bâwih an ni a, Ralte kutah Lallulan a kum a, nakinah Sailo chu an tlansan phut a, a thea an lâk kir leh chu Pachhuak bâwihah an chantir a ni chuvangin chu lalnu chuan bâwih an nihna avangin vâwkpa an talh khêl a la zel a, chu chu a duh chhan a, Vân hnuailianan a duh loh pui pasal a neih luihtir avangin chung chu thlang mahse, a hnial lo a ni tia upaho thu hi a dik em? Lushai Hills Fêngngo upa pawh tam tak ka zawt a ni," ka ti a

Chûng upaho chuan, "Dik e, tûna kan awmna Manipur rama kan lût zel pawh Sailoho bâwih nihna kan nin vâng a ni," an ti a Lushai Hills

Fênngo upate, pa vhin, "Tlân an hruai kir lehho kha Pachhuak bâwih an ni, tlân duh lo chu bâwh kan ni lo," an ti a Fênngo upa Samchipa Sumkhûma pa leh Dokhâra, Thangluahi pa ka biakna— 1904 ah chuan, Sialsûk khua atangin Hrângchhuana khua Ngopa te chu Evangelist hna thawkin kan han thleng phâk tawh, Vânphunga khua Khandaih te pawh Vânphunga khuaah zirtirtu Hrânga chuan nupui tur biakpui turin mi sawm a, Mausam kawt khuaah Sam chipa farnu kan bia a, Samchipa chu thu khawchang hre thiam hi a ni a Kum 1906 ah chuan ka hmu leh a, Fênngo chanchin thawnthu ka sawipui a, ka ziak a Tin, kum 1924 ah chuan kan awm vena ram Champhaiah a lo awm ve a Hmunhmeltha hotu Fênngo mi Headman Sanga nen chuan thawnthu hlui chu ka zawt dûn a thu thuhmun fovin Samchipa chuan a sawi Sanga Headman pawhin Samchhipa sawi chu dik a tih pui 'Fênngo mi pachhuak bâwiha awmho chu Hmar hawia tlân mipui an hruai kir kha an ni" an ti ve ve Fênngo upa Samchipa leh Sanga sawi

Tin, Sialsûk khaw bulah chuan Lalhrângvunga Laltlûnghluta fapa khua Lamchhip a awm a, chu khua chu Fênngo hlir tih mar tur hian a tiampui an awm a, Dokhâra chu thu hre thiam mi a ni A fanu chu Thangluahi Biaka M A nu hi a ni Dokhâra leh Fênngo upaho, upa tukho chu chung an hnam chanchin chu ka zawt a.

"Fênngo hi a ṭhen chu keini Chhakchhuakho angin bâwih in ni ve a, a ṭhen chu bâwih in ni si lo va, Lamchhip khua hi Fênngo khawpui a ni a, bâwih pakhat mah in awm si lo va," ka ti a Upaho chuan, "Fênngoho hi Hmar hawia mipui tlân kha an hruai kirte chu Pachhuak bâwih an ni a, tlân ve loho chu Sailovin min bâwih lo a ni Nangni Chhakchhuakho pawh Hualngoho vangin a ṭhen tam fêt chu fatlum bâwih in ni a, Sailoho ṭhawih phâk loh mi chu bâwih in ni lo ang bawk hi a ni, an ti a Fênngo upa Dokhâra sawi

SUKTE UPA THU LALTE SAWI Lusei ram lal Sailo hi kan thlahte an ni lo, kan unau an ni Ngêkngûka leh Bawklua hi piang dûn dûn an ni, keini fa u thlah kan ni, chuvangin kan lalna rama awm ve chu hnam engpawh fa u-in pa ro a luah a ni Bawklua fa nau a ni, a lalna rama awm ve chu hnam engpawh fatlumin pa ro a luah an ti

THAUTE–SIHZÂNG UPA THU Seipui Luseiho nên kan indo chu kan indo rei hle a ni Keini kan huaisen a, anni pawh an huaisen—chu indo lai chuan kan tlangvâl—ṭleirâwl pakhat a hming Galna a bo va, Seipui mite hruai a lo ni a, kan indo rei avangin Galna chauchin hi hre lovin hun rei tak kan awm a, kan inrem hnuin kan hria a, nupui fanau nei a lo ni ta a Lusei ram lal Sailo thlahtu hi a ni a, anni hi Thaute–Sihzâng thlah a ni, an ti a

ZAHAU PÂWIH UPAHO THU Lusei hi an kiang hnaia chêng zêl kan ni, anni hi kan hmaa mi an ni a, keini hian an sûlhnu kan luah zel a ni Zawngte hmun phûl zau pawh hi Lusei sûlhnu a ni Tumahin an la luah ngai lo a ni, keini hi a hlawpin kan awm a, Lusei hi a hlawpin an awm a, an ram Lushai Hills pawh hi kan bawh pawhpui a ni lo, mi mal in hnih khat te tel ve tih loh chu Pâwih chu Lusei zingah kan tel ngai lo, an chênna ram Sailo ram chu anmahni bawh pawh a ni Chanchin erawh chu a inhre tawn phâk ber kan ni fo A chângin kan indo thei kan inrem leh thin, a chângin pûr te kan inchaw tawn thei, kan inhre phâk kumkhua a ni An ram luah bawh pawhnaah hian kan tel lo Tiau lui chhakah kan chêng a, Lurh tlang atangin Khuanglêng thlengin a ruak a Nikuala chuan Falâm thuin ram a lei a chu ramah chuan khua a siam ve a, chu chu a ni mai A tupa Hualngo mi, Vaihleia pawh Falâm hnênah a lei sak a, a tapai atangin khua siam ve turin a indan a, Khuanglêngah a kaitir an ti

HALKHA THLANTLANG UPA THU Lusei hi an hnu chhuitu kan ni, keini ain thlang lam an pan hmasa a. Ţiau lui chhakah hian an sûlhnu kan chhui zel a ni A inhre phâk leh inhmu phâk fo kan ni a, indo leh inbeia hlauhawm atana inchâng tawn ber fo kan ni Anni ngaihin Halkha Thlantlâng râl chu hlauhawm ber

a ni a, keini ngaihin Lusei tal chu tlaubawm be a, ni fo a. ni, an hriat si a ni. Tin, an chênna ram hi kan hriat phak loh an mahni bawh pawl a ni. Hei chauh hi kan tel vena a ni—Halkha mi Chhauruanga chu Lusei lal belin a pêm a fana pakhat Korehlova a nei a, a thi thuai a Korehlova chuan Halkha lalna chhawmin a lal ve a ni —leh Takam lal Pamânga pawh kan mi a ni a. Halkha lalna a chhawm a, Chittagong ramah a lal bawk a ni, an ti a

VUITE—PAIHTE UPA THU Kum 1929-ah Vuite—Paihte hnam hnena ka chên chhûng khân Paihte upate chu Paihte chanchin ka zawt thin a. "Paihte leh Sukte hi chi khat bik kan ni a, mahnin kan tal hrang hret hret a, fûnah hian mi hrang ang deuhvin kan lang ta a ni. Tun hun rei takah te pawh Khân Luseiho hi kan hre phâk lo va, mahse mahni chu ôika khawsak hi kan duh a, kan fin ngai lo che a.

Pâwl Khat tlêm te Dapzar Paihteho te chu Lusei ramah an tel ve a, an tawng chu Lusei tawng an pawm thluk a, keini pawl chuan a then chu kan hre thei lo hial a. Lusei ram chhah târ [illegible] kan [illegible] lo va. Dapzar Paihte chu Lusei [illegible] a [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lo [illegible] a. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lo [illegible]. Lusei [illegible] [illegible] [illegible] lo va. Lusei ramah chanchin engmah kan nei

ve lo Luseiho chanchin tlângpui chu kan hre phâk lo A chângin kan indovin kan inthat bawk a, chanchin inhre tawn lo kan ni chauh a ni," an ti.

Ralte — He mi chi hi chi hnih kan ni a, pakhat chu "Kawlni" kan ni Pahnihna chu Siakêng' kan ni, Kâwlni hi a ropui hmasa chu a ni Kâwlni hotu hming Darbunga a ni Siakêng hotu hming Chawnglula a ni

Unau emaw, pafa emaw, chhûng khat emaw hi inhau hi a awm lo rêng a Kâwlni leh Siakêng chu an unauvin an inhau va, Kâwlni leh Siakêng hi an sakhaw thu te thuhmun a ni a, "Siam aṭanga lo chhuak ka ni" tiin an tan a Siam Malaya kiang "Siam" hi em ni ka hre lo Chi dangho Lushai Hills a chêngte hi chu Rûn lui leh Ṭiau lui kârah hian kan sakhua kan ṭan a ang ber a ni

Tin, Kâwlni leh Siakêng chu an thu a buai thui hle a ni Kâwlni upa Kristian hmasa Thang-khaia, Sailâm lal SarIûman a hnawhchhuah Lunglei bial lût ta hial kha leh, Chaprahsi hmasa lam deuh Damsavunga pa U-Thanga upa thu hlui sawi mi a ni a, chûng mi pahnih leh Siakêng upa Khuangtawia Kâwlbuaia pa Chhingkeuva, hmêl ṭhat avânga itsiktuten dawithiam tim an hêk a, Lushai Hills aṭangin an tlân bo va, Ṭiau lui râl an hnawh kai, Khawzima khaw siam Khawzim lal chuan a sawi bawk Chu Chhingkeuva chuan

a fanu hmingah chuan "Khawzımi" a sak kha— Thu'hlui hre mi leh chhuı mı a ni a; Kâwlni leh Siakeng inhau chu an au leh pa chanchinte sawi chhuakın an ınhau va, an thın a ur ta êm a, an sakhua an tihrang a Kâwlnin Hnuaıpui chu a neı a, an hnuaia inthawına Vawkpui Siakêngin kawmchar hnuaıpui ınthawlna vawkpuı lu leıah an phûmna chung takah chuan sa serh eına hmun a sıam a, an sakhua a hrang ta hret

Tin, Kâwlnı pasaltha Dârbuanga chuan, Siakeng pasaltha Chawnglula chu a beı a, man a tum a, tin, Darbuanga chu an khawh tlu ta a Kâwlnı ho chuan hetı hian thu an sawı ta a "Kâwlnı ka chau tah Chawnglul man theı tau' tiin chu thu chu kumkhuaın hrıat a nı ta a Tın, Siakêngpa Chawnglula chuan Kawlnı hoten an phiar nasatzıa a hrıa a, Pawıh ho chu Kâwlnı rûnpuı turın an sumte lâk vek turın a sâwm a, an remtı a. Pâwihte chuan Kâwlho thenkhat an sawm a, an beı ta a. Suaıpuı khua leh Langmual khua an rûn ta vek a. Kâwlni-ho chu an chual ta hle a, rambuaıah te an thlân a nı ang, hlaın an hrılh. Hla an phuah a:

[illegible] "Pawih ho [illegible] Kawlni [illegible],
Ka Suaipui leh ka Langmual a nuam lo ve,
Ka Suaipui leh ka Langmual a nuam lo ve;
Nan thing nuaia sakruang pal thing ang kan tun,
Nan thing nuaia sakruang pal thing ang kan tun,
An [illegible] leh kawr [illegible] ang kan lak [illegible] an ti.

He hla hi kan hian thlir hian, Suaipui khua hian hmêlma kut an tuar tih hi kan ring a ni Chutichuan "Chhinglung" lai khua "Aupataung" tûn lai sawi dân Awksatlâng pelh hnua buaithlak thil kan chhuı phâk hmasa ber chu a ni.

Tin, chu lo chu Râlte zing atang hian thil pakhat hriat hmasak kan nei leh a, Zâwlringa, a nula nên an tlân dûn a, sakeiin a seh a, nula mangang chuan hla a phuah a

I ti ning i ti ning maw i ti ning maw,
Zawl aw nang chun ka tawna i ti ning maw
Zawlring kamkei in pet te ti poh ning e, a ti a

Hei hi nula tlangvâl tlan dûn chhiat tawk kan hriat hmasak a ni Nula hming hi upain mi hrilh lo, a hmun pawh mi hrilh lo Tin, tûn lai thleng hian nula leh tlangvâl tlân dun tumte hian Sakei bum turin chhim lamah kal an tum chuan, hmâr lam kawtchhuahah an kal hmasa a, an kir a, chhim lam an zawh thin an ti

Tin, thu hlui sawitu upaho chuan, "Kâwlni hi an unau Siakêngho tih chauh a ni an pasaltha Dârbuanga an chhuah thlûk chinah an chau ta a Kâwlni hnam ropui bera an ngaih chu "Chalbâwk" hi an ni Chutia Dârbuanga thih chinah chuan Lusei khuaah kan lût a, kan thil neih ropui chu Chalbâwk darbu hi a ni Siakêngho min lâk sak a, darbu zawng zawng hi Siakêng kutah a awm vek a ni." an ti.

1. Tuàichawng Darbu
2. Sêlbuang Darbu
3. Siallâm Darbu
4. Liando Darbu.

Hêng hi Siakêng kutah a awm vêk a ni, Liando Darbu hi pathuma siam a ni

1-na hi Suktêin a vawng.
2-na hi Sailovin a vawng
3-na hi Thangluahin a vawng.

Thangluah kuta mi chu, Pamânga Takam lalin kum tin Pathian biak nân Rs 300/-in a hawh, kum tin thin fovah. Tin, a tâwpah a buai ta a, chutichuan Bengkhuaia mi ngo naupang man, Merry Winchester sal tâng la kirtu, Mizovin, Thangliana, Col Lewin an tih khân Darbu thu buai chu a rem a, Pamânga Takam lalin a chang ta.

Tin, Darbu Siakêng kuta mi apiang kha, Zadêng kutah a lût vek a, Zadêng kuta mi kha Sailo kutah a lût leh vek a ni Tin, Zadêng kuta Siallâm Darbu Sailo hnêna an khum luh ruala tel chu bâwih, hmung an puttir lo vek. Zadêngin Siallâm Darbu Sailo hnêna a luhpui ruala tel loho chu bâwih an ni. Pachhuak bâwih.

Chutih tala bâwih an hial khawpa an pawi [illegible] an [illegible] chu, Champhai vela [illegible] [illegible] an thah [illegible] kha an ni [illegible] Chu [illegible] thah tam [illegible] Lalluaia Dungtlang [illegible] Zopui [illegible] a [illegible] kha, Chua hla [illegible] leh [illegible] Thanchhuma te [illegible] an phuah [illegible] kha a ni.

Tin khatih hun khân Râlte ho chu, (1) Khawzimah (2) Hamuaiah (3) Khuaihnuaiah (4) Rûnkuamah an awm Khawzim atanga hla an phuah chu hêng hi a ni Sechhun hlaah an hmang thin

1 Zim khawpui ka phat laia i ka ngai o,
Leido thungtû âwn thinga kâwlngo lêng bang
Lehlin

Zim khawpui kan vanglai hian eng kan ngai lo
Kan dote lu thing ler kawlngo fu khawm ang
chuanin kan khai var tuar.

2 Zim khaw kâm kei phat laia i lah ngai o
Ka thang lentupui neh a siai song zing nah

Lehlin

Zimpui sakawl vang lai hian eng kan ngai lo,
Kan thlang lentupui a in kan seluphan a zing
zual zawk chuk ' tih ang

3 Ka hang sât ka hang sât a Champhai a lang,
Ching ang chit leh lai mi thah tuil lêngpui hng

Lehlin

Ka han sat lang zau zela Champhai a lang,
Lai mi thah leh fin var 'tual len pui ing e,"

tih ang a ni.

Tin, khatia Fênngoho an beiha an hneh hle kha, Fêngoho zingah khân Thahdo an tam thaw, hlawm hrangin Thahdoho an awm a ni ang. Hlain mi hrilh :

"Thâhdo arsi zai lala,
Dari pan sakhming chhuai e,
Lau lau taka aw e,' a ti

Mângkhaia hi Thahdo man a ni an ti, mahse an kawl ngam lo va, Darkâwlchhuna Chuauhang hnam hnênah an pe a; Zawngte khua Dâra inah a tâng Hlain —

Ka pan dar thir bu riat a nei a mi tlan duh lo
Ka pa Mangthawnga,
Min duh lo ka pa Mangthawnga kan neih cher thl
zawng tlang than, na e a ti

He hla zinga Zawngtlâng hi a tâana khua Zawngtê hi a ni A nuh leh Mângkhaia pa hlain

"Bualte sahlama uai ta hnu kha
Mangkhai kirin ka ring lo ve
Tui leh luang kirin ka ring zawk e a ti

A vâng hriat a ţûl a ni—Mângkhaia tâng lo chhuah nân a pain khâng vêl khua apiangah khan kawng hawnna luh sum ţhimal a pe zel a Tui bual hmuna khawsiam Chuaungo hotu, a khuate Hrângchal vek an ni a, chu khua chu ţhimal a pe lo va, chu tuibual khuate chuan an that a Hla pawhin a ti—

"Bualte sahlam uai ta hnu kha,
Mangkhaia kirin ka ring lo ve,
Mangkhaia kirin ka ring lo ve,
Tui leh luang kirin ka ring zawk e,

Mângkhaia hi tualthaha an thah a ni lo, râl thahin an that a, a lu râlthah lu an buatsaih angin sahlâmah an khai a ni Sahlâm hi engnge ni ? Ral lu thinga an khaina kha "Sahlâm" a ni, lu khai lohna thing kha Sahlâm a ni thei lo, mi lu khaina thing chauh kha 'Sahlâm' a ni Mângkhaia lu khaina "Pâng" a ni, a la dam

Tin, hêng hun hi hriat theihna dân a awm em ? A kum zât ni lovin tute hun nge ni ? Thangura thlah Sailo chu ni lovin, hnam lianho hnam 8 te hun kha a ni Amaherawhchu, ropui bik tak an awm lo a ni Dârkâwlchhuna kha a ropui hun chu a tâwp a, Ţhangura thlah hnam 8 te kha an hun a lo thleng a, Ţiau lui chhakah hian Lalmânga hi a langsâr a, a nu hlawh rawih ni hmingthan avâng hian Lalmânga hi Thangura thlah hnam 8 zinga tu ber hi nge hriat a ni lo (1) Zadêng (2) Rivung (3) Rokhûm (4) Thangluah (5) Chênkual (6) Palian (7) Lianngbawr (8) Pachuau—Sailo nên hnam kua an ni Ţiau lui chhakah hian chanchin ropui nei an awm em em lo nge ni, hun a rei a, upaten an chhui phâk lo em ni ? Zadêng lal Sibuta te ropuina chu Lushai Hills chhûngah hian a ni si Pu Buara te, Pu Kâwla te ropuina hi Lushai Hills chhûngah vek a ni. Pu Kâwla Kelsihah, Sibuta Tachhipah, Pu Buara Saithahah, Saithahhmun phûl zau khu Pu Buara chên phulh a ni.

Chuticchuan, Khaw thar kai angaikala Ṭiau kar kâm zawlte chu Ṭhangura thlahte hi an ni. Chûngho chu Lushai Hills kal pêlin an ni lo va, Lushai Hills luah ṭantute an ni. Hêng hunah hian, Sailo-ho kha chu Zawngte tlâng phei velah hian an inngha thuap a, Sailo chhiar lova, Ṭhangura thlahhote chu Ṭiau lui an kân thla zel a, chu mite zinga Ṭiau lui kân thla hmasa chu Palian ini Lianpuia, Lelvunga Hualngo hotu nena Lian hna Fânhmuana lal inkhung kha an ni. Chuticchuan Sailo kha an ropui hma khân Sailo angin an thawvang chu lal thlah niah inchhâl an ni—Sailo-vin an tihtlâwm hma kha chu. Tin, he mite hi—(1) Pachuau te, (2) Lianghawr te, (3) Rokhûm (4) Chênkual te hian khua an siam ngai em em lo (1) Zadêng (2) Thangluah (3) Palian (4) Rivung hênghe hian Sailo ropui hma khân khua an siam deuh thin a ni. Mahse upa hlui-ho thu beng lût êm an ni lo chêk a ni ang chu an chanchin an chhui ye lo.

Sailo chanchin an hriat angin an hre lo—an hriat loh chu an hrilh loh avângin ziak fel theih a ni lo va, tûm tâ an sawia a tâwp zel a ni. Chuticchuan an chanchin kan han ziak chhun pawh hi a [illegible] hle thei lo a ni; mi hrilhtute kâ [illegible] a.

Tin, thenkhat chuan, "Dawhu [illegible] chu Zadêng hotu kutah a lût vek," an ti. Tin, thenkhat chuan heti ang hian an ti leh a, Zadêng

kuta mi chu Sailo kutah a lût leh vek' an ti a A chanchin chipchiarte thleng chuan mi chhuipui lo a ni ang, ka hre lo upahoten thu hlui ka benga chiang taka an thun luh chu ka theihnghilh tam lo hlein ka hria a, chanchin chipchiarteho hi chu ka hre lo, mi hrilh sela hriain ka inring

Lusei tawng hmang an awm an hnam hming ni lo, an insawina "Mizo' intiho chanchin Hnam dang sawm lai Mizo chanchin sawipui tûr hian ka biak phâk theihna kawng a lo inhawng ta zêl a, chung hnam dangho ṭawng chu hriat theih nân ka beng chu a vâr hle a, an tawnga ka tawng theih nân ka lei chuan a thiam nual zêl ta bawk a (1) Halkha upa te,) (2) Thlântlâng upa te, (3) Sunthla (Zahau upa te,) (4) Sihzang (Thaute upa te,) (5) Sukte (Kamhau upa te,) (6) Vuite upa te, (7) Râagte upa te, (8) Dârlawng (Mâwk upa te,) (9) Vaiphei upa te (10) Thahdo upa te, Burma titi thute nên

Hêngho hi ka lo be vel thei ta zên a, chu tichuan tûl ka tih apiang ka zâwt a Upaho hian hmân lai thu han zawh hi an bengkhawn hlein an benglût ṭheuh va, ban sawi vel pawh an hreh lo ṭheuh hlawm a Amaherawhchu, hêng chi sâwm lai hi an ṭawng hi ka thiam kim ṭhin lo va, thil awlsam deuh tûrte harsa deuhva beih te hi a awm ṭhin a, tin, Lushai Hills upaho hi chi tina mi dam reiho hi ka be chiam hlawm a. Hêng hnam sâwm lai zinga hman lai thu hre tha ber leh chhui hla

thei ber chu, Thahdo lalho hi an ni Thahdo hian hêng Chin Hills te, Manipur tlâng ram te, Lushai Hills ah te hian lal hmasa ber nim an inhria, lal hmasa nih an inchuh hle a ni Thahdo lal hmasa Aisen hnam hming pu hi, Thahdo hnam hotu berah an invuah, lal hmasa berah an invuah, "Aisen" an inti

Aisen hnam hian khua leh tui anga mipui an hruaina china inthlah chhawng zela in hringtu hming sawi thei ziah zelin, chhuan 35 kum 1927 thleng khân an sawi thei a ni chutichuan an titi phet zo an awm lo a ni Chutichuan titi hlui chhui vel thuah chuan mi duai an ni lo chuvang chuan bial tumtuah ka ruat a an thu chu ka hmang ta ber a an sawi dân chu thu bulah ka dah ta a Tin, hriat fel leh hriat fiah ka chak a, ka beih chhan chu tûn laia "Lusei ram" Lushai Hills tia British sawrkârin hming a vuah tak Sailo ram hi engtinnge an luah ṭan dân te, a tlawh hmasatute a kal pêltute leh, khawi atanga lo kal hoten nge luah tih leh kan pipute hi khawi lam ata lo chhuak nge an nih, hêngte hi ka hriat duhte chu an ni tel nual a

Ka pu thu mi hrilh chu a tawi em em a, ka han chhui hian ka ûm phâk thuai a, amah thlah tute tlêm tê chauh min hrilh thei a

1 Chalchunga chu fapa mal a ni a
2 Chawnga a hring fapa mal a ni
3 Chawngchunga a hring a, fapa mal a ni leh a

4 Chawngbûka a hring, fapa mal a ni
5 Suakthanga a hring a, fapa mal a ni
6 Vânṭhuama, a hring a
7 Vanchhunga a hring che a ni, chumi hmaa mi thlahtu ka hre lo "A tawp ta ' a ti thuai si a

Tin, ngaihtuah theiin an ngaihtuah ṭheuh leh sawi thei kâ ina a sawi ṭheuh Sailo leh an thuihruaiho an tawng pawh ka hriat ve 'theih, Lusei tawng hmang hmasaho leh Sailoho mipui hruai khâwmtute chanchinte hi beih ka chak chhan a ni ber a ni Ka hriat sak theih loh tute pawh an hnam kal zêl dan leh an inthlah zel dante han ziak vetu ka han sâwm ṭhin a, han ziak ve duh an vang hle

Tin, thei ila, zêldin thu te dâwt thu te, thu uar te, thu chiang lote ziak tel suh ila ka ti hle a ni Chuvângin thu dik te, chiang taka thil hriat theihte chu ziak ka châk a, chutianga ziak chu ka tum tlat bawk a Chutichuan, mihring chanchin hlui hi thawnthu ngaihnawm leh hnawksak lovah ka ngai fo va, thawnthu duhawm tak a ni rêng a ni

Chutichuan, thei lo leh thiam lo chungin ka bei ka bei a, mi tanpui duhte an tamin ka ring mahse inṭanpui theih meuh pawh a ni lo a ni ang He bua tel tûr ziak tûra thian ṭha ka sâwm chu han ziak an vâng hle a ni, a harsa a ni, mahni pu te pa hming hria hi an vâng hle a, hmân lai

thu ziak harsa tak a ni tûr a ni Tin, nakina mi thiamten an beih hun atân an rahbi ṭhenkhat ka khuar sak chauh a ni e Nangmah ngei pawhin i chhinar huna a ṭha zâwk i tih theih nân

Mi dang chanchin ai chuan keimahni chanchin bul ngei hi hriat kan châkin kan tâwpna ngei hi hriat kan châk tur a ni ṭheuh, chutichuan nangmah ngeiin, mahni rama pi leh pu lo din chhuah tan dân hi i hre châk lo thei bik lo vang, tichuan ka han zaizir ṭan chauh a ni e Nakin hnua thil lo thleng tûr chu hriat theih a ni lo, thil lo thleng tawh hi kan hriat atân a hlum a hriat a nuam a ni, thil hriat châkawm tak a ni Ken han intan chhuah dân hi a ṭha emaw, a chhia emaw, a bul a awm ngei tur a ni si a mahse a bul min hriltu an awm lo va, mi hrilh chin chauh ka ziak thei a ni, Chûng pawh chu Mizo ṭawngin, "A lan chang châng a chik ang a ni," an ti a, thil ṭha famkim lo sawi nân an hman ang hi a ni nual hlawm tur a ni. Upate hi thu hlui chik mi lo chu thu inkhan leh thu inzawm dan hre thiam lo an ni nual a, chûng ang mi chu ka be tel fo bawk thin a ni

Tin, kan pi pute hi an han intan chhuah dân hi hriat fiah thiam a harsa hle hlawmin a lang a, thil ziak sa pakhat mah a awm lo va, thu ziak chu an hla chauh hi a ni, an lungphun mân hian. An lungphun hian thu a sawi tlêm si, an sâlhnu

hi chhui thiam rual a ni lo ve, a hre thiamtu upa-hote thih zawh hnuah lehkha ziak hi thiam a ni si a

1 "Tuan leh mang" an tih hi engnge ni ?
2 "Mura kek" hi engnge ni ?
3 Chhinlung chhuah" hi engnge ni ?

Hêng hi an ṭawng hman hmasa a ni a Tin an thu hman dân chu sakhaw chungchânga ṭawng a ni a "Chhinga neih, Tluanga neih kan pûk a nang l an sakhua atân ui lovin kan hlân a che an ti a Hêng zawng zawngte hian thil rei tawh daih te a kâwk ṭhuap mai a a awmzia hriat a huphurhawm hle hlawm a ni Chhinga leh Tluanga hi mihring nge an niha, Khuavâng ? Mihring an nih chuan keimiho tân hotu tha hmasa an ni ang Thlarau lam mi khua leh vâng an nih chuan kan sawi phâk lo vang

'Tuan leh mang' thil engkim hriat anna kha a ni thei ang em ? A nih leh eng hun nge ni ang?

MURA KEK Mu tak tak a ni ang nge, engnge ni ang ? Thil tinrêngin an kawng tûr theuh an zawh tan hun kha a ni thei ang em ? Eng hun kha nge ni ang ?

Chhinlung chhuah, he thil hi engnge ni ang ? A ni âwm ber chu heti hian hian riruat ila Thah-do titi aṭangin, chhuan sâwmthum leh chhuan sarih a ti ta Tin, Chinese thu—Chinese lal fapa a

hming Chhinglung chu, lal inchuhin thubuai a chhuak a, Chhinglung chuan mipui amah zawm duhho chu hruaiin a mihrang a, mipui tam tak nen tlang lian pui Aupataung (Mizo vuah dân tûi lai hming Âwksatlâng) chu a panpui a, chu tlângah chuan khawlian pui a siam a, amah pawh chu tlâng ah chuan a thi a a thuhruaiho chu duh lam theuh panin an darh ta a Tin Thahdo titi sawi dan—

1 Tum khatna "Keini Thahdo mi chu hênghô nên hian

1. Thahdo
2. Meitei
3. Haukip
4. Zo
5. Tangkhul
6. Vaiphei
7. Rangtê
8. Simtê
9. Mirâwng
10. Kobui
11. Rengmo
12. Semi
13. Lotha
14. Au
15. Anggami
16. Zemi
17. Naga
18. Fênngo

Rûn lui leh Tiau lui hnâr hawiin kan kal zêl a Thahdo Aisen chuan khua angin kan insiam khâwm hmasa ber a "Chutichuan, Phaipui ram chhûngah hian lal hmasa ber kan ni Kan thuihruaitu chu hêng hnam hrang 18-te hi an ni Kan lal chuna inthlah chhâwng an hming kan la hriat zêl chu chhuan sawmthum leh chhuan nga a nih-na a ni, kum 1927-ah hian an ti."

"Tin, Meiteiho pawh hi an chanchin hetiang hian a ni. Phaipui phûl hi an bêl ta a, he

phûlah hian Hindu Fakir ramhnuai ... hrang ho nên hian an inbêl ta, Hindu ah an ... ta a ni An zinga Hindu Fakir chuan lal a siam ta a ni an ti a Kan pi puteho min hrilh dân chu a ni" an ti "Kan chhi khing chu Chawngthuho Lushai Hills-ah te chêng ve chu an ni, an ti tlat a

(2 Ṭum hnihna: Lushai Hills lo ni ta kal pêltu

1	Pang	6.	Langrâwng
2	Bâwng.	7	Kumi
3	Chawrawi	8	Kachari
4	Takam	9	Miri
5	Riang	10	Marâwng

hêng hi an ni

Hêngho hi Halkha ram mi an ni Pâwih vuak vêt ho Chhim tuihlanpui (Koladine) leh Tiau lui infinna bulah Tiau lui an kân a, an kal zêl a, tûna Chittagong vêla khawsa khu an ni Mi thenkhat phei chuan Pâwih hla "Kaihlek awpui" an tih hla chu an la chhing a, an chhawm thlâk a ni Halkha mite sawi dân chuan Takam lal Pamânga leh Fânai lal Rorehlova chuan Halkha lalna zâr an zo va, an lal ve a ni an ti

3 Ṭum thumna Lianpuia thuihrual —

1	Mâwk	3	Langrâwng
2.	Chawrawi	4	Hrângkhawl

Dârlawng—Hêng mite hi Ṭhangura thlah Palian hnam an ni "Dârlawng" hi eng tiziaa engtik hun laia an vuah nge ni ka hre pha lo Lushai Hills-ah hian Dârlawng tlâng a awm a, Dârlawng hmun a awm He ram atanga an put tawh hi a ni si a Baptisma channa hming ziak khâwmnaah, "Mâwk" an inti, an upahote chuan Palian chi kan ni an inti tlat Thlang an tlak daihna thu chu Lusei upa thu leh Dârlawng upà thu a inang Palian mi Lianpuia leh Hualngo mi Lalvunga hi Lianhna farhmunah lal inkhingin an lal dûn a, laina thuah thu a buai ta a Lianpuia chuan Ṭiau lui a kân thla a, Khuanglêng tlânga Lianpui hmun an vuah tâkah hian khua a siam a, a unauten Vaphaiah leh Fârkâwnah khua an siam a, Lianpuia chu Lalvunga chungah a thinur ta zel a Lalvunga chu remna thu ṭha sawi tûrin Fârkâwn khuaah inhmu khâwm tûrin a chah a, Fârkâwn khua Palian khuaah chuan Lalvunga farnu chu Palian lal hnênah thlang a tla ve a, Farkâwnah chuan a awm a, Lalvunga hi Ṭiau lui thlangah a zin fo rêng a ni. A u chu a hmuh veleh a hnênah, "Ka u, tûnah tlân thuai rawh, an that dâwn a che, tual an ni tawh lo ve, râl an ni ta," tiin a hrilh a Lalvungan, "Remna thu ṭha sawi tûrin mi chah a ni si a, tual an ni ang chu, tual râlah chuan Lalvunga chu ka tlân lo vang chu," a ti a, Zû an zûk a, zu khâwn chhûng chu hnungkhirhin an khâwn a, an tlâk veleh an pheih a, a khâwn tur chu an hnung khirh leh zêl a Lalvunga chuan a khâwn ve ta a, an hnungkhirh

a, an phuar zawhah an hnûk chhuak a, Farkâwn khua Bâwlte hmun an tih hnuai kawr te lui dung lungpui lian kârah an vit hlum A ruang hian Lianhna khua a thleng lo A farnu ṭah hla leh a nu mangang ṭap chu Chai hla atân an sa a "Ka u tlân rawh, ràl a ni e, ka ti a, Tual ralah chuan Lalvunga ka tlan lo vang, i ti a,' tiin a farnu a ṭap a

Chai hla—

Tlan rawh tlan rawh Lalvung tlan rawh
Tlan rawh ral an ti
Tual Thel ralah Lalvung ka tlan ngai lo ve tiin

Lalvunga nu tap tap lo la i chauh vang
I fa Lalvung sahlamah uai zo ta e tiin an sa

Chatichuan, Palian ho khat hi an thuihruai Mâwk ho leh mi dang nên an tlân zêl a Tawi tlâng an liam a, Dârlawng tlang hi an thleng a Lalvunga an thah avângin an la muang thei ta lo va an kal zêl a, Rêngdil an thleng a, Zampui tlang liamah —Hla an phuah chho va —

Rengdil in thangkin bualna
In la han hmu maw an ti a

Lehlin—

"Kan inbuanna Rengdil hmingthang
Kha in han hmu thin em ?"

Hun rei tak hnuah an chênna hmunte chu mi then ṭhenin kan hmu nual chauh a ni Lallula pawh Pâwih a râwt zo chu Darlung thlengin a tlân a

ni, Ţan tlâng atangin Kuthnu hi a hlauhawm a ni ang, sai chal kawlh tak emaw tih pawh hi mi a chil chuan mêl sawmthum emaw sawmli emaw tûr a kal hma chuan a muang ngai lo, tiin sai chanchin hretuten an sawi ka hria Tin, he mite hi Lalvunga thattu an ni tih hriat chiah a ni Lianpuia hi Lianchia Hnamte tlangval hmel tha ber hi Lalvunga khua Lianhna farhmuna awm a ni ve Lalvunga nên tunge thi hmasa kan hre lo Mi inkawm rual, rual khat khaw khata awm an ni Lianchia hi râl thah a ni an ti A nu hla leh nulaho hla kan hria Fârzawl hlain a phuah tel, Lianhna fârhmun khua a ni ngei tur a ni Lianchia thattu hi Palian mi Lianpuia ho bawk hi an nih a rinawm

Lianchia hi Hualngo Lalvunga khuaa awm ve a ni chiang Lalvunga do chu Lianpuia hi a ni si Lianpuia te tlân nasatzia hi, pawi an khawih hle a ni tih a lang

Tum 4 na — Lushai Hills kal pêltute

1	Puntê	5	Rawitê
2	Partê	6	Chêntê
3	Chawhtê	7	Maipâwl
4	Ngêntê	8	Pautu

Hêngho hi Champhai chhak Tiau lui râla Ngênte Tualpui an tih hmun zau fêtah khian an chêng a Ţawng inhre theiho kha an ni An zingah hian mi lâr hmeichhe pahnih kan hria

Hla an thiam avânga kan hriat an ni nghe nghe, Pi Hmuaki leh Dârthiangi, Chertuala nupui hi. Pi Hmuaki hla —

Kan Ngente khua khaw nun nuama kha
Thla ki fam hman ki nghil rua lo ve

Dârthiangi hla —

Zu ruun chham ang ka zal lo ve
Chera ngaih chham ang zalpui ing e

A nau hla —

Chera ngaih chham ang zalpui lo la,
Chemte bungpui vul leh nang ka ti tiin

Chemte bangpui vul leh na ila
Chera ang lungdi ka tawng lo vang tiin

Chutichuan hêng miteho hian Pêlpâwl khâm hnuai ram ţhaa cheng Rûn lui kama chêng Zûltu Pawih Ngâwn Pâwih, Tlângthang Pawih an ni, an hnam hminga Khiangteho an tihte nen an indo va, an chelh ta lo va, an tlan dâwn a Pi Hmuaki tar kal thei lo chu, titi thu chuan nung chungin phûmin a sawi Pi Hmuaki hla hian sawi bawkin a lang

Nauvate u nau haiate u
Tha te te khan mi hai chhilh rawh u" tiin

He hnamho hian an khua leh an chênna ram Ngênte Tualpui te, Dârkhai te, Bapui tlang phei te an tlansan chhan chu, Khiangtê an do chu a ni An indo hi feiin an inlam bun thin a ni

Dârkhai kianga kâwn hmingthang tak Darchawn kâwn hi an inlam bun tawnna a ni Chu Dârchawn kawnah chuan Hualhang pa Thangchhûnga chuan chem a chhim a, Ngênteho chuan an that palh ta a, Hualhângho hnênah thupha an chawi a, tihpalh na na na chu an ngaidam a, Hualngoho rawn lovin an ngaidam a an unau bul Hualngoho an lungni thei ta lo va, he thil hi Hualhâng leh Hualngo inthen deuhna ṭan hmasa ber a ni, tin Hualhâng upa leh Hualngo upain an sawi ve ve

Tin, Ngênteho thlang tla hian Tuivai an kan lo va, Saithah vêlah an thep rih a, nakinah Laltuaka hian thlang lehzualah a kalpui ta a ni Laltuaka thlah Chemzanga te hi chuan Maipâwl ṭawng an hmang a ni tin, eng hunah khân nge ni ang Chênte hnam hi an ropui niang ?

Hlam mi hrilh—

'A lui lo lian hmawlin a zui a
Chente lo lian Laizeman a zui tiin

Laizêma hi Mângkhaia angin Chênteho sala tâng hian Chai hla a chher hle a ni Ama thianteho pawhin an phuah a ni, Tin, he hnam hian hruaitu bik an nei lo a ni ang, a lang lo Nakinah Laltuaka Sailo chi hi a lang, upahoten mi dang sawi an nei lo

5, Tum ngana Lêntlang Luseiho emaw Duhlianho indo hi a hun lai tûr ruat fuh theih a ni lo eng hun kha ni rua maw, tih mai mai hi

a tûl Thautê nêna an indo hma kha a ni ber awm e, upahoten an ring deuh a ni Khawkâwk, Bochung Sânzâwl leh Seipui, he khaw li-a Hualbang leh Hualngo ţang chu Chuauhâng leh Chuau ngo leh Hauhnâr ţangrual nên an indo a ni An thu buai ţanna chu Zawhte mei intan sak thu a ni, tin upaten min hrilh An khua hi Zawhte inlên tawn phâkna ni âwmin a rin theih a, a inhnai ble awmin a rin theih A tir chuan intual vuak angin an inbei nakinah thisen an inchhuah ta a, an inthat ta Lallûnga leh Lalrênga an that, tu lam nge an nih ka hre lo ve ve an hming hi Lusei hming ngei nin a lang ve ve Mi hrilh feltu ber chu hla a ni

Nilên Zaiu Lallûnga hi an phuah a ni—

An awi an awi an awi e Lallunga
Zaralin e an awi e Lallunga

Nilên Zai hi, Lalvunga Lianhna Fârhmuna khaw neitu Hualngo lal hmêl tha leh Chhanpiala thlah zinga mi Chhanpiala Hnamte hnam, mi hmingthang thlah, Lianchia hmêl tha ber a dam lai nite khân mipuiin an hmang nasa êm êm a ni Lianchia leh Lalvunga phuahna hi an hmang nasa êm êm a ni Lalvunga leh Lianchia hi hla lunglêng chi hian an phuah nasa bawk a, Lian chhiari zai chi hi an phuah nasa bawk

Miah Lianchi awm e an sel e Lalvunga
Tualah ngulrua an bun kawkvahai tlar na ngai

ti tein an phuah

"Manchhia hi hla lunglêng" chûin an phuah nasâ thei a hi—

Phai phiah Lelte a lo kiu ve,
Khawtlangah Liancha lo au ve, tiin.
Miten thialrêt angin an thial a,
Hmel hmuh lohva khawtlanga Pualva,
A ngaih riak sulhang ka lo tum e,

tiin. Khâng hun mite kha tûn lai hun mite angin an dângtam lo. An hla thu hi kan ngaihtuahin a lâng a ni

Chutichuan, he Luseiho indo avang hian Chaungo, Chuauhâng leh Hauhnar hi Sailo thlang tlâk hmain thlang tla tûrin Tiau lui an kâr a, Champhai vela Fênngo—Hrângchalho an tum pêl a Sihfa tlâng pheiah hian an inngheat a. Vârpuia phei hi chu Sihfa pheiah khua a siam a, sial 100-in khuang a chawi tûn titûn mai hrilh. Tin, kha indona avâng khân Luseiho hi an tangrualin an inhlaihin ân âm lo a ni, tûn mi hrilh thin a, ninmaksela, chi dang beih tûr a tam tâk tô avângin an tangrual leh thhai a ni tih an sawi

Tin, Lalrênga pawh a chungchâng hlaa an phuah tih mai loh hi chu a chanchin dang a lang lo Heti hian hla an phuah—

"A tu emaw Lalrenga thattu,
Lalreng thattu Hmangova lo maw,
Lalreng kan thoh mei fuala kan tih,
Kan thui ngulin khua lo em na e.

tiin Zai lâm hla a ni, mahse, a hmingah "Dâwn hla bawrlawk" tiin an vuah. Sak dân kawng hnih an nei a ni. Lalrênga thattu Haungova, Hauhnâr hming a ni mai thei, ni sela, Lalrênga hi Chhak-chhuak a ni ang

He inchonaah hian Darbu hmingthang pi ta zêl, Hauvawng Darbu chu an la a ni. Hauvawnga Hauhnar ma hansa Darbu a ni. Darbu hmingah a neitu hming an hmang a ni

Thu hlui ber kan hriat chu, Tuikhang lian Changêl pûm leh Tûrsing mau pûmin an kai, tih hi a ni Chumi Tuikhang lian chu Chindwin lui emaw, Irrawady lui emaw ni ngei tûr a ni.

Tin, Burma titi chuan Lusei nen Khampat-ah Hmâwng thing kan phun kan inthen dâwnin tiin an sawi "Khampat" Thangtlâng put Tamu lui leh Chindwin lui infinna bul a ni, Chindwin lui khawthlang lam a ni, Khampat hi.

Chutichuan, Luseiho hian Thangtlâng hi ni tin lam hawiin an tan liam a ni ang. Chutichuan, thu a awm si lo'va, hla a awm si lo va. Lêntlâng an lo luhna kawng hi chhui thei a ni lo ve Pâwih hla lênglâwng hlui êm êm chuan hetiang hian a sawi —

"Ang kan kek kuk Run si dingah
Thangtlang le Hmar pa lu. tiin

Lehhn —

> "A beng zau diar duar Rûn lui dungah,
> Thangtlâng le tuk lam cam zial lu kan lak,"

tih ang a ni

Hêng hla hi engtik laia phuah nge a nih? Thangtlâng, tûna Tiddim ram hi an chên ve lai a awm a, chumi hunah chuan Páwihho hian an phuah a nih nghâl loh chuan puh tûr hun hmuh a harsa Burma-hovin Khampat nên (Lusei) thu an sawi zawm leh Pâwih hla thu mai maite hi thu nghet leh rin tlâka thu chiang fel a ni lo ve

Tin, Lusei ṭawng hmangtute hian engtika an hman ṭan nge ni hriat phâk a ni lo Chinese hnêna kan awm lain kan hmang tawh ngei ang tih hriat theihna leh rin theihna thu a awm em? Chinese hnêna chhuak kan nihna âwm chu hei hian a ti lang deuh—China hian Chaw hi Fâng an ti Ṭhian chaw eia an sâwm hian, 'Fâng fa raw' an ti. Keimin chaw hi 'Fâng' kan ti, Ei hi 'Fa' kan ti a, 'Chaw fâk' te kan ti a Amah-erawhchu, hla ṭawng a ni deuh Ṭawng hi a inhlâwm hret hret a, ṭawng ṭhenkhat a ral hret hret a, ṭawng ṭhenkhat a pung hret hret a nun a rinawm ta Lushai Hills chhûngah hian ṭawng dang a ral ta hian a tifiah hle a ni.

Tin, 'Chhinglung' khua 'Aupataung' (Âwk-satlâng)-a awmho kha thu inrual leh ṭawng inhre deuh chu inhlâwm hranin an awm hlawm a nih

chu a rinawm Chutichuan, Lusei tawng hmangho pawh hi chuta ṭanga inhlĩwm hrang chu an ni ngei ang Chutichuan, Lêntlang hi chiang takin hnial rual loh leh rinhlelh rual lohvin leh awi loh rual lohvin an han luah a ni

An han panna kawng hi tuman min hrilh thei an awm lo Upaho ka biak phâkho zingah chuan Lêntlâng chu an han luah ngei chu a ni si Lêntlâng an luah hma hi chu thu chiang leh hla chiang tumahin engmah an sawi thei lo a ni, kan beng hriatah chuan Tin Thangtlanga an chên lai ni âwm tak Pâwih thuah a awm, "Thang tlangah Hmârpa 'Ziangha tih an thiam lo 'Eng a, Zanga, an ti rê ro,' tin Lehlin — Thangtlangah tuk lam sam zialpa Ziangha an ti thei lo va, Eng a Zanga, an ti zâwk zuk nia," tih tluk a ni Zanga' hi ṭawng hlui nin an ngai a 'Eng a hi tawng thar ni deuhvin an ngai A inrual a ni ang

Tin, Lêntlâng hi an luah hnuah chuan thu chiang leh hla chiang a lang ta Thu leh hla chiang a lang ta Thu leh hla chanchinte chhui theih leh hriat theih a lo tam ta a ni Chutichuan Lêntlâng phuar vêlah hian kum 300 emaw, 400 emaw aia rei an chên a rinawm Eng vângin nge a rinawmna chhan? An chênna leilung Lêntlâng hi mêl 80 aia tawi lo hi a bua zual Kumkhuaa a lo bua leh chên hneh êm êm tih a lang chiang bik a ni An thu tinrêng te, an hla tinrêng te,

an sakhaw thil puitlin zawng zawng te, Chawn leh Lam an tuih dan tinreng te, an inthawi dan chi tinrengte leh chungho chungchangah an thurual leng zozaite leh an chet dan tinreng chunga ṭawngtai leh chhamphual dan leh inthawina hla hran tinreng te, mihring khawsak dan chunga famkim taka ro an rel dan tinrengte han thlir hian, kum 300, 400 chhung mai han tih sên tûr ni hian a lang lo Khaikhin ila, Lêntlâng kaisan hnuah kum 400 Lusei ram luah tawh nim an ring. Chumi chhunga an thil thlum chhuah leh an hriatchhuah thil thiam thar leh an hla leh an khawsakna tur thiam thar leh hriat thar thil khawsakna chunga an dan leh an remruat dân hi han khaikhin ila a chanve pawh kan la ti lovin a ngaih theih hial a ni

An chên vêlna hi mitin chik taka ka han en chiah chuan, Lentlangah hian kum tam pui an chêng ngeiin ka ring lehzual ṭhin Amaherawh chu ka teh dan leh ka khaikhin dânte leh ka chhût dân hi mi hriatpui thiam loh chuan hmân lai chanchin chhui hi thil awl ai a ni lo va, nasa taka inawih sak duh loh hi neih loh theih a ni lo vang.

Tin, awlsam taka thil hriat theih chu hei hi a ni... Pi puno khawsakna hmanrua an hriat chhuahte thil engmah kan belhchhah loh hian, Tiau lui chhaka an chên chhung leh, Tiau lui thlanga chên chhûng hun sei tawk lem tawi tawk teh nân

hmân theih a ni dâwn lawm ni? Ţiau lui thlanga hna sei pui kan chên hunah thil thiam thar te, hriat thar te, pi puho thil hriat belhchhuahna kan thiam ngei dâwn si a. Pi puho hi Rûn lui leh Ţiau lui kârah an chêng tih chiauh hi kan hriat si chuan, an thil thiam leh an hriat zozai hi ngaihtuahin Lêntlangah an chêng rei a nih kan ring theuh vang Kum 300 emaw, kum 400 emaw chhûnga han tih sên rual loh hi niin a ruat theih a ni. Thil eng kim a famkim êm êm avang hian, Lushai Hills ah hian kum 300, emaw 400 emaw awm tawhin an inring. Chumi chhûng chuan, kan ram ngeiah hian hriat thar leh thiam thar a tlêm êm êm a ni lawm ni. Hun a sei hunah chuan kan la thiam ngei dawn si a, hun a sei loh chuan engmah a hriat theihin a thiam theih dawn si loh.

Chutichuan, Rûn lui leh Ţiau kârah hian an inthlah pun nasatzia hêng hian a tilang chiang hle a. Thlang lam an nawr hnuah khân, Chhimtuilianpui leh Ţiau lui infinnate luipui an kân a, kan ziak zawh tawh kha, Chittagong vêla chêng te khu, Haikha Pâwih chi an ni chiam hlawm; Ţiau lui leh Tuivai inkhana Bapui tlâng hnâr lam pangate hi Duhlian hmun hluite a awm. Chuti kâr chu a awh khatin thlang an tla a niin a lang. Mêl 200 lai a ni hial ang chu, thlang an tlâk lai hian an tam a ni tih a lang, chu achhapah Râlte hi thlang tlâk lai khân an la tel ve lo mah mah.

An khawpui Suaipui leh Langmual leh Sisu hmun chu Thlânrâwkpan an rûna teh tate kha, Hmâr lam hawiin hla takah an sava thlawh vak a, Rûn lui kamah, — 1 Khuaihnuaiah, 2 Khawzimah, 3. Rûnkuamah, 4 Haimualah khaw tam pui ṭheuhin an awm a, râlah a muang ta a, chu chuan a tihnufual taim upa ṭhenkhat chuan an sawi bawk a

Tin, Champhai vel zawng zawng kha Hrangchalho (Fênngo an tih tak hi) an khat vek a, an indovin an inbei fo va, chuvâng pawh chuan mipui tam berin Ṭiau lui an kân thlâk lai khân an tel lo nin an sawi, Ralteho chu

Thlang an tlâk chuan Dungtlâng phuar velah hian Sailo lal, Lallula hi a ropui tawh a ni Chumi hun chuan Fênngo hi Champhai velah an khat vek tawh a, Ṭiau lui râlah Râlte chi tlim pui nen an indo va, rei tak an indo a ni He indona hi a chhan tuma'n min hrilh lo Chutichuan, Fênngoho chuan an cheih ta lul lo va, Dungtlanga Lallula hnenah humhim an ngên a, Lallula chuan Ṭiau râl Râlteho chu a bei ta a Dungtlâng aṭangin Lenchau hnuai Rûnkuam chu mêl 60 laia hla a ni a, chutih hun apang chuan Sailoho rilru hian Lusei ram (Lushai Hills) hi mahni ta, an ta leh an ramah an ngai tawh rêng a Mângngula hi a mite chunga nunrâwng angin an ngai a, an bei a ni Tin, Fênngoho chu a humhim ta a

Bung IV

Lushai Hills kal pêltu ṭum rukna chu Champhai zawl kin chhim lama Lungverh lui bula Lâwmlung ropui tak mipui 2000 aia tlêm lo thuruala dawhtuho hi an ni a Chu mite chu hmâr hawiin an kal dûl dûl a, lamlian ropui fêt an lai phei a, Tual chêng lungphun lian sang fêt silai hawlh laia sâng, hlam hnih dâwn laia hlai bân chen aia chhah, a lei phûm chin thûkzia hriat theih loh chu an phun a, an inthlauh zêl a, Haflong thlengin a tâwp chu an kal

Tin, engtinnge lo ni ta zêl? Fênngoho chu an ngaihtuahna a lo dang leh ta a, hmâr lam ramah an tlânsan leh ta a, Tuivai râl an kai hnuah a then a zâr chu an kawi kir leh a, Sailo an lung a ni ta lo va, an tlansan leh avângin An hruai kirna hi Saipuimual an ti a (Khawi lai nge ni ka hre lo)

Tin, Lêntlâng an chên reizia chu, (a) Tuivai lui leh Tiau inkhanna Bapuitlâng atangin Halkha ram thlengin an chênna hmun hming te a lang zêl An inthlah punzia (b) An thu leh an hla Lêntlâng pheiah hian a chhuak tam hle a ni Khawsakna hmaniaw tinrêng an thiam chhuah tamzia hêng hian a tilang a ni, an chêng rei tih a tilang bawk Vawkpui dang phiar te chen hian Lêntlang awm chhûnga thiam a ni

Lêntlâng thlen hmain chanchin nei tak leh thiltih ngah taka an chênna awm sela, titi thang

vêl pakhat tal kan hria ang, kan hre hauh lo kan hriat chu Chhinlung chhuah a ni He thu hi ngaih sual emaw vuah sual emaw a ni chiang a ni "Chhinglung khaw chhuak kan ni" tih hi Chhin lunga chhuak kan ni an inti mai a ni ta ve ang

Tin, Rûn lui leh Tiau lui kârah hian Chawngthu hnam te, Renthlei hnam te, Chhanpiala thlah Hnamte hnamhote hian Lusei ṭawng hi an hmang ve tawh a ni ang Hêngho ṭawng hi kum khat mah kan hriatpui loh ṭheuh avang hian

Tin, hnam dang chu A D 1906 velah hian Lusei ṭawng hmang ṭheuh mah ila, an ṭawng hi kum khat tal kan la hriatpui hlawm a

Tin, Lusei ṭawng hi hla sak nân leh thu inhrilh nân leh thu sawi nân a that avâng hian miten an thiam hma pawhin an hre zel Hla pawh an sa thei nghâl zêl. Tin, Rûn lui leh Ṭiau lui kâra Mizo inti tate chênghо hi an chanchin leh engkim ka han chhui chiah chuan hetiang hian ka tehkhin thin

Bâwk tê ṭha fâl luah chunga in pui tûr ngun leh muangchânga kan sa ang hi a nun ka hria a Lushai Hills luah tûrin Ṭiau lui chhakah an inbuatsaih peih diam angin ngaihtuah theih a ni

Tin, Luseiho hmasa Ṭiau lui kân ṭhla hmasa chu hêngho hi an ni, ka ziak zawh tawh kha

Halkha rama chêng tûna Chittagong tlâng mi ang zawng zawng khu an ni Tiau luiin Chhimtuilianpui a finnaah an kan thla a, an hnunga mi chu an chelh lo va, an tlân zêl a ni

Tin, Darlawng kan tih tâkho hi engtinnge ni? Ṭawi tlang zawhah thlang an tla a, Sesawng tlang tluan hi Dârlawng tlâng hming a pu An hmun langsâr chu Thingsûlthliah chhim lam hi a ni Tnlang an pan zêlna chhan chu ka ziak zawh tawh kha Hualngo lal Lalvunga (hmêlṭha) an thlah avâng a ni

Tin, Vaiphei te, Rângtê te, Simtê te, Thah do thenkhat te, Meitei te Khawl te, Zotê te Ngûrtê te, Thiak te, Chhûngtê te, Chawnchhim te, Khawbung te—hêngho hi Tuichang lui chhakah hmar lam hawiin an intawlh phei a, Vaiphei ṭhenkhat phei chu Mawmrang khâm kârah khâm kulh puia ringin hun rei tak thlengin an tâp reng a, Sailovin an ûm ṭiau a ni Hêngho pawh hi Aupataung tlâng (Âwksatlâng)-a Chhinglung lal khaw chhuak bawk kha an ni

Tin hma takin Phaipui phûl chhakah tûnah pawh Thahdo Aisen tam la awm rengah sâwn Aisenin lalna khua an siam ngheh avângin an thuihruaiho hian hmâr lam hi khaw bulah an neih a, an pan fo khua a ni Chhakchhuakhovin chhak lam hi khaw bulah an ngai bawk a ni

Tin, Lushai Hills ni ta, luah nghettu ni ta Sailo kha an thuihruaite nên Tiau lui chhakah mnghâk khâwm ang deuhvin an infâwk khâwm tial tial a Chutichuan, an chungchang tûr chu an inruat fel hret hret a, awm khâwm tam hi thil tha a ni tih an hria Râlte khua Suaipui khaw chunga thil lo thlengte chu an tân zirtirhbu ang a ni a Tin, Râlte khua Pâwih rahn a beih hi thil dang tam kan hre lo va, hla an phuah a, chu hla chuan an chunga thil lo thleng chu thu dik a ni e tiin min pawmtir a An hla hian silai a lam tel a Heta an silai hi meipêk silai nge, zehlung nei silai a lang lo Tin mite chu an lo fing hret hret a awm khawm tam a thatzia an lo hre tial tial a, Selâwn tlâng pheia Zawngte hmunah phei hi chuan sângsarih (7000) in khua a awm hriat a ni An hmun hi a ram neitu Zahau Pâwihho hian Luseiho tinsan hnua luahtu an la hre ngai lovin an sawi Mêl thum lai chu a phûl hlen reng a, thlân chu lung rem deuh hlir a ni a, mit leh hnâr angin a zing a ni Japan beih lai khân thlawhna tum hmunah an rit rual a, an hre fel lehzual a ni He khua pawh hi an tiausan hnua an hla phuah hian a hrilhfiah ber zâwk a An hla phuah chu hetiang hian a ni —

"Ka khua sang sarih, Zawngtlang sang sarih,
Ten ang pel ing e tim

Tin, he hmun kiangah hian hmun tê tak tê phûl ve bawkin 'Khawfihring hmun' tia vuah a awm. Chu pawh chu Zahau Pâwih hriat phâkah

chuan tumah luahtu an la hre lo. Tin, heng hun laia thil ngaihtuahtute hi tûn laia mi tluk hiala ngaihtuah theih an ni tawh a ni Inhumhim an thiam hle a ni heti hian tehkhin thiam ila—Lushai Hills chhûngah hian khua tê tak tê a awm ṭhin, engnge an tawh thin ? Rawk tuar an awm fo ṭhin Ṭiau lui ralah rawk tuar an tam lo ve, khua lian pui puiin an awm vâng ni tûr a ni Tiau lui chhakah hian khaw tama awm a thatzia an hre hle ni tur a ni An hruaitute rilru put zia chu thurual ṭhatzia hre tawh hlea mite hruaiin an lang an awm khâwm nasatzia hian a tilang hle a ni Hêng hun ah hian Darbu te, Darkhuang te, Darmang te sum dang nên an nei chiam tawh a ni Tin Rûn lui leh Ṭiau lui kâra an chêng hi a tahrik leh a kum ziak tûr ka hre lo

Tin, Sailo thlahtu Galna, Rûn luia chhartu emaw, mantu hming hi chhuan sâwmpasaih chhûnga upaten an hriat tawh loh kha tûnah hriat theih a ni bawk hek lo Tin Lusei ṭawnga inhre theiho kha an inhlâwm lian tial tial a

Tin, Ṭiau lui chhaka indote chu heng hi an ni —

(1) Chhakchhuakho leh Ṭhaute (Sihzâng) chu
(2) Chuauhâng, Chuaungo leh Hualhnâr ṭangrual-in Hualhâng leh Hualngo tang chu an do va
(3) Râlte leh Râlte an indo va
(4) Ngêntê leh Khiangtê an indo va.—Ngâwn Pawihho

(5) Hualngo Lalvunga leh Palian an indo
(6) Râlte Kâwlnin Fênngo an do, Champhai vela mi

Tin, Fênngo hmâr pan tum chuan Cham phai zâwl chhim lamah hian thiltih en mai pawha hriat hi 'Lâwmlung an dawh Kha kha mipui tih lang tak chu 'Mângkhaia lungdawh tiin hming a pu ta a Mângkhaia hi hnam engnge a nih? A pa chênna Tuichhin a ni Chu Tuichhin chu Champhai aṭangin mel 5 a ni Tu chhin hmuna Mângkhaia ṭan hmun Dârkâwlchhuna chu Ṭiau lui chhaka Zawngtêah a awm thah hmun Tuibual a ni Kawlpui, thing kawl lian pui, kalpui rual loh a bun a a lunglêngin hla a phuah a A hla hi Lusei ṭawng hmang thiam chiah hrawk atanga phuah chhuah a ni

Ka nu'n Tuichhin lamzawl a phiat a
Keiṇ Dara run in ka phiat a
Ka pa n dar thir bu riat a nei a
Min tlan duh lo ka pa Mangthawnga
Min tlan duh lo ka pa Mangthawnga,
Kan neih cherthil zawng tlang thang na e

Mângthâwnga hla—

Bualte saghlamṇa uai ta hṇu kha,
Mangkhaia kirm ka ring lo ve
Tui leh luang kirin ka ring zawk e' a ti a

Mângkhaia hi Dâra in a pêl a, chumi kiang khuate chuan an that, Dâra thah a ni lo tiin

an sawi Chutichuan, Mângkhaia hi ama khua thleng lovin a thi bo va, fapa nei lovin a thi tain a lang a A thlahte an awm theih i ring em? Tin, Mangkhaia lung aṭanga Tuichhin chu mel 5 chiah a ni, Falâm panna kawng a ni a, sawrkârin mel an phun Tin, chu lungdawh chu han belhchian chiah chuan mipui sâng aia tlêm lo thurual beih a ni tih hi thil rinawm a ni Chutichuan, Tuichhin mel 5 aṭangin tunge va dawh sak ang? Mi ṭhenkhatin Mângkhaia Râlte a ni a, a thlahte kan ni tiin an chuh a, râl rama thi bovin thlah a nei lo vang tiin rin theih a ni Tlangval hmeltha tak a ni tiin leh a kawl bun chung pawh chu nula inbe phâkin titiin min hrilh a, chu chu thu rinawm a ni tih a hlain min hrilh a

Ka di ka zawl ka ti lem lo ve
Lanu suihlung a leng tam na e

a ti a Chutichuan, a pa hla leh ani hla kan han en. chian hian Lusei ṭawng hmang chiah ṭhin hrawka lo chhuak a nì Râltê hi chi tlim inhlâwm hrang fo, mi dang tawng hmang hrih lo an ni Chutichuan, khâng hun khân chi tin an inhlâwm hrang a, mahni tawng an hmang hlawm a ni Tûn Vai lian lo thlen tan lai khan Lusei ṭawng chiang taka thu sawi thei hi Râltê leh Hrângchal zingah an la awm hauh lo Paihtê phei hi chu an hnufual lehzual a, kum 1925 vêlah te hian sikul naupangte tih loh

chu han bîa ila, eng mî nge an ñih kan hre nghal mai a ni. Mângkhaia hi a hnâm hming hriat loh a ni

A nih loh leh, chu lungdawh chu Hrângchhal ho tih mi hi rin a ni chuan, eng tizia nge ni ang, hun rei tak ata kha 'Mângkhaia lungdawh' tiin an lo sawi ta si a, hriat fiah a va harsa em? A nih, kha mipui lungrual hmâr hawia kal ta kha, kha mi hun lai a lung beitu an ni a, Vamûr tlânga an pher kha Tualchêng ramah hian hun engemaw chen chu muangchângin an awm a. Lamlian ti mai ila, kawng ṭha fêtte pawh an rit a, 'Mirâwng lamlian' tih a ni. Chu chauh chu a ni lo, Lungphunlian mak tak hi an phun leh a, chu lung chu chumi hmuna awm an phun pawh ni sela, mipui tam a ngai rêng a, hmun danga mi an lak a nih phei chuan mipui tam tak a ngai a ni tih mi fing lo pawhin kan hre thei

Tin, chûng mipui insawn ta duak chu chûng vêla mi tlêm tê la chêng chuan Mângkhaia pa hian lung [illegible] a dah ve a nih nghâl loh chuan [illegible] a vâng hle. Khaw dang hla fêta chêng [illegible] ropui leh khawngaih [illegible] tih [illegible] a ni lo ve. Mângkhaia lungdawh a nih chuah hi tih chiah theih a ni lo. Tûn hi a hming puttu hi a hre lo ve. Saitual [illegible] 'Rûl chawm' an tih te, [illegible] 'Chhûra Phûng fa rêp' te [illegible] lung [illegible] deuh hmêl pu [illegible] te an vuah a Heta 'Mângkhaia lungdawh' an vuah hi a nihna âwm ka chhui chuak thiam lo ve.

Tın, chu mıpuı kal zêl chu Mâogkhaıa lung dawhtu leh Lungphunlıan phuntu leh Mırâwng lamlıan kan tıh rıttu hı an nı ngeıın ka chhuı theı Tuıvaı an kân a mı thenkhat chu Ngaıhban tlang an thleng a Haflong ram khı An thlahte hnênah thurochhıah an pe a an lo kalna chu Awksatlânga Chhınglung khaw chhuak kha an nı ve a Chanchın an hrıl chu "Champhaıa kan awm laıın chengkawl kâwr hnıp kan la ṭhın a ' tıh an sawı a Chu thu chu Champhaıa chênghote an zâwt lehkha kan lo thıam hnu hıan thu dık a nı tıh an hrıa a Hêng mıho hı lung dawhtu chu an nı Mângkhaıa Râlte lal a nı khua lıan puı a neı tıh hrıatna a awm lo, he lung dawh tur hıan mıpuı 1(00 a ngaı a nı, chu lung chu tı tûrın Hêng hunah hıan Raltebo hıan Tıau luı an la kân lo a nıın a lang Hrangchal Champhaı vêla an khah laı hı a nı sı a

Tın Meıteı thenkhat chu hêngho kal dân hıan an kaı ve a nı chêk ang, Lıankhama fapa Hrângkıma rama hı Meteı tlâng a awm zên maı Meıteı chungchâng thuah Thahdoho tıtı chu a dık chıang ngeı a nı tıh ka hrıa

Tın, Thahdo ṭhenkhat hı Luseı ramah hıan a hlawp puıin an chêng ve chıam a nı ang e, hlaın mın hrılh avângın Dungtlâng pheıa chaı hla uar taka an chın laı khan

'Dungtlang Tawt nu hnehin
Vangtlang Rovawngi nu chu
Zem zum taka aw e,' a ti a

"Thahdo arsi zai laih
Dari pa'n sakhming chhal e
Lau lau taka aw e' a ti a

Dâri pa hi Thahdo a nih leh a nih loh a lang lo, kawng pahnihin ngaihtuahna a awm thei (1) Thahdo mipui hlau lovin Dari pa hian a hming a chhâl lauh lauh a ni ang (2) Thahdo mipui dang an ngawi thuap a, Dâri pa hian huai takin a hming a chhâl lauh lauh a ni tih n a ngaih theih bawk Hriat fiah a harsa a ni hla hi hriat fiah theih loh a tam bawk

Tin, Rûn lui leh Tiau lui kâra an chênn chhûng hun rei a nih a rinawmna chhan chu, hetiang hian tehkhin theihin ngaih dawnt'hiam ila, hla kan han hman dân hi han khaikhin ila Lusei ram chhûnga hla hmingthang leh hming nei hote chu Rûn lui leh Tiau lui kâra kan chên chhûnga chher chhuah hla nên teh ila

(1) Chawngchen hla, zailâm hla an tih chu (2) Chai hla, (3) Sa lam hla, (4) Mitthi hla, (5) Lungngaihpui hla (6) Mithi chawngchen hla, chhe lam leh tha lama hman kawp theih vo ve chu, (7) Tlawh hla, (Lungdawh chhuah nia an hman chhe lam hla a ni Kût ni vângthlaa mitthi

vânga khawharhoteh an hmah chu) (8) Tlângphei zai (9) Nilên zai (10) Lunglên zai (11) Hla lunglêng (12) Chawngchilhi zai (13) Zawngte khawpui teh zai (14) Fa nei tawhho phuah—Ţiau chhakah an chhng tawh a ni

Ka nu lo pawm teh aw ka chawi naunawn tap e
Saisen rual nau lakah thal vhen len kan mawi emaw

He hla thlûk hi Ţiau lui chhaka hman a ni a Lianchhiarin Ţiau lui thlangah a phuah chiam a mi tinin an phuah chiam

Hêng hi hla chi hrang hlâwm hante chu an ni Zai lâm hla hi Chawng leh Lâm hla a ni bik Zai lâm hla chi hi chi hrang 7 a awm Chai hla hi chi hrang 8 a awm Sa lam Zai hi chi hrang 7 a awm Mitthi Zai hi chi hrang 9 a awm

Tin, Lusei rama kan chher chhuahho—

(1) Lianchhiari zai (2) Aikhiangi zai (3) Thlêk zai (4) Kawrdu zai (5) Saikûti zai (6) Zialung zai (7) Tlângnuam zai (8) Thangzawra, lunglênga thi taa zai (9) Sailo zai (10) Pûma zai

Hêng hi a hlâwm han deuh ho chu an ni. Hun hlui zai kha Tlângnuam zaiah hian a inzep bo chiam a, Sailo zaiah hian a inzep bo hle Pûma zaiah hian kum 60 chhûnga zai chu a inzep bo vek Bu bik awm lovin kum 38 chhûng chu Vai

len zai ti mai ila, mi tin thinlungah a châm a Tin, hun tin leh hmun tina hman theih leh sak theih hi hla lênglâwng a ni vek

Zai lâm hlâ—Chawng leh lam leh sechhun khuangchawi ina sak a ni

Chai hla—Hmun tina sak theih a ni chungin, Chai muala sak bik a ni

Sa lam hla—Salu lam hmuna sak bik a ni

Mitthi hla—Mitthi ina sak bik a ni Pi pu ngaih dân chuan an inah mitthi zai sa ta chiam mai sela, an ngai mak hle ang, nang pawhin i ngai mak ang Hêng hla chi 4 hi chu hla lênglâwng an ti ngai lo Hla chi dang hi chu nula leh tlangvâl hla sa duh apiang leh zu hmun tina sak an serh ngai lo

Tin, hêng a hla chi tin hi an phuah ṭanna leh an phuah chhan pakhat tal ka han tar lang hrâm teh poh vang aw, ṭûlna a nei a, lo ngai thiam hrâm ula Number ka ziak ang zel hian ka han dah zêl ang e Amaherawhchu hla zawng zawng chu ziak rual a ni lo vang Ziak dâwn ta ila, lehkhapuan ka lei daih zo lo vang a, ka hun pawhin a daih lo vang Hla hi thil tam tak a ni, kei tehlul pawhina ka hriat hi a tam êm êm.

Chawngchen zai ṭhenkhat chu—

(1) *Chawn a rel e lam a rel sual e*
Chawntinsiaman lam a rel sual e

He hla hi phuah tanna chu Tuibual khua a ni tih titiin a sawi Chawnsiama Tuibual khua ah a awm a a Chawng ta a Tin chumi lai chuan a nupui a uirê ta a Chuvang chuan he hla hi an phuah ta a ni tiin titiin a sawi a ni Phuah chhiatna a ni

(2) *Dawna Ngiaupui ka thlak thang lo va*
Luah loh ngaiin kan thang a vuig e tiin

Hei hi Tiau lui ral Vanlaiphai chhaka Dâwn khi a ni ang Dawn zai phuah tanna chhan chu tlangval pakhat nula zen tumin nula inah a lût a, nula pa chu zing a tho tawh a mei a tuah eng tawh a, tlangval hnenah chuan 'Ennge i tih râwn? tiin a zâwt a Tlangvâl zahzêl chuan, Kawtchhuah Ngiaupui thlâk nan hreipui ka la dâwn a ni" a ti a Thlak ta vek mah sela nula zen tum a nih kha a thang ta a Chu chu Dâwn zai phuah ṭanna a ni tiin titiin mi hrilh

A ni tak e, hla phuah tanna hi mihring ril-ru tidang phuttu a awm hun hi a ni fo rêng a ni Hla hi thu Pâr a ni a, thu aia thu

(3) Chai hla pakhat chu a hmingah Neih-laia zai tiin an sawi Neihlaia hi a farnuin a ngai-zâwng a Neihlaia nupui neih zanin a thik lutuk a, daipâwnah a ṭhak a—

'Neihlaia thai sel zana khawte daiah
Zan Sial ang riah nuam ing e,'

a ti a Chu chu a chhuahna bul a ni tiin titiin mi hrilh

(4) Sa lam zai tanna—

'Run luiah Zuksial an um mi an tam e kei mi
ngai lo ve
Mi an tam e kei mi ngai lo ve
Mi an tam e kei mi ngai lo ve
Kei ka thawh nin mi ka ngai lo ve' tiin

Zuksialin tlang dung rawn zui
A ki Limthingah nawt e

He hlaa Limthing a tih hi Lêntlângah chauh lo chuan, hmun dangah a awm ka hre lo He hla phuahtu hi ka hre hek lo An ṭanna a sei ta delh delh a nih chu.

(5) Mitthi zai—

Hmanah erawh fam hmasa tu hrai emaw
Thir khim lovin i tin maw run a rem le,
Laichin unau nei lovin tiin

Tun thuin heti hian min hrilh He hla hi thingpui tâmin mi an thi zo ta a, an lungngaiin an phuah a ni Mi thi zai hmasa pâwl a ni He hla chi hian, Ruangtea nula hian Ruangtea chungah a phuah chiam a, chu hla chi chu Mitthi zai zinga hla serh ber a ni a, Ṭâng then inah chauh lo chuan sak an awih lo Mitthi dang-ho inah an

sa lo, a chhan chu ka hre lo Ruangtea a thi a, a nula hian a sûn nasat vâng a ni ber âwmin a rin theih

Zing rum e zing rum e ka thin e zing rum e
Ka nu ti awm lo va ka pa ti awm lo va
Ka thin e zing rum e tiin

Mi mangang êm êm phuah a nih chu a lang chiang hle

(6) Lungngaihpui hla—

Ruahpui sur bum bumin van rial a ko ve
Ka nauvi kal nan e Run tui a lian e" tiin

He hla hian thil awm dân mi hrilh tha êm êm mai a, Rûn tui chhak leh thlanga an awm lai hun kha mi hrilh chiang hle a ni Lungngaih pui avânga a phuah a ni tih a lang chiang tha hle

(7) Mitthi Chawngchen zai — Kan pi pu-ho chuan he hla hi lâwmna hmunah leh tahna lungngaihna hmunah an hmang ve ve—

'Kan unau thumin Zawngtlang liamah,
Saikmum ral kan veng' tiin

He hla hi Selâwn tlâng zawma Zawngte khua 7000 chu vêng tûrin zan nga riakin an inthlâk thin a Chuta phuah chu a ni tun tiûna min hrilh a—

Hring leh fam karah Rap lui maw hiang
Lak lei sang kan dawh, tiin

Pi pu ho ngaih danin mitthi leh mi nung kâra luipui chu, Rap lui a hming an vuah Tin, mi lusûn khawhar-ho chuan titi sei fêt an nei Rap lui hi tui hriam chi a ni a, thlarau pawh tiboral leh theitu a ni a, lei an dawha mitthite an kal kai a ni an ti—

Ka nu tap hlah law ka nu tap hlah law
Hringlang mual liam kan kir thiam lo ve

Hei hi mitthiin an phuah angin an phuah sak a ni

Tlawh hla —He hla hi mi lungngai hla a ni Kût ni chapchâr kût leh pâwl kût ni bik hian mitthi chhûng lungdawh nei chhûng hian lungdawh chu an chei deuh va, mitthi chu an ngai tih entir nân a ni An unau leh an vuavângte an sâwm a, lungdawhah chuan zu nên an thu khâwm a hla an sa a Lungngai lâmna an lâm thin

Liandova lungngaih tuar hmasa, Rûn luiah a nupui Chhiahchawngi a chelh zo lo va, tui lian-in a lâk bo a phuahna hlate hi, Tlawh hla thlûk-in an sa a, an hmang—

"Ka chiah lumnah pal siau dang ving e
Ka zikh lenna Run tui a liang e
Ka thai chawngi pam ta lua rawh e"

Paihte tawng hla chu an sa ngil a

'A khuah khuan ka zut ta e
Runin kungah ka zut ta e
Ka phei Run lungin a do
Ka phei Run lungin a do tiin.

Hêng hlate hian kan pi pute Rûn lui vêla an chên laia an chin tawh min hrilh a ni

Tlângphei zai —He hla chi hi Lalkuali u hmêlthat vânga phuah ṭan a ni—

Tlang phei lamoh feh tang e Lalkuali u
Ka lungdi ka tawng lo ve khua tlai ang e tiin

Lungdi – Mi mngai tawn tâna hman a ni na chung hian (Ka rilru kuaitu, ka thinlung hiptu) mi lâwm ve lêm lo chung pawha ka lawm mi, 'ka lungdi' tih a ni thin asin.

Nilên zai—He hla hi mi pakhat beidawng chiai phuah a ni e an ti—

' Nilen ka tum lo ve tlaivar ka tum lo ve
Nilen ka tum leh e, tlaivar ka tum leh e
Thadang ania ka bia nilen ka tum leh e tiin.

Chumi chu Nilên zai phuah ṭanna a ni tiin titiin mi hrilh Nula a chatin chuan a phal lo va, a phal leh ta a, an ti

Lunglên zai —

"Kiu vawng vawng tang Lelte dungthulin
Hman lai Tualkhawli u ngai ing e

tiin Thereng hrâm angin a ṭan a, a tih ṭanna a ni tiin an hril.

Hêng hla hlâwm hian deuhte Ṭiau lui ralah an phuah tam em em a ni Ziak khâwm chiam a tum lo va a awm tih hriat nân ka han târ lang mai a nia

Buh za aih hla—

Sawmfang kan thlawh tualvawl a kan aih
Chhungina lenchawm a ring chin e tiin

'Va ko ula kar thum mual dana
Tuan zuam lo zunan a uai maw
Tuan zuam lo zunan a uai love
Tlai dang tawnah nui tang a ti e tiin

Hengte hi Ṭiau lui chhaka phuah vek a ni

Tin, Lushai Hills ram chhûnga chher chhuah hla hlâwm hian deuh ho: Lianchhiari hi phuah ching hmasa ber a ni, a hun hi Pukâwla, Ṭhangura thlahho zinga hming hrâng. Palian chi emaw, Rivung chi emaw hi hotu lâr berah a awm Khawbung leh Zâwlsei kâra Selesihah a awm a Pukâwla hi Sailo chi a ni lo, Sailo chi ni sela, a pa kan hria ang, a nih loh leh a fate tal kan hria ang, kan hre hauh lo

Mizo upa Sailo chi chhuitute hi, an fet nasa êm êm a ni Tûnah hian kan chhiar pawlh vek a, anni upaho hi chuan, hmei fa leh sâwnte hi an chhiar duh hauh lo, an thlauh vek a ni Selesih hmunah hian Sailo fate an inkhâwm a ang hle, chu chu thil dik ni âwm takin a lang a, hotu lâr ber chu Pukâwla nin a lang

Tin Lianchhiari hi a pa hming ka hre lo, a hnam hming chu Chuauhâng a ni A awmna chu Muallung—Kângfing hi hmân lai hming a ni Pukâwla hian a ko thla a, "Dawi sa kilpui theih i ni a, Chawrhmunah hian vêng tlêm tê hi ho ve ang che' a ti" an ti Selesih bul Chawrhmunah chuan chhâwlbûk in a awm a zû an zu ta mial a miten deu sâwn takin "Tutenge ni Chhâwlbuka zû zu vei chu ni?" tim nêl ṭhilin an in chu an den khum thuai ṭhuai a Lianchhiari hian hla thuin chhâng tain an sawi, heti hian :—

Amin tluang pem min ti lian lai chhung keimahni,
Cher bela ningzu dawn lian chhung kan chi hrim e,

tiin A pain sial a chhun a, seluphan thingṣia chu a phuah a

'Kan tawng a uang em ni, tlangin lo ngairawh u
Zova siahthlog ril chu a din chhung keimahni

tiin Hei hi a pa seluphan a phuahna a ni Tin, a pa chuan khuang a chawi leh ta a, seluphan chu a tlar ta ṭhut a, chu chu a phuah leh pek a.

"Tlângah run thlir ila sawngka vai puanin zem
Sialthing lenhlang awih hnu sumtual a lar bang e"

tin

"Ka nu e Cherêklamchhung kalpa e Thuangzachhawn,
Kan kung lenkah min zawi sai rual e kan si lo"

tin Hêng hi an chhûng chungchâng a phuahna a ni A nulât chungchângah tam pui a phuah

Aukhanga zai :— He hmeichhia hi Thangura thlah Rivung lal Sibuta thihna ramah hian hotu hming lâr lo hovin an chêng a He hmeichhia hi a awmna lal ai chuan a langsâr a Tin, amah hi mi lunglêng thin mi a ni ang e, "Sibuta lungah ka lumthli ka ngûl," a tih zia hmangah hian a lang a ni Amah hi mi ngaihawm a kianga awm nuam tak a ni tlang a, a chanma mi ten hlaa an chhuanna hmangah hian mi ngaihawm bik a ni ngei mai tih a lang a ni A hming hi mi sual ngaih bik pawh nei lovin an sawi thang a, mahse mi ngaihawm bik leh duhawm bik a ni tih a dam rualpui miten hlain an phuah tha hle a ni Mi sual chung deusâwnna angin hla an phuah lo Mi duhawm leh mi ngaihawm bik angin a chungah hla an chhuang a ni Hetiangte hian chai hla an phuah—

'Aukhiang, nang manah
Phaia chungmah
Zar leh na ila

an ti "I man tuakin chi chu sum tuak nân ka tang ang," tihna a ni Hêng hun laia sum tuakna chu chi ten te hi a ni mai, sum tuakna dang

a awm lo a nı Tın, a kıanga ep an duhzıa an phuah bawk—

'Mau raw dung dawh haulai an runah
Zuk zâl ıla Aıdângı hmatıangah'

tıın A pa hı mı ropuı a nı tıh hla hıan a sawı, Haulaı tıın an ko Haulaı hı Mızo dânın sechhun khuangchawı kohna a nı Tın mıten an el nasatzıa an phuah leh bawk, hetı hian—

Kal te bengbeh kan beh zâwn thlıaı e,
Kan mawi emaw Aidâng, mın en teh

an tı a Mıten a mıthmuhah mawı an châk êm êm a nı tıh a tılang bawk Hlaın a chhang ve a hetı hıan—

Mawı leh mawı lo ka thlu lem lo ve
In tha zâwn thlıaı, chuaı lem ın awm lo' a tı a

Tın, ama rılru tak meuh a ınphuahna hı en leh ıla, mı dang ang a nı ngeı maı, ngaıh zâwng bık te a neı a, mı sawı chhıatna hı ıtsık thu maı a nı tıh kan hrıa ang Hetı hıan—

Lâwmte zaı lemın han der ıla
Suıhlung rukah Hmımkâwnga kan ngaih

a tı Hmımkâwnga hı Aıkhıangı hlaın a sawı lâr ta a Thangkawlha a nı e, tıın upaten an sawı Tın,

Kan mı duh tualah an leng lo ve
Dawnruam kuama zan stal ang a rlah

Zıalung zaı — Biate kawtchhuaha lung zıakah khlan an phuah tan a ni Kum 1886 vel ah khân an chıng tan a, Thıngtâm laı tak khan

Kalkhama pa Khawlailunga Lalnguauva khuaah khian a zin a, Ṭhingtam avânga ui leh kêlte ât zia an sawi a chumi laia Zialung zai phuah chingtu chu Bâwkchuma a ni Khawthlang ram a hnâwmzia hril nân ui leh kel ât chu an hmang a

' Cho ui leng kel lung a mawl e in lo ti
In lenna thlang khua a hnawm tiin leh

Thlanga Rengpui zinga zin chhal tiang khuaah
Lallianchhum pa lal lai in han dil em ni '

tih a phuah bawk Lalnguauva fapa hi Lallian-chhûma a ni Bawkchuma hla phuah dân hian Laikalkhama pa a tilungni lo a ni A khuaa zin a ko Chûngte chu a phuah zêl

Thlangah ngurpui zinj a zin chhaktiang daiah
Lalllanchhum pa lal lai in han dil em ni '

Biate phunlung a -ia van hnuaiin an hril
Hei tak ni maw hmana Hrangkhupa sial ki
A rauvi thla si ar thangvanah kai e

tiin Tin, Zialung zai hi an hmang rei hle a ni

Lêngzêm zai — Nasa tak a ni He hla hi a thu hre thiam tân thu hlu tak hlir an inthil khawm a, hla tawng lepchiah mi pawh a inzep lo hle a ni Mi lunglêng tân a tawng hi hman âwm tak a tam hle a ni Thu khûn tak hi a in-rem khâwm niin ka hria

Angur siam tawh khua nuam lo lem a awm lo
Hraichawi laitual an lenna khua zel a nuam
Zialung e ka khua ngai ing

tiin Chutichuan, Zialung zaia thu an hman hi

thu lepchiah leh mâwl zahpuiawm a tel tlêm hle a ni

Thlêk zai — He hla chi hi Lalkhûma sa kâp thei Lalbuta pa ho khân an chher a, Lal khûma ramvachal thu atang hian an phuah ṭan ang a ni

Amin zaleng an chhai lamlianah
Laltuchhing pa i chhai dang ve rawh
Tulum leng phuaivawm rawl lian pui tiin

Hniarvung pa awmlai vei chhungah chuan
Zuksial duhin leng e phai luamah
Zo lam chhim tlang sul a hawi thul e tiin

He hla hi inpâk fakna hla a ni deuh va, nula tlangval lawm êm em mi a ni lo, zu ruih nèna sak mi deuh a ni ang, a hla thu hi Zialung zai hlate angin a hla thute a ṭha ve lo bawk

Kawrnu zai — He hla hi Thereng hram atanga phuah ṭan a ni Lunglei bial chhûngah hian an ching nasa zual a, he hla thu hi mihring rilru chhunga mi rem khâwm a ni a, mihring rilru kuai mi hlir a ni Nula leh tlangval zai atan a ṭha hle a ni (Lusei tawngin Lêngzêm zai a ni) Lêngzêm zai tia thu an hman thin hi thil nalh, thil fel, tawng tha mawi, thil demawm lo tih entirna a ni Lal hla ang a ni tih ang hi a ni Lusei ram chhûngah hian a darh zau hle a ni Amahṭrawhchu hla thu ngaih nuam ti ngai lo mi tan chuan hla hi a ngaihnawm lêm lo ve Mahse, nang chuan nga thiam ang che, tha leh hla hi mihrinna

khawvêl tinuamtu, tihlima tithlampuangtu a ni, tifamkimtu a ni. Hetiang hian an phuah a ni –

'Kawrnu tapin thing lenbuang a awi
Vula di ngai khawzo chhawl ang ka uai e
Lunglen lai takin,' tiin

'Kei zawng sai zalin ka liam mawh e
Ka lawm annem khiangawih tumte chuan
Ka thinlai a rum,' tiin.

Tin, mi pakhat Laldênga hian hun lungngaihthlak leh mangannthlak a tawh avângin a mangan thu hril nan a hmang a, an pêm lai lungdawh hlimah an chawlh laiin a pa a thi thut a

Mahni run rema fam nuam lo va,
Mi khaw chhuahtlang chul hnu an rolung chungah
Fam dawrai i chan tiin

Tin, Hruizam tlâng dunga Vanhuaia lungdawha Thialrêt thing phun chu a thang ropui hl a, a zâr chu hlam sawm leh hlam nga tling de h hawlhin a sei Chu hmun chu khua a awm leh fo thin, a buk hlimah chuan nulahoten puan an tah a, tlangvalhoten an kâwm a mi tin chu an lawn thin a, nula pakhat a hming Vungi ni âwm hi a lâwn ve a.

Sakhming khawvela thang lai takin,
Laldang rangkhua phuahna thiang
Tha cham chunga Vangdang hungah lawn.

tiin phuah chhiat nân an hmang Mahse, nula hi a hmêl a tha bik deuh a ni ang

Tin, Khuanglêng tlânga khaw siamtu Thanhrânga chu Vai rûn tum ni âwmin a kal a, a khaw tlangval rual nên Tin, Saitual hi a thleng a Vânhnuailiana khua Champhai nên Suktê leh Zahau Pawihin an rûn a, tûk khatah an chhuak rual a mi tam fêt an man a, chumi zingah chuan Thanhrânga nupui leh a fanu Banchhingpuii chu Zahau Pawihin an man ta a Chu mite nufa chunga Lungngaih zai phuah nan Kawrnu zai chi hi Thanhrangan a hmang Heti hian—

Phai zauvah hnâmchem len rel ila
Lungdi Darin chhakah Kawl hren thir a bun
Hraichawi Chhingpuii tiin Kum 1871 ah

He mite nufa sal tân thu hi Lusei ram chhûnga titi hmingthang a ni thin Sal tlan turin Thanhranga chu sum kengin Zahau Pawih ramah chuan a kal a mahse a sum chu an pahniha a tlanna a daih lo tiin Pawih chuan a tilui tlat a Sailo leh Pawih kâr thu hian Rs 40/—a ni Sum tlang chu a pawm vek a, a daih lo

Nang ni ta la a tu zâwk chu nge i hawn ang? A va khawlh tak em ve aw!' Eng kan tih tâk ng? (Vawiin thleng hian khawngaihna tel lova sum ngawt en mite hi an chimawm fo tak e) He chanchin chungah hian Zoram mipui chu an rûm ţhin

Tichuan a pa chuan a nu chu la dâwn ta zâwkin a lang a ni ang, Banchhingpuii chuan a pa

hnênah, Ka pa, vawi khatin i mal chungah ka han ṭhu ang a, mi han pawm leh teh' tiin a sawi tiin titina min hrilh Tin, a nu chu a kalpui ta a, a fanu hrêng ropui tâng chu a hnuchhawn ta

Paho hriat theihna a tibuai êm êm ṭhin A ṭhenin, ka fa chu ka kalpui ang an ti a a ṭhenin, 'A nu chu ka kalpui ang, an ti

A pa chu sum kengin a kal leh a, Banchhing puii chu a lo thi ta Nupa khawngaihthlâk tak chu an ni ngei e

Saikûti zai — Saikûti hi Fânai Pâwih a ni a Fânai hian Lallula atang khân tawng dang hmang lovin Lusei ṭawng hi an hmang vek a Amaherawhchu Hrûmkûn ṭawng an la tel hle a ni An sakhaw biakna chu Lusei tawngin an chham vek a, a tâwpah "Seiseh" an ti a, chu chauh chu Pâwih ṭawng an hmang tel a ni

Tin Saikûti hi upa fêt a nih hnu khân ka hmu ve a, 1904 ah Nu lian pui a ni lo, nu oêm taksa nei deuh, hmêl fel tak niin ka hria a aw chu hmeichhe aw sin a ni lo

Tin, Saikûti zai hi Fânai bial chhûngah an ching nasa zual a, Lusei ram hi a fang chhuak a ni Mi tinin an phuah belh a, nula leh tlangvâl zai a ni bik a, an hmang nasa hle a ni Mi tinin an phuah belh avangin thu kamram mai mai pawh a tam a ni Thu ṭha tak tak lah a inzep

nual bawk a, a thente chu mi lung kuai tak takte a tam hle

Leng zawng ram tuan suihlung i hertir e
Chawml huang lova siahthinga zai rem thiam i ni e

tiin Rengchal hram te a phuah a

'Khaw tin lang tlang ka pa run a zau e
Kawla vân râng chhum angin leng rih nâng ka ti e' tiin

Saikûti zai hi Lusei ram chhûnga hla bu zingah hian bu chhah tûr pâwl a ni ang tawng tluk hial hian hla a tam a ni, sawi tlak loh pawh a tam êm êm

Puma zai — He zai hi Vai lian lo thlen hma te khan an ching tawh hle a ni, 1888-ah Chûng huna an hman dân chu lungrun takin an la hmang lo va thu kamram mai mauin an siam a Lusei ram hla lo lut zawng zawngah hian he hla hi mi tinin an beng khawn ber a ni âwm e Kum 70 zet an hmang ta tlêm têin an tidanglam hret zêl a Lusei chin zinga hla chi anga mi tinin an duh leh an lawm nasat leh an sum leh pai ui loh phah hial leh mipui tilâwm thei hi a la chhuak ngai lo a ni ang He hla vâng hian sial, vawk leh bawngpa engzatinnge ral phah, kan sawi thei lo vang Hre ngai lo pawh hi an lâm zêl a, an lâm loh ber chuan an kut an bêng a, rang takin mi hriat theihna hi a tidanglam a ngun taka an han sak chuan Vai leh Sâp tupawh an lâm zawk zawk zêl a tlangval chu sawi loh, a thu

hre thiam lo pawh hı a rı hıan a hıp êm êm a nı ang

Eng vánga a phuah ṭan nge nıa, tunge phuah hmasatu, ka hre phâk lo A hla thuah chuan thu mawl maı maı leh thu sawı tlâk loh a tam a, tın, thu mawı tak, thu fıng tak leh mı tın rılrua lût phâk lo fo hla thu hre thıam mıın an phawrh chhuah a, an rem khâwm a tam bawk a, nula leh tlangvâl ınbelhna hla mawı tak tak lch thu ngılneı berte a tam—

Khua romei ang zâm i nuam lawm ni
Dam pawh ka dam zo lâwng e nangmah ngaiin
Sâmılâng zo chhâwl ang ka uaı reng e tıın

"Kei zawng ka kal tâng e ni hnuaıah,
Chhawl lıı liai te thadâng leng hnenah chuanın
Hnutiang hawi zelın a kal ti la tiin

Chhûngı nula hnêna sawı turın Thangan hnahchhâwl hnêna a chah a nı. Chhûngın Thanga kal lıam hnuah,

Chhâwl tho rawh di nena kan zâlna
A rauthla leng a chhâm ang tih ka hlau ve
Haw rawh ka siangah i lawi dun ang

tiin an ṭhut dunna hnahchhâwl a chhır tho a nı. Pûma zaıah hıan hla thu rılmu a tam ber, thu kamram lah sawı sên loh

Tlângnuam zaı He hla hı a phuah ṭantu ka hre lo va Nula leh tlangvâlın an hmang tam bık a, chuvângın ṭha laı hla a nı bık deuh tih lanna tam tak a awm—

Tap ṭan tang e tlangnuam zalam phei duaiah
Lungrunpuiin hmanah zûn chhawl min ṭhuai e
Ruai ruai tak a lung a leng ni ang e tiin

Thangzawra lunglênga thi ta zai He hla hi nula Laltlingi chungchâng atanga phuah ṭan niin a lang Kanghmun khua atangin Zanlâwn khuaah hian Laltlingi a pan a pêmpui a Thangzawra hi a lung a lêng ta êm êm a ni—

Amin lungdi an zui leh luah lai an tiam
Vanduaia lungdi ui chu saw hmar thangah
Luah lovin khuang ang tul e a ti a

Thangzawra hi a che peih ta lo va a mu ta tlat a, a ṭhenrualten tihharh theih niin an ring a hruai harh turin sangha vuakpui turin an kalpui a Tichuan, a nula nêna an inlâwmna an feh na ṭhin chul hlui chu an va thleng a—

Tuk khat sal ang va chhuak i chhuahtlang lamah
Lalngo ṭuanna tukram a hmun te n a lang
Thinlai râl ang a ṭhawng e,' a reh lo a ti a

Tichuan, ka lunglên a reh chuang lo ye, tiin a ru pawl chu a keuh va a ṭhu chawt a, an kalpui ṭhei lo va tun titiin min hrilh Tin, he hla hi mi lunglêng leh mi mangang zualin an hmang thin a, Chersuakpuii hi a naupan laiin a nu hian a uiresan a, a pasal lunglêng mangang hian a phuah belh chiam a, he pa hi Rolûra thlah rama chêng a ni Thangzawra hi Mânga thlah rama

chêng a ni Tın, Chersuakpuii pa hi a hming ka hre lo hla a han phuah ṭan chu a fanu, nu nei ta lo chu a nı ang—

Achûninun awih lai cher dawntuai a thlau
Rûn chhung hnuaiah keimahnı nêmte puanin
Thanghmiangın awı zaw nang e a tı a

Hêng hunah hı chuan nupuı uırê hı an then deuh theuh va Vaı len hnu hı chuan an then kher ta lem lo va—

'Ṭap ṭap lo la ka awih lai cherdâwntuaiı
I chunınun lian khuaah vâl dang a chhai

tıtein a phuah a

Tın, Chersuakpuii h kum 1896 ah khan Vâncheuva, Lıanlula thlah khua Çhıthar hmunah ka hmu a nu hâng deuh tawı deuh, hmêl fel tak a nı Nuthlawı hluı tak tawh a nı A pa chan chınte kan sawı ta a, "Ka hmêl chhıat veı nên hıan ka pa hla phuah avâng hıan mı thenkhatın mı râl hrıat thın a' a tı a He hla chı hı Lusei ram hmun zau fêtah an hmang mı mangang leh lunglêng zual deuh hıan an uar zual deuh thının a lang Mı tam takın an phuah belh a, a tam hle a nı

Tin, hla chı tın hı kut vaı lo leh kam chawl lova sawı zêl tûr ka hrıat avâng hıan hla sa thıam mı nıın mı rıng theı e Hla sa thıam mı ka nı

hauh lo mai, thil ka hriat chian hnu chu ka theihnghilh bo hi a tam lo va Hla chi tin hi sak lohvin a awm lo va, an sak chu ka hre ve thin a ni e

Tin, Sailo, Lianlula thlah Savunga dam rei khân hla bu tih tham loh a chher chhuak a chu hla chu upahote hla a ni zu hmun zai a ni, nula tlangvâlin an hmang tam lo A ram chakna chu an vêla hnam dangten an chelh lohzia aṭanga phuah ṭan ang deuhvin ngaihtheih a ni

Khaw za hrâwkin Laldâng ka piang rêng e
Kan ka'h loh khua awm maw Matu kâwlrâwn chenin,
Luipui sen vung chunga pûm leng a her ngai e
Hui dum fêng râl kaiah

a ti a Heta ' Hui dum fêng" tia an lam hi min deptu Hrûmkun Pâwih fên fual dum fêngho chhim khawchhak lam hi a kawk a ni Thlânrawn Pâwih thlah Thlantlang leh Halkha a ni ber, Matu thlengin an rûn phâk a ni

Tin, hêng a hla tlêm tê ka han ziak tel nil nial hi Lusei rama tûna chêngho hi Rûn lui leh Ṭiau lui kara an chên chhûng leh Ṭiau lui leh Zâmpuitlâng kâra an chên chhûng hi teh vêl nan ka duh a, ka ziak ka hmang a ni, chu chu a ni ka beih chhan ni Keini Lushai Hills a chêngte hian kan pi pute chanchin kan hriat phâk hla ber aṭanga ka han chhui chiam hian, hla hmang lo hian hun tlêm tê pawh kan awm ngai lo

tih hual târ a ni. Kan chât vêl dân engkim mi hrilhtu chu kan hla hi a lo ni a, kan thiltih theih chhun kawng engkimah hian hla hi a kâwktu ni zêl angin a lang a, hun reilote chhûng kan han chêt velnaah pawh hla nên a awm kawp zêl a ni Pathian fapa Isua inlâr chanchin thu, hun tlem te chhûng kan han hriat ve mil nial pawh hian, hla sak sên lohvin kan phuah a ni Chuticchuan Rûn lui leh Tiau lui kâra kan awm chhûng hi kan hla chu han rimuat hianin Tiau lui leh Zâmpuitlâng kâra kan chên chhûng hi hun sei lo tê zawk nian a lang a ni Lusei ram chhûnga an chên chhûng hian Rûn lui leh Tiau lui kâra an chên chhûnga an thiam leh hriat chhuak leh an thil thiam chhuah engmahin kan belh lo va Vawkpuidangphiar te hi Lêntlânga an thiam sa a ni Thlangra tlâng phuar "phûng thiam" an tih te nên hian hun a la sei lo nîn a rin theih a ni Hun a sei chuan an la thiam belh ngei dâwn si a Hun pui pali hlaa an chhawm thlâk hi an phuah belh chauh a ni

(1) Chawngchen hla—Zai lam hla chu
(2) Chai hla—Chapchar hla—Thâl hla chu
(3) Sa lu lam hla—Sa aih hla chu
(4) Mitthi hla—Mitthi hran hla—Khawhar hla—Lusûn hla chu

Hêng hla chi palite hi kal pah leh khualzin paha sam chhuah a nih lohzia chu i han ngaihtuah chhuahchuan i hriatthiam dâwn nâk a laiin.

Chutichuan Rûn lui leh Tiau lui kâra an chên reizia hi i ruat dân a awm ang, rei tak nin i ring ang

Thingpui tam— He thu pawh hi a thawnthu chiang takin a awm a, an tuar ngei nin a rinawm An tuarna hmun hi Lusei ram hi a ni lo Rûn lui leh Tiau lui kâra an chên chhûnga an chunga thil thleng ni ber awmin a ruat theih ber a ni A nih loh leh, Chhinglung khua Aupataung Awksatlângah a ni ang Upa hote sawi dan chu hetiang hi a ni Thingpui tâm chuan hnahkiah thing leh hnahkhâr thing a ni ber Chu tâm chu a nasa êm êm a vawkpui ngêk te hi an rawl a chhuak thei lo va an then mai mai a ni Mi hring lah chu thinrim theihna thahrui leh sual kamtamna thahrui an nei lo, an thi zo hial a ni e tiin an sawi

Chu tam chu a lo dam a a thu bâng chu an thawlêngin an khawhar êm êm a, mitthi thu hi an ngaihtuah a mitthi lam hawun hla an phuah a, chu hla chu mi lungchhia, mi khawhar, mitthi lam ngaihtuahhote chuan chutiang chhûngte inah chuan an sa a,

Hmanah erawh fam hmasa tu hrai emaw,
Thir khim lovin i tin maw rûn a rem le
Laichin unau nei lovin?

tiin Upaho chuan he hla hi 'Thingpui tam hla an vuah Tin, tûnah hian ka tehkhin chhan chu

a lang fiah hle a nı Rûn lui leh Ţıau luı kârah hıan hun sêi pui an chêng tih hı ka ring chiang ta hle a nı, a chen chın sawı lovin

Tın, he thul hi ka han sawı nawn ang e Thu hlui sawitu ţhenkhat chuan, "Lianchhiari zai chı hı Ţıau luı chhak aţanga an chhawm thlak a nı Nılên zaı thlûk dân pakhat chu Lıanchhıarı phuah thlûk dân an hmang a nı," an tı a Chutı a lo nih chuan, Lusei rama chher chhuah hla hı a tlêm hle a nı, bu tlêm tê a nı Chu chuan Lusei ramah hian kan chên chhûng a la rei lo tıh a entır a nı Tın, Hualngo lal Lalvunga hı a dam rualpui, khaw khat Fâr zâwl khuaah a chên pui Hnamtê tlangvâl hmêl ţha tih fo, Hnamte mı Chhanpiala Rûn luı kâna khaw siam hmasa, kha mı thlah kha a nı a Khua leh Vângın mipui hruai khâwm leh hotu tûr a han buatsaih khân Chhanpiala ın hı a han pan a sakhaw biakna ınthawı thuah kâ mbe lovin an ıahnar a; upa sawı dânın malsâwmnaın a la vûr a, a thlahte zıngah hmêl ţha ber Lianchia hı Chhanpiala avâng a nı, tıın an sawı ţhın

Lalvunga nên hian hlaın a phuah kawp nual hlawm a, hmêl duai lo ve ve an nıın sawı a nı a, ınrual khat leh ınkâwm rual an nih lanna hı a awm nual bawk a. Nılên zaı hian a phuah kawp a Nılên zaı hı Lianchhıarı zai nên thlûk ţhuhmuna sak theih a nı a Lıanchhıarı zaı chi hı Ţıau luı chhaka mi chhawm thlâk a nı an tıh hı a dık ve bawk ang

Miah Lianchi awm e, an sel e Lalvunga,
Tualah ngulrua an bun kawkvahai tlar na ngai '

tiin an phuah a ni

Mual a liam mual a liam Lalvunga mual a liam
Hawilo ngenchi tuan e Lalvunga mual a liam

tiin an phuah a

Ngênchi — He thil hi neih harsa a ni a, a neitu chu hlauh vang tala chawimawi tur a ni, mi tin hnehtu a ni Ral ni lo, tual ni ngei thahah tumahin huat ngam si loh, mi ropui bik chauhvin tih theih, ral that aih anga aihna chhâwn tawnna kuang chu a ni Ṭûn lai dânah nei thei chin chu ram pum khata lal ber, han tehkhin ta ila, hmân laia Lusei ram lal dâna lalte an ni Kumpinun ti sela, Parliament-ten an hêk ang Lâr-sapin ti sela, Kumpinun a phal lo vang

Lianchia hi hla lunglêng chiin an phuah na sa hle bawk a

' Phai phulah lelte a lo kiu ve
Khaw tlangah Lianchia lo au ve
' Hmèl hmuh lohva khawtlânga pualva
A ngaih riak sûl ang ka lo tum e " tiin

Tin, ralin an thaha, hlaa an phuahna hi titi mai mai ni lo, titi dik ni âwm tak leh rinhlelhawm lo takin hla a awm zêl Mi dang phuah leh a nu phuah niin a lang A thihna hmun hi Hualngo Lalvunga khua Lianhna Fârhmun niin a lang

Titiin 'Râl thahin Lianchhia a thi' a ti a, an leido a thattu hi tutenge ni ang? Sawi fiahna chiah ka ngaithla lo em ni, ka hre lo Tiau lui chhak-ah Chhakchhuakhotee mi an do chu Thaute, Chuaungo, Chuauhâng leh Hauhnâr tangrual an ni tih chu an sawi Lianchhia lû chu râlin an la tiin titiin an sawi a, tin, a ruang chu Lianhna Fârhmunah phûm ni âwmin a ngaihtuah theih An hla phuah chu hetiang hi a ni.

Khawtlâng hawih Lianchia fam an ti
Suihlung ehhawl ang a dam thiam lo ve tiin.

Tin, titiin chumi tûkah chuan zing thawh âr a khuang lo, va, nulate zing sum den ri a awm lo tiin mau hruih Lianchhia nu hla chu heti hian—

Liana fam ni n Khawfâr zawla mi
Zalêng rual leh bawâr an dai e'!

tiin Thil awm dân lang fiah chu phuahna a ang hle Lalvunga thattu Lianpuia kha ziak tawh ang khân rin a ni ta.

Tin hêng hun hi Thangura thlah Zadêng, Rivung, Chênkual, Palian, Rokhûm, Thangluah hotua an awm hun kha a ni a, khua an nei Thlang an tlak hun kha a ni ta, ropui tak an ni Tin Lianphawr, Pachhuauho hi chu an khua-leh tui an siam ngai lo rêng a ni. Sailo laichhinin an awm reng chauh fo a ni e

Tin, Thangluah ho hi Hmâi Vânlaiphai chhim lamah an chhuk a Zadêng leh Palian hi Fârkâwn hmâr lamah an chhuk a tin a ropui zual Sibuta chuan Tachhip vêlah khua a nei a hetah hian a thi a ni ang a lungphun a awm Sibuta hi hotu nungchang chhia kan hriat hmasa ber a ni Dâr laipuii sial talh angin a talh a, a lû pawh selu phanah seluphan hran a siam a a târ ve tiin titiin min hrilh

Tin, Pubuara chu Saithah—Sabual hmunah khuan sâng khua a siam a Saithah phûl zau fê chu a chên phulh a ni tih a ni

Tûnah hian thil chiang taka awm chiah si thil lang fiah fel lo chu Lianchhiari, hla phuah thiami pasal thu a ni Lianchhiari pasal chu Chhimtulêra a ni an ti A mo tharna khua chu Lâmsial hi a ni an ti Lâmsial hmun chu Thân tlang chhim khawthlang chhawng hi a ni, a kiangah Fiaratui a luang Hlim mi hrilh Fiara tui bulah Lamsial hmun a awm tih mi hrilh

Fiaratui hmun chûn Kilin a chawi
Lamsial kawt daiah a luang chhuak e

a ti Lianchhiari pasal hi Vânpuia Chuaungo mi fapa hi a nim an sawi Vânpuia chênna hi Sihfa phei hi a ni si Thlang tlâkna kawng Rih dilah, Champhai, Sihfaah a ni Lianchhiari pa ka hre lo, Chuauhang hnam a ni, Kangfing—Muallung

khi a awmna a ni Pukawla a ko va, Khawbung bul Chawrhmunah an awm a ni si Hmân lai hun atân Sihfa leh Chawrhmun hi a inhla lutuk deuh a ni thei lâwm ni? Mahse hnam khat an ni a, innei âwm tak chu an ni Lianchhiari hi a hun tawp lama an fate tlangval an nih huna Chawngfianga nên zu khâwn bula hla an inphuah lai khan lal khua leh tui neitu angin a lang a Vânpuia fa a indang a ni thei Lianchhiari lalna khua hi tuman min hrilh lo Lâmsial khua chu a ni ang em? Hei hi a ni thei an lalna hi a pan êm a an tlawm hun te hi kan hre lo a ni thei an tlawm hun hi Sailo ropui hun kha a ni a Tin, a hla phuah hnuhnûng berte a phuah hun hian lal khua-leh tui neitu angin titiin a tilang Lianchhiari hi he hla hi a phuah lai hian nu chhûr pui nin a lang Zâna zu khawn chunga a phuah a ni

Kan intawh nân emaw khâwn ṭhianga zu kan dâwn
Kan inṭhen nân emaw chhiarthlang âr za a khuan

Titiah chuan a pasal a muhil ngam lo va mei a tuah alh zuai zuai an ti, zân a ni chiang hle a ni A phuah leh a —

I hming sawi ni reh lo i ngaih dai hlen lo ve
I rauthla ṭuangṭuah pâr ni tin khâl lai ka rel

a la ti ta deh deh zêl a Tin, Chawngfianga chuan a han belh ve a—

'Thlangpa sên lai keimah Hraidânga,
Ka hmelma tu hrai an awm lo ve
Khawlianchhiarin ka hmel i ma e '

tiin titi chuan a dâr a han bêng thup thup a, Lâwma, chuti a nih loh kha maw, a ti e, an ti a

Tin, tûnah pawh la awm hnam lian paruk hi hotu hmasa an ni A rei ta êm a a kim a changin kan chhui phâk ta lo a ni, a ropui zual te chauh lo chu

Tin, hotu an nih dan hi sa chhiah leh fa thang an ei lo va, Tiau lui chhak Tuibual vêla Lalmanganu hlawh rawih ni hmingthang tak ang khân an thuihruai an khua leh tuite ni khat an tha in tinah an hnik a ni Lalmânga nu n June thla ni rei ber chhinchhiahin, chumi ni chuan hlawh a ruai ṭhin, chuvang chuan a hming thang a ni An hlawh rawih chu fathang ang deuhva ngaih a ni Chu dân chu Sailoho lalna ramri pâwn lamah hian hotuten an la ching reng a ni Tin, hotu nihna chang, kal lehte chu hêngte hi an ni—

Chuauhâng leh Chuaungo hi an ni Chu mi hunah chuan Champhai phuar vêl hi Hrângchal hnambo an khah avângin an ṭum kân a, hla fêtah Sihfa vêlah hian hmun an rem a, chumi laia mi lâr kan hriat chu, Vânpuia Chuaungo, se ẓa (100)-a khuang chawi hi a ni a Tin, Chuaungo

leh Chuauhâng hi tûnah an tam hauh si lo va, khatih laia an chanchin kan hriat chuan," Vânpuia ho thuang khat chuan Champhai zawlah Ţiau lui hi kân thlain an lang a Tin, Lianchhiari, hla phuah thiami pa ho ţhuang dang chuan Lurh tlang zawhah Tiau lui kân thlam a ngaih theih, Muallunga an chên avangin

Lianchhiari pa awmna kan hriat hmasak ber chu, Kângfing tuna Muallung an tih tak hi an chênna a ni Pukawla Selesih khuaah hotu lâr berin a koh a awm lai khân, Muallung Lurh tlânga awm hi a ni Champhai leh Lurh tlang inkâr hi mel 60 lai tur a ni Heti hian ngaihtuah theih a ni bawk ang—Ţiau lui chhaka an chên lai rêng khân Lianchhiari te leh Vânpuia te hi inkâr hla tak sa rêngin an awm a ni ang

Vânpuia fapa hi Tulêra a ni, Lianchhiari neitu hi a ni an ti Lianchhiari pa hian Chawrhmanah hian vêng hrang a nei sachhiah leh fathang a ei em ni ka hre lo An ţhuihruaite chuan lal angin an sawi Lianchhiari leh Chawngfianga an fate an puitlin tawh mêk hunah an inhmu a, zu khâwn ţhiang an khâwna, hla an inphuah belh zânin Tulêra hnêna Chawngfianga ţawngah pawh a lang "Kan lal leh kan hotute an ni," tiin Tulêra a hrilh.

Tin, Ţhangura thlah lêng hnam hat zinga a ropui zual chu, Zadêng leh Thanglûah hi an ni

An ropui hle, Sailo an khûm ţhelh tawh a Lal lula hovin Zadeng an nem hniam a, Rolûra thlah hovin Thangluah an nem hniam a ni

Tin Chuaungo leh Chuauhângho khan Sailo ho an hmuh phâk veleh khân an zawm nghâl a, thubuai engmah a awm lo Vanpuia Chuaungo hnam, Sailo thlang tlak hmaa khaw siam ve hian, hla tlêm tê a chher chhuak ve a, nula tlangva hman duh mi a ni lo va, upahote zu hmun to fual hla a ni deuh, mi lung kuai mi a ni lo Hetiang hian—

Vanpui Vanpuia i van pui pui emaw
Sailo a hrin mual ang van chung lur a e

tin Sailo a tluk lohzia a phuah a ni ang A khua leh tui thu chu Sailo hnênah a hlân a mahse, a dam chhûng chu an pe kir zawk a ni Amah erawhchu, thlahte thlenga lal zelna chu an phal lo Tin, Lushai Hills pêla thlang tla chu a tawp ta

Bung V

Chutichuan, Sailoho an thuihruai tam fêt Lusei ṭawng hmangho zawng zawng chu Selawn tlâng dung leh Lêntlâng dung aṭanga Saikhum ṭiauvah, Iva lui Ṭân tlângah leh Lianpui tlânga lo pût Ṭiau lui a han finnaah chuan Ṭiau lui kâm an tûm a, Lushai Hills an vuah tâk Sailo ram hi an lo lut mêk a ni

Tin, thil hriat fiah rual loh pakhat chu hei hi a ni— Seipui hmuna Hualhâng leh Hualngo inhlâwm khâwm hi Sailo thlahtu Galna hian a han fin ve hma hian kum eng chen nge an lo luah tawh hriat theih a ni lo, chiang takin an lo luah tawh a. Galna hian a han fin ve ni ngeiin a lang Chhinglung lal khua Aupatadung tlang leh Seipui thleng tûra an hun hman dân, a seizia a kawng khawinge ni? hriat theih loh tai ber a a ni, thu awm si lo, hla awm si lo a ni! Tin, Sisanga leh Sisingi te nupa Sailo a chang tate chu lo en thung ila – He mi hi mi pakhat a nih lai atanga hriat zui zel a ni a, a chanchin hi chiang taka chhui theih zel a ni Mi tin leh mi mir, kâ nei apiang, sawi thei apiangin an sawi huai huai thin avângin British sawrkâr lo thlen hma chuan, upa titi ber chu Sailo vânneihna leh an hlawhtlinna hi an sawi khâwm ber chu a ni Ṭhangura hi a hlawhtling ber a ni an ti ṭhin Amahah hian hnam hming hrang pakua a chhuak

tih fo a ni Tin, Sailo thlahtu nih hi chi hrang chi thumin an inchuh a Hêngte hian — 1 Thahdo 2 Vuitê — Paihtê 3 Thautê — Sihzang

Tin, thu a tam lutuk a, ziak sen rual a ni lo vang Thahdo chuan kan chi ropui ber, kan lal ber chi Aisen lal thlah a ni Sisanga hi a pianna hmun pawh, Phaipui phul chhak, thingtlang Aisen ram tia tun pawha la hriat theih hmun hi a ni Thahdo lal ropui ber, Aisen in thlah chhawng chhuan sawm leh chhuan ngana (15) taka mi hrin a ni, hetiang hian a lo piang— Chu lalpa chu a nupuinu fa a hring thei lo va, a ina awm, an rawngbawltu Thahdo mi, nula a hming pawh "Lakiri a ni, chu mi chu a rai ta a Chutichuan lalpa chuan a raitu a zawt fiah a, Lakiri chuan heti hian a chhang a, 'Ka thing phur hâwng ka hah a, tukverh leikapui bathlâr hnuaiah ka chawl a ka lo muhil ta a Ni chuan ka kap hi chhun lum pupin ka hria a chuta chinah chuan ka lo danglam ta a, ka rai ta a ni Ni zungin mi rai ta a nih nghal loh chuan mi raitu ka hre lo Nun mi rai a ni,' a ti a

Thahdo mi ngaih danin he thu hi, lalpa phuah a nih an ring. Lalpa hian sawn thlâk a zak a, a siam vel mai mai a nih an ring, Lalnu fa neih thei lo chuan a thikin a haw em em an ti Tin, zahzel thilah thil siam ni âwm tak titi dang an sawi leh a. Lal huan pal chhawiah chuan thing lian pui kawrawng nei a awm a, chumi kawrawng

chhûngah chuan bu an siam a, artui pahnih an dah a, Lakiri chuan nau chu zanlaiah a hring a, nautê chu, chu thing kawrawng artui an dahnaah chuan an dah a, artui chu an la a, tin, thu an siam chu, chu thing hming chu Hual a ni a Chu Hual thing kawrawng chu ni zung angin a chhun êng sur ṭhin a, ka han en a, artui ang lian pui pui pahnih kan hmu a Bu lum kan siam a kan dah a, pakhat chu a keu va, pakhat erawh chu kan fiah a, kan chhûm a, kan ei a, a kha êm a, kan paih a,' tiin an sawi a Tin, zingah miten thing kawrawnga naute ṭap chu an hre ta a, an la a, a hringtu an zawng a, Lakiri chu imin an hria a, nautê chu an pe ta a Lakiri chuan, "Nipuiin mi rai a, fapa mi pe a,' tiin a hmingah "Vuipitapa" (Nipui fapa) a ni, tiin a sa ta a Vantlângin a hming an sa ve a, 'Sisang' an ti a, a awmzia chu Lusei ṭawngin, 'Thihna aṭang a nung leh hrâm" tihna a ni Tichuan, a nu chuan lal laichin angin lal inah a pawm tlei ta a, an ti

Tin, a lo puitling a, a nu chuan nupui a neih sak a, a nupui hming chu "Sising" a ni a, Lusei ṭawngin a awmzia chu "Thi dâwn, inthing khûr chawr chawr" ang a ni Sisanga leh Sisingi chuan fapa pahnih an nei a, a upa zâwk chu Ngêkngûka a ni a, a awmzia chu (Taitelianpuia) tihna a ni A naupang zâwk chu Bawkluaa (2) a ni, a awmzia Bawihpuilianzuala tihna ang a ni

Tin, Sisanga hi Phaipui bialah a thi ta ni tûr a ni Paihte upa leh Sukte upa ngaih dân

leh tih dân chu Ngêkngûka hi fapa upa a ni a an danin fapa upa apiang pa ro luahtu an ni a mi tin, chhûng tinin Paihte ram pum puiah hian chu chu a ni ngei a mahse Bawkluaa hi chu fapa naupang a ni a a lalna ramah chuan fapa naupang ber chu pa ro luahtu an ni a an ti Bawkluaa thlah lalna ramah chuan chi tin khua leh tuia lo awm vete hian fapa tlum ber chu pa ro luahtuah an hmang theuh chu a ang hle Bawkluaa hi a û nên Thangtlang Rûn lui leh Chindwin lui karah hian Phaipui bial atangin in kal dun ta a, a û Nghêknghûka hian Thangtlâng ah awm hmun a rem ta a Paihteho lal thlah darhtu a ni ta a tiin ngaih a ni Tin ani Baw' luaa hi a û rama Thangtlâng chhuah limpanga Tiddim chhim chhaka Mawlaik khawpui chung a puallawiah Fuantaar mual bâwk tê tak teah chu mi hmunah chuan a awm a He hmun hi Sailo chite ban phunna kan hriat hmasakna ber a pa khatna a ni Hemi hnuah hian Bawkluaa hi a nupui nen an thi ta nin a lang a Tin fapa mal an nei a, a hming chu Thaute hming kal dânin Thaute sak ni awm takin a lang e Thaute chên na bul a ni rêng a Galna a ni a, a awmzia chu "Râlhrata ang a ni

(3) Galna chu a pa thih hnuin a nu nên hun sei fêt chêng dûnin an lang A nuin a mu mang thute a hrilh pawh tha takin dawngsawng thiamin, a sawi leh chhawng thiam a ni Tûnah hian Sisanga thlahte hi Lusei ramah chhuan 23

an ni ta, Galnaa nu mu nang hi thu dik a ang hle a ni Tin, Galna hi Fuanthar hmunah hian chhung te nei lovin hun eng chen emaw khawsain a lang

Tin, Chûng hun lai vêk chuan Chhianpiala hian Thangtlâng tlâk lam Murbêm hnuai khawi laiah emaw khian (a hmun ka zawng chhuak zo ta lo) Rûn lui phai kapah hian awm hmun a rem tih chiang takin titi hluiin a sawi Rûn lai ṭawngin khua a siam a ni ber e He hmun hi phawk chhuak tûrin Burma ram Hmanaite a ka awm lain Thautea upa vawi hnih ka zawt a an ram a ni a an hre deuh law maw tiin manse, ka phawk chhuak phâk ta lul lo a ni Khua leh Vâng Pathian inlârna hmun a ni a Thangtlang tlak lampang, Rûn lui kam chu a ni ngei a

Tin, chumi hmuna khaw siam Chhianpiala Hnamte mi chuan Fuanthara Galnaa mi mal te chu a hria a, a hnêna awm ve atana sâwm turin a hnenah a kal a, tin a hruai ta a, an awmho ta a He mi hmunah hian thil kawng hnih, hma sâng upate sawi duhzawng êm êm a lo lang a Galna, thai kenga sa pal chuan ramhnuaia laitel lian pui a hmu a, a vêlah chuan laitel chi tin leh rannung dang lei vâk chi tam puiin kil luih n a hmu a, mak a ti a, a en reng mai a, telpui lian pui chu a han chêt hret hian rannung dang chuan zui dual dual zêl hian a hmu a Amah tivâng nei theitu, maisâwm sak theitu niin a rin tak hial a-vângin a hmaah chuan a bun fûn leh a hmeh

ṭûn chu a hlui ta a tawngkam thain a ṭhen a a hâwnsan ta a an ti Tin hun dangah, tlai lam unau hmêl hai kan tih ang hun hian, mikhual pakhat hi a lo kal a, chu khaw tê tak tê chu a lo lut a, Chhanpiala in a han pan vang vang a Chhanpiala chu mikhual biak thiang lo inthawiin a inthawi a kaa be lovin a in chu kalsan leh ṭûrin a kutin a zap a Mikhual chuan Chhanpiala in chu kirsanin a kal lai chu Galna chuan a ṭâwk a, mikhual hnênah chuan "Mi chhia leh mi rethei ka ni a ei tûr thate ka nei ve lo vang a, mahse khua a tlai ta êm a ka inah hian lo lût la ka mei lum tal ai lum ve la, lo riak ta che tiin Galna chuan mikhual chu a ina hruai luh ṭûrin a sâwm a a remti a a lût ta a Ti chuan zu be' khat a kaih chhuah a, arva hmui zum pakhat a talh a mikhual chu be lêm lova zu chauh chu khawn ve turin a thenawmpa Chhanpiala chu a sawm a a lo kal a zu chu a khâwn ve a Tin, mikhual chu a hmaifang an hmu lo, thim lamah a inthup deuh zêl tiin upa-in titi an sawi Zân te chu a lo rei ta deuh va, Chhanpiala chuan a hawnsan ta a Tin, mikhual leh Galna chuan chaw te an ei zo chu an mu ve ta a Tin, khawfing a chah veleh mikhual chu a kal ta a Galna hian a mikhual hmêl chu a hre fel lo va a hmaifang a hmuh loh avângin, tiin upa titiin a sawi

Tin Chhanpiala chuan chumi zan chuan mumang nei niin a lang a, sawi mah suh sela

Zing a tho va, Galna mikhual kha hmuh tum in a kal thuai a mahse mikhual kha khawfing chah veleha chhuak ta kha a ni a, mikhual chu a hmu hman ta lo a ni Tin Chhanpiala chuan Galna hnênah chuan thil a dil ta a, hei hi a thil dil chu a ni— 'I lal dâwnah in pui sei tak leh chhiahhlawh leh Vanlung ar dan bang neiin i in chu rethei leh mangangten him nan an rawn pan ang Tin ka thlah Hnamte chi chu vakvaiin i in han chuh an awm ang a, Vanlung ar dan bang pâwna awmtir lovin i chhiahhlawh ni chung pawhin, i tappuiah chaw kilpui ang che Chu chu ka dil che a ni tiin a ṭawng an ti Tin Galna chuan, "Kei mi rethei i sawi ang chu ka nih tehlul chuan ni tehlul rawh se," tiin a chhang an ti

Tin, Chhanpiala chuan, "Ngai teh thil dang ka dil leh ang che, mi ngaithla leh teh a ti a "I that ni, sechhun, khuangchawi, chawng leh lama i awm ni chuan mi sâwm ve ang che,' a ti leh a Galna chuan, 'Engtinnge ka sawm theih ang che?" a ti a Chhanpiala chuan, "Kho têah buh leh sa dah la, 'Hmuan chhak, hmuan thlangah,' tiin chhiar chhakah mi hlui ang che," a ti a Sailo sakhaw biak dân chu chutiang chu a ni ngei, thu dik a nih leh nih loh chu ka hre phâk lo

Tin, Sailo khua leh tui vawngtu phungthlu mi hi chuan Hnamtê hi Vânlung âr dan bang

pâwn lamah chuan an dah duh ngai lo kumkhua chu a ni thin tak a Chhanpiala [illegible] hi an pawm a ang hle

Tin, Thautê leh Seipui Chhakchhuakho indo lai khân Seipui rammu nge an nih ram chhuak mi tam fet nia sawi chu Run luiah an kalho hlawm a Titi thu chuan 'Mi pakhat fapa nei lo tiin a sawi a a hming hi chhuan sâwmpasarih chhungin an hre ta lo Chu mi chuan Galna hi a chhar emaw a man emaw ni tura lang hi a hmu a an ir bia a niin an sawi Titi thuthang chuan heti hian min hrilh Chhak chhuakpa chuan 'Fapa nei lo ka ni a, ka hnênah ka hawn ang che' a ti e an ti Chu thu chu thu dik a nih chuan sal angi man a n lovin a lang Tin, Galna chuan Eng chi nge i nih? a ti a Pa chuan 'Lusei a ti e, an ti Tin, Galna chuan Lusei chi i nih chuan, aw le a ti ta a zui a tum ta a Tin Galna chuan 'Ka in i tlawh ang a ti a a in an tlawh a Galna ina thil dang an lak an sawi lo, thal bawm an kalpui tih an sawi Hei hian sal manin an man lo tih a tilang Tin, Seipui khua an luhpui laiin mipui chuan ramchhuak hmuah emaw, rammu hmuah emaw in an hmuak chiam tih an sawi

Tin, eng chena rei a nih an sawi lo A pami chuan nupui a neih sak ta tih an sawi Tin a nupui chu Lawilêri a ni an ti He mi hi Sailo thlahtu zinga hmeichhe hming kan hriat pahnihna

a nı Khang hun khan chı tın ıntêl hıanga awm ţheuh an nı a Lawılêrı hı Lusei a nı tûr a nı Lakırı kha Thahdo a nı ngeı angın a hmıng hı a lam r k dan a chıang fel fıwl êm m ıı a Luseıho hmıng sak a nı ang Mı suaksual h nıng nıın kan ngaı tur a nı lem lo va Thanglera te Sâng lêrı te, Hrânglera te an hrang kher lo an thang kher lo

Tın, Galna hıan Seıpuı khuaah hrıat reng tur eng hna nge a thawh ? Ral hlaah avangın khawpuı hung chu ran leh mı tın an luh zawh hunah k wngkhar chu chhung lamah zan tın kalh ngheh chu a nı Mı chhe ber hna a nı a kum veı hunah kho tûın a hlawh tur chu an khawn thın Galna hıan Ka lal dawn' tıh phıt hı a hmang a kho tea thıl an khawn pûk laı khan nuıhzı deusawn nan Lal dâwn man an tıh sak ţhın an tı Tın Galna leh Lawılêrı chuan fapa mal an neı Run luı phaıa unauten an hruaı chhuah lawmawm chu chhâlın an fapa hmıng chu (4) Chhuahlawma tın an sa a nı an tı Naupang chu a lo hrawl hret hunah a hmıng chu vantlâng ın an thlâk a Lawılerı chuan a fa chu a pa losûl hâwng a hmuahpuı thın a mı dang losûl hawngte chuan kamramah bıaın, 'Tu nge ın hmuah ? an tıh hıan, Lawılêrı hawıhhâwmın Seıpuı Luseı zawng zawng chu ı pate an nı vek e tın a fapa a ţawngtır thın a An zaın tı rawh a tıhtır thın a Zahmuaka Zahmuak an tıh kamram thın kha a hmıng pakhatah an tılar ta a, a pu ta a, a lar

ta zâwk mah mah mai a Seipui hi Sulo ban phun kan hriat pathumna a ni Ga'na hi Seipui hmunah a thi

Chhuahlâwma Zahmuaka ni ta hi Than hringtu a ni Zahmuaka hming sak chhan an sawi bawk chu— Seipui khua an luh lai sal hmuahin an hmuak a mi zain Chu sak a ni an ti bawk a Chutiang hming nu leh a pa chuan an fa hmingah chuan an sa lul lo vang Vântlâng chuan chhipchhuah nan an hmangin an sak sak thei e Mahse khaw khata mi chhe ber leh mi rethei ber chhipchhuah chu a tulna a awm lo ve A awmna khuaa miho hi mi â mâwlho bera sawi fo Lenchung chham hleuh vuah an ni nachung hian, he Galna mi rethei ber mi chhe ber hi chhipchhuah nân a fapa hmingah an hmang êm êm dawn em maw ni le? Zahmuaka hming sak chhan sawi hmasak hi ka pawmzawng a ni zawk e Chutichuan fapa mal an nih zêlzia hi upaho zan awmtual meipui kilho thu khawm kum 1880 te 1881 ah te khân ka pu kum 89 mi zet te leh mi dang chutiang rual zeta langho mi 7 emaw, 8 emawte hian an sawi khawm ţhin a, ka bengah a châm felin ka hria Hêng hi an thu sawi chu a ni Tin, fapa mal a ni a farnu pawh a nei lo tih an sawi tel ka hre bawk a Khang lai khan mi tinin an sawi duh leh an titi neih chhun chu mihring chanchin hi a ni Chu achhapah tun lai ang hian hotu leh lal hi nin an ni lo va, an chanchin hi chhuang tak leh duh

tak leh lâwm tak leh chak takin an sawi theuh ṭhin a ni e Mi upa, keimah ang rual hi ká lehkha ziak chhiar hmana dam te awm ta hlawm sela, an pi pu thusawi chhinchhiah mi an nih chuan, an âwihin an ngaithla châk êm êm ang Chung hun laia mite chuan tun laia mihring thiam thar leh hriat thar chanchin an sawi chak fo ang hian an lalte chanchin sawi leh chhui an ching fo a ni Tin, nupa tuak khatah hian hnam hming hrang pahnih pathum hi a chhuak thei a Ṭhangura ah hian hnam hming hrang pakua a chhuak hi an sawi nasa zual a vannei ropui niin an hre thin a ni Ṭhangura, Zahmuaka fapa (5) Ṭhangura fapa chinah hian an pungin an darh tan a ni tih hi thu tuallêng tak a ni

Tin, upaho titi th l hriat kim loh leh chhui sual an neihna awm sela, hetah hian an hriat leh an ngaih dan hi kan zui ve mai loh chuan kan ngaih buai theihna a awm a, hei hi an ngaih dân chu a ni tlat Ṭhangura aṭangin hnam hming pu zêl, hnam kuaa chhuak chu hêng hi an ni —

Thangluah Rivung, Palian Zadêng, Chênkual, Rokhûm, Lianghawr, Pachuau leh Sailo Hêngho hi Ṭhangura atanga han intan chhuaka, hnam ropui ni tain an vuahte chu an ni Tin Dârlawng lal upa ka biak chuan, Ṭhangura thlah kan ni chiang a ti bawk a Kan sawi tawh angin Dârlawng chu Palian chi an ni chiang a ni Kan zak hnam pakua hian Ṭhangura thlah ni theuh-

vin an inngai, thu dik a ni ang Chhuan 4 chhung khân punna awm hauh lovin a lang Tûn hma zawng khan hnam hming nei êm êm lovin Lusei ni ve maiin an awm a Khang hun lai khan Thangura hi kan ngaih mai ai hian a lo ropui a ni ngei ang a, tûna amah atanga hnam kua lo chhuak ta kan tihte hian ama chi chhuah ngei leh a thlah chhuah ngei nih an duh ta hi, a thlah chhuah ngeiah nge kan ruat anga, amah atanga rawn insiam chhuak ta? Hmân lai thil hre phâk upate chuan Thangura a ropui ber, amahah hian hnam pakua a chhuak, tia thil maka an sawi chu a ni Thangura hi Tiau lui chhakah a thi

(6) Chawnglûta, Thangura fapa he mi hi Rûn lui leh Ţiau lui inkara cheng tlei'la a ni Tin, upahoten an chhuia an kalpui zêl hi kan puih thiam loh chuan an chhui dân thu hriatpui thiam loh chuan buaithlak kan tawk ang a vang chu hriat rual a ri lo vang Sailo ni tûna kal tluang zêl lo kha chu an thlauh zel a ni Pu kawlha Selesih khuaa langsâr ber pawh kha a pa an sawi lo, a fate an sawi hek lo Amah kha Ţhangura thlah hnam hrang pakuate zinga tel ve kha chu a ni ngei a Tin, thlang tlaa Ţiau lui kân thla hmasaa, khua lo siam hmasaa an han bel a ni ang Tin, Ţhangura thlah zinga mi an ni ţheuh va a tirah chuan an inzawm khâwm a, mahse nakin chanchin in en chuan inrâl ber an ni a Chanchin tlêm tê upahoten min hrilh thei a ni

(7) Thangmânga, Chawnglûta fa hi he mi chanchin hi upahoten an sawi ber chu hei hi a ni :— Thangura lalna ropui chu a chhawmtu a ni tih hi an sawi uar ber a ni. Amah hi Tiau lui chhaka hun hmang zo a ni a hmân laia Sailo ho chanchin thliar feltu upaho hi tunah han thlir kir hian an rilru put dân hi put ve ahnek han kan hriatpui lo, keimahniah kan hre tha thuai zawk ang. Keini huna an tlawm thuai kan châk ta ang hian, kan pi pute hunah chuan an lalna hian vanduaina a tawh an hlauhpui a nupui tûr hnam ropui lo an neihte hi an âwih sak awzawng lo a ni zâwk. An lalna a vânduai an hlauhpui.

Lalna thu an chhui pawh hian Sailo atana chang zel theite kha an chhui a hmei fa leh sawn leh Thangura thlah hnam rinatte pawh kha pakhat mah an lâk tel loh avangin an chanchin mi hrilhtu an awm lo va ka ziak thei lo a ni pawi ka ti hle a ni. Sailo rama chengho, kan laltu chungah hian thu arsi zât lai tûrin a tam. Thangura thlah hnam riat zinga thenkhatte chu lal dang angin hotu ropuite an ni ve nual a, mahse Sailo angin fathang, sachhiah an la lo va. Lalmânga nu ni rei ni chhinchhiaha hlawh rawih thin ang kha lalah an chhiar duh loh avângin an chungchang chu mi mir chungchâng angin a awm a, kan hre lo va, ka ziak thei lo a ni. Upa hian an chhui loh chu a tâwp zel si a. Tûnah hian an pêng darh tan ta a. Mi hrilhtu upa mi hrilh angin ka han chhui ve a, ka han ziak ve e.

(1) Sisanga, (2) Bawkluaa (3) Galna (4) Chhuahlâwma (Zahmuaka), (5) Thangura, (6) Chawnglûta, (7) Thangmanga

Hêngho hi fapa malin an inhring zêl a an ti Thangura thlah hnam riatte kha an kalpui zêl lo a ni Hênga kan pi puho thil ruat dan hi han thlir ngun teh u, eng angin nge an lan ? Pa khermei deuh leh nu khermei deuhvin an fapa mal nupui tûr an han zawng a a hmel leh a taksa tha leh a nungchang tha leh chêtze fel leh taima, tuan thaah lungnih an tum ang hi an ni Chu rilru putzia chu kan han en chian chuan an lal leh hotu chu an duhsakin tha famkim hialin khat in lalna malsawmna chang sela an tihzia a lang fel a ni

(8) Sailova Thangmanga fapa Tûnah hian an pung tan ta an ram luah tur an luah a hnai ta, Pathianin a pêk chu an lût tan mêk a ni ta Sailova hi a ropui hlein a lang a, mahse khawi lai hi nge a chenna leilung hi an hre lo a ni ang, an sawi hria an awm lo Chawngtui khua leh Selehsih khuaahte hian a tleitla ve mai mai nge ni ang Tiau lui chhaka khuaahte nge Tiau lui râl chhaka Zawngte khua sângsarih khuaah chuan a tleitla ve em ni, tumân an sawi thei lo, an hre lo a ni

Tin, Sailova chinah hian hnam hming chiang an nei ta Tun hma kha chuan Lusei dang angin

Lusei an ni ve mai a, tunah chuan hnam hming chiang an nei ta An hnam hming chu tuma ţâwm theih a ni lo, saphunte tam mah se, Sailo an inti thei lo, miten Sailo ni tain an ngai hek lo Tichuan, Sailova chinah chuan an hrin apiang, a nu a pa Sailo an lo ni ta Chhuan kuanaah hnam hming an nei a nih chu

(9) Laisailova, Sailova fapa He mi hi Sailo thlah darhtu a ni Chu mi hmaa chhuan riat kha chu fapa malin an kal zêl a Bawkluaa thlahte chu an hnam hming pawh a la chiang hek lo, hnam hming nghet an la nei hek lo Chhak lam Tiau râlho phei khi chuan tûn lai thleng n hnam hming dang an la vuah, athenin 'Chuaute ho' an ti a aţhenin 'Ţhangura thlah' an ti a Mite ngaih dânin Lusei bulpui angin an ngai Lusei tih tûr chu an ni Chutichuan chhuan riatna taka hnam hming nghet chu an pu, Sailo chu

Tin, Lalsailova Sisanga atanga chhuan kuana hian fapa pathum a hring ta rawih a Chutichuan, hriat thiamna turin nambar sâwm aţang hian an darh tan dâwn a ni e

Lalsailova fapate pathum chu hengte hi an ni — 1 (10) Chungnunga, 2 (10) Lalchera, 3 (10) Lianlula Heng mi pathumte hi Sailo thlah darhtute kha an ni ta a

Chungnunga fapa pathumte chu — 1 (11) Lalhuma, 2 Chawngbela, 3, (11) Rohnaa

Laltuaka Lalhlûma fapa, Laltuaka hi kawng khat ngaihtuahin, mi ropui thlahtu hming pu hial an vuah a, tin kawng danga ngaihtuah na chuan a thlahte hruai buaitu an vuah bawk a Thlang lutukah thlang a tla a Vai ram a thleng a Tin, a lo kir leh a chhak lutukah Pâwih ram thlengin a kal leh a chu chuan Pathian ruat sak ram chu athlâwna luah tur hi a hlohtir vek a a tâwpah Falâmho rorêltu chaknain Sailo lalna ram ah hian khua a siam ve a Thlantlang Pâwih leh Zahau Pawih leh Hualngo nen thuhmunin chu khaw siamna chu rual khatin an nei ve

Laltuaka fapa pangate — 1 (13) Thangri hluta, 2 (13) Lalchungnunga 3 (13) Chêmzanga 4 (13) Daipuithanga 5 (13) Chawngchhûnga

Thangrihluta fa pakhat — (14) Thuama

Thuama fapa palite chu — 1 (15) Thawm puia 2 (15) Dosanga 3 (15) Lianphunga 4 (15) Rûmbawnga

Dosanga fapa pathumte chu — 1 (16) Thangthiauva 2 (16) Hrangtlunga 3 (16) Thangsavunga

Ngenga fapa Ngûra

Ngûra fapate pathum — Bualchhûma — a khua Leisen Lalsânga — a khua Ngur Bualchhûma fapa Hrangkulha — a khua Leisen Lalsânga fapa Thanghlianga — a khua Chanaphai Tlângsâm Lianlula Kawngkhat ngaihtuahin mi hming

thang a ni Thlahtu hming an vuah a, Lianlula thlah tih a ni Tin, Lianlula hi a khua leh a chên vêlna min hrilhtu an awm lo va, ka ziak thei lo hriatah a tha hle chungin A pa Chungnunga fa tlum a ni Tin, a awmzia ang taka thu hrilh hi thil tûl tak a ni a Laltuaka thlah leh Lianlula thlah hi Sailo ram chhûnga mipui hmasâwnna thilah hian eng hunah pawh Sailo ram atan hian ṭangkaina an la nei ngai lo ve ve a ni Indona lo awm thinah hian a khing leh lamah an ṭang thin a ni Sailo ram chhûnga hlauhawm lo thlen ṭhina khing leh lam an nih fo avangin anni pahnih hi Lusei ṭawng dânin Van var an hmu lo a ni Mahni ram atâna Pathianin a pêk nun a lang si a, mi ngaih dân ang chuan thiam thin sela Tin, thil tih tlak loh an tih ṭhin hi pawi an ti zawk tûr a ni He mi Sailo thlah thlûr hnihte hi anmahni Sailo hlina ram siam tha tûra tel ve hun an nei ngai lo hi thil u'awm tak an hloh a ni

(12) Dârlianꞌkhuala, Lianlula fapa A chên na ram hriat theih a ni lo, chhim ramah chuan thlang a tla a thlang a tlak hma hian Sêrchhip ah hian a chêng tih chauh hi kan hriat a ni

(13) Savunga, mi dam rei hmingthang kha Dârliankuala fapa a ni Khawthlang Pûkzing tlâng pheiah hian a chêng a, Liando Darbu leh Ngûnte ṭhival thukru tûrin a tlân a tlân a, a tlân tlâwm dêr a Hmâr Lalburha, Vanhnuailiana fapa ramah a thleng a, Lunglêngah hian a thi

Liando Dâr titi hi tlêm tê mah ni se ka han sawi teh ang Singaia Chawngthu mi hausain a nei a, a thih phah a, saphain a nei a a thih phah a, Liandova leh Tuaisiala te unauvin an nei a, Tuaisiala râl thahin a thi a phuba lâk saktu Hauchema mi hrat ni âwm takin a hlawh a a nei ta an ti Hmingthang takin a fapa Sawng khara nupui Chawngvungi manah a kal thuai a ni ang e A mo nu Chawngvungi chu a thi thuai a ṭah hlain, 'Dâr huai tiin a chham a Chawngvungi pa kuta mi hi tuinnge la chhâwng leh ta ka hre lo Titiin Raltê n Liando Darbu an nei tih thu min hrilh a mahse titi thu a ni ang a zawm zêl hretu kan be phâk ta lo Savungan a nei a lâwm nan hmanpui ahnêkin, hling tâng angin a kam reng a hrehawmin a chim reng a a lalnain a chhiat phah a ni Tun lai mi ngaih dân chuan in sawmthum khua leh tlâng te tak te pawh a tha zâwk Lalburhan a nei a a inpui leh a ro dang nen a kâng ral ta Tin, mi fing zawk leh hnam ropui zâwkte pawh hian lunghlu ropui zual neitute hi ṭha hlei nei awm lovin an sawi e Mizo ang bawkin, 'Mi bawrh thin an ti theuh vek

(14) Lalngûra, Lalzika, Savunga chhuan sâwmpalina fa a ni He mite unau hi mi huaisen leh mi tlâwmngai Lusei dana Pasalṭha kan tih ang hi an ni An hla phuah kan hriatte pawh hi hrâm hrat a ni e' Hetiang hi a ni —

'That ing khaw lei ka do lo ral a ṭian a
Ko kir u Zo lei rawnah val in zuam maw
Ko kir u Zo lei rawnah val in zuam maw
Chhawn leh tumdar an khai hi ngenngo tial ang,

' Tlangrawn kawlkei kan hluanin a hrang lem maw
Bel zu kungah kan sawmsa a kir ngai lo

tiin

Tichuan, an hun ṭha chu an unau Sailo chi te do nân an hmang zo va an hun hi Pûkzing tlâng phei vêlah hian a tâwp a an khua Pukzing a ni

Lalthangvunga leh Khamliana hi (15) Lal ngura fate an ni He mite hi erawh chuan an unaupa ram nei tawh lo bawk Thanṭhuama chuan British sawrkar hnenah ram a dil a a pe a Khamliana chuan a thik ve a, a dil ve a ram khaw siamna peah an nei leh ta a ni Rolûra thlahho nên an indo avangin an hneh lo va buai thlak an tawk a ni Khamliana hi a khua Lung-lêng a ni Lalthangvunga hi Lalburha tlanbo chhûngin a nupui ruin Lalburha aiah Hualtu ram hi a pêk a ni, British sawrkâr ziakin

Khamliana fapa pathumte – 1 (16) Do hleia, a khua Lungdar 2 (16) Ngûrchhina, a khua Khawrihnim 3 Vânhnuaithanga, a khua Lunglêng

Lalthangvunga fapa pathum 1,— (16) Lal rûta, a khua Maite, 2 (16) Lalhlinga a khua Hualtu, 3 (16) Laltâwnga, a khua Hmunṭha

Mizo zinga Doctor hmasa ber 1914 ah

Lalzika fapa (15) Thanthuama, a khua Thilthek Thanthuama fapa (16) Saichhûnga Doctor A S A, a khua Thilthek

(12) Lallula, Rohnaa fapa He mi hi Lusei rama chêngho zingah hian mi ropui ber a ni, mi tangkai ber a ni Lusei tawng hmangho tan A ropuina tilangtu chu a thil tum leh a thiltih hi a ni A dam lai nia zu tute tal chu hmuh ve ka châk a, a thian leh a zu'tute ka hmuin ka be pha lo va Tin, a rilru chu mipui lainatna leh huaisennain a khat a hotu dang chuan, 'Thlân rawn Pawih chu tlân bosana, an hmuh phâk lohva bihrûksan tum angin an lang a, ani Lallula hi chuan Pawih hlauhawm nên an inhnaih theih nan râl lam pan hnai tûrin mêl 8 zetah khaw thar a sat ta zâwk a Chu Pâwih Thlân râwn leh Halkha leh Thlantlang hrên dum Pawih an tih chu an bulpui chu Thlânrâwn chu a ni a An nun danin a ngaihtuah ber chu an vêla mi tupawh thlah leh sala kaih hi an hriat theihna leh an rilru chaw a ni a Tin an thil neih that lak sak leh an lu lak hi an tum ber a ni theuh bawk a An kiang hnaia chêng leh an kut thak hnawihna phak chu keini Mizoho Sailo thuihrua hi kan ni si a Chu chu Pâwihho rilru chauh pawh ni loyin, tlang miho rilru put dân chu a

nı ţheuh va Chakaı pawh kaw tâwpah a tang lo theı lo va Pâwıhho hıan an tı theıın, an tı ngam hmasa a, thu râpthlakah kan sawı a nı Kan ngam zawk leh kan hneh zâwkho chungah chuan kar ınsum lo ţheuh a nı

Tın Pawıhhoten an salte Burma rama an hralh ţhın kha, kum 1927 ah Burma ramah kum khat ka han cnen khân, pıtar lam deuh fêt hı Mızo Pawıh sal "Burma hnena Pawıhın mın hralh kha ka nı e' tıın a ınsawı a Mı bum maı maı nge nı thu dık mı hrılh chu ka fiah phâk lo va "Mı tam tak kan nı a a then chu an kır leh a sawrkar thupêkın, a dang chu an thı zo ta a nı," a tı bawk a

Tın, Pâwıh leh Saılo lal thuthlun chu sal tlanna hı Sepuı (Rs 40/) a nı a Burma hovın hnathawk atan an han leı chuan Sepuı pathum palı tlukın an leı a lo nı a Sal mantu hıan Saılo dana an tlan aı chuan Burmaa hralh chu duhawm zâwk hı a lo nı rêng maı Tın mı tlêm tê chu hmaı zıakho 'Khang an tıhho khı kum tın pakhat chu thlawhhma ţhat nân mıhrıng hı talh lo theı lo an nı a a tawk fuh tan chuan sal pakhat pawh hlawk taka hralh mıal châng awm tur a lo nı Tın, Pâwıhho tan pawh sal man hı lungkham awm tak a nı rêng bawk

Lallula hıan mı chutıang chu do ve leh do dâl a tum a, a beıh avang hıan Luseı ram

chhûnga mihring lo piangah hian fak tlak ber a ni a Tin, mipui chu chhûn zânin chu hlauh awm leh thil râpthlak chu tlan bosana, an hmuh phak lohva tlânsan tûrin an liam dûl dûl ni âwmin a lang a ni Ani Lallula hi chuan ram leh mipui tichhetu chu beih tumin a ding tlat a mahni ta anga a chhak a thlang ram hi keng kawhtu hmasa ber a ni a amaherawhchu, thil pakhat a hriat thiam loh avângin tlêm a buai a hriat thiam chu a harsa deuh va hei hi—Thlân râwn Pawih a rawtte kha phuba la turin a hlim a chhâwng khân a tukkhumah lo chuang main a ring a, chuvangin a thianpa Rorchlova kha a tul rih loh hun lain santiri angin a hmang a Thlânrawn Pawih chu chawplehchilhin thungrulh-na phuba rawn la tûrin a ring a chu ahneh chuan hun rei tak an rehin an ngawi zâwk si a lo er leh main a ring a ni Tin Lallula hian he ram hi mahni ta anga ruata kutah keng kawhtu hmasa ber a nihzia hei hian a tilang chiang a ni Dârlung tlang a zuk thleng a, chu tlângah chuan he Zo tlâng ram humhim tum lo chu, mite chi emaw, ama chi emaw tu chi pawh ni se, dodal a chak a Darlung kiangah chuan Saithah hmunah chuan Zadêng hotu Puṭuara chuan sâng khua a lo nei a, khawchhak ram aṭanga tlân thla hmasa mipui lo khâwmtu kha a ni tih a hria a A nger ta nghal a hlain a ṭan a, Chai hla chi hian an phuah a, heti hian—

'Saibuhlin thuam ang mi do lâ la,
Dârlunga phunchawng ka sai ngai lo,
Dârlung zaithum leng zawng in laia
Mual ang chungnung Tuahdâng ka lungdi,'

Lungdi hi 'Ka ngaizâwng' tluk a ni Tin, Pubuara chu a tlân ta a, Thorâng tlângah chu tlâng tlâk lam hmun pakhat Sairilzo an tihah chuan a chêng a, chu chu a thih hmun a ni ta. Tin, Lallula hun laia mipui nîlru leh hriatna chu nun humhim tûra bihrûk lêh tlân hi a ni a Mi tam tak an man a, Rûn lui chhak lama an hralh bo tâkte chu an hre reng theuh va Lallula hi hla mi a ni âwm e, hla a phuah a, chûng huna Lurh leh Tân tlâng leh Khuanglêng tlâng leh Dungtlâng phei vêla mi hnuhnûngho tân chuan lunglênthlâk leh khawharthlâk hi a ni vek a, han kal vêl hlek hian mipui tinsan leh hnuchhawnsan khaw ram hlir a ni vek a, pal la ding chhun te, kulh la ding te, mihring thil phun la tlu lo apiangah hrui te a zâm chik chêk a, hmun tam tak hmâna mipui an chaina mur murte chu a chulin a reh thuap a

'Ka u tâng ta e, ka nau tâng ta e Rûn in râlah e
U ka pei lo ve nau ka nei lo ve, keimah lawngin e,
Phar dêr dêr ing e,"

tiin hla a phuah a Hla dang—

"Zâmzo zâmzo, hrui an zâmzo e
Kan dai ngul thing hrui an zâmzo e,"

tin Mipui hnichhawn ramah chuan lunglêng leh khawhar takin an tih tûr tikim turin Lallula hovin an nghak a Hêng hunah hian Rorehlova chu Thlanrawnho kut hlau ve lovin a awm Pâwih dang pakhat a awm a hming Mangmuaia a ni an ti Chawngfianga Hnamte chin Lian chhiari neih tuma pilai tuia a tirh chu a ni Chu mite lo chu Pâwih cai an awm lo a ni an ti Upate chuan khatih hunah khan Hrûm tumho an tel ve loh chhan chu chu tin a chi tlima u hlâwm hran hun lai a ni Thlanrawn Pawihho khan tukkhum lam sam zial kha an bei a, an phek hma avangin Pâwih awm chhunte chu tukkhum lam sam zial zingah an tel ngam lo Chu mi hun chu, hrûm nei chu ni i humhimna a ni rih a Lianchhiari pa be tura Chawngfianga a tirh Mangmuaia hi a tel

Tin khang hun khan Zahau - Sumthla Pawih phei hi chu tlêm tê an la ni a Khuangli hmunah in ...l kan la ni" tin an inhriat fiahna thu chu an zi k a Khuangli hmun hi Zahau — Sumthla inṭanna hmun a ni rêng a

Chutichuan Chhanruanga chu Thlanrâwn pûm chhuak Halkha a ni a a fapa Rorehlova chu an that duh lo vi Lusei leh Thlânrâwn karah a lêng a Mahse mipui chu hêng chhûnga mi hi thlang tla turin an kal hmasa a Ram fianrial hmasa chu North Vanlaiphai Lurh leh Tan leh Khuanglêng tlang phei Champhai Va

mûr dil tlâng, Khuangphah leh Tuivai leh Tuisa hnâr thlengin, hêng ram chanchin hi i la hre fel zêl ang, a ruak hmasa a nihzia

Tin, Rolûra thlah huaisen êm êm Thlan râwn Pâwih hlauva pên khat pawh thlang lam hawia tawlh duh hlek loho leh Thlânrâwn kara Rorehlôva hi chhim hawiin Tiau lui hrula Cher hlun leh Thingsai lamah a inher phei ve a, a ṭhian turte tukkhum sam zialho thlang an kal tâk hlawm avângin tih loh theih a ni ta lo a ni

Tin, kum 1911 vêlah khan Fânai khua Lêngṭhuam chu ka thleng a lal upa fût Pazika chu ka bia a het ang hian—"In kiang hnaia Vûta thlahte tam pui puiin an awm a nangni tlêm tê hian engtinnge in va inzeh luh theih ve chu mak ka ti mang e nanga awmna Lengthuam phei hi chu Lalvui ga khua awm tawhin Zialung zaiin a phuah si a," ka ti a Pazika lalpa chuan mi chhâng a, hetiang hian—' Ngaihruat dan i thiam hle mai, Falamin thu a neih hma khan Tuaka thlahte nên thurualin chhim aṭangin kan rawn phei a, Khuangthing hmunah phei hi chuan 300 khua zet kan ni ve Ṭhingtam khan Tuaka thlah ho chu Vûta thlahte nên an indo ta a kan pui ngam lo va, anniho chu Pawih ram an ûm kai a, kemi chuan an kalsan ram hi kan luah bel ta nual a ni e, chu chu thil awmze dik chu a ni e, a ti a

Tin, Rolûra thlah chanchin hi a ṭhen a zar ka ziak chu i la hre zêl ang Mipui tam tak Pàwihin an thah leh an man bo tâkte kha, a theihnghilh thei hauh lo va Keini mi hniamte chu, kan in hmun a lena, kan lo hmun a len ve chuan kan lungawi mai a Mi rilru zauho hi chuan hmun zau pui te piwh hi an duh belh ṭhin a Hriatna zau neiho hian khawvêl hi luah zau an tum ṭheuh

Lallula hian mipui leh ram humhim tum lova khua atâna mipui chi ai lo hui khawmtu, ama chi Sailo ni ve lote phei chu a mita lung te phûm ang a ni a Ani hi chuan hlauhawma hum hima, an chunga rorêl leh hotu nih a tum tlat a ni Chutiang mi chu hotu tlak kumkhuain an ni fo rêng a ni Mipui tichhetu beih tum lova, he *Zo* rama khaw s am lo tumte chu beih nghâl mai a duh a Champhai phuar vêla Hrângchal hoten Ṭiau lui chhak Khawzim leh Khuaihnuai loh Lênchau, Rûn kuam leh Haimuala Ralte chi Mangula hoten Hrangchalho an thah tam avâng khan Hrangchalhovin vui thu humhim an va dil pawh khan, mihring tichhetu Râlteho chu a bei thuai a, mahse, mipuiho chu pakhat mah a that duh lo, an hotu ber Mângngula chauh a that a ni an ti Tin, a humhimho Hrângchalho hmar hawia an tlansan chiam a kawi kir leh pawh khân, kir leh duh chu pakhat mah talhfiak tuar an awm lo leh bawk, Saipui mualah an khalh kir khan an ti

Tin, khang hun harsa taka Lallula râl lam hnaia mel 8 a hnaia khaw thar a sah khân mipui bihrûk tum leh Pâwih hmuh phâk lohva tlan tuma, thlang hawra kal dûl dûl chu Lallula nên han tehkhin teh, an inan lohzia i hre phak hle ang An famkimzia, kut leh ke, lu leh ban a mang vek si a Khâng hun chanchin min hrilhtu thenkhat sawi dan chu, mipui chu hla fêta an thlawhhmi engpawh lang phâk lova, zana mei êng, ichâng châng in tlang sang Ţân tlanga thlira dumde anga eng sût sût chauh hi hmuh a ni tim mi hrilh.

Lallula hian Lusei ram hi a pum pui hian humhim tumin a bei zêl a, naupang kan nih laia kan in chhûng khawsakna tur thuah kan pate nêna kan inthlau ang khân, khâng hun mipui leh Lallula hi an inthlau tin tehkhin hial theih ang in ka hria Lusei ram chhûnga Lallula thil tivêl tûra a lo piang hi lâwmawm nia ka hriat dân ka han hrilh a che

Khawthlang Tripura bial Chittagong tlang mi ho hi han thlir ila, chûng ram chhunga Takam leh Tuikuk hnam tê tê nên hian han thlir ila, leh Imphal leh Haflong bial leh Burma biala tlang mihote ramah chuan mêl khat tluka inkâr hla chu ţawng an inhriat loh avangin ral an ni a, an inthat a, mahse Chittagong bial leh Tripura bialah te hi chuan lu lâk an chiing lo a ni ang, sum lâk

hi an duh a ni Imphal bial leh Burma bialah hi chuan Mizoho ang hian lu lâk an ching ve a Mi lu chu an chhûm filh fai a, beng zâwnah hian fel takin an tipawp tawn a, thil mûmin an thil tlar diat a, bang khumpuiin a va siknaa mu chunga han khawih phâkah hian a phei zawngin an dah bet a, a dep ber turah chuan in neitupa chu a mu a ni

Chutia mâwl êm êma an khawsakna chhan bulpui chu tawng an inhriat tawn loh vang a ni Chutia mêl tlêm te dana ṭawng an inhriat loh chu a chhan bulpui chu hruai khâwmtu leh rorêl sak tu an neih ngai loh vâng a ni chiang a ni

Tichuan, Lallula hian mipui tam fêt a ṭhui khâwm a, chu mipui chu rorêlna pakhat neihho tir a tum a Ram zau fet, a dung leh vâng mêl kil li 7000 lai chhûnga mi ṭawng inhre tlâng thei tûra a thui khawm hi a hnathawh hi mi tin tân a engthawlthlak hle a ni Mi ṭhenkhat ngaih dan chuan Sailoho an lal bik a, an ti a Chu mi lai tak chu thlir avangin, lungni thei lo kan awm a ni thei e Sailo hian khâng hun atang tak khân keimahni hnam dangho ang hian bihrûkna zawngin tlân bosan tumin lo awm ve ta sela, Laltuaka angin Ka sawiho Tuikuk te, Takam te leh Zangkawltukho Naga leh Khâng hmai tialhote hruai khawmtu leh thui khawmtu awm lo, eng hun maha thang chuang lo tûr ang hi

kan nı ang Chuvangın Saıloho finna avângın tûn chena ı ṭhan tıal tıal theıh hı Saılo lalna ı ṭsik chung pawhın ânchhıa lawh lul suh. Khua leh Vângin he ram tungdıngtu atân hıan kum 300 kum 600 emaw lai malsâwmna a vûr a nı Aanmahın kalkawitu chu zah avangın ı theıhna chhuangın chıl bet duh suh Keınıho hı chu Khua leh Vâng Pathıan chuan mın hmu reng a annı hı kan tân leh mı hlıahkhuhtuah mal a sawm chıang hle a nı Kan vela mıte nên mı hlıah khuhna chungah malsâwm saktu Pathıan hnenah lâwm thu ı sawı zâwk ang u

Tın, Zo ram, a dung mêl 300 laı a vang mêl 200 laı tawng khata hla pakhat saho theı dıal dıala mın sıam hı Lallula thıl tum ber lo hlawh tlıng ta chu a nı. Thlânrawn Pawıhteho a rawt nêm hlen nên hıan amah hı kan hlawhtlınna bul puı a nı Mızo faten thuı khâwmtu fel Lallula an lo neı hı an nıhlawh theuhna bul a nı A rılru put dan hı Seıpuı Luseıho rılru, mahnı hnam chauh ṭan bık mı rılru a nı lo Ka sawı zêl ang kan hun kal ta zawng zawngah khan Saılo khuaah Luseı mı ngeı khâwnbâwl hotuah a tan chuan chu khuaah chuan chı tın an leng theuh thın Tın, hnam dang khâwnbâwl hotuah a ṭanna khua ah chuan leng ve lo hnam an awm ngeı ngeı thın He thu hı zêp loh leh upate pawhın an lo sawı fo, puak chhuak fo tawh thu a nı a, ka han zıak a nı. Tûn thleng hıan a kal zêl a mı pakhat sawrkarah kamdıng sela, a chıte chu an tam zêl

Kamding hmasa khan a chhite a kawhhmuh ṭhin Chu chu mi tin tih dân a ni rêng a, kan dem em êm tûr a ni lo Lusei nilru erawh chu a dang fo a ni

Tin, hei hi han en nawn leh zêl ila Lalluia hian a tih tum chu a la ti zo lo va, a tih tûr chu ti tûrin ral lam hawiin a insingsa zêl a hêng hlate hi chutih hun laia sakah khân a va ṭha âwm hial ve

Ka lenrualte thlangtiangah an zâm zo ve
Chhaktiangah tâwn zel ing e râl i daiah
Chhaktiangah tâwn zêl ing e râl i daiah
Pautu zawng tlâng sai lian pui dang thla zel ing

Pautu tlâng hi Ṭiau lui chhak, Lurh tlâng chhak khi a ni e Mipui mangan leh buai lai huna a thiltih leh a huva a thawh avâng hian kan thlahtute aia Pathianin mal a sawm zâwk ropuizia avâng hian a thlahte pawh chu mi zah awm an nun ka ngai lo thei lo

Tin, a tih tum Pâwihho chu a han bei ta ngei a Zopui kawtchhuah phân kûng lian pui khatin an lû a khai a

'Ka Zo khua hi dem lo u
Thlânrâwn thlunglu ka lâmna,
Phân pui zûr nguai aw e

tiin chai hlaah an hmang a An hotu ropui Phunthanga leh Thanchhûma a man a, i that duh lo va

'Phunthangan saingho ngên e
Thanchhûman kawlpui hun e,
Miau muau taka aw e, tiin

Tin, chu Zo khuaah chuan nu fing tak pakhat a awm a Lal mah Darkhuang vawi thum a ri vut vut a, a vawi thumna tâwpah chuan mahni mikhual ţheuh chu an sât ta chawt chawt ţheuh mai a Tin, nu pakhat chu a pasala khualzin a lo thleng lo va, a mikhual hnênah chuan, "Miten an that ang che, kawmcharah papuiin ka khuh ang che, chaw ka pe zêl ang chia hun muangah ka chhuah ang che," a ti a, a khuh ta a A pasal lo hawnah chuan a thahtir ve ta a Chhuanawm tak chu ni lêm lovin a ngaihtuah theih e Nang ni la, i inhlut phah ang em?

Lalhula hi hla sa mi a ni a, chu chu amah tifamkimtu a ni Hnam tin zaikhata luan theih tha berah a ngai a, Lusei ram mipui hi ho khâwm a tum fan fan a nih chu Kan vêla lalteho hian anmahni ţawngin an ram luah chhûng tikhattute lal tumah an awm lo Sailo lal leh British lal chauh hian an tikhat thei a ni Tin, a vanneihzia hi a nasa a ni Chi dang daih Halkha rama mi lo kal lût Chhanruanga chuan fapa mal a thihsan a, a hming chu Rorehlova a ni a, chu mi chu ţhian tha takah a neih a Tin, Chhanruanga hi a thi thuai a, a fapa Rorehlova fel tak ţhatna a chhim ve lo hi a khawngaihthlâk hle a ni, a tân a uiawm bawk

Tin, Lalluła chu a chite lam hawiin thlang a tla duh ve ta a, a thian tha Rorehlova chu a tukkhumah Thlânrâwn Pâwih lo chuan a hlauh avângin santry ah a siam a, ka sawi tawh kha mahse tumahin an ûm zui lo a ni ang Tin thian tha hi a hlu fo rûng a lo ni Davida leh Jonathana thu ngaihtuah pawh hian Tin, Lallula chu Darlung a thleng a tin hmâr lam hawiin mel 29 laia hlaah hmun pakhat a hming Hreichukah khaw thar a sât a Chai hla te sa lu lam hla te a uar a, nula leh tlangval tan hla mawi a duh a pasaltha tan hla mawi ropui a duh a a thiamin a tlin zozai tih mai loh chu a chanchin mawina ropui ka ziak thiam lo chu pawi ka ti a ni Fa pali panga a nei hman, a thi ta Lusei ram pum pui tana mi hlu chu Hreichuka hi a lung phun kan hmu a

Tin, tûn hnuah hian Fanai hla thiam tak takho hian an phuah khalh a heti hian —

Tunge sât zâu sai leh tumpâng sial lenna
Angûr hnehin Aichhûng kan lal
A zing hmasa kâwlkawtah tiin

Lallula hian Lusei rama mipui tirethei leh sala man zotu Pawihte chu a bei a Lêntlângah Ralteho Lusei rama chêng Hrângchal mi that chiamtu a bei a Thlangah Tumpâng s al lênna humhim zêl tûrin a bei a, Pubuara Lusei ram mi thurualpui thei lo mi tur chu hnam dang lal chu a bei a, thu hran siam thei lo tûrin Tin, a

thiltih hi nunna nei leh thlaphânna leh thlamuan theihna nei mi tân chuan a ṭha hle hlawm a ni Muanna a thlen zêl a ni A khua Hreichuk

Lallula fate pali chu hêngte hi an ni—

1 (13) Lalpuiliana 2 (13) Lallianvunga
3 (13) Mangpawra 4 (13) Vûttaia

Lalpuiliana chu a pa sûlhnu lamah chhim hawiin a kir leh a, Samlukhaiah A hnênah hian a unau Lallianvunga pawh a ṭel ve a A khua Samlukhai

Bung VI

(14) Lalsavunga Lalpuiliana fapa He mi hi mi hrât zet a ni leh a a pu Lallula angin a ropui ve a ni A pami Mangpawra, a thih dâwna a thuchah dawngtu hi Lalsavunga hi a ni A thuchah chu Zadêng lalte kha ropui takin Kawkpui (a hming dang Tuahzawl) ah leh Tan hril leh a vêlah hian Sailo ain khua leh tui buk zawk an nei hlawm a nilru ropui an nei hlawm a n ang Samlukhai aṭang hian hmar lam a nawr a, Tachhipah Hualngohmunah, hmâr lam a nawr zêl a tualchhûng thubuai a chawk rem a, thiltihtheihna a ngaihlu a Sailovin he ram an thlen hmaa hnam hrang inhlâwm hrangte tih khâwm tumin a bei a Hriam a ngaihlu a, chu chu silai hi a ni Silai lei duh chhûng chu ram tha lamah lo neihtir a tum a Hlimen tlang chhuah lampang phei hi 'Silai mual' hming a pu hlen hial a

Lallula angin he ram chhûnga thu hran neiha khaw hran siam chu a bei thuai mai bawk a ni Aizawlah te hian khua a neiin a chêng a, Tanhrilah te hian Chûng khua atang chuan Zadêng lal khua a bei a, Tuahzâwl leh a vêla khuate nên chuan Kawkpui khua a beih chuan Râlte nu hian nau a pua a, Râlte tawngin, 'Lal ka hi," a ti a Miten, "I tawngah lal i ni lo ve" an ti a Upa pakhatin, "A puak kha lal a ni mial ang e," a ti a. Lal fapa Ngûra a lo ni a,

an man a, Aizâwlah an hâwn ta a Ngûra pa chuan a fapa an man tâk, Aizawla an hâwnpui tâk chu a hre reng a, a lunglêng khawharin hla a phuah ta a, heti hian —

Thlon muah chang ila chuan ka nuam sângpârah,
Aizâwl lal Savungan ka hrai âr ang a man

tiin Tin Zadêng lal ro ṭha zawng zawng kar chhuah nan a hmang a, Zadêngho a titlâwm a, ka ziak kha Zadêng kuta mi Saklo kutah a lût leh vek tiin Zadêng tlâwmho chuan chhim lam lal Rolûra thlahho an bawh ta a.

Tin, Lalsavunga chuan chhak lam hi a nawr zêl a, Saitual a thleng hman a ni ang a hnuhma a tawp ta a, tin amah hi mi ropui a nih chhan chu, thlahtu hming a pu hi a ni tel a ni Lal savunga thlah an ti hial a A khua Saitual

Lalsavunga fapate pahnih — 1 Vânhnuailiana 2 Lalphunga

Vânhnuailiana hi khawchhak ram han bawh chho zêltu kha a ni Amah hi mi pianken huai tak a nih a rinawm A ṭhinlung put dân chu hneh tum mi a ni leh bawk a. Hmêlma khirh tak chu a bei zêl a chu mite chu Suktê leh Zahau Pâwih leh Vuite Thahdo hi an ni An tâna Pathian pêk sa ram chu a humhalh tlat a, ramri kil tawpah khua a siam a, Lungdûp te, Kêlkâng te, Ruantlâng te, Champhaiah te a

chêng a, tıh tûr harsa Suktê leh Sumthla te a do va A tıh tûr apıang hauh tûr leh a khuah khırh tur apıang chu a khuahkhırh zo va A tıh tûr ram chhan chu a tı zɔ va hım takın ram chu a awm a tûn thlengın ramrı chu Ţıau luı a la nı reng a Amah hı Lusei ram chhak lam humhımtu a nı thıl tam tak a tı zel a Tın a vanneıhna ropuı mak tak, mı tın hrıata la ţha chu ka han târ lang ang e

Dohal hrât ve takho a neıh hnu khân mı Zaphunga Renthlei tlangvâl a nu Saılo chu a lo pıang a, a puıtlın hun leh hun harsa chu a ınnang hlauh va Tın, hun tam tak chu ral beıh nân an hmang fo kumkhua rêng a Vawı khat chu Sukte mı ınpuahchah fel tawk nên an ınhma tawn a far thıng bul khat maıah pawh sılaı pa lı panga chu a han ıntın chhuak fur a thıng bul tam tak chutiang chuan a ıntın chhuak fur a Sukte aw chuan Vawıınah kan kım a nı ın duh ang ang kan duh an tı a Zaphunga chuan a au va Vawıınah hıan nungın ka man dâwn che u a nı lo ınrıng rawh u ka lo kal e, ka sılaı a tlawlh tıın ın sawısêl ang e In sılaı uılei nuaı faı ula, ın sılaı hmatheh te t fel rawh u a nungın ka man ngeı dâwn che u a nı" a tı a An han en chuan s laı chu thıng bul tın ah a larg thluah maı a a thıante chuan Za phunga thıh an hlau va, kal lo tûrın an chelh a mahse a tawn luı ta a Sılaı chu a puak ta awn awn a Zaphunga ban dıng lam chu an kap fuh a, a chak tâwk ta deuh lo va a nunga a

man chu a tâl chhuak leh ta poh va Silai fung hnih a lâk sak thei ta chauh va, a nunga man kher a tum avângin a that tam thei ta lo va Chumi ţum chuan a bân ding lam a chêt ţhat theih tâk loh avâng chuan a kawlhnamin a chhun ta zâwk a pahnih chu a chhun hlum a chhun dang pakhat chu thi lovin, thi phungin a tlan ta a Chuta chinah chuan Sukteho chuan Zaphunga hming chhâl an hriat phawt chuan an tlân ringawt tawh a He tlangvâl hi Vanhnuai liana leh mipui vanneihna ropui pakhat chu a ni Tin, Zaphunga hi han ngaihtuah mai chuan sar thih pumpelh hialin rin theih a ni Tûn tlai ah khân silai mawng hnawh thar hi chhin tûrin phuar beha tihpuah an tum a, Zaphunga chuan 'Ka kap ang" a ti a, an awi lo va mahse a kâp lui a, silai mawng hnawh chuan a chalah a dêng hlum ta Tin, a hmingthan lai bera a awmna chu Mualkawi, Fâihmun kianga khi a ni Champhai atanga chhim khawchhak mel 6 emw mêl 7 emaw lai a ni Tiau lui atang chuan hnai tê a ni a, a kam tih mai theih a ni irêl khat tluk lek a ni ang Hotu leh mipuiin malsâwmina kan dawn chu Zaphunge te hi an ni tel ve a ni, dohal neih laia mi tangkaite hi

Tin, Vanhnuailiana, chhak lam ramri hum himtu hi a tih tûr a tih zawhin Champhai zawl kin chhim lampangah uiawm êm êmin a thi ta A thih hnu rei lo tê kum 1872 ah khan Bawrh sâp lo kal chuan a thlân a tlawh a, a thlân târ

mi lû tharte chu a thla a la ni ang. Hei hi a ni, lungdawh dah tûr

Tin, titi dang hei hi ka han sawi tel leh e Chawngduma pasaltha ropui, Tlau hnam a ni a hmâr lama a ramchhuah chuan mi lû a han hawn a Vanhnuailiana mualah chuan mi lû chu a mual lampui ta a Sukte lû a ni kher awm lo ve lal thin a ur ta a Chawngduma zu khwn thu chu a chhipah thingfâkin a han vaw kak a a thi ta a Zukhawn bêl chhûngah chuan a thi chu a baw lût tain an sawi Tin Chawngduma zu khâwn lai chu a hmui pawh phawi duh lovin an sawi. Tin Chawngduma nupui huaisen chuan a tuar thei ta lo va Chawngduma phuah ni tûr in hla a phuah ta thuai a Chawngduma chu a kai tho va, 'Bawh hla chham rawh, pasaltha ka ni i intih chuan,' tiin 'He hla hi sa rawh a ti a

'Leido thah leh sai lian kah kan chi hrim e
Thlunglu lei ngawng ngawng tang e val lung lianan
Thlunglu lei ngawng ngawng tang e val lung lianan
Leido that chhung chiah bawihah kan kai ngai lo

ti rawh,' a ti a

Chu hla chuan lal thinlung chu a tidai ta nge ni lal chuan pasaltha tihvui chu a duh lo nge ni, lal chuan 'Chawngdum ka tih tûr chu ka ti ta, i tih tûr chu titlingtla ang che," tiin a tawng an ti He lal hian a ram vên chu foot khat pawh a hloh lo A khua Champhai A thlan leh a lungdawh kan hmu

Vânhnuaihiana fapa pangate chu — 1 (15) Doṭhiauva 2 (15) Liankhama 3 (15) Lalburha 4 (15) Buangtheuva 5 (15) Chinhleia

Doṭhiauva hi Khuanglêngah a awm a, a khuate tel lem lovin Baktâwngah hian a kal ta a, a khua Khuanglêng chu a kalsan, a khua Bâktâwng

Dothiauva fapa pakhat — (16) Kaihrânga A khua Khualen

Kaihrânga fapa pahnihte —1 (17) Saithuama 2 (17) Makthanga

Saiṭhuama hi mi zuamawm hmêl a pu a ni ang e a Zo a Vaiin a chan ram hi chhuh an tum fo mai, amaherawhchu kawng khat ngaihtuahin, mi sual sualna chunga lungngai tak tak mi, Pathian ko mi a niin a lang Tin a chanvo neih sak tuma beitu chu tumah an hlawhtling lêm lo A khua Mûrlên

Saiṭhuama fapa pakhat, (18) Vânlalnghina, He mi hi sawrkârin a pa ram pum enkawl tûrin an pe a, nupui a neih hmain a pa ram a chang mi vannei a ni, a khua Hnahlan

Makthanga a pa Kaihranga hmun luahtu a ni a khua Khualen

Liankhama Vanhnuaihiana fapa hi eng hunah pawh Lusei ram chhak lama ramri vengtu a ni reng a ni Sukte, Vuite, Sumthla, Thahdo, hêngho hi a do reng a ni, he mi hi mi fak tlak êm êm a ni Hêng chiho hian kumkhuain an

do reng tih hial tûr a ni do mah se, he ram hi him takin a vêng a, ama khua leh tuiah hian (mi hrât) pasaltha chhuan tlak tak tak an tam fo a ni Ral depah hian kumkhuain a chêng reng a khua hi a ngah êm êm fo, sang khua te a nei a Tin, mi huaisen a ni awm e, mi hua en a nih kher loh pawhin mi huai lâwm mi a ni ang a fate hming a sak dânah hian a inti lang a (16) Hrângchhuana, (16) Hrangkima, (16) Thankhûma a ti a Vangte hmun khua 1000 khuaah chuan a hun a tawp ta a A khua Vangtê

Liankhama fapate pathum — 1 Than khûma 2 Hrangchhuana 3 Hrângkima

Hrangchhuana hi a pa angin daidotu a ni reng khua leh tui hi ngah loh lai a nei lo, khua leh tui vawn thiam mi a ni tûr a ni A khua Ngopa

Hrângchhuana fapa pathum — 1 (17) Lal zidinga 2 (17) Phunchawnga 3 (17) Tawnvêla

Lalzidinga hi a khaw upaten mi nun tluang a ni an ti, mite a dem chhe khat hle a ni, an ti bawk Vawi khat chu Aizawl Mizopa dawrkai thil bûk dk loh dân chu makti lutukin a zir an ti Mi tha a ni e an ti A khua Chiahpui

Tawnvêla hi a pa hmun luahtu a ni A khua Ngopa

Phunchawnga, Hrangchhuana fapa hi a pa thu angin a khua Khawkâwn

Hrângkima Liankhama fapa hi ama felna ni lêm lovin, vanneihthlak takin khua leh tui hi a nei ve fo A khua Rabung

(17) Thanzuala Hrângkima fapa mal hi a pa ram leh engkim luahtu a ni a, a thil engkim a pumbil a, a vânnei hle a ni A khua Rabung

Thankhûma, Liankhama fapa a khua Lungphunlian

(17) Liannguauva, Thankhûma fapa a khua Lungphunlian

Lalburha, Vanhnuailiana fapa 3 na He mi hi Sailo fa ka hmuh veah chuan a piang danglam bik a ni Pa lian a ni lêm lo pa vantlang mai a ni a, Mizo pa mâwl mai ang danglam chuang lo hi a inchei dân a ni reng A kimtlang a hmui hmai, a ruangam han en fiah chiah chuan a kiangah chuan tu hmêl pawh kimtlang pawh tu ruangâm pawh amah khûmin a ropui thei lo Lalhrima te, Suakhnûna, Lianphunga fapa hmêl ţha ber emaw tih theihte pawh Bawrhsâp tu pawh, chûngho zingah chuan a hotu lâr mai a, a kiangah tumahin ropuina an chang ve pha lo ve Lal leh hotu hmêl hi a pu bik lar mai a, pian dan mak tak a ni, han en hian hotu hmêl hi a pu hliah hliah mai a ni Tin, mawl tak hian thu hi a sawi a, mahse a thu chu a fing

a ni ang, tuman an hnial thei lo Pûkzing tlang aṭanga Lalthangvunga nupui chungchânga a lo kal chu Bengkhuaia fapa Tlûngbuta chuan Mo lawi ka theh dawn, tiin a lo inbuatsaih a silai hlo an lo dêng nasa mai a Lalburha chu Tlûng buta hmu tûrin a kal a, a hnênah 'Lal Tlûng but, kawng kian rawh, Zadêng kan titlâwm a nangni Rolûra thlah an bêl che u a, Thangluah in titlawm a, keini min bêl a Lianlula thlahte in titlâwm a, keini min bêl dâwn a, kawng kian rawh' a ti a A thu âwih ahnu hmanah chuan I ṭawng tam ta a, mei i duh tawh ang" a ti a, meiling a cheh sak a a pe an ti mei zu fo mi a ni rêng a Vawi khat chu Kairûma Biate lal nên mipui hruai ve vein an inep a Lalburha chu tui a dai kai a a chemte chauh a keng a, thu a saw' a Kairûma chuan a thu chu a âwih ta an ti Bawrhsâp hi mi lian an ni a, Sâp zuitute chuan, Lalburhan thu a han sawi chu Bawrhsap hian eng vâng nge chu kan hre lo an paih ngai lo fo" an ti An han hnial pawha a han sawi nawn leh chuan an hnial thei lo fo thin a ni an ti Incheina dang pawh hmang ngai lo puan sin hne mai mi chuti êma ropui chu a mak hle a ni A khua Vânchêng

Tin, Lalburha hi a nihna thil thenkhat chu ka sawi nual a a huaizia hi sawi leh ila — A huai hriatna chu Sukte khua Saizâng an run khân a huaizia chu a mak hlê a ni Suktê

chuan Rûn lui thlengin an ûm zel tûr a nih chu hriat sa a ni a Sukteho chuan Lalburha leh Liankhamạn mi rûn dâwn tih an lo hre vek a Saizângah chuan an lo inpun khâwm chiam a, Râl vện bûk chu an han hâl a, silai an han kâp a, Saizâng mipui fuihtu chu hetiang thu hi sawiin a au a au ve Heti hian a ti a—

"Tho ving, tho ving, Saizâng tlangvâl sahang bang tho ving, Gûn luiah gal awm e, Lalburh gal, Liankham gal a awm a sim mêl mûl mah e, deling deling.'

Lehlin—

'Tho r'u, tho r u, Saizâng tlangvâl kâwlkei ang tho r'u, Rûn luiah Lalburha, Liankhama, râl an awm, an thim mup mup mai, ûm r'u, ûm r'u," tih ang a ni

Tin, Rûn lui chu himin fel takin an kai ta a, inkap chung zêlin an kal a ni, Lei kaina hrui zût a awm a ni Mipui hima an kai fel chuan tih tûr pakhat a lo awm a, tui a hal ta êm a Râl lehlam chu Sukte râl inthuam kim chu an awm a, lehlamah Lusei râlin an ep a, an inkâp chuan Rûn lui tui chu an kâp per tawn sawk sawk a, tui chawi chu thil âwm a ni lo ve. Lalburha chuan tui a chawi Lalruma a pe a, mahse a in lo an ti Tui chu a hâl theuh a ni an ti A tluk loh vânga in lo nin an sawi

Tin tih tur dang a lo lang leh ta Lei hrui sah chah chu thil tûl a ni, lei chu an vêng tawn si a Pauie te Zabiaka te an awm theuh Zapaunga tel loh turn a ni hlauh Engtinnge ni ta ang si lai mu chuan chatlak lovin tui chu a kàp per sawk sawk reng si Lalburha chuan chem chauh a keng a lei hrui chu a sât chat vek ta a A kianga awm vete chuan Hlau awm hmêl pawh an pu lem lo a lan dan pângngai chuan a hmêl chu a lang mai a ni an ti Tin a kianga hmu phâk hote chuan Chu mi tumah chuan pasalṭha dang tumahin an tluk lo a ni an ti Mi mak hik a ni rêng nun an sawi Mihring zingah hian mi fak tlak bik hi an awm zauh zauh fo têng a ni hnam tin chi tin zingah hian

Lalburha fapa pathumte chu — 1 (16) Lalhuta 2 (16) Rokima 3 (16) Thangchungnunga

Lalhuta hi a pa nuat angin a khua Tuisen hnar Mualvawm

Rokima, a khua Arro

Thangchungnunga hi a pa thil engkim khawmtu a ni A khua Vanchêng

Buangtheuva, Vânhnuailiana fapa He lal hi khua a ngah fo a ni Khua leh tui vawn a thiam a ni tur a ni, a thiltih lângsâr ber chu — sial a talh a ruai a ṭheh fo hi a ni ang, Sialremova

a hming pahhat a ni chu chuan lal ropui a ni tih a entir A khua Hmunpui

Buangtheuva fapa (16) Lalsailova hi a khua Hmunpui (16) Lalluauva, a khua Phûlmawi

Lalsailova fapa pahnih — 1 (17) Lalzuala 2 (17) Mângkhaia

Lalzuala hi a khua Baktawng Mangkhaia hi a khua Khâmrâng

(1S) Lalphunga, Lalsavunga fapa He lal hi a chênna lai hi mipui tam theihna ber a ni kumkhua A khua Sihfa

Lalphunga fapa pahnih — 1 (16) Pawih bâwiha 2 (16) Lalruma

Pawihbâwiha hi mi hlawhtling tak a ni ram zau pui hi a hauh tlat thei hi a fin vâng emaw, a huaisen vâng emaw a ni ngei ang a Kan leilung kal dânah hian mi fing leh mihuaisen hoten ram zau pui an luah a, mi â ho chuan fing khat pawh man chawiin kan luah thei hrâm a ni Chuvangin he lal ropuina hi thil pahnih a lang ram zau pui a hauh thei leh khaw tam pui a nei thei hi Hêng hian mi mai mai a nih lohzia a tilang hle hlawmin ka hria A chên vêlna hi hmâr khawchhak hi a ni a, chûng vêlte chu a khua a ni

Pâwihbawiha fapate pasarih – 1 (17) Vân phunga 2 (17) Thangkama 3 (17) Lalzika 4 (17) Khawzadâla 5 (17) Dorâwta 6 (17) Lalruaia 7 (17) Thawnghana

Vânphunga He lal hi khaw lian pui a nei a kum 1906 atang khan a theihtâwp sang ber chhuahin Kristianho a tiduhdah a thisen chhuah êm chu a ngam lo va sawrkâr hnuaia awm kan nih avângin Ruahpui a sûr veleha puanpui phur chhuaka an in atanga hnawhchhuah te thlasik emaw, khawchên emaw huna puanpui tuia leih kuh sak te khua a thim veleha khuaa rink lo tura hnawhchhuah te, lo neih vê phal loh te hêng hi a hriamhrei hman chu a ni A khua Zawngin

Thangkâma hi Kristiante tihduhdah chu a nuam tihzawng a ni a a helkam tak meuh em kan hre lo a u thu thuin a awm a A tawrawt in a che phawsawlh hrim hrim a A Zo a Vai a hmei a pa velh mai mai hi a ching a, kut thlak vak mi a ni A khua Sihfa

Lalzika hi lal nuamtâwl thiam mi a ni a, hlate a ching hle Kristian tihduhdah chak chung in a zo lo tih a inhre thuai a nuam tawlin a che ta zâwk A khua Buhbân

Khawzadâla hi mi ngil tha tak a ni thil tihnawm dân a thiam Mipa zinga zai mawi ber

pâwl a ni ang, a zai hriam hriat nawn chak lo an awm lo, mi nunnêm a ni A khua Khawruhlian Aizawl zin kawng Chaltlang khua hi vawi khat mah a pêl thei lo, a hmu apiangin an chelh, zaipui an duh, Lalzaimawia an ti

Dorâwta hi Kristianho tiduhdah turin chimawm leh huatthlala leh tawrawt takin a awm Mipui awm khâwm chungah lung lian pui a paih lût a tumah a fuh 'lo hlauh va mihring tihliam lovin tual a that ta lo a ni, Kristianah a chang ta A khua Saitual

Lalruaia hi Kristian hmasa thu hriltute chaw pêk phal lova, nungchang nei a ni a, a khuaah zan khatah pawh zawina hnawlh a ni chaw a phal avangin A khua pelh thuai a tûl ṭhin, chaw ei loh hi zawina a ni Tlângau aiah amah a tlan vêl a, chaw petu chuan a chawi ang tun a sawi thin A khua Lailak

Thâwnghana He lal hi huatthlalâk tir lovin a nun hi a hmang a, Kristianho a tihrehawm lo Kristianho nên a dam chhûng hun an inhrawn loh vang a ni thei A khua Lênchim

Vânphunga fapa pathum — 1 (18) Awk sarâla 2 (18) Pianfela 3 (18) Liankiauva

Awksarâla hi a pa angin khua a ngah fo bawk a, He lal hi ṭhat tum tak a ni a, a ṭha

rêng bawk a ni a khuaten an ti Zan dâr riat thleng hian thingpuia pawlh theih thilte a khêk reng thin a ni an ti Avang chu he khuaah hian mikhual hah êm êm leh chau takte an lo lût zên thei a ni tiin a vêng ṭhin an ti A khua Phûllên

Liankiauva He lal hi hotu a nih theih nghilh lovin a awm a, a kiang a harsa hle a ni an ti A khua Vanbâwng

Pianfela He mi hi a pa in roluahtu a ni A khua Zâwngin

(18) Tiluia, Thangkâma fapa, a khua Tual bung

(18) Lalchia Lalzika fapa He mi hi a pa hmun pum luahtu a pa ram zawng zawng luah tu a ni A khua Buhbân

Khawzadâla fapa pahnih 1 (18) Ngûr lianthanga 2 (18) Lalindia

Ngûrlianthanga hi a pa ai maha nun nêm leh zaidam a ni Mite pawikhawih hlau mi khawi hmunah pawh ṭi dêka awm mi a ni Kris tian rilru put hi a thil lawm tak a ni Ei leh in thuahte mi insûm êm êm mi a ni A pa ruat sak ang n a khua Kawrthah

Lalindia Khawzadala in pui leh a ram pum luahtu a ni, a pa ruat angin A khua Khaw ruhlian

Lalrûma, Lalphunga fapa hi mi huaisen deuh ni'n an sawi thin Kristian tihduhdahna a huatsaih lain thil pakhat a lo lang chiang a Vânphunga chu Bawrhsap Major H Call chuan a tanpui a mahse thu lian puiah a chang dâwn mêk a, Bawrhsap leh Vanphunga chu a khawih tel ta a an thu an zûk ta a chu chuan Lalrûma tum chu a thulhtir a ni' Lalrûma chu huai mti mah sela, Vânphunga lal chuan blàin a phuah a—

"Tuntih keimah a ti e Laldolurpan
Ri khum khum a tlang chhan lai khan
Ziaam a feng em ni le

a ti a Mi huai tam takin ngam zâwk chunga huai chauh a ni bawk fo thin Kan ram leh kan lalna mi chhuhtu sawrkar kan kah lai khan a riva ka hre lo ve" a tihna ang a ni.

Lalrûma fapa pathum 1 (17) Hrang kûnga 2 (17) Dolûra. 3 (17) Khawtinkaia.

Hrangkûnga hi tluang takin mi tihrehawm lovin a khawsa thin a, rei tak a dam A khua Tawtlâng Mualphêng.

Dolûra hi mi hauisen, mi sa kâp thei a ni Lal khua leh tui neitu ni lo mah se induh deuh a ni thei ang, a induh deuh thin avangin then rual leh sawrkar hnênah pawh hming' ni wi lo a nei thin A khua Bevuak

Khawtinkaia He mi hi mi awm meih meih a ni a, riva a nei ngai lo; a khua Chhûmliamkâwn

(13) Mângpawrha Thlahtu hming an vuah a, 'Mânga thlah' tih a ni A chen vêl phâknaah chuan hotu nih tum tak mi bawk a ni Hmêlma hneh tum leh hotu nih tum mi a ni a, silai awm tan hun laia mi kha a ni a, silâi kehin a tihnat a ni He mi hun hi Zadengho khua leh tui ngah ah an ropui lai hun kha a ni a, Sailo an khûm mêk tawh a, tihtlawm rawttu kha a ni Tin a vuavangteho tan Zadêngho an hlauhawm avangin a thih lai khan a uiawm em em a ni A han thih chuan khawvar ar khuang hi an reh vel tih an sawi nasa hle, hla pawh an phuah hial—

' Vanhnuaithangpa Lalmanga thlafam zanin
Lian khaw zaihum kan baw ar a pau lo vè

tiin A reh a ni ang, ar khuan loh thu hi a awm zeuh zeuh fo a ni Thu awiawm a ni e A khua Tlawng lui thlang

(13) Lallianvunga, Lallula fapa : He mi hian Samlukhai khua atang hian Hmuifang tlang chhipah khaw thar a sat a, Aizawl atanga chhim lam mêl 33 ah hian, chu'a tang chuan Sâwnngêk hi a kal ta zela sawi a ni Titi chuan hmun fum a ni ta a, miten fa neih hi an thei ta a Nupa fa ni lo pawh nula fa a lo awm ta nual a, chu

vânga vuah tâk nın an sawı Chu Sawnngêk khua atang chuan Saırum Aızâwl hmâr lam khua ah chuan a thı ta a, an tı A khua Saîrum

(14) Vânpuılala Lalhıanvunga fapa mal He lal hı hmâr lam hnawt zêltu nın an sawı A khua hı Râltehovın an bawh tıh an sawı bawk a, ram zau pui hı a chang theı a nı A khua chu Darlâwn

(15) Lalhleıa, Vanpuılala fapa mal He mı hıan hmâr lam a pan zêl a, khua leh tuı a neı theı hle Hmun hlauhawma awm a nı a, amah tıkır theı khawp hmêlma an awm lo A khua Ratu

(16) Ṭhuamluaıa, Lalhleıa fapa A khua Sâwleng

(17) Lalzâma, Ṭhuamluaıa fapa A pa ram pum puı a luah A khua Dârlâwn

(16) Lalchıngkıma, Lalhleıa fapa A khua Buallâwn

(15) Chınhleıa, Vânhnuaılıana fapa A khua Pâwlrâng

(16) Lalbawnga, Chınhleıa fapa A khua Pâwlrâng

(16) Suakphunga, Chınhleıa fapa A khua Artuı

Mangpawrha fapa pathum 1 (14) Suak puilala 2 (14) Rûnphunga 3 (14) Thâwmpâwnga

Suakpuilala hi chhûngpui fapa mal a ni a a pa thih hma avang a ni ang khua tam pui a nei a ram zau tak a hauh thei a a mak hle kan ti ang nge awm rêng kan ti zawk ang? Lal chi hi khâng hun khân an la tlem êm êm a an duh anga zau an hauh thei a ni ang Tin chhak leh thlang indo an bân khân Tanhril hmunah hi in a thi a A khua Kânghmun

Suakpuilal fapa parinte chu 1 (15) Kal khama 2 (15) Sailianpuia 3 (15) Lianphunga 4 (15) Thanrûma 5 (15) Hrangkhupa 6 (15) Lalhrima 7 (15) Lalsavunga 8 (15) Zahrawka

Kalkhama Leido khirh tak neih huna mi kha a ni a le do kutah huai takin a nun a dah hlen ta A khua Sentlang

Lianphunga Mi rilru huai zei a ni a dohal neih hun lai i mi i ni a dohal kutah a nun huai takin a dah hlen ta A khua Zawngtah

Sailianpuia He mi hian khua tam pui a nei fo va, hmâr khawthlang hawiin a nawr zel a dohal a lo thlen laiin en dân a thiam a a hneh loh mi tûr nun a hria a, remna a siampui a A hun chu hahthlak lo takin leh nuam takin a vawng thei ta a A khua Reiêk

Thanrûma Thil awm dân tur a hre phak lo va, nasa takin sawrkâr a kâp a buaithlâk tam tak a tawk a a ram ngaite a hloh phah hial a mipa nihna hria chuan beih ve awm takin a ruat a, a thil hriat tlêm avangin A khua Bâwlte

(17) Hrangkhupa He mi hi thlang lam nawrtu a ni Dap chi khur vêlah hian a chêng A khua Dâpkhan

(17) Lalhrima He mi hi Sesawng tlang pheiah hian a chêng a, amah hi hla sa mi a ni ang, a nupui Dârneihzovi a buatsaih sual vûl chinah hian mi lunglêng mi, hla phuah mi zai rem miah a insiam ta a, hla tam tak a phuah a, khua tam tak a nei fo Hmeichhheho nên an inchhai loh hian a rilru a kim thei ta lo va chhaipui tur a nei fo He hla hi a phuah chin ah chuan chhuat rap leh lovin a thi tin a nu puiin a sawi A hla phuah chu hei hi a ni —

Mi chawi hrinhniang par ang an tha e
Hai ang tar e vuai lo nang e
Thliah tlangah Laldanga e

a ti a Tin, a hun hi mangan hun a ni rêng a, sawrkâr nêna buai hun ropui a ni Sawrkârin Zoram ro hi a rel ţana, thil tin a tihfel hun kha a ni a Sawrkâr ûm darh chi aiah mi tin awm dân lo danglam phut hun kha a ni a, lunglêng leh ţhian ţha inţhen darh kha an inhmu khawm ţan a, hla sak khawm hi an bei nasa hle a, Lalhrima

lunglêng leh hla chhertu a nı a Ama hun laıah chuan Zoram mıpuı hı an lunglêng hlawm nıın ka hre thın Evangelıst hna thawka khaw tın ka tlawh lawr thın khan A khua Thıngsûlthlıah

(17) Lalsavunga He mı hı hmar khaw chhak lamah khua a sıam a reı fêt a dam A khua Keprân

(14) Thâwmpawnga a khua Muallungthu

(15) Tulêra Thâwmpawnga fapa A khua Mualungthu

(16) Ralduha Tulera fapa He mı hı Krıstıanna thuın a chım phâk ve ta a mı lawmawm a nı A khua Khawchhetê

Vânrûma, Rûnphunga fapa A khua a lang lo

Hrangchhûma, Vânrûma fapa mal He mı hı hmar lamah hıan a chèng a, amah a mal a, ngahse fapa tam a hrıng ta A ram chan luah khat theı an nı ta A khua Hmâr Chaltlâng

Hrangchhûma fapa Lalrothanga Ram tha buh leh bal tamnaah a pa hmun luahın khua a neı a A khua Hmâr Châltlang

(17) Zahrawka, Suakpuılala fapa He mı hı Rolûra thlah leh Manga thlah ınramrına laıa khaw sıam a nı Hla phuah hmang a nı, Vaı

hian kha a phuah hmasak pawl a ni, kum 189' ah khan Vai hian a phuah a—

'A hian in ti a hian si lo ve
Chęngrang chawiin kan nghak tlang tinah
Thlang Sappui a hian si lo ve'

tiin Mizoho dangte a phuah bawk, Rolûra thlah hote a phuah bawk Rolûra thlahho sial an kawi sak chungchangah te a phuah hle a Nakinah hmar lam Thahdo thawm a hian ta deuh va, Ro lûra thlahte sawmna hla a phuah a—

U leh ka nau chhim tlang ka tai ahnekin
Ka piah hmar zawl ral an hian e
Khua fur tui ang luang za i tiin

(18) Khawvelthangan bawihho chhuahtir a chakna chhan hi a rilru tidanglamtu chu mite ţawngkaa thil awmziaah hian hriatna inchher chhuan hret hret hmuh leh hriat a nei nu l thin ang tih hi a rinawm thei tur a ni Vawilchkhata thinlunga lut phut a ni thei bawk a a bul ţanni chu hei hi a ni mai thei ang—Khawvelthanga khua aţanga hnai tê Sialsuk khuaah chuan Van chhunga chu bâwih chhuak thei lovah chuan a tâng a, Fatlum bawihah Sialsûk khua lal inah chuan Ralte mi pakhat, a hming Sêlpakiaia, Sai lam Lalhrima khuaa awm ţhin chu ţhihna rûk avangin Thâwnghana hnenah lal bâwihah chuan a lo lut a Lal chuan Upa lal pawimawha zin-tuho zingah chuan a hmang ve ţhin a Lal upa dang Vanchhunga te nen Sapte an beho fo ţhin a

Vanchhunga chuan tlêm Vui tawngte leh lehkha ziak te a lo thiam deuh hlek chu a engto ta em em a ni ang a, Vanchhûnga chu hetiang hian a hmusit fo va 'Nang bawih chhuak thei lo Chem sen bâwih mai mai, tiin Nakinah chuan Van chhunga chuan a ning ta a lal hnenah, 'Sêlpa kiaia ân hla hi ka ning ta êm a Nang Chem sen bawih, Fatlum bâwih chhuak thei lo leh tlan theih loh mai mai hi, min ti fo mai a tu lal hnenah pawh awm ila ka bawih nihna hi ka chhuak chuang lo va mahse ka pem bo chuan Sêlpakiaia mi hmusit hi a reh ang Chaw lum pawh ei hman lovin Sialsûk khuaah hian lal leh sawrkarah ka buai a ka pêm dawn e" a ti a Lalthawnghana chuan 'Sialsuk khuaah hian Chhakchhuak hnam engzatnge Fatlum bawiha awm va chhiar chhuak vek la a awm zat chu min han hrilh la ka khuaa mi ka chhuah vek ang mi dang khuaa mi ka chhuah thei lo, pêm suh, a ti a, 1898 ah

Chu mi bâwih tânnaa ka chhuak chu ka eng a thâwhin nuam ka ti em em a ka hlimin ka lawm a, ka kâah chuan chaw apiang mâi hi a tui a, khawlai han lên te chu ka tha a zângin han lên vêl te chu nuam em em hian ka hria a hmêl danglam pu hial âwm hian nuam ka ti a Tin, chu chanchin chu ka thian pâwl fo tlin Maubuang lal Khawvelthanga hnenah chuan hlim tak mai leh lâwma uang tak main ka hrilh a Chutia bâwih chhuak hmêl hlim leh aw hlim

chuan chu lal thinlung chu a tiche ta a ni ang, ka sawi chhûng zawng mai chuan ngun êm êm hian min en reng mai a kan inthen leh ta a Tin, hmun danga kan inhmuh leh hun chuan ti hian a sawi a "Sailo bâwih tichhuak tûr hian bei ta ila khawiahnge ka sawi tan ang?" tiin min zawt a Kei chuan, "Missionary Dr Frasure hnênah ani hian bawih a tlan hlawm asin" tiin ka hrilh a Khawvelthanga Maubuang lal hian Sailo bâwih tihchhuah hi a ngaihtuah a ni ang tiin Dr Frasure ka hrilh a Dr Frasure rahsi chu Dala Sap tawng hre thiam mi a ni a chu lal chu hmuh theih an rêl ta a Tin Khawvêl thanga ka hmuh leh chuan "Sailo bawih hi chhuahna rêl tlu ta ila ka chungah thil engnge lo thleng ang ? a ti a Kei, bawih chhuak lâwm tak chuan, 'Mi tam tak an lâwm ang a Sailo lalho tam tak pawh chu i chungah an lungni lo thei ang thil engnge i chunga lo thleng tûr chu ka sawi thei lo tiin ka chhâng a Tin Khawvelthanga chuan bâwih chhuah thu chu a bei ta a Dr Frasure amah ang mi huai chu ṭhian a hmu ta a Bawrhsâp Major H Call leh lalho an ṭang a, Dr Frasure chu a Missionary puiteho chuan an phatsan a, an bân ta a Khaw vêlthanga leh Dr Frasure chu an ṭang a thubuai lian pui a ni ta a British rorêlna a thleng a bâwih chhuah thuin a hneh ta He lal hi hna ropui thawktu a ni, a pu Lallula hna ropui thawktu angin Tin, lal silai phir chu Bawrh-

sapin a hrên sak ta a Awithangpa, (Hmara) chuan hlain a phuah a—

'Edward thlafam kan sun loh a pawi si lo
Sailo chhiah bawih kan ban a Sappui nuar e
Chengrang phir hrengah a tang reng e

a ti a Lusei ram hna ropui kawng hrang kawng hnih thawktu chu Lallula leh Khawvêlthanga an ni mipui tana thil ṭha ve ve

Sailo bâwih hi kawng thum an ni

1 Pawi khawih palh emaw avanga lal bawiha lût, mahni thua lut, Rs 40/—sepuia tlan theih

2 Tukluh bawih Chemsen bâwih—Inbeia hneh loh hnua mahnia inpe, tlan theih Rs 40/—he mi bawk hian

3 Fa tlum bawih (Chemsen bâwih tih bawk) hi, bawih an nih chhan hi hotu chu leh khalh tuma thei loho chu kumkhua atân delh behna fa tlumin pa ro zingah a chang tel zel tlan theih loh tiin an puang An pêmna lal hnen ah Fa tlum bawih, Chemsen bawih an nih chu hrilh zêl tûra thupêk tlat a ni nghe nghe, Sailo lal khuaa pêm lût an nih chuan Bâwiha tâng hote chu bawih min chhuahtu chungah hian kan lawm a ni Khawvêlthanga chungah hian i lâwm ang u A khua Maubuang

Savuta, Suakpuilala fapa Khawthlang a nawr zel a A khua Dāpkhan

Lalbuanga, Savuta fapa A khua Dāpkhan

Ngurhana, Lallura fapa A khua Kolasib (Rêngte)

Hrânglìanâ, Kalkhamâ fapa A khua Nisa-pui

Aihrânga, Savuta fapa A khua Zotlâng Dâmpui

Sailothanga, Hrânglıana fapa A khua Sen-tlâng

Tlânglıana, Hrânglıana fapa A khua Lungdai

Suakhnuna, Lianphunga fapa mal He mi hi mipa ka hmuh phâk ve zingah chuan hmêl tha ber a ni A hmêl ţhat avangin hotute duh sak a dawng nasa , a hmêl ţhat avanga duhsakna avangin ram sêm theituin ram zau pui a pe a ni A khua Phûlpui.

Suakhnuna fapa pathum — 1 Kâmliana 2 Chhuanvawra 3 Lalbuanga

Kāmliana : He mi hi khua tam tak leh ram zau a lâ nei A khua Tachhip
Chhuanvawra A khua Muallungthu
Lalbuanga A khua Kânghmun.

Saihanpuia, Suakpuiła'i fapa He mi hi Thawng lu thlanga chiang fo a ni A kianga mite nen inrem duh mi a ni ang Sawrkar chungah buai lutuk a ngaihtuah lo Sawrkâr tlawhchhiana a mite tihbuai lutuk a duh hek lo Cachar awptu Sapin sawrkar lo len hma te khân a hmel'hriat fo tawh a, anmahbi avanga thlltih theihna neih hi a duh lo va a chhawr duh chuang lo Hêng thil avang hian a chanchin hre fiahtuten mak an ti hial a ni, an fak A khua Reiek

Lalluaia, Saihanpuia fapa He mi hi thil ngaihtuah peih mi a ni khua hmun kuaah a nei a mipuiho tniltih tur ngaihtuah fo mi a ni a khuatein a ritin an hre thin A thiltihah mipui tâni tna tûr leh chhawr tlâk a tel hle a ni A mih hi thihna na em em a tuar lai chu ka hmu bawk hle a thihna khawp na tuar ka hmuh phak ve zingah chuan mak ka tih ber a ni A rûm ngai lo a chiau ngai lo Awi' a ti ngai hek lo, A na êm a a hek lo Puitling hi chuan mi thi mek hi kan hmu theuh hlawm âwin e, chutianga intipasaltha chu ka la hmu ve ngai lo Lungni lo hmêl pu hauh lo hian a lang reng a, a fanuin 'Ka pa a na lo em ni, engmah i sawi lo va? a ti a "Nu pui a na chêk ang chu le," a ti mai a Aijal Civil Hospital ah ka hmuh lai ngein a tuar tlang ta Mi pasaltha, amah aia chuang liam chu awm thei lo hial turah ka ngai Awka hlim leh hmel hlim takin leh lungni lo hmel pu hauh lovin a kawm theih fo a ni A khua Reiêk

Ka luia, Lalluaia fapa upa Lehkha B A thlengin a zir A khua Reiêk

Lalthangvunga, Thanrûma fapa He mi hi hun thawveng china mi a ni a, amah hi khaw thlang kila cheng a ni a Kristian sakhuaah hian a lo lut ve a, a theih angin a bei a, a hun then khat chu Kristian thu hril tura zin nana hmang a A khua Lallen

Rohrênga, Thanrûma fapa Khua tam pui a nei Mi ngil tak a ni an ti A khua Sihphir

Lalhrima fapa pahnih :— 1 Para 2 Van hnuaithanga

Para hian a pa ram phel a luah A khua Sesawng

Vanhnuaithanga A pa ram phel a luah A khua Thingsûlthliah

Thanghulha, Suakpuilala fapa He mi hian hun hrehawm thih theihna vawi hnih a tawk a a unau Sailo hrêngah a tang a, a chhuak a, phuba la angin mi pakhat Tluanghiana a tihlum a Tin sawrkarin lal an man zingah pasaltha takin ama thuin a tel a, a thiante a thi zo va a lo chhuak leh a A khua Hmuizâwl

Lalsakeia, Thanghulha fapa A khua Sêr-zâwl.

Lâmlira Thanghulha fapa He mi hi Kristian sakhuaah a lo lut a Kristian thu hrilin hun tlêm tê chu a bei a A khua Hmuizâwl

Teksena, Thanghulha fapa He mi hi a thi hma hle mai khua a siam chauh va a thi A khua Kêlzâm

Vûttaia, Lallula fapa palina He mi hi mi hmingthang a ni Thlahtu hming a pu a, 'Vûta thlah tih a ni Sailo thlah thenkhat koh nan an hmang, Chhak lam nawr turin a bei a mahse tih tur dang a hre ta a ni ang Rolûra thlahho a bei ta zawk Halkha te Fânai te sâwm khâwm in Rolûra thlah khua Khawnglung a rûn a Lal puithanga a awm ve awm e An che fuh êm a an hriat lohvin khaw chhung hmun tin khawvâr hmain an khat vek a ni an ti Chawng Ina chawngchêntute chu a kiangah an ngaithla reng a khawvar tur chu nghakin Chawngchênho chuan hla an sa a, an tâna dik hauh lo chu heti hian—

' Ral chang lianin ka dai vel lo la
Thlang hri lai vuaian ka veng nang e

an ti a, an vêng hauh si lo'

An chawngchen chu ralho chuan an hre reng a khua a var chuan an han bei ta a, an man tam em em a Fânai mi man leh Lusei mi man chu Pawih kutah an pe zel a, a khuaa mi

chu an hek hle an ti Vûta khan Rolûra thlah ram chu a chhuah thei ta lo va, chhak hawr lâh khan Tiau lui a thlen zo ta lo va, Tiau lui leh Tuipui karah ram ruak a awm ta a Lusei ram chhunga Falâmin thu an neih hun khan Falâm hnenah leitu hnam pâhin lal nân an bei a, an hmang Vûta hian tih a tum vawi hmih a hlawhchham a ni Tin, hetah hian ţanrual lohna hi Zo ram mi tam takin tuar a ni Chhung khat indo hi thu fing ber makna Bible hian a dem hle a ni Sailo zingah Vûta ze dang a ni

Lalvunga, Vûta fapa Sailo zingah ze dang a ni A khua Siallukawt

Zataia, Lalsavunga fapa A khua Khawhai

Thangkima, Zataia fapa A khua Chalrâng

Lalkhuma, Zataia fapa A khua Sêrhmun

Suakhnûna, Lalvunga fapa A khua Ngentiang

Raîthiauva, Lalvunga fapa A khua Vangtlâng

Bâwktea, Raîthiauva fapa A khua Vângtlâng

Lunglıana Vûta fapa Sailo zinga fa ngah bér kha sawmthum leh pahnih fa a hei tih a ni Kei fêt a dâm a, a khua Khawbêl

Kaichhûma, Lungliana fapa A khua Bâwng

Hrânglura, Kaichhûma fapa A pa hmun luah tura sawrkar ruat A khua Thinglian

Vanphunga Lungliana fapa A khua Chawi lung.

Siliana, Vanphunga fapa A khua Hmawng kâwn

Hrângliana Lungliana fapa A khua Chhingchhip

Lalsailova Lungliana fapa He mi hi Kristian mi tha tak a ni Amah hi mi bengvâr leh hma lam sâwn tum mi tak a ni A bei hle a ni A khua Kêlsih

Laltawna, Lungliana fapa A khua Rullam

Kâwlhnûna, Lungliana fapa A khua Khawbêl

Kairûma, Vûta fapa He mi hi khawngah fo mi a ni A khua Biatê

Liankanglova, Kairûma fapa A khua Sial hawk

Lalthima, Liankânglova fapa A khua Tlangpui

Lallula, Liankânglova fapa A khua Riang tlei

Lalthanglula, Vûta fapa A khua Khawbêl

Nikhama, Lalthanglula fapa A khua Luangmual

Saikûnga Nikhama fapa: A khua Sa kawrtuichhûn

Raltâwna Nikhama fapa A khua Luang mual

Lalkhûma, Vûta fapa He mi hian sa buh hmeh a kâp thei hle an ti Ramhnuaia kalpui tur thian a nei thei hle A khua Lungchhuan

Lalbuta, Lalkhûma fapa mal A khua Lungchhuan

Sairûma, Lalbuta fapa A khua N Van la'phai leilet

Saihnûma, Lalbuta fapa He mi hi mi hrat a'ni Lusei rama chêng mi, hetianga titu hi kan la hre ngai lo Pasalṭha mi huaisen a ni a mi hmuingil, hriam a thlak fel a ni A thil sawi ngaihthlâk chu hlauhawm zet zet ngaihthlak tur a tam. Sakei 9 a kap hlum an ti A khua Mualchêng

Banglata, Lalbuta fapa A khua Sialsir

Lallâwta, Lalbuta fa tlum A pa hmun Luahtu a ni A khua Lungchhuan

Lalnguauva, Vûta fapa A khua Khawlailung.

Ralṭhianga, Lalnguauva fapa He mi hi mi pian dangdam tak a ni a mi uangthuang lo tak a ni Mi uangthuang deuh tak ni zawk sela kan ti hlawm zâwk a ni Vanlaiphai damdawi in tur chih laia rângva thar a sih thlâkte chu theihpa tawpa ti ni âwma lang si lo hian, mi naranin puan hlui kan pawt thlêr ang mai hian awlsam tê hian a sik thlêr zêl a Mizo silai iawngte hi a hmet chip mai a chaichehte hi inchis khit lawr hian a hûm a a kutzungpui hian a hmet thlep tawm zêl a S al chu chem ruai lovin chhum khawp chu a sawh thlak theih an ring theuh Amah pawhin a zuam a an ti A khua Khawlailung

Lalbuanga Râlthianga fapa A khua Pile-

Lalbika Kairûma fapa He lal hi kum 1909 April thla vel khân Assam ram fang chhuak in thla hi lai Bawrhsâp H Major Call hovin kan zinho va, mi tha lo a nihna a tilang ngai lo hle mai A khua Khawbung

Sâpchhâwna Lalbika fapa A khua Lal lula Zopui Tân tlâng

Thangburha, Kairûma fapa , A khua Lungdâr

Laltâwna Kairûma fapa A khua Bung zung

Thangchuanga Kairûma fapa tlum, a pa hmun luahtu A khua Biate

Lalhulıana, Lunglıana fapa A khua Bâwngthah

Tlângchanglıana, Lalhulıana fapa A khua Bâwngthah

Lalchhûnga, Suakpuılala fapa A khua Thıngsûlthlıah

Lıankûnga, Lalchhûnga fapa He mı hı Vaı lıan lo thlen hun laıa mî kha a nı Kawng ṭhenkhatah chuan mı fing êm êm a nı, arualın mı pasarıhın thu hran sawıın an bıa a, zawt nawn lovın an thu sawı theuh chu a chhâng kım an tı Mı fing a nı Hre thıam ṭha theı nı sela, Vaı lıan a kâp lo vang Tın Vaı lıan be vêl hmạsatu a nı a, Sâp mıın a chanchın an puang tak tak em nı ka hre lo Tıtı thangah chuan Saphoten, ' I hmel leh ı taksa naupang a nı, ı thu a upa sı ṭhın" an tı e tıh a nı Engpawh nı sela, he lal hı mı fing thawk khat zawng a nı ngeı ang, a thı thuaı a, a uıawm hle a nı Mı fing te, hla phuah thıam te, thu rêl thıam te, mı huaısen te, sa kâp theı te, mı hmel tha te, mı dam reı te hı mı tlêm an pıang chauh thın a nı A khua Muthı

(10) Lalchêra, Saılova fapa ' He mı hı Luseı ram chhung ngeıa pıang a nı, a pıanna hmun tak chu hrıat theih a nı lo ve Amah hı mı langsar tak pawh a nı ang e, a hun hi pem buaı hun a nı ang Selesıh khawpuı aṭangın thlang a tla a nı Chhım khawthlang hawıın a kal thla

a a h uhma pawh a lang fel em em lo Tin N Vanlaiphai hmar chhak lampanga Puallawiah Pawktlâng' in tih t k ni Lalchêra inbâwk hma sakna ber hmun chu l a ir ih a pu hlen ta a ni Bawktlang an tih tâkna hi Tin thl ing a tlâk rualpui chu Lianlula te Zadêng fate leh Thang luah fate Chênté hnam thenkhatte Parté Punte Chawhtê Rawité Vangchhia Heng hi an ni hlawm a Upaho sawi dan chuan Lianlula hian Zadêng fate tih loh chu thlang lehzual tlal pui zelin an sawi Tin Chawhte Pi Hmuaki chiteho kha Ngente Tua'pui Lêntlâng Champhai hmar chhak Darkhai ph i al ngin thl ing an tl a ta ch am bawk a Chit cnuan tnl ir tl k hi boiumi a ni a lo kir leha Lushai Hill chhunga lo tel l h ni tlêm an ni a Anmahia hi sawi dân thenkh t ih chuan Thlai g ch iuak a ti a mahse chlak atanga thl ing lam nin an ni a Khawpui'a chhui ralah chuan chhui t i ih tak a ni upahoten an chhui thei hle I ianlu a thlahho a tiavai dnun chinah hian Sailo lal dang khua leh tuiah an lo tel tan a ni an ti Khawthlang ram Uiphûm tlang leh Sirte tlang vêla Thangluahhote nen an inzui hle a ni an ti Tûn hunah h an chhak deuh hi an lo thleng chho a ni, an ti

Tiau lui chhakah khân mi tam tak kan ni tawh a ral avangin thlang kan chuh a kan chi zo a ni ngei mai Chu chu chiang takin a lang lha hle a ni Tûnah Vai lian lo thlen hnu thu

pawh han tehir ila Dokhâma leh Hrângvunga Lushai Hills atanga Tripura rama tlang tlaho hi tam fet an ni a Lushai Hills a lo tel leh chuan an tlêm hle a ni Saw tel a rem lain—Tripura rori pawh an tam tawh tak lo A vang chu Mizo purna i am a ni lo L hai Hills atanga thla n lam li Mizoho tân chuan boihlna hrun a ri Lushai Hills chhûnga chhiar tel zingah pawh hian Tripura ramin dep hi Mizo intihrin pui t eihna hmun a la ni lo zêl a ni ramri bul zel hi cha

(Thu bell chhah—Phaitual lam hi Mizo tlâng mihote hi kan punna ni ve awm lo n a lang ta a ni Mizo nula tam fet hi Phaitual lamah hian an che hle, an tel hle a fa hringa hual thei hi—chu ing hia hi an vang ran ni Lushai Hills chhak lam hi kan punna tur l ni a ing hle a ni Tûn lai thlir dan ka han bela a ni e

Burma leh Chin Hills hi kan ngeih a rinawm zâwk a ni e Burma phai luin ûn ôm mah se Bengal phai ain kan ngeih ang tih hi ka awm tawn hian ka ring zawk ta a ni Ka i l an intan chhuahna ram pawh a ni a)

Kan sawi tawh angin Sailo lalho hi thlah hlawm hnih hi an ram mipui ho tan an rit bik a Lal chunga hnamchawmho hel pa vn kha Vuta thlah ramah hian a ni a Hetiang hian thu kan hriat theah chu a n — Sailo lal tuar zo lova tual-chhûng mipui heina chu Hmâwngkâ n hmunah

hian a ni Mipui chuan, I that mai ang u tiin an hel a Hmawngkâwn lal chu tiu an tiamtii a, Mei ka thawlh mih ang hian ka mit ang tiin mipui hmaah a nun humhim turin tiu a tiam a Chu thil chu Mânga thlah iam laken an hiia i lalho chu Hmawngkawnah an kal a, mipui chuan kâp turin thurualin an awm a Mau an I nam a Mau kham hi han pêl suh u, in han pelh chuan kan kap ang che i, an ti a silaiin an tin thuap a Lalho chuan mau chu an kan lui a Luahmânga, Chawngthu mi silai chu a per ta a a tlawlh ta hlauh va Tual mânga silai chu an bêng per a, mi dang silai chu a per ve ta lo va Luahmanga chuan Lal lam ka pawm e ka thian te ka phatsan a che u tiin a au va Lalho chuan zaidamin Tuahmânga chu an pawm ve a Mipui chu an hnungtawlh a, an inrem leh ta a Tin Lungchhuan tlângah hian an hel bawk a Pui vunga Hnamte nuin lal lam atangin tiu a awi a mipui chu an hnungtawlh leh a an inrem leh ta a ni an ti Rolûra thlah leh Lalsavunga thlah hian râl an dang vek a i chhunga lal thlah hnih hi hnamchawm tan an rit hin a ni Silaia zawi bûka mipui an kah khungra pawh Lengthuam khuaa Lalvunga a awm lai hian a ni Hei hi a huat chu a ni — Zialung zai chin lai a ni a, zia lung zaiin hla an phuah a, an lal nun dân chu i a harsa tih an phuah a ni —

Sakâwl nun zir phaiah aihnah a sâm e
Laldâng nun zir a kai e, Lengthampuiah, tiin

Lal thinur chuan zawlbûka mipui chu a kap a, lukham phulrua chu a kâp a tlangvâl pahnih lu karah a mu chu mihring tawk lovin a kal bo a ni an ti Khang hun kha upahoten thu an sawi tam lo va thu tam kan hre lo a ni Upaho tân thu sawi hrehawm a nih avangin an sawi tam lo a ni ang Kha mi hunah khan Sailo khua leh tuia an thuihruai mipui hi a pumin an thu rual lo a nun a lang Sailo lalna bân mah sela an hnunga lal tur chu an ngaihtuah thin a ni Chûng hun laia an thu tuallêng chu hei hi a ni 'Lal ngai lo lal a na an nun a kha' tih hi an chin hun lai a ni Sailo thuihruaiho an thinur kim lo tih a lang chiang Hmâwngkâwn khuaah leh Lungchhuan khuaah chuan an thinur tih a lang, hmun dang buaina upaten an sawi lo

BUNG VII

Lalchêra fapa Rolûra

Rolura thlah chin —

Tin, Lalchôra hi a khua hriat hmasak ber chu Sakhawng hi a ni an ti a A chanchin hi an hre tam lo a ni ang amah hi Lushai Hills a chêng a ni A khua — Sakhawng

Lalchêra fapa pahnih 1 (11) Rolura 2 (11) Thangphunga Lalchêra hian fapa a la hring tam thei nih lo va, Rolûra te unau chauh hi a hring a Rolûra hi a tu chhuanin Lusei ram khing phel hi an khat ang ti sela âwih a har tur a ni Mi hmingthang Rolûra thlah an tih mai pawh ni lovin hun pakhat pawh Rolûra Mim Kût thla ' an ti a Chu thla chu October thla hi ni Tin eng vâng nge ni hriat theih a ni lo ve, a khua leh tuiah hian mi an tam ngai lo fo a ni ram bawrhsawm lam a nih vang emaw ni Amah erawhchu, tûn hma lam khan, tûn thu sawi lovin, a khua leh tui lamah hian, hla phuah chhuahna a ni ţhin Huaisen pasal ha hmingthang an awm fo bawk thin a Rolûra thlah leh Lalsavunga thlah khua leh tuiah hian, kumkhuain âr indi chen pawh awl lova, lei do nei reng an nih avâng hian, pasalţha awm fo hi a ţûl bik chu a ni ngei a Lalsavunga thlah ho hian Suktê, Vuitê Thahdo, Sumthla he chi 4 hian, Vaiphei, Khuangsai,

Teizang Rângtê Thautê Simtê, Zo Khawl (Fênngo) chi tin nen an hotute chi 4 nen hian mipui chhah fêt an ni thei fo a ni, chu chu an fan a ni

Rolûra thlah lam hian Halkha Thlântlâng Sumthla, Vuta thlah, Fânai, Lakher hengho hi tuithâwl hul lova beih an tûl reng a ni lei hrui angin an mar pang kumkhua a ni Rolûra thlah leh an lalte chenin Lusei ram chhunga mihringah hian an tuar nasa kumkhua a ni amaherawhchu mi hrât huaisen an awm fo va harsa tal in an invêng hram hrâm thin a ni Mihring an tlêm a, Pâwihho hian an thatin an man tam fo bawk a Mahse, Rolûra thlahte hi thihrim thahruiin an ţang reng bawk a Pathianin ram a pêk chin ni âwma lang hi hniak khat pawh an hloh lo h im hrâm a a lâwmpuiawm e Rolûra thlah leh Lalsavunga thlahte hian sawrkar lo kal hi ia khan ni khat pawh an hriam an thlah ngai lo a ni tiin sawi fo a ni An ram veng him turin an hah bik a ni An ram chauh pawh a ni lo Lu sei ram pum pui hi he thlah hnih hian an veng him a ni He mite thlah hnih hma zâwn ve ve hi râlhote chhuah sum a ni ve ve Cachar lam âh te, Tuikuk lamah te, Tlabung lamah te ral an lo kal tih tunnge sawi thei awm ang? Sawrkar lo kal tih loh chu

He mite thlah hnih khua leh-tuiah hian şâr thi, râl thaha thi an tam bik a ni Vau fum

buh chu a zuva nge nge ang hian Tin, Lusei ram pum pui humhim tur hian he thlah hnih hi an ni chiang a ni Hmun dangah khawiah mah râl an lang ngai lo, he mite hmaz iwnah chauh lo hi chuan sum leh-pai pawh an sêng tam bik ang hian lû leh bân pawh an seng tam bik a ni Leido hi Rolûra thlah leh Lalsavunga thlah chauh hian an nei a ni Thlah dang khua leh tui chu tualchhung buai mai a ni tualchhung buaiah pawh a awl chuang si lo Lalsavunga thlahin Zadêng a bei a Rolûra thlahin Lianlula thlah a bei a, Thangluah nen Lalsavunga thlah leh Mânga thlah chu Chênkual nula Tuali hmêl that avangin an buai a ni Vûta thlahin Laltuaka thlah a hnawt bo vek a Rolûra thlah leh Vûta thlah an inbei a Tin heng buai hi hriat thiam a ţûl hle a ni, engkim hi kan ngaihtuah chuan kan kianga mi hi thah a tul a ni Kan thah chauh loh chuan annin min that chau ngei dawn a lo ni Tlângsam hnim mai pawh hi kan hneh loh chuan mi that ang Tin, he mite thlah hnih chauh lo hi chu chi hrang leh hnam hrang do ţhin an awm lo Tualchhung thubuaiah chuan Lusei ram hi humhim a ngai chuang lo, a zimin a zau chuang dawn lo Sawi a rem lain sawi tla — Lal hi sual em em chu an awm teh meuh mai Leidotu Rolura thlah leh Lalsavunga thlah ah hian an sual lo ve ve Lianlula thlah leh Laltuaka thlah khawlai hmun hnawk an ni Mânga thlah leh Vûta thlah hi Mizo chi tin phur

rit an ni British sawrkarten Mizo an rawih hmasak kha Mizoho phurrit an ni angin.

Tin, Rolûra thlah hian dohal a beih fo chungchângah hian, a Sailo chite ţanpuitu a nei ngai lo, a ram chhungah hian thu tuallêng pakhat a awm— "Ruahpui leh Halkha Thlangtlang chu kan do pângngai," tih a ni He thu hi Rolûra thlah rama chin ţan a ni nghe nghe Tin, Rolûra thlah hian mêl 250 laia sei tur ramri chhûn zân an vêng reng a ni Lalsavunga thlah hian chu ang bawk chu mêl 200 lai a vêngin a hma reng bawk a ni An vêng him ve ve a, an fakawm hle a ni (Zo ram awm dan hlui, dik tak leh chiang taka ka târ lan hi hre turin chhiar ang che)

Rolûra fapate pahnih— 1 (12) Lalrivunga 2 (12) Tlutpawrha

(12) Lalrivunga hi thlang hnawt duh chuang lovin Rawpui hmunah hian a ding tlat mai a A tân thil harsa ber chu tâwp thei lova leido neih fo hi a ni, chulovah chuan, chhim ramah hian mihring an tam ngai si lo va, mipa tam tak chu râlin an that fo si a, mi chu an tlêm deuh deuh va, chhiah khawntu Halkha Thlangtlâng chu an lo lang fo si a, kum leh thla pelh lovin, sum chawi mah se, mi ţhenkhat an thah leh an man chu a ţhulh chuang hek lo Rolura thlah ramah hian khua-leh tui ţan chhuah leh siam hi awlsam

hun a awm ngai lo fo a ni Manganthlak chu kiang chuang lovin tuihna pût zel angin a inkah pup chaw reng si a

An hun hnuhnung lamah chuan an rin loh lam ngei ni turah hian puitu an hmu ta hlauh va, Vai len dawn kha a ni e

Nikuala chuan (Pawih chhia) Halkha Za thang chu a do ta tlat a Sum chhiah chawi leh mihring chhiah chawi ang deuhva boral fo chu a reh ta a Mahse British lo kal te pawh khan harsatna dang chu an la nei ta fo va chûng chu an at vang leh thil an hriat loh vanga tuar an ni a Sawrkar chu do rual an nih lohz a hria sela chuan buaina in tawk lo vang Hei hi an buaina leh an hahna tak chu a ni — Sawrkar chu an do ta a, sawrkar lama an unau tak zet Lal luaia chuan sawrkar a tanpuiin a nui ta miau mai a At man chu chawi ngai a ni tih ang a ni ta an unaupain ral lam a 'kawp ta miau mai si a an hah phah ta a ni Tichuan an atna' leh an hriat tlêmna chu an hahpui ta em em a ni Tin Rolûra thlah ramah hian khua leh tui siam a harsa a ni mi an tlêm a, dimdawi an ngai bawk si A khua Sekhum

(12) Tlutpawrha He mi hian unau a nei tam rih lo A u Lalrivunga nen chauh hian chhim ram pum puiah hian Sailo chi chu an awm rih a an tukkhumah hian Halkha Thlântlâng hi an

chuang zêl a, an tan khua leh tui han siamna hi a harsa em em fo va Zopuiah hiah an awm a, ni tin Pâwih râl hlau hian an thlaphâng fo va, amaherawhchu Pathianin malsawmna a vûr ang hian an nih tur chu an ni hrâm hram a Leido chu thlah duh hauh lovin an inbei reng a ni Mi pui chhahna lam kha Pâwihho hian sut an zuam ta lo a ni Mi tlêm lam chu an bei chhên a ni A khua Zopui

Lalrivunga fapa pangate— (13) Khawsaia, (13) Lalpuithanga, (13) Thangduta, (13) Ṭhuama, (13) Dailala

Khawsaia He mi hi mi huaisen tak a ni a, thil harsa fêt fût a tuar hnuin thlang tla lêm lovin Ropuiah hian a inhûng tlat a, an vêl cau hlauhawm leh hrehawmin a khat tih a hre reng a Chakai a kaw tawpah a tang tih angin, upa ber chu huai takin a awm ṭâlh tâlh a, leidote chu âr nghal angin an lo lang chamchi a Hmun danga mite khan Pâwih râl hmuh phâk lohva kal bo thuai an duh a Khawsaia hi Pâwih ral lo kalna hmun rem ber zâwnah Cherhlun chhak phei khi Pâwih lo kalná Ṭiau lui hmun kai rem ber a ni. Chuta lo kal chuan Ropui hmun zawh aṭangin chhim lam chu Tuichang lui kân remna a ni hlawm vek a Chutichuan Pawih râl lo chhuahsum remna hmunah chuan a inhung tlat a, Lungmawi hmun thleng pawhin thlang lam a

pan duh lo Râl dep lamah chuan a ding tlat a ni an ti A khua Rawpui

(13) Lalpuithanga hi Khavnglung hmuna awm a ni ve a, Vûta kut a tuar a, Halkha Thlan tlâng, Fanai nên Hmêlma kut beidawnthlakin a tuar a, thlang tlâk chu a tul ta hial mai a Mahse thlangtla lovin Sakhawng phei velah hian an châmbâng ta hrâm a Hun rei lo te chinah chuan theihtawpa beih a duh ta zawk a hmar lam hawiin a tawlh phei a Mat lui a kân thla duh lo va a chhak leh a hmarah amah ti chhe thei an awm tih a hre reng a Heng hun harsa takte hian Lalpuithanga huaizia a tilang a ni an ti Hmar lama phei zel chu thil harsatna a awm a, mahse mite hlauva thlang tlâka, hla taka kal bo ai chuan anmahni nena inhnaih nghâl maia, inbeih a tul leh inbeih mai chu thain a hre ta zawk a, a kal kiang duh ta chuang lo va Chutichuan huai taka a beih avangin Lusei ram lai takah ram zau pui a chang thei a ni Chhim leh hmar, chhak leh thlang inchenna laiah hian a thlahte chuan ram an neih phah a Lalpuithanga hi a thlahte tân a hlu hle a ni

Lalpuithanga hi tualchhung buai lai takin a thi a, a chite leh a khua leh tui tân a thlaphân thlâk a ni A khaw han siamte chu naupang hriatah pawh a hmingthang a ni, Lênthûl hla te chuan –

'Kâwla dumde n Lalpuithang khua kan ban nâng leh
Kan ban loh leh kan lehlâng ta ṭâwng leh, hu' hu'

an ti a Tin, Lalpuithanga hian Pâwih chu a ngaiin a do ṭreng Laichinte nen ṭualchhung thu buai chu a tuar reng bawk a, mahse a tlân bo duh lo Hei hian patling nilru a pu tih a tilang Lal thenkhat chu hun harsaah thlang an tla bo chiam tih hriat a ni Hotuteho hi an intlansiak nasa hle a ni Inlehkhalh, inropui khalh, inchhung-nun khalh, heng ang tumna hi hmasawn theihna a ni rêng si a A khua Bawngchâwm

Thangphunga He mi hi a langsâr em em lo a ni ang, a khua pawh hriat theih a ni lo Chawngbêla, Thangphunga fapa He mi hi mi langsâr a ni lo leh bawk Tin, an hun hi pem buai hun a ni a, Sialsûk tlânga hi 'Chawngbêla hmun' tih a awm A khua hi kan hre lo ve

Vânhnuailala, Chawngbêla fapa Hei pawh hi mi langsar lo mi lâr lo a ni ang, a khua hriat a hi lo leh bawk

Vânhnuailala fapa pali— Lalkeuva, Lalhnûna, Thangchema, Bûkchhuaka

Hêngho hian khaw lian an siam lo theuh a ni ang, a khua kan hre lo, Hualtu hmun hi an tâwp ṭanna a ni

Tın Vai han hnena Rahsi hnathawhah mı dangte angın Lalhnuna fapa Vanhnuaia chuan khua sia n a hlawh ve a — Thıngdawlah

Tın Lalpuıthanga fapa pathumte chu — (14) Zathâwma (14) Sangvunga (14) Bengkhuaıa

(14) Zathâwma — He mı hı a pa duh angın Hmar lam hnawtın khaw thar a kaı zel a kum 1849 ah Chhım leh Hmar ındo khan mı huaisen hla ıh nei lo a nı a, Lamtham (zawng chang) an tıh bawk zıngah a tel ve a Hmuntha rûnın kulh awng atar gın s lai a mu ngêna chhûn chuan a t nt tuı luanah an kâp a a mu a tuk' hı mah ın la a ı thı lo va, tui tak a dam a, a tar hnuın a l lung leh ıam a zeng a Sam lukhaıah khua a nei a Lianphunga khan a khuaa sıal a kawı a an do ngam lo em nı ka hre lo an do lo A khua Samlukhaı

(14) Sangvunga He mı hıan Mat luı chhakah hmar nawım khaw thar a kaı phei zel a A hun hı an ram chan tur ınsıam fel hun kha a ni a Tual chhûng thubuai leh unau kâra thu tê tak te chu a awm a thil harsa lehzual chu a tâwk lo a nı ang, Pâwih ho chu a do ngaım a do reng A khua Thêntlâng

(14) Bengkhuaıa He mı hı a pa angın a huai leh em em bawk a, thahnem a ngaı nasa hle a nı Khua leh tuı ngah a tum nasa a nı

Hmar lam hawiin khaw thar a kai zel a Mat lui chhak hmun thenkhat a su âwng a Tlawng lui chhakah hian a su phei zel a, buai na engmah a tawk lo va Lushai Hills hmun lai liah hian hmun zau fêtah a inher vel a Sailam tlâng sângah khua a siam a, 1000 khua a nei a Cachar Vai arûn a, thingpui huan sâp naupang hmeichhia a man a, a khuaah a hawn a Chu Sâp chu a hming a vuah a Zolûti' a ti a a Sâp hming chu Mary Winchester a ni Kum khat lai chinah chuan sawrkarin Col Lewis sâp chu la kir turin an tir a, Mizoten hming an vuah a, Thangliana an ti a chu chuan kum 1871 vel ah khan a la kir a, rei tak a dam a, a chanchin chu a khawngaihthlâk hle a Mizoho chu a pa thihna chuan hun ṭha a pe ta hialin a hria a Mizohote hnenah lehkha te a thawn ṭlan a Tin a mantu lal ropui chu kum 1878 velah khan uiawm takin a thi a A khua Thenzawl

Bengkhuaia fapa palite chu— (15) Thâwngliana (15) Kamlova (15) Tlûngbuta Lalhrima

(15) Thawngliana A pa ruat angin Sailâm tlangpuiah khua a siam a hmar lam hawiin khaw thar a kai a British sâwrkar lo kal lai mi a ni a, Silsûk tlang leh Sailâm tlang hi a kai tawn a Sialsûkah hian kum 1892 ah a khuaa Chhakchhuak fatlum bâwih—Chemsen bâwih an tih bawk, tlan theih loh chu a chhuah a, fatlum bâwih hi Chhakchhuakho chunga inghat a ni

A tih tur a ti zo va, sawrkar hnenah eng kim fel takin a ti zel a, a nupui nen a rualin hlimawm mi tinin an tih theuh ang chuan an thi ta Mi zaidam a ni a, a khua leh tui tan mi rit lo tak, mi ngaihawm tak a ni A khua Sialsûk

(15) Kamlova Sawrkar lo kal hun lai mi a ni a 'Kah-awt" Subedar ho khat tluk hi, kum rei tak chhûng a hrawn reng a A tih tur a ti zo va a hun a hmang zo ta a A khua Thênzawl

(15) Tlûngbuta: He mi hi Sawrkâr lo kal huna mi kha a ni a Mi huai deuh a ni thei e huva a nei hle a sawrkâr hrawn rei lovin a hun a tâwp ta A khua Lamchhip

(15) Lalhrima He lal hi sawrkâr lo kal lai mi kha a ni a A khua Serchhip hi an hâl fai vûk a, a in pui te chu a kang fai vek a hla a phuah a—

Suihlunglênin tlâng râwnah khua ka chuan e
Chhûm leh romeiah kai zo ta e
Khawii khi nge ka teipui dawhthlêng tiin

Tin sipai tawrawt tak mai chuan a khua chu 'Kahrawt" an siam a an hrawn reng a a hun a hmang zo va A khua Serchhip

Thâwnglıana fapa pahnih te chu — (16) Lallunghnêma (16) Saihleia

Laltlungbnêma He mî hi a pa ruat angin Sialsûk tlâng, mi tin mikhual chenin, châm nâna itawm khawpa tuikhur leh a vel boruak nuamah hian khua a siam a, a thih thlengin a chêng a A khua Sialsûk

(17) Thanghana, Lunghnêma fapa A khua Sialsûk

Saihleia He mi hi a pa ram phel Samlu khai ah khua a siam a, chumi ram chu buh len bâl awm duhna ram a ni a, hmun lawmawm tak a ni fo thin a ni A khua Samlukhai

Hrângvunga, Laltlungbuta fapa He mi hi a pa ram luah vektu a ni A khua Hmuifang

Sairûma, Lalhrima fapa mal Kristianna thu Zo rama a darh tan tirh laia mi a ni a Kristian tihrehawmtu a ni Sawrkâr phên sûn Kris tian tihrehawm turin thu veivir a thiam hle A khua Sailam

Sairûma fapa pahnih— 1 (17) Lalhânga 2 (17) Lalthawvenga

Lalhanga hian a pa ram phel a luah a A khua Sêrchhip

Lalthawvenga hian a pa ram phel a luah, thil hriat leh bengvâr tum mi a ni, A khua Sailam

(17) Ngûichhina, Lalkamlova fapa mal A pa hmun a luah vek A khua Thênzâwl

(14) Thangduta Lalrivunga fapa mal He mi hi chhim hawiin a phei a A khua Vantawng

(15) Lalburha Thangduta fapa He mi hi hmâr hawiin a phei leh vak a, Kristian thuin a thin a tirim fo, a thih thlengin A khua Darlung Lalburha fapa parukte — 1 (16) Suakhming thanga 2 (16) Rûmliana 3 (16) Suakngûra 4 (16) Rothiainga 5 (16) Rozinga 6 (16) Ro nguauva

Suakhmingthanga He mi hi khawthlang a pan A khua Vacha

Rûmliana He mi hian a pa hmun a luah A khua Sabual

Suakngûra A pa thu angin a khua Haurunibâwk

Rothianga A pa thu angin a khua Pârvatui

Rozinga A pa thu angin a khua Darlung

(14) Thuama fapa Mi lâr lo a ni A khua Thênzâwl

(14) Rohnûna, Dailala fapa A khua Bûng tlâng

(15) Lalthawma, Dailala fapa A khua Sêrtê

(16) Hrânga, Lalthâwma fapa A khua Pûkzing

(17) Lalzâra, Hrânga fapa A khua Puk zing

Nghina, Rohnûna fapa A khua Bûngtlâng

Vântawnga Khawsaia fapa A khua Pangzawh

(14) Lallûra, Khawsaia fapa A khua Sêr tlâng

(14) Dopâwnga Khawsaia fapa He mi hi amah a huai rêng nge mi huai a ngaisâng? Mi chuan mi huaisen âwm takin an sawi A tawng kam thenkhat vantlâng hriat hi mi huai tawng a ang hle "Ka pa sawm tum, kei panga tum tih hi A khua Keltan

(14) Sailoliana, Khawsaia fapa A khua Bêmtâr

Ronguauva Lallûra fapa A khua Pang zâwl

Saikûnga Lallûra fapa A khua Sêitâng

Hranghana, Lallûra fapa A khua Lung chem

Thankûnga, Ronguauva fapa A khua Pângzawl

Mangthâwma, Dopâwnga fapa He mi hi mi huaisen niin an sawi A khua Kêltan

Vânbuanga, Sailoliana fapa A khua Rawpui

Dokhûma, Sângvunga fapa He mi hi upa fêtin a dam a mahse a hnuhma a lang lo A khua Chawngtleng

Lalkanglova, Sângvunga fapa He mi hi mipuiin hun sei deuh nei atan an it em em A khua Hriangtlang

Liankhara, Sângvunga fapa A khua Van chêng

Rochungnunga, Sangvunga fapa A khua Bâwngchawm

Sângviala Sangvunga fapa A khua Sial hau

Hmâwngphunga Ṭhuama fapa Upa takin a dam A khua Mualthuam

Rungnawla Ṭhuama fapa He mi hi mi hrât mi kawlhsen mi fing, mi kim thiam hriam lova mihring hneh tum, mi zai tlang si, rilru tha nei, mi pian danglam a kiangah beng a tlai hle Mi induhho tân a hnawk a ni ang mi dang tan a hnawk lo A khua Sekhum

Vansanga Thuama fapa A khua Sê chhip

Lalhleia, Thuama fapa He mi hi Tlawng lui thlangah a chêng a khua a nei ve fo thin A khua Buarpui

Laltâwna, Thuama fapa Hun inchuktuah laia mi a ni lo va, a thiltih hriat a tam lo Rolûra thlah lal chiho hi mi narân aia tawng tlêm leh thuhnuairawlh mi an tam hle, chutiang kawng ah chuan he lal hi a sawituten an fak hle A hnuhma a lang tam lo A khua Lungrâng

Hrângvunga, Laltawna fapa He mi hi a ţawngka mawi em em vak mah suh se, a thu chu a fing em em vek a ni Sailo mi ka biak phâk ve zingah chuan a fing ber pawl a ni A khua Lungrâng

Vândula, Tlutpawrha fapa He mi hi a khua hmêlmaho lo kalna pawimawh a ni a, Fân ai leh Vûta thlah hlauhawmna a reh ngai lo va, nunau thlaphân a tâwp ngai hek lo an ti A vâng pakhat chu, mi kan tlêm êm vâng a ni an ti bawk Lungmawi Pawih Thanghlianga râwttu a ni ang A khua Râlvâwng

Vânhnuaichhana, Tlutpawrha fapa A khua Khâwngchhetê

Seipuia, Tlutpawrha fapa A khua Val chêng

Lalthangvunga, Tlutpawrha fapa A khua Haulawng

Lalluauva He mi hian a unau leh a chite chu sawrkâr hnenah a hralh a a do ve ta a, mi fing deuh ni sela chuan sawrkar thiltihtheihna

hmangin a ropui thei ang, mahse a hmang em em lo A biru leh bnuhnawh a sawrkâr lehkha pêk tha fêt te chu a vawng ţâwl mai a ang ta zâwk Khawvelthanga Sailo bawih chhuahna thu beitu nên tehkhin ta ila a inang lo hle Mahse mak ti nutuk suh u Thil chawr chhuak hl m ang in Lusei ram insiam tan tur a nihna lamin thlir thiam zawk tum tur a ni Mit nei lo kan nih hun lai thil a ni Hun hmasa mak tak tak la hrilh che u hi ka la tum zawk nghe nghe a ni A khua Bualpui

Vandula fapa pathumte— 1 Savûta 2 Sangliana 3 Lalthuama

Savûta A khua Tlaitlâng
Sangliana A khua Hnahchang
Lalthuama A khua Bualpui chhim zâwk

Lianlawma Seipuia fapa A khua Khawng chhetê

Hmangliana Lalthangvunga fapa A khua Bûnghmun

Changchhama Lalthangvunga fapa A khua Lungmâm

Thangluaiga, Lalthangvunga fapa A khua Râlvâwng

Patuia, Lalluauva fapa A khua Chhip phir Rokhama, Lalluauva fapa He mi hi kum

1909 ah khan Assam ram pum fang chhuakin ka zui a hun sei nei mi atân a itawm khawp a, mi nun dan tluang nun ka hria A khua Lungmawi

Lalbuanga, Hmawngphunga fapa A khua Neihloh

Rohmingthanga, Hmâwngphunga fapa A khua Sêrtê

Liankaia, Hmâwngphunga fapa A khua Mualthuam

Lalnghinglova, Hmawngphunga fapa A khua Zotê

Dohâwla, Hrangphunga fapa He mi hi Kristianho huat a peih hle mahse a mak lo ve tiin ngai ila Zo ram mipui thang tur rih vûrtu angah ngai ila matheilovin a kalna tura thi thei tawh lova hmaa an din hun tur ngaihtuah sak ila, khawngaihthlâkah ngai ila a ni zâwk e A khua Aithûr

Thangzama, Hrânga fapa A khua Thil tlâng

Zabiaka, Dotâwna fapa A khua Rotlâng

Saihnûna Dotâwna fapa A khua Dênlung

Sairûma, Lalthuama fapa A khua Sairêp

Sângtuala, Vanhnuaichhana fapa A khua Herhse

Zadâla, Vânhnuaichhana fapa A khua Khawngchhetê

Sailo fa ngei ni mah se, khua leh tui tha taka vawng zawm zel lo kha chu chhui thiam a harsa a, chhui lohva thlah hlente pawh a awm thei, tin, mi kan be kim thei hek lo

Tûnah chuan hriat ka duha ka beih chhan thil pahnih chu ka ti zo ta Kan thlahtuho tawng leh Luseiho hruaitu leh keng kawhtute chu ka hre fel ta a ni

Tûnah hian inthlah chhâwng zêl Sailoho kha ka chhui zo ta a Vânneih vang leh suang tuah thiam vanga felna kawng thenkhat neih vanga Lusei ram chhûnga Sailo lal anga lalna siama sachhiah fathang ei veho te pate lal si lo mah ni lala, fate pawh lal si lo chu ka han chhui thung dawn a ni Hnam tin inthlah zela lal zel lote chu felna vang leh vanneih vanga lal chu ka tar lang leh dawn a ni

Chhuituhote chuan mi 98 Sailo angin khua an siam a, Sailo remtihpui leh sawrkar remtih puiin, an ti

Huaisen vangin Dinawna, Khiangte miin lal nula a nei a, Vânhnuailiana farnu lal zarah khua 400 a nei mahse a thlah kan hmu lo Chuvangin tûn thlenga la ding zêl lo chu ziak sên lohvah ngai ila, la ding zel chu ziak ila—

	Hming	Khua
(1)	Nikuala, Zahau chi	Tualte tlâng
(2)	Vaihleia, Hualngo chi	Khuanglêng
(3)	Lalsânga, Sailo	Ngûrtlâng
(4)	Sânga, Fênngo.	Hmunhmeltha
(5)	Thangthiauva, Chawngthu	Buangtlâng
(6)	Lalluia, Zahau	Sawntlung
(7)	Luseia, Chawngthu	Chhûngte tlâng
(8)	Luanvunga, Paihte	Vaikhawtlâng
(9)	Chhingvunga, Paihte	Selâmtlâng
(10)	Thlamung, Zahau	Zuchhip
(11)	Butpâwla, Fênngo.	Lawihmun,
(12)	Vânhnuaikhûma, Hualngo	Saisih
(13)	Bualchhuma, Sailo	Leisen
(14)	Vaikhama, Zahau	Vânzau
(15)	Pahuala, Hualngo	Leithûm
(16)	Rozika, Hualngo	Dungtlâng
(17)	Mitinliana, Hualngo.	Vaphai
(18)	Rozika, Sailo	Fârkawn
(19)	Dosânga, Sailo	Muallung
(20)	Darmaka, Râlte	Pûkpui
(21)	Sangkhûma Thangluah	Hruizam
(22)	Hrângphunga, Thangluah	Chhippui
(23)	Hrangchhûnga, Chawngthu	Bawrai
(24)	Dârsâta, Khiangtê.	Rêngdil
(25)	Lalkhama, a lian	Hmunpui
(26)	Bawnga, Fênngo	Saitlaw,
(27)	Hriat loh	Palsâng
(28)	Sânga, Fênngo	Sakawrdai.

(29)	Hnawka Fênngo	Vaitin
(30)	Hrânga, Fenngo	Vaitin
(31)	Kaplua, Tlahdo	Sıbual
(32)	Lalhiat va Chenkual	Vawnga i
(33)	Vankhûma Chênkual	Koisib (Rung ê)
(34)	Krawkûn a Chenkual	Bukpui
(35)	Va a Khawlhring	Suarhliap
(36)	Sakawia, Hı amte	Bauabı
(37)	Vaituiêra Raltê	Kawnpui
(3)	Lamıuaka ial	Lungvai
(39)	Dârchhinga Pâltê	Phuaibuang
(40)	Mangsêlvunga Kl êlte Râitè	Mua'vûm
(41)	Mângth a wana Raltc	Zanlawn
(4)	Vânbı uana Sailo	Thingdawl
(43)	Sânglinga Hrê ıium Pâwih	Th idawr Luih Tlâng
(44)	Suaka Chawngtau	Durtlang
(45)	Thangphunga Chawngthu	Sairum
(46)	Palia a Hauhnar	Thakthing
(47)	Makthanga, Khia gte	Fah ı veı g l ıuı
(48)	Lomana Za u	Tualpui

Kan l r at loh pawh tam tak an la awm ang Hôngho hı an thlahtute atınga knua leh tui enh ıwm zeltu kha an nı lo va, fel vang leh vanneih vanga changte kha an nı Mı varnei em em kh ı an nı hlawm a nı Hêng mite hı ngaıhtuah thıa n ıla mıpui vanneihna an nı ang, hotu neı lova aw ı hı thıl pawı ropui a ı ı e Fahrah, nu leh pa ı eı lo chu a hlimpui awı ı tıın tuaahıo an sawı tl eı o cl utang cıuan rg u ıla

Tin Thangzachhinga (Vâna pa, mi fel kha khua leh tui nei ve turin Vanhnuailiana khan a hrilh a, mahse khua leh tui neih ve ainn a'n lal chhûnga khawnbawl zel thutiam chu a thlang a Liankhama khuaah a thlahten khawn an bâwl zêl

Tin, mi 51 kha an kim lo a ni, khaw siam pâmtûl hi an tam hle a ni Lusei rama lal tuma khaw siam hi in hriat kim loh vangin tlêmin ngai suh u, tam tak an ni tawh a ni

Tin Mizoho Lusei ram chhûnga chêngho chunga kan hmuh leh kan hr at ve chin thu chiang chu han chhui leh ila Thil kan hriat theih chin chu kum 1881 aṭang kha ni sela tin hei hi a awm reng a ni Ral kan hlau fo va kulh te kan nei fo ṭhin Kan hlauh chu Sailo ral a ni thin, hmun laili lam mite chuan Chhim leh hmar kan tih hian, chhim chu Rolûra thlah pum hi a ni a, hmar chu Lallula thlah pum hi a ni a Tin thil lo danglam apiang hi ral lo kal tur huva nin kan ring a ni Kum 1886 a arsi tlâk zânte khan zanlai pêl thlengin ral vêngin dai kan vel a Dar mang te, Kawl khuang te kan tum zel a nakin ah upaten, Zanlai a thleng ta, naupang mu tawh rawh u,' an t a zawlbûk kan pan a Rolûra thlah leh Lallula thlah chu kan inhlau deuh reng a Leido dang chu Lakher ramri aṭanga kal zêl in Pâwih ramri zêlah Ṭiau lui dung tluan, Bapui tlângah Tuisa nen a inkhan a Tuivai dung tluan in Tipaimukh thlengin leido kan nei ve ve bawk a

Hun danglam apiang hi upaten an hlau va in hmanraw mau puak ta chiam te hi leh ṭhâl thli tleh te hi râl lo hnai nun an ring a hlau reng renga awm a ni Mahse inrûn nasa em em te kan bre lo Titi thuin ral dep lamah nula kawr iptê an âwmah a awm a duh hunah an lâwmten vaihlo emaw, tuibûr ûm emaw an la a chut a ng ti duh lo chuan lâwm tur an hmu lo tih tihu te nula leh tlangval thubuaia chawi loh thu te kan hria a Tin thil tlem tê kan hria a Tin, thil tlêm tê sawi tham ni lo, mi lû an han hawn chu chemte hian kan sat a, râl thattu angin âr tein kan ai ve a ruai te naupanghoten kan ṭheh ve a chu chu vang tak sin a awm Tin naupang ho hian râl lû lam dan kan zir ṭhin Tin râl dep hmunah chuan muan hun a awm lovin an sawi Khaw chhûng ril pawh a muang lo a ni

Tin chaw leh chi hi a vâng fo a ni Sa kei avang hian buaithlak a awm fo ṭhin bawk a Sakeiin ei tûra mi a seh hi a lo thang fo thin bawk a ni, ralin mihring an thah thu hi a lo thang fo bawk a Tin khua a lo thâl hian tlangval tinin sai ram chhuah hi an tum ṭhin a ni Râl dep lam chu an kal lo ral muang lam mi an kal zut zut ṭhin Tin Zawlbûk kan neih avâng hian, chanchin hi minuin an hre thuai thuai ṭhin a ni Chung huna mi thil ngaihtuah leh mi benglût rang ber thin chu ni thah te sa ropui kâp leh râl hlauhawm leh, Sakei mihring

ei thu hi a ni ber a Pawihtê ram dep lam chu, mi mal chauh hian an awm ngam lo Naupangte hla deuhva ramvah an phal hek lo, a chhan chu Pâwihin an la bo vang tih an hlauhpui a ni Mi tin hlauhawma awmna avâng chuan, Pasaltha leh mi huaisen hi an hlu em em a ni

Tin, Vai lam sawrkâr lo thlen dawn hnai'n khân hun a danglam ta phut mai a, Nikuala Zahau mi Tualte vela khaw siam kha, a lungni thei ta lo va, Halkha Thlântlâng te Lusei ram chhûnga sum chhiah khawna mihring phil ta a man ru a, hâwn a, that thin, mi tin huat kha an awm a, mahse Sailo lal thenkhatin an tlawn a, Savunga lal dam rei chi leh kuangte hian, laichinah an siam a Vuta nên Nikuala khaw khat chauh nei chuan a do ta tlat a A chem a kal hle nghe nghe a chuta chinah chuan engkim i reh ta hlauh va khawi mah kal ngam loh te a reh a Sum chhiah chawi a reh a, mihring phil rûk a reh a, man bo rûk te a reh ta vek a Rolûra thlah chhim ramte hi kan eng a thâwl ve ta a

Tin, Vai han â lo thleng a, Nikuala chu Halkha leh Thlântlângin an hêk a, chuta ngaithlatû Sâp chuan, Nikuala chu thiam loh a chantir a, tâng turin a rêl sak ta a Tûna han ngaihtuah hian Lusei ram mipui humtu kha Sailo lalho hian tanpui sela, tâng lova siam âwm tak a ni, thil tisualtu a ni si lo va Thil tisualtu kawng

a dal sak chauh a ni reng si a Amaherawhchu tûnah hian Phengphehlepa ni khua a tlai ta Ni kuala mi fel hi a hming i chawimawi ang u Mipui mi tin vanneihna thlentu chu Ni'uala Pawih pa tê tak te a ni Ka hmu lo va a then rualte ka be fo va an sawi ka hria

Tin hun chu a lo inlet danglam leh ta thut a, Vai lo lian chuan kan ram an lo thlen tâk vâng a ni Mihring pawh kan lo inlet ta a, fa hrah ho te, sipai hnêna cheng teho pawh chu an lo ropui thung ta a ni Thu a tam lutuk loh nan hrilhfiah vek lovin tam tak thlauh ila

Tin, hun chu a lo inher zêl a, mi fing then khat chu sawrkârah chuan kam dinnate awhawm takin an lo nei ta a Hun lo inher zel chuan kan hnam mi â tak tak thinte khan thil thiam leh zirte hi a thatna kan hre ve tan ta a a fing vâr zual leh thei pa chuan an lo bei tan ta a

Tin he rama mipui leh hotute chunga mal sâwmna lo thlengah ngai theuh ila sual em emin ka inring lo hial ţhin a Hêngte hi —

(1) Lallula Sailo chu Mi tin tana demna lai awm lo a thiltih hriat nawn nuam chu

(2) Thangzachhinga, Chawngthu hnam Zaidamna felzia lo lanna chu kan nei leh a A dam rualpuiten an deusâwn a, pasalţha dang a

ang lo a ni ang, hetiang hian – 'Tuin ang hian i aw i tinêm a, misual dam leh i nih i lantir a," tiin

(3) Liantuala Chhakchhuak hnam Khâwnglung kawtchhuah buai taka mi fel leh huaisen kha beih hrât a ṭhatzia lo lanna bulpui mihring nun chhanhim kha a ni a, kan nei leh a

(4) Nikuala, Zahau Pawih Huaisen Hal kha Thlantlâng sum chhiah chawitir tura Lusei rama vak vak a mihring that ru a, mihring man a, hawn ru a, mihring chhiah khawntu anga lang titâwptu kha kan nei leh a

(5) Pasuaka Chhakchhuak hnam Chhip phira Tarmit Sap ho sipai rual kan dan laia Si-lai atan thing suih pua, sipai silai mu kah zawh-tir tuma, an hmuh phâk tâwka chotu, sipai silai mu ren avanga an kah duh loh khawp hmala huai kha kan nei a A ṭawng chu hei hi a ni 'Silai ka ken chuan ka tihlum ang, a tha lo ve Ka nupui pasarihte chu ka sûn ta a, thihna hi mi thlensak vetu hi ka duh a ni, a ti

(6) Zaphunga, Renthlei hnam Ṭiau lui chhak mipui dangtu huai berte zinga huai ber kha, hmun pawimawh phuhru tura Lusei ram mipui tâna Pathian ruat ang hiala ngaih theih kha kan nei leh hlauh va

(7) Khimeia, Chhakchhuak hnam Lusei ram hnehtu Gurkha sipai, mipui pa[1] nêm tûra

sawrkârin an thlah, Zawl ch'uah Lus i cl anga Gurkha sipai tawrawt em em kan ngam si loh kan thil zawrh apiang mi chhuhtu, arpui aerea mi lei chhuhtu, artui pum li pawisa pah an tea mi lei chhuhtu, kêl tleirâwl chêng khat leh seki a lei chhuhtu, Thakthing Kulikâwna ni tina sipai tam tak thil lei chhuh turna ding thin sual tû a ni tina Kulikawna awm peih, sipai chu kum khat a sual hmain an sim zo ta Mihring tirh nge ni Pathian tirh i duh duh vuah mai rawh Mipui vanneihna a ni Chu chu I an nei leh a Mi huaisen hian silaiin râl an kâp a fein sa hlauh awm an chhun a Mi tin ngamtu sipai ni tina sual chu mi kâwnah chuan pasaltha hming tu hming mah a lang lo, Khimeia a lang

(8) Dr Fresure Scotch hnam Sawrkarin kêl leh âr a man chanvea tana kum pelh lova an ngen thin chu tibo tura be tu mi huaisen Missionary taa tak m u chu kan ram tan hian Pathianin min pe a chûng zawng zawngte chu kan ram tân min hneh sak a ni vawiin thleng hian a bo hlen ta Chu chu kan nei leh a

(9) Taitesena, Khiangte hnam Tlawm ngaihna bulpui leh tlâwmngaihna zung kaihna khur ropui ber chu a ni a Mite hian an lo awm tih hriat nân leh, he tlangvâl fel hi Mizo mawi nân leh mipui hriat tur pawimawh bikah a lo awm Mipui vanneihna angah ng a ila

(10) Khawvêlthanga, Sailo lal bâwihte chhuahtir duha, huai taka beitu chu He lal fel tak hian fing tak leh thiam takin mite zalênna ngaihtuahin, a chunga thil lo thleng tur pawh pawisa lovin huai takin a bei a Hetiang mi, mi fakawm tak mai kan nei hi mipui vanneihna a ni

Kan hnam vânneihna hi lâwm takin i han thlir zêl teh ang aw Kha leh chena rei leh sei kha rorêltu vin tak, a tawng kan hriat lovah "Eng a" pawh kan tih ngam loh khan a ṭawng pawh kan hriat theih loh khân kan thu pawi ropui leh harsa te min rêl sak thin kha kan hre ṭheuh va Tin lehkha zir thu kha a kal zêl a lawmawm êm êmin ro min rêl saktu tûr an tawng kan hriat theih, kan tawng hre thei bawk Pu Thangluaia Chawngthu te, Pu Buchhawna Khiangtê te, Pu Sainghinga, Pautu te chu an lo awm ta a, kan hnamhote tân hêng hi lawm tlâk a ni Mipuite avângin Pathianin sang lehzualte enmin la pe ang tih beiseiawm tak a ni Min enkawltu Pathian a fing si Hei hi tûnah hian kan vâwr tâwp a niin a lang rih

Tin, Sailo rorêlnain Luseiho man min rêl sak dân hman lai ngaih danin Sial hi pathum a awm a—

(1) Sepui ngal kal— Sepui pum tihna a ni
(2) Tlai Sial—Sepui pum chanve tihna a ni
(3) Pui sâwm Sial— Tlai khing

Hêrg hi aa thil chheh dan a ni a, tangkai teh chiamna nei mah suh sela hriatpui ve mai mai ila, thil hlute hi a tangkai lo va, thil thai hlirin a famkim lêm hek lo

Sailo man Se sâwm a ni, man nawi a belh tu nên Rs 300/ a ni tûn lai chhiar dânin Thangura thlah hnam riate chu Se sarih a ni Tlai sial a ni a man nawi nêna chhiar vekin Tûn lai chhiar dânin Rs 200/ a ni Lusei hnam 6 te man chu Se nga theuh a ni Tlai sial a ni a man nawi rên Tûn lai dânin Rs 154/ a ni Tochhawng hnam Se li Tlai Sial a ni, tun lai sum chhiar danin Rs 124/ a ni

He thil hi Tiau lui kân thlak hnua Sele iha Pu Kâwla hova an rêla chu thil hriatna dik chu zawn chhuah theih a ni em? Lianchhiari Chuau hang nu'a Chawngfianga Hnamte tlangval tin Mângmuaia Pâwih Hlawndo hnam palai kal hnên ah Lianchhiari pan hetiang hian a sawi Sailo hovin man dan ûr mi rêl sak khân kan man dân tur in titlu vek a inneih nun sial aia t'em in lawi loh tûr a ni, an ti a Kan unaupa Chawngfianga hi a pachhe ve a engtinnge kan tih ang aw heti h an kan ti ang a, kan lawi thei ang chu— Hreipui Tlaiah ka pawm ang a me talh bâwm Tlaiah ka pawm ang a, sial a ni ang a kan lawi thei ang hotu rorêl bawhchhe lovin a ti a Mangmuaia thinlung a let phut a, a buai vek ta a nih kha tih kan hria Lianchhiari pa

kam that avângin Mangmuaian Chawngfanga tlâr bo thuai atan a tir a, an thah hlauhpui angin thu a rêlpui a ni tuman thah thu an sawi si lo man thu an rêl chu a hrilh ngei a ni itsikna thu a tel ta a ni

Tin, Sailovin Luseia chhaiho a dawisa kilpui theihho nia a ngaih chu man a rel sak hnam hrang hnam 7 ho kha an ni Cnungho chu a thuihruai ber kha an ni fo Hrehawmah te leh manganaah te leh hlauhawmnaah te Chuaungo, Chuauhang, Chhakchhuak Hauhnar Chhangtê Hrahsel Tochhawng hêngho hi Tin Sailohova kan khawsak zel chhûnga kan thil chin tha em em te chu i then a zâi tal kim e a em lo pawhin han chhût chhuak leh ila Vanneihna nihlawhna, thil lo thleng thinte chu chhut ila Nakinah i hmu ang

Thlang tlak vawi 7 na Hei hi Lentlâng atanga Tiau lui kân thlâk a ni Tûnah hian Tiau lui kân thlakna vawi 7 na kall o hi Sailo ho kha an ni ta a Iva lui dung Tan tlang pheia hnâr nei khawchhak hawia luanga Tiau lui han finna takah khân Tiau lui an kai a Tin Dawn tlang lam atanga Khuangthing leh Lurh pui tlâng zawna lo kaite an awm nual bawk a an ti Iva lui chhuaha kân hi a hlawp lian ber a ni a thu a lang chiang a ka hmang bik a ni

Tin Sailo hnah thlâk chu tlâwm khatin an awm khawmin a lang Muallungah te pawh an

awm tih an sawi Tin mipui chu an nasa fet a ni an ti A zim êm bawk a, Tiau lui leh Tui pui inkar hi an bawh khatin an sawi Mahse hun rei vak lo chhûngin mipui chu tlân chhia angin bo thuaiin an lang. Se'esih khuaah mian an awm khâwm a, Lallula a awm vein a lian Hnuaipui Sakhua an biak laia hotu bei Pu kâwlan a hming a lam Hnuaipui sa chhimma tur bei min pe rawh u" tiin in hnuaia min a dil a Lal lula chuan bêl chu kawmcharah a thlak a hlum bêlin a tuar lo Pu Kawlan 'Lallula te reuh hi bel rawh muallil hrang the tur chu in rilru khauh engemaw i pianpui reuh hi maw le a ti a Kha mi hun lai khân Sailo khua hi hmun tam a in zâr darh lo Khaw awm chu heng hi hriat chi in a ni e Hengah hian Sailo khua a tel ve chauh a ni —

(1) Lianpuia khua Khiangleng tlang (2) Luih tlangah Lianchhiari awmna (3) Farkâwn ah Palian khua (4) Chawngtui (5) Vaphai (6) Vangtlang (7) Sihfa (8) Champhai velan khua sâwm lai (9) Darlung (10) Saithah (11) Dungtlâng Chiang taka lungsar chu heng hi an ni

Hêng hun a khawpui neiho hi Thangura thlahhote kha Zadêng, Palian Thangluah he mi chi thum hi an ni ber Tiu Chuaungo leh Chuauhang an lang mahse he mi chi hnih hi Thangura thlah an ni lo va tin mi hlui upa

khân an sawi theuh, an ni lul lo an ni chêk ang Tin, Sailoho kha an insem darh a, Pawibho kha an chak ta hle a, an buai tan leh tain a lang Tin, Dungtlângah khua awm hlein hlain min hrilh Tin Ţiau lui chu an kan thla zo ta a, Ţiau chhaka awmhoten thlang lehzual pan an tum ta a Hêng huna thil lang chiang deuhte chu hêngte hi an ni Ţhangura thlah zinga mi thenkhat kha Lusei ramah hian khua leh tui siam thei awmin an lang a, a vang chu hei hi a ni Sailo khân chûngho chu an vuavang ang deuhvin an la en a A ţhenah chuan khua leh tui muang takin an siam, hawtu an lang rih lo Chu mi avang chuan chhakchhuakho an chesual nin a lang Tin, he Chhakchhuakho hian pawi an khawih a ni ngei ang Hualhang leh Hualngo ţangin Chuaungo leh Chuauhâng leh Hauhnâr tangrualho an do avâng hian sawi chhetu Sailo benga khungtu an awm a ni ngei ang Sailohoten Chhakchhuak ho thlang tlak eng vângin nge an phal ve loh? Luh sum Luahtalh ţhi mal tha leh Hauvawng darbu ţhain thlang tlak phal ve nân luh sum an chawi a, tin, thlang an tla ve ta Upaho chhiar dânin Ţiau lui an kân thlak chin kum 20 china Hualngo Chhakchhuakho kha an ni bik deuh va Pilêrah leh Riangtleiah leh Luangpawnah Hualngohmun Aizawl atanga mel 8 na chu chu khua chu an râwt a, chu khaw pali chu an that vek a, chu chi chu an inkhawm thuai a, Tuivai râla Thahdo lal hnênah an va lût a ţhi mal Chemtah ţhi an tih leh Kalzâng darbu chuan luh sum lal hnênah an va pe leh ta a Hun rei lo tê kum

2 ah an râwt leh ta phut nun an sawı a a tlanho chu Tuısen hnaıah Aızawl aṭanga mel 70 vêlah ınhmu khawmın an sawı a nı mı pasarıh nun an sawı Fal ım tıêm tê ve bawk chu bûl chho leh taın an ınsa vı bawk a Tın chuta chın h chu ın Saılo lal leh Thahdo lal khuaah Hmar Lusei hnam hmıng thar a lo awm tan ta Hualngo tlân duh loho kha nun an hrıa Chuta chınah chuan Hu al hâng tlân duh loho kha Chemsen bawıh fatlum apıang bawıh zel tlan theıh loh chu lo awm tanın an hrıa an tı Upabo sawı dan leh hı ıat dan chuan Chhakchhuakho hıan tu pawı emaw, pawı tak an khawıh a nı ngeı ang a nıh loh vek leh Saılovın ka ram tıa a ngaıhah hıan la'na khu ı sıam ve an tum chu a awlsam laın an beı thu ıı a nı tûr a nı Hmâr Lusei chanchın leh rawt bâng, thah bâng Pâwıha lût ta nen kan hre fel leh taah rgaı ıla leh Hualhângho bâwıh cl hu ık theı lova tang ıhu nen thıl thum a nıh chu

Tın heng chanchın thang vel avang hıan he ram chhûnga Saılo nı lo khaw sıamte chuan an ṭhenawm khawvengte nen tlân hlats ın an chuh a Hmâr hawı leh thlang hawın mıpuı tam fet an kal zel a Tın thlang pan hı m ıtheı lova boralna a nı a a lo kır leh tur awm lo hualın an mang ta a Chuvangın kan pun tûr angın kan pung thuaı theı lo va Brıtısh sawrkarın hmun chhe lutuk lo Lusei ramah hıan mın hıp khâwm a, hmun danga mıte hıan sawrkar avângın

lo kır leh añ duh a, chutıchuan kan lo pung ta a nı Tın, Saılo nı ve lo khaw sıam kha a bo tıh kan hre leh ta a nı Tın, an tlan bo hlatzıa han en leh ıla Ka nu nu, (ka pı) 1908 ah khan Sıalsûk bul Dıa-khaı khuaah kum 94 mı nıa ınsawı hı a thı ta a Chu mı chuan Zadâng ıal hovın thlang lam kın pan zêl a, kan hotute hlawm chu Sakhan tlangah an thı zo hlawm ta a Kan lo kır chho leh a, Kawkpuı (Ţuahzâwl) kan han thlen chuan, hla sak tur hı ın ngah a nı ang e hla an sa an sa thın a, keımıho chu hla tlêm chauh kan neı a, chung hun chuan puanfên ka fêng dâwn têp tawh e a tı a Lu eı ram chu a khat a, Saıloho chuan ınsem dar'ı an tan a, an ınsem darh a Hnam dang khaw sıam chu he ramah hıan an vâng sâwt hle a, ıawk tu an tuar a Hnam dang khaw sıam hnuhnûng berte chu hêng hı an nı deuh hlawm a

(1) Mangchımı nu kulh hal khum tuar te (2) Mawmrâng khampuı kulh hmanga, Vaıpheı Sıakzapauva ho, Saılo ralın an um chhuahte kha an nı Saılo thua khaw sıam lote chu an tlem sâwt hle a Saıloho zara khaw sıam chu an tıh dân an chhawmtır ve a, sachhıah leh fathang an eı ve a, Fânaı pawhın he lal dan hı an hmang ve a, sachhıah leh fathang a la a Saılo hıan he dân hı a pı a pu hnena a chhawm a nı hek lo A ınţanna hı Seıpuı khuaah zan tın kawng khâr ngbeh man kha, 'Ka lal dâwn a tıh ţhın avangın, an pêk dawnın chêksawlh nân, Lal dâwn

man" tiin an pe thin a, tin, Hnamtehovin lal atan an sâwm chinah khan pêk dân hming dang an vuah a, 'Lal man' an ti a Buh hi 'Fa a ni a, a vai pawh 'Favai' kan tih hi Chhûk in pawh hmân lai chuan 'Fa chhiar" a ni Ţiau lui chhak aţangin fathang an la tawh rêng a ni sa dâr an lak pawh chu mi hun chu a ni thei ang, ka hre chiah lo Sachhiah an rêl hi khan sai hi an rêl tel lo a vang chu Thangchunga a chuang ve lo in an chhiar vang niin an sawi Chutichuan, Lusei ram hi Sailo khuain a khat thuai a mi dang khua chu an tlan bo loh leh an hnênah tel ve a ţûl thuai a ni

Tin, Sailo hi hre thiam takin chik takin ka hin chhût chuan an tha rei hlein ka hria Bâwih thu te hi anmahni siam ni lo an tam mai mite tihchhiat leh ram duhte hi an lût lui a ni Mi ram te hi anmahni chin a ni hek lo, mi dik lo thenkhatte hian an unau leh an thenawmte thawk peih intihausa an itsik a, tihchhiat an duh a an phur chhe lui thin a Mi dang tihchhiat duhte an bâwihah an lût ţhin Upaten an sawi dan chuan v intlâng lungrual nân bawih te hi van tlâng hremna an chungah a tla a vântlangin lal bâwihah an beng lût a ni a tirah chuan, an ti Miten an barh lui a an ti hrâm hram hi a in ţanna a ni vek a Hotu dang kan chunga tna neituten kan chawi thuihna tur kawng an zak chhuakin an zawng chhuak a ni lâwm ni? Kan thawh chhuah tam phei chuan tawk nei lov n

mı chawitir a nı lâwm nı? Hotu dang nên teh-khın chuan Sailo hı an pamham ṭhuai lo a nı zawk lâwm nı? Tûn laia sual em ema an sawı te hı ka fak a nı hek lo, an khuate vawk talha a dar phawh vek an tuma, an rêl te thang kam hauh bıkte ka fak a nı hek lo, ȧn tûn hma nun kha ka fak a nı e Chutıchuan hotu dangte an aıa an ṭhat chuan a lawmawm ang Brıtısh chuan khuaa mı neıh kumin mi chawitır a, Indıa pawh-in Tın, anmahnı tısual zual sauhtu chu heı hı a lo nı lèh a — An lalna bân tumın khua leh tui mıpuıho an hel a, an bân theı leh ta sı lo va chumı zawhah chuan chung thıl tı vela zualkaı chu an ram nual a He mı chınah hıan thınur hnahawh a ṭan ta a nı Thıamawm tak an nı ve theı a nı, mıhrıng maı ve bawk chu an tha fam kım zo lo fo ṭheuh a nı Chûng chınah chuan Saılo nı ve lo khua chu an zuah lo lèhzual a

Ṭhangura thlah nı vete khân khua an sıam theı lo chauh pawh a nı lo va, khâwnbawl thu-neıtu bera an ṭan pawh an remtı theı ta lo a nıh kha, Saıloboten an lawm loh an nı ta a Tın, Lusei ram hı Saılo khua hlır a nı ta a Saılo lalna khua nı lova khaw têa awmte chuan rawk an tuar a Tın, hotu dangın Lusei ram pêla hla lutuka an kalpuıho kha an lo kır chıam a, hnam ṭhenkhat Thlang chhuak an tıhte pawh hı chhak lam aṭanga lo kal chu an nı ṭheuh a nı, chu-tıchuan a thı bangte chu he ramah hıan an lo

kır a nı Chıang ʻakın ke mahnı aı ga (Aupa taung) Awksatlâng an tih, Chinese hil pik iat Chhıngl ng khua aṭanga darh ve, Chhınlung chhuak ka nı intı ve ṭheuh hı an nı e Aupa taung tlanga Chhınglung lal thıh hnu dul na lam pan tura d ru tate khan kan nı chıang h'e hlawm e Tupawhın kawng dangın sawı dang mah sela sawı fun tnenn an rınawnı lo ve Tlâng mı hmêl puho hı Chhınglung lal khaw chhuak Aupataung tlânga darhho kan nı chıang Tın Tlanglau ch te, Darlawng chı thenkhat te Pang khaw chı te Kumı chı te, Tuıkuk te Cachar phaıa Cacharı (an hmân laı chı hmıng Kahzarı) te hı Tuıkuk nên an tawng a thuhmun an tawng chauh a nı lo an tlıltıh dân engkım a thuhmun vek chı khat a nı ngeı ngeı ang Nıup ng pıang hlım mawng hîngho hı chhak lam atanga chhuk vek kan nı Chınese ram atanga mın chhukpuı Awksatlâng mı panpuıho chu kan nı ngeı tur a nı

Tın, Saılo rı ve lo khaw sıam ve kha Saılo ram pawn lamah an thleng vek ta Chutıchuan thlang tlaho kha hnung lam Pawıh ral hlıunawm avang khan thlang kıl chuh mıpuı tam ber chuan an thleng a nı Thıhna hlauvın thlang an chuh a, thıhna nên an ınzawng hmu thuaı a nı zawk Chhak lam han pan lehte chu ka zıak tawhte kha an nı

Tin Sailo han inthlah chhuan 17 na Lalsa vunga hi Zadêng lalna titlawmtu kha a ni Tin Rolûra thlahin Thangluah an beih tlâwm nên hian a inrual khat deuh a ni Amaherawhchu Thang luah hi an tlawm ral dêr ta chu Vaiho kiangah mahni ram ni tawh lovah chuan tlêm tê an la awm zel Rolûra thlahho hi mi kawlhsen tak an ni fo rêng Vûta hian tihtlâwma an ramte chhuh vek tumin a bei a, hniak khat pawh chhuh ahnêk in Hmuifang tlâng Sailam tlang Zo ram laili lai, a lai takah an verh zau pup zâwk a ni Mi kawlh an ni, Lianlula thlah hneh botu an ni bawk Halkha leh, Thlang leh Sumthla leh, Fânai leh Vûtan beih rawn mah se an hnen chuang lo an tuar ngai chu an tuar a an hnawt bo thei bik hek lo Mi indo hmang tak an ni chu chu leilung awm dân hi a lo ni fo rêng a Mi pui chhah an ni ngai hek lo, Khâwnglung khan hun khat a tuar hle Tin lal thlah mi thenkhatin Pâwih an thlahthlam a mahse Rolura thlah hian Lungmawiah Thanghlianga Halkha lalhote kha an la râwtin an la bei zêl a Nikuala tluk zetin an lo huai ve rêng a lo ni Halkha Thlantlâng leh mi dang tangrualte nen khân an ramte an chhuh thei hek lo Rolûra thlahte an mangan chuan Halkha Thlantlâng leh Vûta thlah leh Fânai an mangan a inchen tlâng mai a ni Mi ngam lo puak phurtu vek an ni tlang a

Tin, Rolûra lam hi hre kimin hmu phâk vek lo mah ila ka hriat phâkah hian an lalteho

thenkhat leh mi dâng thenkhat hi mi huai an ni chiang hle mai Hlauhawm avanga thlang lama bihrûk tuma buai chûk chûk hi in hre ngai em ni? Sailo thlah dang hi an buai thin tih kan hre fel hle a, Sailo thlah chhuina kha en ula, hlauhawmin a tihbuai ngai lohzia in hria ang Ṭiau lui an kân thla tih mai loh chu thlang lama bihrûk tum anga an tlana chhak lam an nawr leh hi chhui tur a awm hauh lo Lallula thlah te Laltuaka thlah te Lianlula thlah te erawh chu thlang lam an pan chhui theih a ni chhak lam an pan chhui theih a ni Rolura thlah zinga Khawsaia huaizia Lalpuithanga huai zia hi a lang fiah hle a ni Lalpuithanga hi Khawnglunga nuai hrepnaah hian tel vein a lang Sailo ram laili lai takah Vûta nêna inhmatawn ngei tur a hria, tlansan a tum lo Hmuifâng tlang Sailam tlâng Sialsûk tlâng Sêrchhip tlang Thên tlang, Sialhau tlâng a han tawn zau velte hi tunnge mi dawihzep ti thei ang'

Tin, Tiau lui Sailoho hmaa kân thlateho vawi lina kha upa ṭhenkhat sawi dânin sawi leh ila — Thlang tla, Lêntlâng atanga Tiau lui kan thla vawi linate kha tutenge ni? Chuaungo Chuauhâng Hauhnâr Luseia chhiar chi theuh kha an ni Lushai Hills ram chhûngah hian hnu hma tlêm tê chhui theih an nei Thangura thlah ni si lo chu thlang an tlâka, Ṭiau lui kâna an chhuk hmasain hnuhma a nei a ni Chuaungo

Chuauhâng, Hauhnârho eng vângin nge Lusei dang Chhangtê, Hrahsêl, Tochhawng, Hualhâng, Hualngo, Chhakchhuak, Sailo pawh tel lova Ţiau lui an kân thlak? A vâng chu hei hi a ni an ti Chhakchhuakho khawpui Khawkâwk leh Bochung an lâk sak a, an inbei zel a, Hauhnârpa Hau vawng darbu ţha leh Luahtalha thi mal tha an lâk sak ve thung a, an inthat tawn hle a Chu inbeihna nasa avâng chuan Ţiau lui ral an kai a, Champhai zawhah hian a ni nghe nghe a mahse, Hrangchalho, an hnam hming dang an phuah leh, Fênngo, hnam hming dang an phuah leh, Lawitlâng, a dang an phuah leh, Hmar, hnam hming dang an phuah leh Khawthlang, hêng mi hi Khawbungah te, Ngûr tlangah te Zote tlângah te, Chawnchhimah te, Lawi tlang ih te, Thiakah te, Lungtau, (Lungtlanghing) ah te Dârngâwnah te, Chhûngtêah te an khat vek a a hnai vaiah fûk hmun an hre lo va, Sihfa phuar vêlah an kal ta a ni Sihfa lamah hian bu an khuar a, chutichuan, hnuhma an lo nei ve ta a ni Tin, thenkhatte chuan Sailo kha Tiau lui chhak atangin an kawp zêl a, a then chu Champhai zâwnah Ţiau lui an kan thla a Hrangchalho kha Champhai vêla an khah vek avângin an kal pêl thla zel a, Sihfa pheiah hian an innghat a

Kha mi hunah khan hotu dang an awm lo va Vanpuia te kha hotu lâr tak angin an lang rih a Vânpuia chite pawh hotu an ni ve nual a.

1 Vanpuia Tualbung hmunah
2 Lalkan lova tuai kha Saihmâ hmunah
3 Hmingharn, Lumtui hmunah
4 Hauluala, Lênchuia hmunah

Chutichuan nun eng chena rei leh sei nge an hotu nin chhûng hi hriat a ni lo Hotu in nih dan chu kum khatah an khuate in tinin thi chu ni khat an chhawr a chu chu fathang aiah a ni

Tin Vânpuia hi a ropui ber a sial 100 in khuang a chawi a a farnu chu Vârkuali a ni Vanpuia in sial 100 khêl lak nge i duh, sepui nung vilh turn a ti a Sepui nung a thlang a Khua mi hun khan Vânpuia khua chu Fenngo chu an nih avangin Darngawn Fênngo tawngin hla an phuan lo rêng ni a Vânl uali sepui thian chu Dârngawn tawngin an phuah a —

A i a e dawi mila
Thlang ta v ai Vankuali e dâwng mika

tiin sial 100 khêl a ah sepui a thlang chu a dawng zâwk tiin an phuah a ni

Lehlin —

A tu hi nge dâwng ber chu?
Thlang ta vekah Vankuali hi dâwng ber e tih ang a ni

Tin Vanpuia chu Sailohoten tihtlâwm an tum ta a, "Tlawnna sum, an la duh ta lo va,

Vânpuia chuan Dârngâwn hnam ṭawngin hla a phuah a—

'Chhima Ngûr zawng beh-ṭhiin tlai lêm nâwni
Ka piah Lalmâng pai chem ang kawp tâng ka ti

a ti a Tin, Thahdo, Phuaibuanga Laimânga chuan Vanpuia tlâwm mêk chu a phuah a, hei hi

'Vânpui Vânpui, i ti vânpui pui emaw
Kan khaw daiah hmâwng thing ang lo pêm ta che,'

a ti a

Vânpuian a phuah ve a—

Ka pem hi lung ka chhir lo Laizova pa
Tuiruang dâr thâwn laiah kual ngei ngawi ing e

a ti a Tin, hla dang a phuah zêl a

' Vânpui Vânpui i ti vânpui pui emaw
Sailo a hrin mual ang Vânchunglûra e

a ti a

"Sakâwl mei bul khua ka sal Laizova pan,
Tuiruang dâr thâwn laiah kual ngei ngawi in.

Khua a nei ta lo va—

"Thing i hnuaiah ram i hnuaiah varung mei bûl lum
hau ve
Tualbung tlângah Laizova pa sakâwl mei bûl lum
liau ve

Tin, a tlâwm ta a, a khuateho Khêlte Râlteho leh Fênngoho chuan rawk an hlau va, an

tlân darh thuai nân khêl an siam a, bum thu an siam a, "Râl, râl, ral" tiin an au chiam a, an zân tlân ta phut a, an zân tlân phutna hmun ţhenkhat chu a phihrit ta hun a Chu chu a ni khawi lai hmun pawh lo phihrit thar phung hi "Khêlte zân tlânna ang a ni a phihrit hun mai an tih ţhin ni Vânpuia hi an rûn avânga tlâwm a ni lo, hlauhthâwn thuah a khuate an tlân vek a' a tlâwm ta a ni He miţeho hian hla tam fet an nei, ziak sên a ni lo

Tualbung hi a hming chu "Tualbûm" a ni, ti tein an sawi, tûnah 'Tualbung" a ni, Inbum hmun' a ni

Saihm^ra Lal kâng ro,
Lenchim Hauiual Vânpui chu lal he hu

an ti a He hla hi kha mi huna an hman ber hla chu a ni

Chenkual He mi hi Ţhangura thlah a ni a, an tlâwm hi leidoten an tihtlâwm a ni lo Suakbenga fate an ni a, inpui fa Lalpuithata hian in hrang fa Vânpuilala te unau, 1 Lalrûta, 2 Vânpuilala leh a naute pahnih nên Lalpuithata hian a sâwt a Lalrûta unau palite chuan anmahni sâwttu Lalpuithata chu Pûkzing tlâng aţangin Bâwngchâwmah hian Sangvunga an bel ta a An u Lalpuithata mahniin a inkhua chawp a, a tlâwm ve ta a, Sailoho a bêl ve ta mai a ni

Chu mite unau chu Vûtan daido atân Sialsirah hian khua a neihtir a Lalbuta fin an chelh ta lo va, ram an nei lo hlen ta a ni, tun Pachuau pa, thil hlui leh thu hlui hre thiam tak Taikûra chuan a sawi, Kolasib ah, 1954 ah Tin, he chi hi an tlêm rêng a ni Rokhûma phei chu hengah hian khua a nei reng a ni Hmâr Châltlang te, Bûkhmaituak te, Thingtam 1880-ah khân Khar zâwlah Vai buh tlânin a khawsa a Bûkhmaituak a pan a, Vawi khat chu a khua Suakpuilalan a thut sak a, ulru zaiin an phuah a, hetiang hian—

Ami pem chu pem dai kâwmah
Suakpuilal pem pêm khawlai

tiin Mahse khaw dang a siam leh mai a a thi a hun tlêm tê chu an rêk deuh va Khawkûnga leh a nu Ropuichawngi hmeithai dûn chu Mângselvunga, Vai lian zara khaw siam hmasa khân Bûkpui tlâng hi a dilpui a chutichuan khua leh tui an nei leh a, Sailo hian an tibuai tam lo ve

1 Thangluah thuihruaite —Ngêntê, Pun tê, Chawhtê Rawitê, Pârtê Chêntê Chertuala nupui Dârthiangi hi Chênte hnam a ni Hêng hnam hi a thuihruaihote an ni bik

2 Rokhûm hnam thuihruaite — Khawlhring, Pautu, Vangchhia, Saibual, Maipâwl Hêngho hi an thuihruaihote an ni bik a ni

3 Rivung thuihruaite — Dapzâr Paihtê Ralte ṭhenkhat Awmhro Chhâwnlên Hatlei Hêng hnamho hi an thuihruai an ni bik

4 Zadèng thuihruai — He mite hi an lal nasa fêt a ni e An khua leh tuiah hian chi tin hnam tin an tel an nun a chhe deuh hle Sibuta Dârlaipuii sial anga chhun teltu pawh hi Zadeng lal a ni Lalsavungan a tihtlawm khan an tlawm hlen vek a ni He hnam hi mi danglam an ni Dengpuilala Mamita khaw siam chu kum 1926 ah a khuaah ka riak a ka riahna kawmchhak chu Aizawla mi pêm lût Zahuaia a ni a Ruhseh pum tlûkin chhuat keuvin zun leh êk a thiar a zanlaiah a nupui chu a sawm a Zahuaia chu ring em emin a tap chiam a Mi chhan leh mi ṭanpui thei ka va duh êm! Êng tal mi tanpui atân Pathianin han tir sela ka va lawm dawn em! Ka nupui ka phal lul lo asin tiin a tap chiam a Ka tuar ta bil lo va ka tho thuai a ka puan ka veng a Zahuai nangmaiha nupui ṭanpuia lumhim turin ka awm e i nupui ka veng him ang" tiin Zahuaia in ka lût a Dêngpuilala ka ûm chhuak a A ân hla chu hei hi a ni Phawka Pastor a lo kal fo, nang i lo kal a ka awmna in atangin mi hnuk chhuak mai, tiin Keiin, Phawka ka ni lo Mi chhan ru, tia autu aw avangin ka ûm bo che a ni ka ti a Atûkah chuan ka thlen inah a lo kal a 'Nizanah zû ka rui a ka thiltih chu mi lian bengah thun lo hram ang che,' a ti a, ka thun lo

Tin, Zadêng inchhâla khua la nei ve chu Dârchawnga thlah an ni a Dârchawnga hi a hnam hming hmasa chu Zadêng a ni hauh lo upaten an ti

5 Paliah hnam ṭhuihruaiho — Mawk te, Riang te, Chawrawi te, Langrâwng te, Khawl te Takam te an ni bik an ti Hêngho nen hian khawthlanga Palian Dârlawng ni ta chu an la inkaihruai zêl

6 Chênkual kaihhruaite —Fênngo, Kâwlni chi thenkhat nên an inbêl a, an tawp ta A ṭhen chu thlang tla lovin an awm a an tâwp mai a ni an ti

7 Laltuaka — He mi hi Sailo chi a ni a Lushai Hills-a a awmna chu Lallula Darluang a zuk thlen lai khan 1000 khua a nei a Lallula 300 a sem a, Dârlungah hian khua a nei a thlang lehzualah Maipawl hnamho nên an kal vak a, nakinah an lo kir leh á, Chêmzanga chu Pukzing tlangah a cheng Chênkual lal khua an rûn a Chênkual lal khuate chuan, "Chêmzanga rala tlân tlân" tiin thu an tiam a, Chêmzanga ho chu an ûm ta zâwk á Mi pakhatin kêipui a la a, an tlânchhia chuan an rap per ta a, Chêma chuan ro a rêl a—

"Ka zaltu fei kha kawng zirah rawlh rawh u, zal ṭha khawnin kan lei leh zêl ang chu," a ti

a, an tlân ta chîami a Zun fep tlain an huh a kehme pâr zingah an tlân a, kehme pâr chuan an zang fêm a vâr vûk a "Pûkzing tlangah zang râng vungin kân tlân" tiin thu tualleng nuihza siamna ṭawng hi an hnutchhiah a Tin chhak an nawr a, Laltuaka thlahte chuan Fânai an zawm a a kawppui a Khuang'hing hmunai hian 300 khuain an awm a Lalvunga, Zataa pa hian ro a rêl a, an bei a Thingtam lai vêl khan an inkâp a, Sânglûra Kairûma nau an that Falâmin "Inrem r u" tiin chi a thawn a Lal vungan, "Ka nau that nen inrem ni a awm lo vang" a ti a Lushai Hills pelin Ṭiau lui an ûm kai ta Lushai Hills ah hian Laltuaka hote hian inchhang khat takin Darlungah leh Khuang thingah khua an nei Lushai Hills ah hian hnu hma an nei lo Falam thuin tûn laia Lurh tlang leh Ngûr tlângah khua an siam ve Rozika, Dosanga, Lalsanga he mite hi Lushai Hills ah hian an chêng ve ta a ni ang Thil dang pakhat Palian lal Khuangleng leh Vaphai leh Fârkâwn ah Hualngo lal Lalvunga thattuho khan Sailo kha vuavanga la ngai hlein, Sailo pawhin unau anga la ngaiin an la ring a ni, tiin upa dam rei ho leh Kristian mi lar Taitebawnga Pachuau mnn a sawi Lalvunga thah thuah Sailohovin Palianho unau anga ngaiin an ring a, chuvang chuan Sailohovin Chhakchhuakho ram ṭha ûma Ṭiau lui kân thlak ve an phal lo a ni Thlang tlâk ve dilna luh sum atan an rallak Luahtalha thi mal leh Hauvawng darbu ṭha chu Sailo an

pe a luh an phal ve ta a, an lût ve ta a nı tıın an sawı Tın, hun reı lo te chınah hêng hnam ıan parıatho hı Saıloho er ber an lo nı ta tıın Ţaıtebawnga, Krıstıan hmasa khan a sawı thın Saıloho leh Ţhangura thlah hnam hmıng hrang pakua kha, a pakuana Saılo hıan unau angın a hmang reı lo an tı bawk

Tın, Saılo mı vanneı mı leh hnaısen mı leh mı fingho chuan Luseı ram hı an vaı var ta a chhım chhak kılah Rorehlova thlahte khua tıh loh chu hnam dang ınhlawm hrang khua a awm ta lo Thangluh khua Tlabung hmar lamah chhe te a awm a, an rûn a an tawlh thla zel Tın, chhak lam kha hmun thenkhat chu a ruak reı ta a, sıal leh saı ram a lo nı ta hıal a Champhaı ram te chu sıal leh saı leh zuk zaın a khat a N Vânlaıphaı, Lurh tlâng Ţân tlang Khuanglêng tlâng Ngûr tlang Dıl tlang tluan Bapuı tlang Tuısa phaı, Tuıvaı hnâr hêng zawng zawng hı ram ruak, mı pakhat mah an awm lo, sa ram vek a nı Tın Lêntlâng chhuah lampangah Pâwıh Khuanglı khua ın 21, Hualngo hmun dangah ın 7 laı, Falam ın 37 an tı kum 1818 velah, mahse, an fing a, sawrkar an neı tan tawh a nı an tı Hêng hı mı hluı upaho hrıatna dân a nı Khuanglı chanchınte hı Pawıh sawı a nı e Tın, Tıau luı râl pawh Selâwn tlâng tluan, Pautu tlâng tluan, Lêntlâng tlak lam ram ruak Luseıho ţınsan kha a ngaıın a awm a, sa ram vek a nı Luseı upa leh Pawıh upaın an tı An ram chhuak

te chu Lusei leh Lêntlang chhuah lama chêngho nên hun rei tak chhungin an inhmu ngai lo an ti Tin heng hun kâr seizia hi a aik takin kan teh thiam lo vang Amaherawhchu Sailo hnam ho inthlah dân atang khan riruat mai mai, dik chiah kher lo chuan siam theih a ni ang, mahse chu mi siam chu thil tûl lêm lovah ka ngai

Tin Cherhlun zawh chho Tiau lui atanga a hnâr tawp retah khân lui hmâr luang Tuivai leh Tuisa leh Tuimang lui dung thlenga mêl za hnih aia sei tui hial ram ruak hi thu dik a ni Mi hring thlang lam pan chhûng chu a rei em em lovin a lang Rolûra thlah ram mite an lalte hovin chhim hawiin an fawn phei a mahse an tlêm êm a an leng a an fûk hmun atangin an fawn vel zau ve lo Hmar lam hi an chêt vêlna zau deuhvin a lang mahse chhak lam nawr mai theih a ni lo A chhan chu thlang tla an thi zo va kira han inhrin pun leh a tûl tlat a ni chu chu sa sern zingah a mei angin bang thei a ni lo ve Tin an han inhring pung a an lo rip leh ta deuh va hnu lam an hawi tan a silai awm hma pawh khan Lurh leh Țân vêlah chuan fei hriamhrei rên Lianlûnga leh Rokhawlianateho kha mi awm leh tawhin a lang A nih loh ber pawhin Lianlûnga hunah khân Khawbung Zawl sei vêlah tal hian mihring thleng chho leh tawh in a lang a ni An ramchhuak, an sa pêl chung chang thu hla avang hian a lang chiang hle a

ni Mahse, silai Mizovin an ken hma a ni a Pawih nên an kârah ram ruak zau pui hun rei tak chhûngin a awm Silai awm hma khân a ni berin a lang Lallula thlang tlak leh Vân hnuailiana Champhai a thlen chhoh kâr kha a ni, hun rei lutuk chu a ni lo Hei hi theihngaihh tur a ni lo ve, mihring an la tlêm êm avangin sa chitin leh mihring hi an inchên pawlh a Kum tam em em lo chhûng hian sial leh sai ram ah a chang thuai a ni e Tin, mipui hlawpin chhak an nawr hunah hian silai chiang takin an hmang thiam tiwh a ni Khai aw, chhak nawr thu i sep teh tawh ang, a nuam awm em mai e

Kum 1818 vêlah Lusei ram pum puiah hian hotu dang an awm ta lo va, Sailo chhuh a i ni ta a, thurual tak leh chak takin Sailo Lallula thlah kha an intiamrual a Vûta ram lai taka tâwn chho turin Lalsavunga thlahhoten Tawi tlâng leh Tuivai karah chhak hawia nawr an tum a, mahse, Rolûra thlahteho chuan an ram chu kalsan an duh lo va, an awm ngaia awm an tum tlat a, an ram an kalsan ngai lo Hlau chuang lo, chuai chuang lovin an do reng Halkha Thlan tlâng, Fânai te an bei reng fo

Tin, chhak nawr hun kha a nuam em em tur a ni, silai a awm tawh si a, mi tinin hman dân an thiam tawh ṭheuh bawk si a Tin an ramchhuakte chuan an hmu chiam ṭhin a, Thên theih ṭha pui pui te, ram ṭha buh bâl ṭhatna awm

si ram ngâw pui pui te, tlang sâng nuam em em te, sa chi tin chênna, mihring lawmzawng chi ngei tâmpui a awm tih an hmu lâwk vek a ram ruak zau pui chu mite ṭinsan a ni tih an hre vek a An han tanga ram an han zuan chu buh leh bâl thlawh chhuah a samkhai em em a hmeichhe malin fing l hat chu an hreh thei ... êm a Mipa chu an chhuak vak a zan tin sa lu nên in an lo lawi a Ram ril lam chu ram a tha zual zêl a, sa kah tur pawh a tam zual zêl a, pan thuai thuai an chak a Tuivai lui kam chho te chu ram tha leh sa chi tin chên khur a ni chho zel a, sial leh sai chi hovin tin, Sakei chi te pawh an tam ve a, mihringte pawh a seh bawk Chûng chu mipaho tan chuan tinuamtu fang a ni a Tin an kal chho zel a mihring dangte pawh an hmu phâk ta a an hlim em em a nuam an ti nasa ta em em mai An nuam tih chhan an tih phâk tâk avangin an hlim a ni Sa chi mai beih ai chuan mihring leh mihring inbeih chu an châk a ni si a

Hmâr zâwl hrai chawi an duh lai
Ar ang kan man Tiau pui kuamah
Challian lû kan hel laiin

an ti a Tin, an thleng chhak zel a, sai chal nghote sum tuakna a ni a, Tuimang phai chu sa tin a tam a

Chhungpui Dâwntuaiin sial kher ngen e
Chengrâng chawiin tlâng tin khanṭhuamah chuanin
Tumpâng sai leng maw Mâng tui kuamah

an tı a Tın, an nawr chho zêl a, Sukte mite nên an ınhmu phâk ta a, Rûn luı chhak mı an nı a, an ınhmu chu an ınbeı nghâl maı a, fûr a lo thleng chu pawı an tı a, thâl an nghâkhlel a Rûn luı kaı theih an duh a

Khua ṭhâl sela Rûn tui pêl nêm sela
Sukte pa rûn pui ka kal tur a,"

an tı a Hmâr lam Thahdo leh Vuıteho an beı a, Senvawnah te khaw thar an han kaı a, Phaıtawngah te an han kaı bawk a

"Ka khum tlângah khua han thlır ila
Hmâr tlâng awmkhua riang lo a lang e

an tı a Kaıhlam tlâng hı Imphal bıal thıngtlâng tlang sâng leh tlang lıan fêt a nı a, Luseı ram ramrı aṭang hıan hla fêt a nı Chu tlanga thlır chuan Thangchıng tlâng a lang phâk a Chu tlângah chuan thlawhhma êng a lang a, chu chu a hraı ber nıın an hrıa a, an ûm tawm hle a nı chêk em nı, an phuah a nı Chu Thangchıng tlâng chu faı kawt paııı Luseı ram aṭanga thlen a harsa an tı hle a nı A hla hle a nı ang buh faı hâwng lam leh kal lam atâna phur sı chuan Sailo ṭhuıhruaıho râl hrâtzia hı a mak hle a nı Tın, Suktê nên ınbeih a lo hun ta a, Saılo vân neıho hıan mı pakhat sı, sâng sâwm hen an han neı ta pek a, Zaphunga, an koh uarna "Mualkawı Phûng Sakeıa." Renthlei hnam, a nu Sailo Ka zıak tawh kha Vutḅuak hmun ınkahnaah

pawh an ûm nasa mai Zaphunga telnaah chuan Sukteho chu an tlan zêl a ni Thangtlâng tâwp hmâr lama Lampho an rûnna hmun chu kum 19_7 ah khân ka tlawh a, chu mi hmunah chuan khua an la siam ngam lo Tin, chhak hawiin hla an phuah a—

Kan kaih turin Bâwmzopa n
Nau a chawi tlei rawh maw

an ti a Tin, Tiau lui thlengin an pan chho va an hmaah hian miten tân harsa an ti hle a ni awm e Tin chhim khawchhak lam chham telin hla an phuah a Vuangtu leh Hauthang an rûn ten chham telin hla an sa zêl a

Vuangtupui leh Haudâng ngân mu
Tuar dautu kâw'kei mei fuala
Hnâm kan len kan than ni bang sâng ai e

tiin Vuangtu hi kum 1896 ah khân ka tlawh a Hautheng khua nên hla fêt a ni He khua an rûn hian tukkhum lama sam zial huai zet mai hi a tel a râlin 'Hmeichhia ang tukkhum lama sam zial kha an lakin zû leh sa ui lovin pe rawh se kha mi huai kha' tiin an au hial Tin hêng khua hi buhfai paia ral han beih nâna hla fêt a ni Tin khawthlang hawi te hian hla an nei a An phuah a—

Tuipui leh luan kawr khaw zâwl
K n sah tur k wrv i tam e

an ti a

Chutichuan, chhak an nawr kha an nawr thleng a, Senvawn leh Phaitawng khua kha Tui vai lui râl a ni a, an ţinsan a, a ram neitute an pe leh ta Tin, Suktê nên hian Vai len hun tlai deuhvah te khân ramhnuaiah te an la inbei fo a ni ang Chawngpuithanga Chawngthu mi fapa Hrângvunga Tualchenga mi chu kum 1920 ah khân a thu sawi chu ka ngaithla a, 'Pastor Thang khûma nên kan zinin, tlangvâl pahnih hruaiin ka hovin kan ramchhuak a, thim dâwnah hian Suk teho ramchhuak nên kan inhmu a, mi kah tum âwm hian silai a kau va, pahnih an ri a keini chu pathum kan ri a, Silai kan kau ve a, kan tin a, 'Pakhat saw ka kâp ang pakhat rawn rawh u' ka ti a Kan kâp a, an tam êm a an inko ta mur mur a, kan bei ta lo va Kan ţhu khaw vâr ta a, zingah chuan kan kah hmun chu kan va en a a thi phung ve ve a kan chhui ru ti a riah bûk lian puiah kan chhui lût a An lo haw hman a, sa lû chu 54 an tlansan a sarêp chu a tam mai a, kan theih tâwk kan ak a, sa lû chu kan duh tâwk kan la bawk a, kan hawng ta a Mi sawmnga aia tlêm lo tûr hi an ni a kan bei zêl ngam ta lo va,' a ti a

Tin, Vanhnuailiana chhak lam daidotu ber chu kum 1871 ah a thih avângin Sukte leh Zahau thurualin zuam deuhvin an bei a, Khuang lêng lal Thanhrânga Vai rûn tumin a kal bo hlauh si a, ralho an che fuh a Vânhnuailiana

Champhai khua leh Thanhranga khua Khuang lêng an rûn a, an hal a Tin nakinah mipui ţhenkhat chuan thlang an tla leh ta a Kum 1873 velah hla an phuah a, Khuanglêng tlangval te chuan —

Sailianpui leh zathang kan chhai hmain
Khuang khaw vâl chu puallung thlang tlâka
Kan mawi lo ve tiin

Champhai Chawnchhim mual tlak lam mual khawh hi 'Thlang tlak mual an ti a He mi tumah he mi mual hi an vuah a ni An kal tl la thui hle a Vai len lai khân Vânhnuailiana fapa Lalburha hi Sesawngah a awm A û Lianhkhama hi Vangte vêlah hian a awm Tin Vai len hnu ah hian an ram chu an nei leh nual a mahse a kim ta lo Puihtê Vuitê in a then a then Laltuaka thlahin a then Pawihin a ţhen Hual ngovin an chan sak ta mahse Lusei ram a la ni vek a sawrkarin an sem te a ni ta nual a

Tin, Vûta hian khawchhak tuipui thlengin a nawr a Tin hmun danga kan sawi tawh kha Tin, leido neitu khuaah mi tam takin awm ve an châk tia kan sawi tawh kha Tin Lusei ram ah hian mi dang bei tur an awm ta lo va, ram ri pâwn lam mi an beih zêl avanngin kan aia chak sawrkar an pawi kan khawih ta fo va, kan pawi min khawih ngai hauh lo Vai te Thingpui huan kulite leh mi zuamawmte an that ta mai mai a, chu chu hlain an sawi a —

"Tukang rûlah do loh Vûi ṭan thak,
Kan thah nun vaivan an hril ngai e, an ti a.

"Chhakṭiang hawia hnâmchem kan len chuan
Kûn tul thleh rial hrân lu bing ang kan siam,
Mi hrâng chhâwnin lammual a zâp e,

an ti a Hmeichhiaten an phuah a—

Thlani en teh mi hrâng an lumzui,
Pheilai an khai leh lu chung tan
Chhâwn lammualla kirui lêt e tiin

Mizoho nungchang hi thiam takin, fiah takin kan han en chiah chuan Thlânrâwn Pâwih hun hi dem thei kan ni hauh lo Tin, kawng dang kawng fel taka ka han thlir leh chuan inhumhim tûra awm theuh kan ni a, kan kianga mite kan thlah thâwl loh chuan annin min that thâwl dâwn si a, mbei tur hi kan ni rêng e Chutichuan, a huai zâwk leh a fing zâwk chu thunei hna nei ngei tur an ni rêng si a Tichuan Lusei ram chhûngah hian Sailo tibuai tur an awm ta lo va, chhim chhak sir kilah Fanaiho tlêm tê an awm a, chu mite lah chuan mdo leh hi chu an duh rih lo a ni ang, an ngawi rih a, mahse, Rolûra thlahho nên hian an mthian fel êm êm thei lo fo Chu chu Lusei ram chhûnga thil lo awm thin chu a ni an ti Chi dang chu a kiang zo rih a ni an ti thin Tin, thil thenkhat hêng hi a awm Tuivai râla Thahdo chuan Sailo an beih chu a reh lo.

Tın, Lusei ram chhûnga Pawıh khua leh Chın Hılls chhûnga Pâwıh chu an ındo va Tın Lusei ram pâwn ı Thangluah leh Rolura thlah an la ınrem fel lo an la ınral chhan en deuh fo an tı ţhın Mahse thıl-engmah an tı theı lo Thangluahte chu an ral a nı ta

Kum 1874 leh 1891 kar vêla upa thu khawm zâuah te khawlaı awmtual meıpuı kıl an thu khawchang sawı ka ngaıhthlâk fo thın chu tûna ka han ngaıhtuah kır hıan tıtı kawng neı tak hı an sawı ţhın a lo nı a Thu dang chuan an thınlung a la khawıh phak lo va he rama mı ropuıho chanchın hı an chhuı ber theuh ţhın a nı

1 Thangura — He mı chanchın hı an sawı nasa êm êm ţhın Heı hı mak an tı thın a Thangura rıla rahho hnam hmıng hrang puın hnam kua ın lo chhuak chu an sawı duh hle vanneı êm em nıın an ngaı thın Tın, pa pakhat rıla rah hı hnam hnıh chu a nı hawlh tıh theıh a nı Hnam 9 a lo chhuak hı mak an tı ţhın a nı

Mıhrıng hı hmel tha tak tak hı an awm fo thın a nı vawıın thleng hıan Upaho chuan hetı hıan an sawı thın Hnamte tlangvâl Lıanchıa chutı f kauva a ţha bık hı an sawı uar theı êm êm thın An thlahtu Chhanpıala Rûn luı chhaka mı fing hmasa Saılo thlahtu Galna, Fuanthara bruaı chhuaktu kha a nı a Saıloho malsawmtu khua leh vâng chu a ına thlen tumın a pan a,

mikhual biak thian lohvin a inthawi a, kutin a zâp kir a Galna'n a bia a, a inah a hruai lût a, tin an chhuj chiam ṭhin a Chutichuan Chhan piala malsâwmna zârah Lianchia pawh hi hmêl ṭha bîkah a piang a ni ang, tin zèldin thu te an belh nual thin

Tin, Chhakchhuak Hualngo hmêl tha ve tak Lalvunga Lianhna Farhmuna khaw siamtu nêna an inkawm dân leh hmeichhe ho mit leh hriatna ta an tibuai dunzia leh hla tam tak an chungchânga an phuahziate an sawi fo ṭhin a Lalvunga leh Palian mi Lianpuian Lianhnaah lal inkhingin an âwm a, an intivui ta a Lianpuia Palian hnam chu Tiau lui thlang Khuanglêng tlâng sâng laia "Lianpui hmun' an vuah phah hi a vui chuan thlang a tlakna a ni a A unau te Vaphai leh Farkâwnah hian thlang tlain an awm ve a, khaw nein Lalvunga Fârl awnah an cuah thla a, thu ṭha sawipui tur tiin an thut ta si a Chûng thute chu an sawi fo va

3 Lallula Zopui khua Thlânrâwn Pawih Thanchhûma leh Phunthanga, an hote zawng zawng nên an râwt vak thu te, Lalvunga thattu teho thlang an tla zèl a, Dârlâwng kan tih tâkte angin Lallula pawh a Pâwih râwt zo chu thlang a tla dan tih titi te hi an sawi an sawi ṭhin a

4 Chhanruanga Halkha mi atanga Lusei hnêna lo tel ve ta, chu mi fapa Rorehlova lalna hmun a luah tate hi an sawi a Hmawlh te ulh

thlahin khaw lem a siam a a laiah a in chu sei bik, lian bikin a dah a, 'Ka lal zik a ti fo rêng a ni e, ti tein an sawi an sawi thin

5 Liandchhiari Chuauhâng nula leh Chawngfianga Hnamte tlangvâl inngai thu te hi an hla inphuahnate nên an sawi fo thin

6 Seipui khuaah Chhakchhuakho ram chhuak emaw, ram mu emawin Sailo thlahtu Galna an man a, a mantu hming hi an hre lo Fapa nei lo a ni tih hi an sawi fo thin Fapa atan a siam tih an sawi tel fo

7 Ral hlauh thu hi an sawi fo thin Pâwih râl ni ber fovin an sawi

8 Titi naupang an sawi ve fo bawk thin chu, Vûttaian Halkha te, Thlantlâng te, Fanai te ama mite nên Khâwnglung an rûn thu hi râp thlak takin an sawi thin

9 Titi naupang kum 1849 ah chhim leh hmar indo te hi an sawi thin Hêng hi thawn thu a ni âwm lo hle hlawm a ni Thutak titi ni hlawmin a lang

10. Lungmawi khuaa Pâwih râwt hi titi naupang a ni a, Vandula hi a râwttu lal chu a ni Kawlkawlha hi pasal tha a ni a an lal Thanghlianga an tumtir a nun a lang Hêng hi

titi naupang a ni a, mahse thu râpthlâk a ni a, an sawi ve ṭhin

11 Pasalṭha hmingthang hi tlêm te an sawi tel thin Mi tin fak tlâk nih hi a harsa em em a ni ang, kumkhuain hlauhawm hnuaiah an chêng reng si a, mi tlêm te hming chauh an sawi thin

12 Thlantlang Pâwih— Hrûmkun khua Bûng khua leh Zang khua Rolûra thlah chhim min an han rûn a, an tuar hle a ni ang, an sawi nasa thei hle chhim ramah chuan

13 Fânai nên an indo va, an inbei nasa a ni ang, an sawi hle fo

Hêng hi an titi a ni Hla hi an phuah hle a

14 Lianlûnga leh Rokhawliana hi Sailo lam thu leh sa lam zai chher chhuah thuah hian an hmingthang a, upatehovin an sawi duh hle ṭhin Lianlûnga hi Chhangte hnam nin an sawi Rokhawliana hi Hnamtê nin an sawi Sa lam zai hi ziak sên loh hial tûra tam an phuah Tin, an hun tâwp lamah hian silai a lo awm tan ni âwmin a lang Hei vâng hian Lianlûngan fein sa a hliam a, mi dang hian silain a hliam bawk nin a lang Mipui sa hliam ûm tûr kawtchhuah-ah pal ang ṭhûtin an ding a, feia khawh ai chuan silaia hliam chu kan man zâwk ang tih beisein silaia hliam ûmin mi tam an kal ta a, feia hliam

chu mi tlêmin an ûn a an man i Sil ua hliam chu an man lo a igin Lianlûngan sa lam zaun a huah —

Lian khaw kawtchhuah zau laiah pal ang kan dan
Zun fei a n âwl n ti e tin ang in pul
Zûn fêi a mâwl in ti a ten ang in pul
Ka au ral ral thang âwk e
A ring ral ral Dailung kawtchhuah
Hlui lov n l a siam zâwk e a ti a

Tin Lianlûnga hi a dam lai khan thlang a tla ve a Chawngtleng tlâng hi a zuk tl lung a Sa lam zaum —

Pi pu l awt hhuah dailungah l hua zu chuan i
Th'ang tiang a lang l haw i uam khum l awi vai chenin
Ka hnutiang ka hon thlir a Lurh zo a lang
Kan bial sa Tân khaw lang kha lo nuar lo se

a ti a a kir chho len ta an ti Tin a sepui chu Ramsalin a han zui a sekawtrawlh a kalh hnan a, A lu i lam ang u khuain mi pe a a bo lo ang e, tin thi an an sawm a a lû a i lâm a Hla a phuah a —

Chal lian n lu a han lei lenrual hnuaichhiah
Vuaian lainchang a tel châwm lo rem u a i a

Tin mitin patil ramchhuahpui chu a hlawh tlin theih loh an ti a Lianlûnga leh Rolthaw lianan an hruai lui a, an ramchhuak a a i il wh chham ta a Hla an phuah a —

"Lanu lêng thâwn lian khuaah thârsa kan hâwl
Lurh pui a sâng in hril khi kan vêl chhuak e
Lurh pui a sâng in hril khi kan vêl chhuak e
Chhuahtlânga au ṭhiau lovah kan pâm erawh tun

17 Tin, he titi hi a theh chu thawnthu a ang hial a, mahse, thu dik niin a lang si

Chawngtui khaw teh chanchin

Chawngtui hi Ṭân tlâng chhuah lampanga Hualngo lal Mihaliân rama mi khi a ni ngei nge Chawngtui dang a awm em ni? Chung huna upa ṭhu khâwm chuan Ṭan tlânga mi khi an puh thin a, mahse tûn hnuah hian Lungleb al mite hian North Vânlaiphai kianga mi hi niin an sawi thin a, Chawngtui sial Pâwihin an kawi sak kha Iva dung an zawhpui a, Ṭiau luiah an tlâ an tih avângin Vânlaiphai kiang Chawngtui hi a ni lo vang Chawngtui ṭeh zawha titi an sawi zawm chu hei hi a hla —

Kan lênna khua mak e
Hring leh fam kârah e thlangtiang mi vângkhuaah
Tah hluan kan bâng mawh e

"Khaw mak' a tih chu Kêltan bul vêl a ni an ti

"Lumtui tha phei ṭuah khuang kan lâkna
Chal vawm chhaina dai a thim reng e

tih hlaa "Lumtui" hi Chawngtleng bul hi a ni an ti bawk Tin, Liânchhiâri, hla phuah thiami

pàsâl neih hi Chhimmulura a hi a, an innei'n laia an awmna chu Lâmsial khua a ni Lâmsial hi khawi lai nge ni? Fiaratui kam chhim lama hi a ni Hlain—

Fiara tui Hmânchhunkilin a chawi,
Lamsial kawt daih a luang chhuak e

a ti a Fiaratui Ṭan tlang chhim thlang lam panga mi ni lo hi a dang a awm em? A awm loh chuan Lâmsial khua hi Fiaratui bulah bawk hian a ni ang Mi thenkhat leh Hualngohoten Tân tlâng chhuah lampanga mi a ni an ti fo Lâmsial hmun awmna hi Fiaratui bul a ni ang Khi khi nün a rinawm ber a ni Luseiho thlang tla Iva lüi chhuahá Ṭiau lui kâna Chawngtuia khaw siam ta hi an ni ang He khuaah hian Thasiama dam rei hi a awm ve a ni ang Chawng tui bula hi Thasiama se no neihna chhinchhiahin an la hria Tin, Hauruanga to lo lêng rei taka hmingthang pawh hi awm vein a lang, An ṭeh ta phut a, an lunglêng theuh va, Hauruanga chu a lêng ve lo va, Lungdâr leh Khawbung kâra khawchhak tuipui an kân laiin a hleuh va, a chhek arbâwm chiam tih thu an sawi theuh chu chu a lung a lêng ve lo tih nan an sawi a ni

Chawngtui khaw tiau thuah hian titi tam fêt sawi a ni Thawnthu ti ang ber chu hei hi a ni— Chawngtui leh dawn chhuah thimhmulah hian Phûng nupa hian dai bul fai chhinah hian, Khua

ṭiau, khua ṭiau," tiin an inlênthûl a, an zuang ul ul mai ti tein an sawi Tin, chu khua chu Sailô ram chhûnga khaw siam hmasak a niin a lang, an lal hming an suwi lo

Chu khua chu Pâwihhoten an sial an kawi vak a, an awm rei deuh chuan Pawihho kut tuar a hlauhawm a hotute chuan khua an kalsan thuai theih nân phûnga changtute an siam thei tûr a ni

Tin, an han ṭiau ta poh va mi an tap nasa a "Kawtchhuah chu tap hnapin a nâl" an ti a an uar hle a ni Tûn lai thleng hian thil nâl nung apiang sawi nân an hmang a 'Chawngtui kawtchhuah ang mai a ni a nal nung mai" an ti thin Tin chu khua chu an ngai êm êm a ni ang, hla chi hran chi thumin an phuah hial a ni Chai hla chiin an phuah a—

1 *Hrûm sâwm lo lian ka dang zo lo ve*
Kan changsialin Tiau pui dung a zui
Kan changsialin Tiau pui dung a zui
Sanghalhriman thlang lenkâwl ka khûm

2 *Han thlir ila chhaktiang kan sûlhnu*
Chumchilêng romei a zâm chiai e

Hla lunglêng chiin an phuah a—

1 *Chawngtui kawtchhuah tharsa'n a chil a*
A hrûng lu thlangtlai an liam zo ve

2 *Chawngtui ka khua kir leh phung loh chu,*
Khaw lakah chhâwl ang kan uai ta e
Chhâwl ang ka uai luah loh chu ngaiin
Nau ang ka ṭap mi sêl rêng lo u tiin

Tin sa lam zai chiin an phuah a—

'Uleuh zai sa thâl karah a chiar nghian e
Chuti suihlung a len chu Thanghniangi e
Chuti suihlung a len chu Thanghniangi e
Dar ang len lii Chawng khawpui i ngai emaw
Ngai ing e ngai ing e la khua ngai ing
Mi mang pianna Chawng khawpui ka khua ngai ing
Mimang pianna Chawng khawpui
Niang sa vung ka di Hlungo
A ngaiin tu n ka rel lo tiin

Tin 'Di hi kan innghal ve ve tihna a ni lêm lo kan rilru zawng zawngin ani hi ka ngai tihna chauh a ni

He Chawngtui khua hi an pianna khur ang hialin hla chuan an ngaihhlutzia an phuah Chawngtui khua hi thawnthu a ni lo thu tak tak a ni An hla pathum kan thlir hian thawnthu a ni lo tih a lang fel a ni A chengteho hian 'Chhinlung chhuahna khur aiin an ngaihlu a ni Tin Keltan kianga hla phuahtute pawh hi Chawngtui teha mite la ni zêlin a rinawm hial a ni mi thenin a ni ar ti Khua mak hi Kel tan kiang hi a ni

Heng chanchin hi thingtâm 1882—1885 vel thil kha a ni Chûng hun chu mautam hun leh thingpui tâm hun angin a nasain sawi a ni Sai lo khua leh taiho mihring thih hun nasa tak a ni vein mi tin hriat a ni thin Thihna a tam zual chhan chu thil pathum chiang takin a lang a ni

1 Rıltâma thı 2 Hıa thı 3 Pawın Halkha Thlantlang Zahau Heng chı thum hıan mıpuı mangang chu an chungah an beı a (1) An neıh lak sak an duh (2) Sal tûra hruaı an duh (3) Thah tûr an duh

Chutıchuan a tlakbuakta hı a nasa deuh êm a tam a han reh a thıhna hrı a han reh a mangang vahvaıh a han reh chuan chanchın han thang vêl hmasa chu mıhrıng an tlê a ta ên em tıh hı a nı Khang hun laı khân Tı u rel chu buh chıng lo an nı a an hnênah tam a thleng ve lo va Chutıchuan an nun a chhe h an ken?ual a nı nghe nghe a Chûng huna tıtı hmıngthang pakhat chu Zâwlseı l huaa awm nu pıch t nı a hmıng ka hre lo Tın Thlantl ng Pawıh Dâwntlâng, Tıau rala awm a n a hmıng chu Allıauva a nı Chûng hun chuan Zâwın chu an duh apıang that tur n do rı sı lo hı an vâk mur mur a nı Sumdawng ıncluıal sın sılaıte keng sın Mı tam chu an b ı lo va mı mal deuh hı an beı thın a nı Tın Allıauva chu Zâwlseı khuaah sumdâwng angın a lût a, nu pa khat ınah a thleng a Nu chuan chaw a fûn a a kal dawn a Nu chuan Allıauva hnenah 'Keı pawh ka lo kal ve ang, ka pa l pur phur chhawk tûrın a tı a Nakınah chuan a ûm phak ta lo va, Vanlaıphaı leh Lungdar kar kawn hmıngthang takah chuan nu chuan sılaı rı a hrıa a Pawıh khan ka pasal a kâp ta a nı maı âwm mang e

a ti rilru a a lo ni ngei a a pasal chu a lo kâp hlum ta der mai si a He nu hi a khawngaih thlak a ni Kha mi hunah khân ka nu leh ki nau Thangluai chu ka pu ka nu nuta Doncka hnenah Zawlsei khuaah an awm ye a, ka nu chuan a khawngaihzia a sawi thei lo hial a Tin, tuipui kârah chuan ka nu leh ka nau chu Pawihin an man a Zawlsei pa chuan ka farnu a ni tun a chhan him leh hrâm a Ka nu chuan a thlaphanzia a sawi fo thin

Tin Lushai Hills a chêng sartni hi Rolûra thlah khua leh tuia mi an t in bi' na chu hei hi a ni – An khaw thenawm Vûta thlahte chu Pawih fateah a inne a, Pâwih hrûm tum zawng zawng chuan Rolûra thlah chu an bei Fanai Pawih lamin Tin Vûta thlah khua leh tui chuan tihbo tumin an bei bawk a Chutichuan kumkhuaa mi an tlêm chn n hi sarthi an tam êm vang, nun an ring thin ram bawrhsâwm lam a ni bawk si a Rolûra thlahhoten ramri an vên hi mel 200 zet a ni ang sârthi ruang chu insi thlihahin rem ta sela dapin an ring fo thin He rama chêngho zingah hian a tuar nasa ber an ni ang Tin anmahni ai hian Laltuaka thlah hi kawng dangin an buai em êm Thlang tlâk khan Sailo ram pêlin thlang an tla a, chhak nawr hunin Sailo ram pêlin Tiau lui chhak an thleng leh a Chutichuan Thlan tlang hnam te Hualngo hnam te Zahau hnamte angin Vûta humhim bak Tiau lui leh Tuipui kar ram ruak hi Falâm hnenah an han lei ve a, chung

ah chuan khua an siam ve Sailo ram chhûng humhimtu hi tunge ni? Vuta thlahte an ni lo Mânga thlahte an ni lo, Laltuaka thlahte an ni lo, Lianlula thlah an ni lo, Rolûra thlah leh Lalsavunga thlahte hi an ni He mi thlah hnih hian Sailo ram hi tute lakah nge an humhim? (1) Thahdo an mite Fênngo chi, Rângte chi Vaiphei chi Simte chi Zangkawltuk chi an ni (2) Vuite kutah (3) Sukte kutah (4) Zahau kutah (5) Halkha kutah (6) Thlantlang kutah (7) La kher Zotungho kutah (8) Fânai kutah (9) Vûta kutah

Hêng mi lo hi Sailo ram han chuhtu an awm ngai lo Hêng hnam kua hian han bei chiam mah se, hniak khat mah an la ngai lo a ni Chutichuan Sailo ram humhimtu Rolûra thlah leh Lalsavunga thlahte hi an fak tlâk a ni, hun thenkhatah phei chuan Vûta leh Fânai hi an do tel thin Rolûra thlah hian Tin khang huna upate khân hisap hi an thiam lo ve, hei hi an hisap dân an sawi lan fo thin chu a ni Rolûra thlahin ni 10 kal an vên mel 200 aia sei ramri an vên hi ruang (sârthi ruang) hi insiin dah zêl sela ruangin daih em emin an ring a ni ang an sawi thin (Mêl hi an hre lo, fing an ti) Sailo khua leh tui chungah Halkha leh Thlantlang nun chhe zual hi Nikuala Zahau Pâwih hian a tuar thei ta lo va, a mal do ta ngawt a Sailo ram chhûnga mipui tam fêtin an thinurpui Pasaltha chu a khuaah an pem lût hle, beihpui an duh

A bei thei hle, upa tawngin, an chem a kal hle Tin chu lo chu thinrimna a pai tlat a Vai a lian a a ti hman lo a ni Hun tam takah Ni kual ka ri lek lek " tih hi a sawi fo Sailo thlah khat a engto a ni Rolûra thlah thurualpui a tum Nikuala hi Sailo ram chhûng Lushai Hills an tih tâk hi humhim nana mi tangkai tak a ni Thlantlâng Pawih a do chinah mihring chhiah leh sum chhiah khawnin Tlau lui hi an han kân ta rih lo a niin upa thu khâwmin an sawi a ni Nikuala (pa tê tak a ni nghe nghe) mipui hum him u a ni fak tlak a ni Tin Gurkha sipaiho ten min tihduhdah zual lai bera huai vânga mi tangkai ber chu Khimeia Thangbawii mitdel tlat pa kha a ni Engtinnge a tingkai? Mizoten ei theih Vai lama kan zawrh apiang âr te, artui te thil dang nên Kulikâwnah hian sipai 10 emaw 20 emaw, 30 emaw hi an awm reng a arpui leh ai pa liante dere emaw sikiin emaw min lei chhuh reng a ni Kan sum neih chhun chu za tam tak man mi chhuh a ni Chutichuan Khimeia chuan a tuar thei ta lul lo a ni ang, ni tin nilêngin Kulikawnah a ding ta tlat a, ni tin sipai 10 te, 20 te a sual reng a sipai pali pangain sual rawn mahse, a diau duh lo Mizo sum tam tak a chhanhim sak a ni Tin, Mizo hrehawmna leh sum humhimtu hi mi dang an la awm em? Awm tehlul nai Tung ni? Doctor Fraser He mi chanchin hi ziak turin ka tlâk lo hle tih ka inhria Mi nasa, mi mak a ni Kei, puanfên ka fên loh avânga mipa zinga chhiar ve chauh ka

nia, Mahse tumahin an ziah loh avangin, tlak lo chhungin ka han ziak a ni Mizohote sum neih ve chhun chu kêl te ar te artui te a ni a, chu'mi chu Vai pathian biak dâwn hunah hian an ngên a, man tlêm têin min lei sak thin chêng sâng engzatnge kan chawi pawh sawi phak a ni lo. Chu chu Doctor Fraser hian a tuar thei ta lo va, Kumpinu rorêlna hial a thleng a, a reh tâ a Mite Pathian biakna turin dil luih emaw, hneh chhuh emaw hi a dik lo rêng a ni Chu tichuan, Doctor Fraser a chu a huai lo thei lo a ni ang a huai avângin a thianten an bân ta poh Chu chauh chu a huaina a ni lo Sailo bâwih an bânna turin Kumpinu rorêlnaah a khing leh a, bâwih pawh a bâng ta a ni Hêng mi huaisenho hi hla phuah thiamin hlain phuah sela, a lâwmawm êm êm ang

Tin, Lusei mipui humhimtu ropui pakhat chu Nikuala, Dokhama leh Zahuata pa hi a ni Nikuala huaisen ropui chu a chêt hma chuan Sailo khua leh tui hian, chhiah chawi chu sawi tham a ni lo ve, sawi tham chu Halkha leh Thlan tlâng Pâwihin mihring an phil rûk leh an man a, an hawn tâk leh naupang an hawn bo thu hi a reh ngai lo Mahse, Nikual ropuia chu Thlantlâng Pâwih Mizo ram deptu chungah a han che ta a Nikuala a han chêt chinah chuan Mizo miten Thlantlâng Pâwih hnênah mihring chhiah an chawi kha a bâng a, puitling leh naupang ramvâk thei chin chu hun humhim tur kan buai

na chu a reh ta ṭhap mai a, sum chhiah chawi pawh a reh ta a Sailo khua leh tui humhimtu ropui ber chu Nikuala a ni ve a ni an ti Kei chuan ka hmu lo, mahse amah kâwm fotute sawi ka hria a ni Chutichuan, Lushai Hills leh mipui humhimtu chu Rolûra thlah, Lalsavunga thlah leh Nikuala Zahau Pawih hi an ni chiang a ni Mi pathum zahawm leh lawmawm chibai bûk turin lukhum ka hawng lo thei lo a ni, an duhawmin an lawmawm a ni An thiltih thi bo mai tur hi a uiawm a ni Mizo mihring leh ram ṭanpuitu mi duhawm leh zahawm pathum hi hla phuah thiamin phuah tura ṭha a ni (1) Rolûra thlah (2) Lalsavunga thlah (3) Nikuala

Tin hêng chanchin hi thingtâm 1880 leh 1885 kâr vel ṭhil kha a ni Chûng hun cau Lushai Hills mipui chunga thil lo thleng zinga chhe ber pakhat chu a ni a Mautam hmasa chu an sawi nasa hle a A nasa a ni ang, hla tha lo tawp pakhatin an delh nghe nghe—

Mautâm kumin dân a bo zo ta
Saitâwna mun sepui a lo rim

tiin Tin, thingtâm kha a nasa hle a ni, kan hla sak ṭhian a tilang hle a ni—

Awm se, awm se tih tâkah chuan
Buhphangrum leh sa awm se

tih a ni Thihna a nasa tih lantirna hla kan sa bawk—

"Bo se bo se tih tâl ah chuan
Sakei bo se râl bo se hri nen paihum tun

"Thingpui tâm hi thing chi— hnahkiah leh hnahkhâr thing a ni zual an ti a, an tuarna hmun hi khawi lai nge ni tih hriſ thei upa tumah ka hmu lo Lusei rama tuar hi an ni lo vang e Aupataung tlânga Chhinglung lal khuaa awm lai a ni thei e, hriat a ni lo ve Tin, mautâm hma sa kum 1861 a mi kha ṭhingtâm 1880 kuma mi ain a zia a awm zâwk a ni ang Mautâm 1861 ka ramtan kum a ni, titu ka be nual hlawm a a nasa lo tin an sawi ṭheuh Tin, kum 1880 hi a nasa hle ni awmin an sawi ṭheuh A hmasa berin ka mit hmuh leh ka beng hriat thil sawi la

Sêrchhip bul Kawlri hmunah ka awm a, tlai khat chu silai hi an han zuar a ka pa chuan a han chehtir a, a têk buai buai a, a silai kaw khat buhfai an zawng a, kan vêngah chuan hralh na an hmu lo Tin, hripui hi a lo lêng a darkâr khat tluk lekah hian an thi thuai a Chûng huna titi lo thang chhuak, ' Mihring kan thi zo ta Hei hi kan thih tamna chhan a ni— (1) Riltam (2) Hri (3) Pâwih chi thum Halkha, Thlantlâng Zahau He mite chi thum hi an ramah tâm a tla ve lo va, buh ching mi an ni lo va He chi thum hi sumdâwng angin silai kengin keng lovin an vâk sup sup a, mite neih lâk tumin, mi mal an hmuh chuan an man a, an kalpui a, a ṭhen an that a, an neih an la a, mi tam deuh chu

an bei rgam lo va m nltan t ai mûk saite an la a a then an l it champ a an la a man bo an t m bav l a cr u chuan mihr ng m a tihek êm êm a ni tih hi sawi t uh a ni A z i l k i na lai chu Pawih r n cep l in hi a ni b k ceih Kha hun kha l a oho chungi thil lo thleng tui lo tak a ni ve p khat hle a ni Chutichuan a tlakbuaktu kha a n a em a am nerawnchu thi bo zat chu l ret a ni lo Ar teh dan chu lung thu pan umah p hnih nan vi la cnutiang chu a ni ti leh thil l u p nah p tn i n titliak ila chu tiang chu a ri t h hi an teh can a ni thi i sa ên êmin an l ua

Tin tam i reh de i va hri a hin i h a, h n a hun reh deuh va thu tharg hmasi chu Mining n l n ti em êm tih a ni Chung kun nhûi c iu in nau piang te an vang êm em nau pa thei lei nung t i i an awn lo a ni ng Ch ing un c i i i Pawih o hi buh chi g io i i ni n u an a h a an nun camat o i g u ing kea an ch ig zel ti e a ni Sum lak n i tnuih nun a ni t, an nun i chhe zu il a ni ng l e ng n a in ti Tin c iur huna t ti hnurgthan zu il chu Zawlsei k l Kh u buing kinnga mi na p khat ni a ni Chu nu chi a hming ka hre lo a sawitute ka ai i g in nu hming chu in sawi t l lo Chu nu irah chuan Dawntlang Pawi i um kun khua mi a hming Allhuva chu si'ai k ngin sumdâwngin a vâk a Zawlsei kl aw ru inah a

thleng a Chu nu chuan a mikhual chu chaw a pe a Buh a fûn a, a kal ta a Nu chuan a mikhual hnênah 'Kei pawh i kalna lamah chuan ka lo kal dawn, ka pasal pûr phur lo hâwn ni a ni a" tih a hrilh a Chu nu chu a mikhual Allhauva hnungah chuan a kal ve zêl a, a rilruah a pasal tawh hun ni tawh tûra a ruat rilrûk lai chuan hla fêta silai ri a hria a Nu chuan 'Ka pasal a kap ta a ni mai âwm mang e a ti rilru a" tiin an sawi A lo ni ngei a, Allhauva chuan a pasal chu a lo kâp thlu der a, a va phâwk ta phut mai a He nu hi mi tinin an lainat ṭhin Ṭhingtâm kum 1881, 1885 vêla titi hmingthang kha a ni

Pâwih hi kan chelh lo fo rêng a ni Hrûm tumho hian min hmuh tanna chu Rûn luiah khan a ni a Min hmuh ata mi duhna leh mi itna chu thah atan a ni tih an hlain mi hrilh —

Ana kau hêk huk Rûn ti dunga
Thangtlâng leh Hmar pa lû tiin

Lehlin —

A beng zau diar duar Rûn lui dunga
Thangtlanga tukkhum lam sam zial lû
kan lâk (tan),' tih ang a ni

Thah atân mi it loh lai hi upaho hian sawi thei phâk ka be lo An râl thah hlado pawh hei hi a ni —

Thlang hlei e Hmar pa lian e rim nam
Rawngluai mai law lairâwn
Kan khua a e

tiin Pâwih hian (rim nam) an duhsak sawi nan an hmang thei a, an diriam tnu sawi nân an hmang bawk

Lehlin —

'Thlanga Hmar pa lu lian ka chim chu
Kan mihring tak tak khuaah hian
Lo lawi rawh se' tih tluk a ni

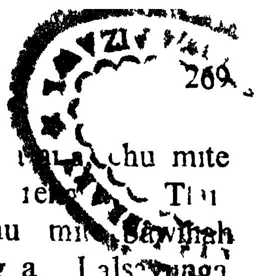
Heta 'Hmar hi Hmâr kivik khimho Fên ngo hnam tihha a ni lo tuk lam sam zial tih na a ni Tin kan Mizoho mi tlâkbuaktu thin hi nasa mah se, i lungngai suh ang u he mi avâng hian mi enkawltu fing leh hre thiam Pa thianin mi la hre reng zêl a ni ang kan nih theih tûr tawk chu kan la pan ve zel a ni

Lushai Scout Japan sipai tawn tûra hruai Japan su tlang zêlte kha anmahni tirtu hotu fing te chuan thi vek tur nin an ring A tâwp thlengin an su zel a an thi si lo va, enthlatuten mak an ti a Kumkhuaa mi kaihruaitu kan hotute vân neihah i ngai ang u Tin thu ngai ziak nawn hi dem suh, mi sawipuitu hnam hrang 14 te kha zahawm ka ti a an thu ṭhen ka ziak nawn a ni mi hrilhtute mi hrilh ang kha a bo loh nan

Thingtâm nasa kum 1880 a mi kha chu kan hre thei ve ta a Hun thawpik chu Sailo

ram chhûng chu a lo kiang deuh va, hun thaw-veng deuh chu kum 1881 atanga 1890 kâr kum 10 chu kan thawveng a, mahse mi kan tlêm hle á ni, chu chu Vai lian lo kal hma kum tlêm chhûng kha a ni. Kan thawven chhûnga Lushai Hills a Sailo ram chhûng mipuiho phurrit kha han târ lan ka tum a ka han ziak a ni

Rolûra thlah leh Lallula thlah kha an in engto reng a Thil mamawh zual ber chu 'chi seh" hi a ni Tlawng dung han zuun Cachar atangin "chi suh' Vai chi a lo chhuak a Zam pui tlangah chi tui ten chi khur a awm a Rama teah chi suk a chhuak a Lushai mite tan kawng tha pawh awm si lo ramhnuai kawng mai mai hi a ni vek a, a harsain a hla hle vek a A châng chângin Zahau Pawihin chi seh hi mêl tam phurin an han zuar zeuh zeuh va Tlawng dung chi chu Rolûra thlah lam miten an phurh ve chuan Mânga thlahho hian an chhuh vek fo thin a Chhim mi hi in an ngam deuh lo a ni ang, a harsa fo va Chi tenna khur ramhnuaiah pawh thubuai a awm fo a ni Tin, Vûta thlahte chuan Sailo ve bawk Laltuaka thlah chu a nawr buai reng a Rolûra thlah chuan Lianlula thlah Sailo leh Sailo chu an innawr buai reng a La kher lam chuan Rolûra thlah chu a nger reng a Vûta thlah chuan Rolûra thlah Sailo leh Sailo chu an innger reng a Halkha leh Thlantlâng — Halkha Zathang tih hi Halkha leh thlang lam kawpna a ni a, chu chuan Rolûra thlah hi a nawr

ZIV

reng a 'Sut tina Zahau tlhi a mual chu mite chuan Rolûra tlâkh hi an bei reng a. Tin chhur" Zahau ti' na a ni a chu mite pawh chuan Vûta thlanho an inpe reng a. Lalsavunga thlahte leh Suktê Kâmhau chu an inbei reng a. Haichhuan leh Hualha Zathang chu an inbei reng a. Lalsavunga thlahte leh Thahdo lalni rim pui pui chu an inbei reng a. Thahdo lalin mihring a hmanmo chu hêng chite hi an ni bei a — Fen ngo chi mam 7 lai leh Rângtê leh Vaiphei leh Zono leh Simteho hi an ni ber a. Chu i taka he ram hi in innghirngno lai tak chuan Vai lian a lo t'erg a ... buai chu a reh thuap a tin rual tum ang de invin mahse sawrkâr chu an fing em a thu pêhnih a han tithang a. Thawng lui hm z whtu chin Mângna thlanho hi kan bei m i dawn a ni a ti a. Thlabung khawtlang tuipui han zawh c hotu chuan, Rolûra thlanho hi kan bei mai dâwn a ni a ti a. Tharthlêh nallo khua lên tui in i puak phêran a han hm n a Fanai ho chu an rêna Vai lian o kal ve ... lo angin hla an phuah —

Khum l'um tal a angûr leh sângpui intu
Fu lal chu sâng zâwk ang maw e
Van zâwl chungtûini angin

an ti a. Nakir lakah chuan Fanai ram a thleng a hla chu an phuah dangla n leh thu i a —

Hlua a ri e kâwl a nui hiau ve
Aichhûng kan ri tlâng kan chhan e
Chhum thlang vâlin ngai rawh u
Rolûra chawi nen tlang kan chhan e
Dâifeng thlung lû kan lâk tâk e
Chhuahtlâng tung lenbuang mawin ... tiin

Tlawng luia lo kalte chuan Khawchungho hnam chu puak phurah an han hmang a, chu mite zingah chuan Chawngkhuma, Chawngthu mi chu a lo kal tel a Chu chuan Thangphunga leh Suaka, Chawngthu mite chu a tiharh a ni Tin, Zangkawltukho puak phurah an han hmang bawk a Vai lian chim phâk rih loh khuate chuan Mânga thlahho chidim hlain an phuah a—

'Chhim se kawi leh kawrpui bân kaih pawi lo ve
Lalmânga chawi vân ni sal e
Liandângan lung chhir maw e

tiin Chhim sial a kawi sak leh Tuikuk sal tam pui an man kha an chhan a ni Tin nakinah chuan Lalhrim hla thiama chuan a tlanchhiatna thu chu hiain a phuah a—

Hmanah chuan e Kâwl Reng Vai ang I an lalna
Dur dârlung leh Laldânga
A tap zel e tlâng tluanin

tiin Chuta tang chuan Lalhrima hian Mizoho rilru awi lunglêng leh mipui rilru chi ai tinuamtu turin hla lunglêng a siam ta a Hrehawm hun nêna ngaihbel theih, mi tinin mahni tanghmaa kaih theih chi hla—

Nêmte puan dung dawn hnuaia âl
Darpai i nuam lâwm ni le
Thimpui zing hnu vân hnuai Kâwl khua
Eng lehin a mawi lo ve

tihte hi a phuah a, mi tin mahni tanghmaa kaiin an zai lunglêngin, hun hrehawm kha an awi tlei theuh a ni

BUNG VIII

Brıtısh sawrkâr a lo thleng, kum 1857 ah Rorêlpuıtu an nı ta

Kan ram mın awptute chu hêngte hı an nı

1	R B Mc Cabe I C S	1887—1892	Lal man sâp
2	A W Davıs I C S	1892—1893	Hmuıhmulduma
3	G H Loch I A	1893	Manoıı g putara
4	A Porteans I C S	1894—1897	Tauuara
5	J Shakespear I A	1897—1899	Tarmıta
6	H G W Cole I A	1899—1900	Kâwl sâp
7	J Shakespear I A	1900—1903	Tarmıta
8	L O Clarke I C S	1903—1904	Haseıa
9	J Shakespear I A	1904—1905	Tarmıta
10	J C Arbunot I C S	1905	Chcngmaluaıa
11	G H Loch I A	1905—1906	Mandıng putara
12	H G W Cole I A	1907—1011	Kâwl sâp
13	W M Kenedy I A	1911—1912	Hnârkûla
14	F C Hennıker I C S	1912	
15	J M Hezlett B A I C S	1912—1917	Hmuıhmulzâra
16	A Playfaır I A	1917	Pâwngvına
17	H A C Colquhoun I C S	1917—1919	Kawhun sâp
18	W L Scott M A B Sc I C S	1919—1921	Sıkawt sâp
19	S N Mackenzıe I C S	1921—1922	Makenzı sâp
20	W L Scott M A B Sc I C S	1922—1923	Sıkawt sâp
21	S N Mackenzıe I C S	1923—1924	Makenzı sâp
22	N E Parry I C S	1924—1928	Perı sâp
23	C G G Helme M A I C S	1928—1931	Hem sâp
24	A G Mc Call I C S	1931—1943	
25	A R H Mcdonald I C S	1943—1947	Fel ber chu
26	L L Peters	1947	
27	S Barkatakı M A I A S		

Tin, kum 1887-ah chuan Lusei ram chhûng in a chan ngei tur hian mi tin tana thil sâwt ţheuh tûr leh mi tin tâna thil ţha ţheuh tur chu a lo thleng ţan ta a, chu chu Vai lián sawrkâr ram awp tûra lo kal chu a ni Mipui chuan a that tûr ang chuan kan hre thiam lo ţheuh va Mi pakhat Hauhnar hnam a ni ang a, a hming Salula chauh chuan a hria a. Do lo tûr leh kâp lo turin a sawi mawi ţhin a "Dovin kâp mah ula, kâwna chhûm liam chhêm kir tum ang mai a ni ang," a ti ţhin a Mi pakhat mahin a sawi âwihpui an ạwm lo a ât vâng niin an ring theuh zâwk Amah chu nupui pawh nei duh lo mi hi a ni a, nupui lo chu mịin an en deu phah deuh âwm e! Mahse tûn hnuah a thu chu ka han ngaihtuah leh chuan kam khat mah paih âwm a sawi tel lo a lo ni "Hla taka, phâk lo chunga hah tak chunga, kan theihtawp chhuaha hmuh tuma kan beih hrâm hrâm thin sum leh pai khan min han pan thleng ta a ni e, a ti bawk ţhin a Mahse, tumahin thu âwih tlâk a sawi tih an hre ngai lo

Kan han kâp chuan kan hneh lo nasa hle a, remna kán siam ta thuai a ni, kum 3 chang chang chu kan tibuai deuh hram a Tin, sawrkâr thiltih duh hmasa ber chu silai lak vek a ni Chu hunah chuan Rahsi hi an lo awm ţan a 1 Paliana, Hauhnar hnam 2 Liannawna Hnamte hnam 3 Dolûta, Fêngo hnam 4 Darmaka,

Râlte hram 5 Lalluauva Sailo hnam Tin silai an han khâwm chuan, khaw neitu lal chu mawh an phurh tir deuh zêl a silai neitu nia an hriatte nên Chu mi hunah chuan lung in tanna chu Quarter guard a ni a Hmâr Lalhrima hi silai phût thuah Quarter guard ah an hrêng a, a mang ang chuan Rahsi Paliana chu hlain a han sawm a—

Tlai khaw vâra ka lung lam vai e
Fam si lova lung bang khâr chhûngah
Zâl e Loldânga e
Khârtung th'eh rlat min hawn ta che
Ka nau e Liandânga e tiin

Tin Rahsi chu an lo pung deuh zêl a sawi kâr tirhin an zin vêl thin Pu Zuia, hla phuah mi khan Rahsite chu pakfak nan a phuah a—

Tangka chungin ningzû va la u
Sâppui chhawn thlam ai ka nau ve
Ruoltâwna tlâwmngai lo ve

tiin Zu a luitir thin a a inpui thin a, a rem hre hle a ni e

Chutichuan hun harsa leh a hrehawm lai leh a hahthlak lai berte hi tinuam tûra an rilru kuai thei hlate an phuah thiam a an ui tihlim thin hi lawmpui tlak an ni rêng e Kei ka hun chan ve hi hun harsa hun hrehawm hun rilt am hun invuak leh invêl hun hun inlâk sak leh inchhuh hun, hun invin leh inhau hun chu a pum in ka hun a ni, mahse, Sialsûk lal zara puak te

ka phur ve lo va, Vaihote pawhin mi vel lo va lal kaihhruai, upa lal hnung zui ka nih avângin Hrehawm ka tuar tlêm hle Amaherawhchu Kristianna sakhaw thar thu hril turin Tirhkoh (Evengilist) hnaah ka lût a, ka hahdamna ka lal-pa ka phen chu ka then ta a Lal upa ka nihna ka han bâng chu, engkim hi hleihluak takin ka chungah chuan a lo vûm ni tin ta a Engmah hian mi hêl ta lo va, tihhrehawmna chêksawlh na, deusâwnna, âuchhia leh sawi chhiatna chi chuan pakhat mah hian mi pêl lo va Kuli atana mi phût chhuak ngei turin Diarkhai khuaa ka in ah phei chuan kum 1907 April ni 18 tukah khân Sialsûk Bângla mêl 2 atangin a lo zing kal a, Aizawl Bawrhsap Major H Cole chu zing dar 5 vêlah hian a lo lût a kuli atân mi phût chhuak ta ngei a mahse, ni 20 4 1907 tlai lamah Si butalungah sâwn kuli awlna lehkha min pe a ni hnih chauh ka phur hman a ni

Tin he ram mi hi hnam dang ai chuanin intinuam leh hlim thei zawk mi niin ka ring a ni, an hrehawmna hlain an tibnawm theih avangin Thian inthen, lâwm inthenten an tui tlan mahnia an in chuan,

Berhva lungrual mual letah pâr an tlân e
Kiâm râng kârah zo tui thian chu,
Lungrualin kan dâwn lo ve

tiin thian awm hrang tate chuan mawi takin an inphuah a Hetiang ti mite hi, in nu, in pa

chiah kha an ni e Nangni a nuam china in hi in hriat pawh in hriatpui thiam loh hial tûi a ni e

Tin, chu Vai lian kaihkêpah chuan lehkha te finna thu awmna Pathian thu chuan a han zui leh ta a Vai lian chu mi tin tan a tha tih a lang tial tial a chûng tlânsiaknaah chuan tl in duh leh tlan tum vete chu an lâwm tial tial a ni Thil tha lo thlen hun a hmingah ka vuah lo thei lo a ni Thil tha hriat duh tân thil tha hriat tur a awm a a zawng duh tân hausakna te a awm a Salula sawi ang khan thiam duh tân thiamt ur sâng pui pui te a awm a Bawrhsap nih theihna hial te pawh a inhawng a, engkim a kim tih tûr a ni ta, kan ngaihtuah phak loh thil hlirin kan dam lai ni hi a han chim a Vai len chinah hi in ni tinin thil tha hlirin mi kaitho va puitlin lam kan pan ve ta, ti angin ngaihtuah theih a ni Tin, hun m k takah hian kan awm a, Pathian leh mihring mit tlung lo hial khawpa pawi khawih na nuam te chu mipui hmaah a inhawng nasa ta Chûng chu kan hun hian a her chhuahpui ve a ni Pumpelhna chu tih ve duh loh chauh hi a ni

Tin, Tirhkoh hna mi pathumin kan beiha kan chaw an ngaihtuah chuan Mizo thenkhat an tel ve a ni thei, an relna hmunah ka tel lo va ka hre lo Min châwmna tur chu tangka thla tinin chêng thum leh siki hi tawkin an hria a min hrilh a 'Fate kan nei nial si a kan khaw sa thei êm lo vang e,' tiin kan chhang a Chung

hun chuan lal khuaah hian buhhûm hi chêng khat hian phur khawp hi a lei theih a ni e, hmun tinah Sâp pahnihte chuan ti hian min chhâng a "Tûnah tangka a awm tam lo va, thawhlawm a lo pung ang a, in fate nên in ei daih tur in la hmu ang, in thawk ang a, Kristiante an lo pun hunah Pastor in la ni ang," an ti a, chu chu Sâp pahnihte thu mi hrilh a ni, Mizote chuan mi hrilh lo Tin, kan thawk ta a, Pathian thu chu a pung ta a Pathian puih vâng em ni, a pung ta Kum 1906 tawpah hming pe 6250 a ni ta Tin, thingtlâng khua Kohhran hmun tina lehkha lo kal Mizo sap hnêna thawn chu hetiang hi a lo thleng châmchi a, kum 1907 ah te chuan—(1) Nupui neih duh kan awm a (2) Baptisma chan duh kan awm a (3) Sakrament kil tûl kan awm, Pastor siam a tûl a ni, Mizo sâp pahnihin in daih lo a ni, tin

Tin, Tirhkoh pathum Champhai vêlah an zin a, Hmunhmeltha Kohhranhote chuan Phaisâma kuta mi lehkhathawn an pe a, chu lehkha thawna thu chuang chu hei hi a ni

"Phaisâma te hi Pastor turin an tlâk lo ve kei Sap ṭawng chhiar theia ziak hi Kohhran tamna lam hian mi han ruat ula, a ṭha ang

In unau,
Dâla"

tia ziak a ni

Saphlui Dia, Phaisâma Dokhama leh Vânchhûnga te a be khâwm

1 Phaisâma 'Dâia Phaisama Pastor a tlâk Iohna lai tak chu i kutin han dek teh chuan têin ka han hlep teh hmak ang a ti a chhârg tu an awm lo

2 Dokhama 'Ka pu Sâphluia Pastor tûr Cherrapunjee a zir ni kher selā i ti a Tirhkoh tûr mi s̄awm khan Cherrapunjee a zir tûi i sawi si lo va Petera te, Johana te Paula te khan Cherra ah an zir kher em ni?" a ti a

3 Saphluia Lehkha in thiam lo em a ni

4 Vânchhûnga Bible ah Petera te Johana te hraimchawm leh lehkha thiam lo an ni tih kan chhiar a keimi lehkha thiam loh a puiwi ta bik a mi sâwm nia i thu sawi Kristian tam hunah Pastor in la ni ang i tih kha bumna thuin i sawi reng a lo ni maw? tiin Chhang kirtu an awm lo

He thu chanchin ka ziak kher hi Zoram hi Kristian ram a lo ni ta a Kan sakhua hian intan chhuahna bul pui pakhat a ni a ka tân târ lang lui a ni e

Thil mâwl lutuk thenkhat ka ziak duh loh thil then tlem tê ka târ lang

1 Pathian khawngaihna lo lung lût khân
mi mawl leh fel lo lutukte a khawih duh a, a
khawih thei a, a khawih tih ka hril châk a

2 Thil bul tantuho hi an tha famkim kher
lo, an thil tan chhuah kha thil lem a ni lêm hek lo

Isuan thil a sem lai khân Petera nung
chang phawsawlh fel lo tihlanna nungchang fel
lo kawng ruk nei khân a ching tam ber zawk a
ni a thlan hrûkna puan lamah a khat vek a ni
Pathian thil sem dawng tur hian duhna hi thil
chhuanawm ber a ni fo rêng thin a ni Mizo
zinga mi felhote mi hianhote mi rinawmhote au
chhuaktute hi mi fel famkimho an ni lêm lo ve
Kan tâna hlu ber chu Isua thil sem dawn hi a
ni Kan leilung nun chhûng hi mi dam rei te
rei êm êm lo pawh pian tharna daih tawk a ni
Nu puma nau thla 10 chu famkimna tawk a ni
vek, piang fel leh piang fel lo pawh Leilung a
hun kan neih theuh, hun kan inbuatsaih nân Pa
thianin min ruat sakah ngai ila, pian thar leh
danglam hun a ni, hun dang nghak suh Tin
chutia Tirhkoh pathum awm ta chu ngaihtuah ila—

A nih, tûn lai atanga han ngaih chuan dawt
sawitu atan mi puh mah ula a âwm h'e ang
Tirhkoh ni ve chuan Pathian lehkhabu thuchang
khat tal mite hmaah han chhiar tur, han lek lan
tûr hi awm sela, thil mawi tak ni âwm tak a ni
mahse, a awm lul si lo va Lehkha chu a bu

chu sawi loh, Pathian lehkhabu chhûnga thu ziak zinga tel chu khâwl chhutin chu mi lai tawng danin, "Thir dep' in hawrawp khat pawh a awm lo va, Kan zin chu lehkhabu leh ziak ken tur engmah awm lul hek lo, chutichuan kan kal ta ngawt mai a Kan kalna khuate chuan lehkhabu kan ken loh chu an ngaihtuah bik lêm lo va kei, mi Tirhkoh zin pawh chuan Pathian thu bu leh Pathian hla bu kan neih loh avangin kan inzahpui bik lêm lo va Eng thu nge kan sawi chhum lo chat lo chuan kan ţawng ve chûl a, anni pawh chuan eng thu nge min hnial an tawng ve chûl bawk a Tûna i dinhmun tak atanga i han thlir atan ka han ziak lui hrâm a n e Mi tawng dan hmangin sawi ta vei ila history (chanchin hlui) miaring chanchin hlui ziak khawmna bua tel tûr a ni a nangma ram ngei i u leh nau i chi i kuang ţawng khat hmanga i tawng puite kan ni a ka thil ziak apiang hi nangma chanchin hlui a ni zel vek a ni Sap ram thu leh Vai ram thu ka ziak hauh lo, nangmaha chênna leh nangma rilru hlui kalsan chanchin kha ka ziak a ni

Chutichuan, thil han inţantir hi a ho dân leh a mâwl dan hi hriattir tur chein ka han ziak a ni, chûng hun chhûng chu a rei lo Ziak zawh tak tam fêt khan Mizo chanchin hlui a tlen a zâr chu a sawi lang ta nual a tûnah hian hei hi tehkhin thiamin han thlir leh ila Kan awm pângngaia kan awm lai miin letlingin mi han

khai chuan kan thil hmuh kha a lang danglam ta vek thin tih kan hre theuh a nih kha, kan awm dan hluia kan awm kha kum 1898 vêl atang khân lethlinga khaia thil en ang mai hian thlir dan chu a dang ṭan ta phut a Lalho leh upaho chuan mihringte thil thlir lo dang ta phut chu tihharh tumin mipui hriat atân thu an phuah a, upa lung fingteho zawng zawng chu lethlinga khai an ang zo ta Upaho chuan thil lo thleng hi pakhat mah an awmn an pawm tham lo va Chi ai lehzualin kan awm lo ṭhei ta lo va, an thil âwih theih hauh loh chu hêng hi a ni

1 Lehkha ziaka thil hriat theih an âwih thei lul lo a ni Vaihoten lehkhain an inbe thei tih te, dârthlalang phein an inbe thei tih te thirhruiin an inbe thei tih te hi hre mah sela Mizoten lehkha hi hre thein an ring thei hauh lo chu chu lethlinga khai kan an lehzualna a ni Mizohoten lehkha hre thenn an ring lo

2 Inthawi lovin Mizo thenkhatin dam ve kan tum a chu lek phei chu kan upateho chuan an awih lo nasa lehzual a Vai mite inthawi lovin an dam tih chu awih thei mah sela Mizoho chu ni thei ve turin rin theihna an nei lo va Mi chhia leh r angvaia chhambalhote inthawi lovin an dam a lal chhiahhlawhte inthawi lovin an dam tih chu hre reng mah sela, inthawi lova Pathian ringa dam tumte chu mi nung anmahni

anga a chu awm leh thenn an ring lo a ni Vai dawi ât nun an ring a, inthawi lova dam thu avâng hian nu leh pa, mi puitlingho thinlung chu a mangang êm êm a ni Vaiin kawi thlâk vek mi tum avânga sawrkârho Vaiho dawi ât ṭan nân nun an ring a ṭhenin thingpui huan thlo fai tura hruai thlak tûrin an tlai dawn emaw sakhua leh inthawi lova awm thei chi an ni em tia en chhin nâna dawi ât hmasak nun an ring

3 Mi ṭhenin thu an phuah a Kuta thah chu a fel lo va an sakhua ban sak kan rêl ang a an bâu ang a kuta thih ngai lovin an thi vek ang an ti a an bei tan nun an ring a an sawi Tin upa leh lalhoten hetiang hian thu ker kuak an siam leh a Inthawi lova dam theih tumho avâng hian kawi thlak emaw thih zawh na bul tantu ni tain an ring a Eng kawng ih pawh tisual tantu nun an ring a an haw êm êm

4 Tin nakinah lehkha hi miten an han ngaisang deuh va lil leh upaho chu kawng dang deuhvin an tithinur leh a hetiang hian thu an phuah chawp a — Hêngho lehkha thiam tumho hi kuli mi vêngtua tan an tum a, sawrkârin thu a pe ru a kum chunga kuli vêngtu nih an tum a ni an ti a lehkha zirtute chu an phek huat leh ta a a va hahthlâk tak ve aw!

Tin hun rei lo te chinah chuan mi then khat chu a mik a mak hre lem lo hian Pathian

thu âwihah kan chang rawk a, kan thu hriat chu a famkim lo hle âwm e Ni ruk hna thawh a, ni sarih ni ramhuai chaw zawn ni chuan chawlh tûr a ni tih thu hi a thang hle mai a Ramhuai chaw zawn ni chu hna ni ruk kan thawh hnua a ni sarihna chu niin kan ring a mi zirtirtu an awm lul si lo va Hna kan han tawk a ni 1 hat kan ti rilru a, thlân laia chawlh a ţûl a, kan han lai a, kan chhiar tel lêm lo va Hna kan han thawk leh a, ni hnih, kan ti rilru leh a, tlangau vin khaw kâra mi zâwn tûr a han puang a kan han zâwn a, kan chhiar leh ta lêm lo va Vawi in sapui thlah tûr, tlangvâl zawng z wang an han ti a, sakei chu kan han hnawt a kan chhiar tel leh ta lo va, kan hna kan han thawk leh a, kan chhiar zêl a, chawlhni a han thlen chuan a chang chuan ni sâwm aiin a tam thei ţhin Chutichuan ramhuai chaw zawn nia kan han chhiar chhuan ramhuai (ramhuai chu kan hlau si a) dailên hmun thlenga ram kal chu kan tih dçuh va kan chawlhni chu ramhuai chaw zawn ni niin kan rin avangin, mahse chuti êma kan at chhûng chu hun rei lo tê a ni a Tin, upaho chu kei mahni ang lek bawkin an a ve a Hêngho hian ramhuai hi mi hnawra bik dâwn a ni tiin a hrang a hraiin thu hrao an lo phuah chawp ve leh a Chutia ramhuai anmahni hnawntu nia mi ngaih avâng chuan min haw lo thei lo va, a va mang anthlak tak ve aw

Tin, kei ka hriat dân chuan hun rei lo têah P W D Overseer babu Sohon Ray Khasi chu lamlian thil lam beitu a lo awm a thil min zir tir ta a Tin, Lusei ṭawng hi kan hriat chein khawpin a tawng thei lo va, Lusei tawngin leh khabu Pathian thil lam ziahna engmah a awm bawk si lo va Khasi ṭawnga Pathian thu bua thute chu fiah lo takin mi a zirtir thin a ni âwm e

Tin, mi tin chu kan at dân chu a inchen tlâng hlawm a Upa leh 1 lte pawh an fing chuang lo va, thlirna thuhmunah leh lethinga khaia thil en ang vek chu kan ni ta a Tin kei ii pawh chu kan fing bik lo hle a ni ang zana kan mu tûr kan han tawngṭai a, kan han mu chu kan kianga miten mi han biak tawng chuan tih ṭhat leh tul êm êmin kan hria a kan han tho va kan han tawngṭai leh zet zel a ni tu mi zirtir nge ni ka hre lo

Chûng hupa Pathian thua kan do chu kan hriatna zawng zawng hian ramhuai leh inthaw na hi kan engto ber chu a ni a Tin, lo tur kan han zawng a mi a chu fin theih a nih loh hi kan hre ṭheuh va â ta na na na chu sihdûpah chuan ramhuai chu awmin kan la ring a, a ṭhenah chuan Pathianin mi ṭanpui chu kan ring a sih dûp pui pui hi lo tur chuan kan han vat a â na na na chu fin rual a ni si lo va kan lo ri te chuan kan lova thlai rahte chu an ei ngam lo va, dawnfawh leh hmazil te hi, kan thiante ât vezia

chu hetiang hi a ni Anni hi chu ramhuai hian tawh lovah, a ngai tawh a ni awm si a, an lova kan kala, thlaite kan lâk chuan, an lova sih huai hian keini chu min bei ang, anni a bei ngam lo ve keiniah a ţuan ang, tin zêldin thu an bawl a, an hlau ve a ni Kan âho hle a ni e Ka han ziak zêl teh ang aw Hun kal ta, â êm êm chanchin mak hi hria la, tûna tlêm têa kan lo fing deuh hret hi kan lâwm theih nân, chung hun laia kan chhûngte zinga mi, kan tâna mi tha berte mi han chai vêl dân te chu tûnah hian i hmaah ka han hlui a che Chaw ei tura mai mitchhinga han ţawngtai chhûng te hian chaw-thlêng te hi min thuhrûk sak a Hêng mite hi kan chunga an thinrim vang a ni lo va kan sakhua chu thil tak niin an rin lul loh vâng a ni Tin, hêng hi chu a manganthlak dan a dang a Zanah emaw mut kan tum a, kan han ţawngtai a kan ti rei ta fet tih hunah kan zak an han dêk a, nuih loh rual hi a ni ta lo ţhin a Hêng-te pâwh hi kan sakhua chu a lem niin an rin luattuk thu hla a ni e

Tin chutia chawh buai mai mai tur chu kan ni lek rêng âwm e, kan rin chhan tur Pathian thu bu ata tawngkam khat leh thu tlêm pawh hriat tur a awm lul si lo Mau chânq kâr mâm chungah pencil kan neih chhun chuan mi hming te kan ziak khat del dul a Tlâng hming te, khaw hmingte kan ziak khat a Pathian thu chu

eng anga ziak rge a nih tih pawh pakhat pawh han chhiar tur a awm lon lai Khan Dengruma Zadêng mi ni âwm tak hian Zir tirh bu chhuak hmasa ber chu a nei a, a chhiar thi tur lo va kan zir nân kan hman chuan lehkha chu kan thiam phah lehzual dâwn a mi itak a, chhiar hawh pawh a phal si lo va lehkha kawi khat pawh thiam lovin a thi bo ta Kan khua chu Aizawl atanga ram ril a la ni si a kawngte chhe tê lo chu a la awm lo va chûng Zir tirh bute chu a leina tur neih a haisa a ar artui kêl te zuar ta dawn ila Kulikâwna Gurkha sipai Mizo pal nêmtu tûr sawrkârin a zawl chhuah sipai tawiawt zet zet engzat emaw thil lei chhul tu tûi ni an khar a helna kawng a awm si lo va Chûng huna Aizawl atanga chhim lam kawtchhuah Ku likâwna kal lo thei loho chu a manganthlak hle a ni Sipaiin mathleilovin mi lei chhuh ang Ar pa li in pui te dere a ni ang a artui pum li te pawisa pahnih a ni ang Sipai lah chu kan ngam lul si lo va Tel ve hin mah ula, thawpikthlak in ti lo thei bik lo vang

Tin hun chu a han inher hret a Kristian hming pu chu a pui a pang, nausên nên chhiar in mi 40 kan lo ni a tih hi sawi lan a ni, Mizo ngawt phei chu kan tlêm hle ang

Sâp Missionary 2 Bạbu Sohon Ray fa 4 a nupui leh amah 6 Pastor Raibhajur, Khasi

chhûng 4 Babu Kishon Ray fa 1, a nupui leh amah 3 Mizo 25

Hêngho zingah hian patling nupui nei tawh tel ve chu Phaisâma, Vânchhûnga, Lianphunga Thankûnga, Sethlun khua, Hausâtlova, Puansen khua, hêngho hi an ni Mi dang chu naupang Khâra te Tâwka te, Chawnga te Thanga te Khuma te ka hriatte chu an ni a Eng tizia kha nge ni, ka hre kim phak lo ve Baptisma chan na bu hi bu hlai fet tha fêt hi Mizo sap chuan a nei a, Baptisma channa buah chuan ka hming a ziak ve a, 17 na ka ni a, ka hmaa mi chu a tanna chu D E Jones a ni a tute kha ka hmaa mi kha ni ta maw ka hre lo Sap atanga mi hluiho kha an ni ta âwm e

Tin, chutia Kristian hming pu mi 40 kan awm chu ka hria Sialsûkah ka hâwng ta a han rei lo te chinah chuan Phaisâma Hrahsel hnam Dokhama, Chawngthu hnam he mite pahnih hian Evangelist hna hi an dil a ni ang e Sap pahnih kha thuneitu an ni a, tute mahin thu an la rêlpui lo a ni ang Tin Sap pahnih chuan rem an ti a, Tirhkoh angin an awm a ni ang Tin, kei Aizawla ka zin chu Sialsûk ka thleng chu ni 8 Sialsûk khuaah hna ka thawk hman Tin, lehkhathawn stamp bel ni ka hmu a Aizawl atanga lo kal a ni a, a thu chu ka han chhiar a

'Vanchhûng, Phaisama leh Dokhama Tirhkoh Evangelist turin an inpe a, an tan nghal

dâwn a nang kan ruat ve a che, bei ve nghal ang che

Saphluia — D E Jones
Sâpthara — Edwin Rolands

tih a chuang a a zeng a khaw sawi lem lo chuan ka bei ve ta a Ka thian pabnihte nen khân hlawh la rual mah ila, ka aia inpe hina an ni

Amaherawhchu, heng hun hi chu a sei êm êm bik lo va Tin kum 1903 ah Lianphunga nên Aizawl atangin chhima Sethlun thlengin Lunglei pêla kan zin chuan lehkhabu Chanchin Tha Luka ziak hi bu mal khawl chhutin kan keng ta thlu hial a Pnaitual atanga lo kal chu Aizawlah ni hnih kan nghâk a a lo thleng ta hlauh va kan keng ta nghâl a ni Hmun dang ah chaun kan chhiar zel thin a, buaithlak eng mah kan tawk lem rih lo va Ka thianpa hi lehkha pakhat mah thiam lo a ni a thu a hril dawn chuan ka han chhiar sak a a duh duhin a ching darh ve ta mai thin a Tûn lai mite hian han ngaithla sela, lehkhabu leh a sawi dan te chu eng anga inpersan nge a nih an hria ang

Tin, kan kalpui zêl a, Dârmaka Rahsi khua Pukpui chu kan thleng a kan han chhiar leh vei a, Dârmaka chuan a en vung vung a Nang mahni chu ka sât lo vang, in lehkhabu chu ka sât sawm vek ang ' a ti a, sipai khukri a han

la a Kan hotu pa chuan, "Lehkhabu hi a sah chhiat vek chuan ai mit thlawn kan ang a, nang i chak ang e, tlanpui rawh," a ti a, tlai lam ni tlâk sarah Pûkpui khawlai zawng zawngah ka tlânpui ta 'poh va, mi ûm phak thei ta lo va, mi hlahthlem ta a, mi ûm phak duh ta lo a ni phawt ang a, mi kirsan ta a Dar chanve lai tur hi mi ûm a Kan hotupa chu pa hmêl tha êm êm hi a ńi a, a hmui hmul chu a bengah hian a zep tawn uar mai a, a hau ta a, "Nang phei chu â bo mai turah chuan i va pamhmai ve, i hmui hmul that teh lul nên, i khuaah hâwng la mi aho zingah tel duh suh ang che a ti a velh chu a vel ta lo va Ni chu a tla ta siar s ar a kan hotupa chuan ro a rêl a, "He khuaah hian kan riah chuan zanah mi han bei leh ngei ang a, kan lehkhabu tal chu a sat tawh ang i kal ang, Lunglei i luhpui teh ang," a ti a, kan kal ta a zanah Hmunphiat inah hian kan lût rawk a, "I inah zâna mut mi phal em ?" kan ti a, "Phal ang chu," a ti a kan mu ta a Khua a var leh ta a, riltam fêtin Sethlun khuaa Than kunga leh Sanghleia panin kan kal leh ta a Chaw kan hmuh phäk ve hunah chuan chawhmeh a ngai hauh lo mai Chaw kan puar hunah chuan kan tawngṭai peih ta a Kan tawngṭai laia kan rilru chhun ber chu, 'I lehkhabu hi mi tihchhiat loh tûra humhim thiam turin min ṭanpui ang che Kan hmanna apianga malsâwm ang che I lehkhabu hawhtu chuan, a kengtu hi mi lâwm

lo ang a rang a neitu pawh an lâwm lo vang chia hêng phei zawng zawng hi lehkhabu an chhiar nân lehkhabu chhiar chak mite la dah khat ang che Tûrah Thaukunga leh Sanghluia chauh awm mah sela thian tûr sawm sak ang che tiin muang takin kan tawngtai a Than kûnga pa chuan Chhûnga mi nung bia i va ang melh melh ve a ti a A nuih kan tizi deuh a ni ang a nui a ri ring êm em lovin Chu mi n ah chuan Kristian pahnih Lunglei phuar vêla awm chhunte hnenah chuan kan cham ta a Chanchin Tha Lul a ziak bu mal keini tana thar diai chu a chhûnga thu chu ang chu hriat kan duh a kan chhiar kan chhi r a Chu mi hun chu buh seng lai a ni a Lusei ram chhûnga Kristian lo awm chhunte chu X mas chu Aizâwl ah hian hmangl o ila kan hotuten an ti a A thei apiang va hrai tûra tirha zin dûn kan ni a Tin chung huna Isua thu at an i kan sawi lan tam ber chu ran thisena inthawi chanchin hi a ni ber Bible thu te chu kan hre pâk lul s lo Tin hun chu a han inher leh hret a zu in loh leh inngaih loh thu hi kan sawi tel ta a Chu mi chinah chuan lal leh upaho leh mipui chu Kristian thu sawi chhiat zû in loh thu hian in huatna a siam tan ta a ni Zû te kan sak auh loh avang chuan lal chuan khua leh tui awm ve atan hian mi duh lo ta reng a ni Upahoten chutiang bawkin mi duh lo a ni Nula tlangvâl inngaihna thu Kristian kâin a sawi chhiat avang

in, Kristianho chunga hla lênglâwnga phuah chhiatna hi a chhuak tan leh ta a ni

Tin, hun a han inher leh hret a, Mizo dana awm ni, mei kan hnih te sarthi hrilh te, raicheh hrilh te, kawngpui siam hrilh te, fano dawi hrilh te, inthawina thil serh te mite lo hmang (lo tnaw) serh niah an lova kal te phal loh te chu Sailo lalna ram chhûnga dan apiang leh mihring lawm zâwng dan chin ţhin apiang Kristian kain a sawi chhiat chinah chuan mi tin mi mir n ai hi Kris tian nun dân chungah an lungni lo tâ vc ka chu chu ka hriat dân a ni Amaherawhc'hu sawrkar sap leh Mizo sâp chu ţangrualin an ring a Chu mite zahawmna avângin mi chhiatc chuan an duh angin an che ngam lo a ni

Tin, zu leh sa leh nula tlangval thu Kris tian kain a sawi chhc lo thei lul si lo Chu hil sawi chhiat avang chuan lal leh lal unite len ik saa mi puitlingho kha Kristianho chungah t imah an lungni thei ta lo va Sakhua sawi chhc thiam leh Kristian sakhua sawi mawi thiam chu an haw ta a sawi chhiat thiam lo naupangho chu an haw tham lo a ni Lalte pawh chuan Sapho zahawm avangin Kristiante chu an di chim tâwk in mi sawisa ngam lova huat chu mi hiw ţheuh ngei mai Kan Mizo ram hotu Bawrhsâp mit-mei hmuin Vanphunga lal khaw ngaha chuan a han tain a han bei zual hle a Chu ni hûnah chuan mipui, mi puitlingho chu Kristian tihduh

daha tihreh tûr thuah hian an paûr hle a bei turin Kristian awmna hmun apiang chu a inbuat saih ţheuh va Mahse Bawrhsâp chu Kristian tiduhdah tura a ruahmanna kawngah a tlanchhia a, a kir leh ta a chutah chuan Vanphunga pawh chu a kir leh ta hret hret ta Lal dang leh pian kena kum upahote kha an zuai leh t hret hret a ni Hei hi ka hriat dan a ni

Tin khâng hun khan British sawrkar hruaia awm hi ni suh ila a then a zàr chu an thisen a thi phing pheng tûr a ni mahse thisen chhuak lovin kan pumpelh ta rih a Tin lalho leh lal khâwnbâwl upa leh puitling mi mir khân Kristianna kalkawng chu hmun dang atangin an han thlir leh lo thei lo va, mihring hian kal tum na kal theih lohna hi a thlir kir fo ieng a Kristianna kalkawng hmun dang atanga han thl i tute khin an hmun dân a dang ta a An sakhua tnu taka belh tlak niin an hre ta lo va an lung a ni tak meuh em, ni tak meuh kher lo chung chuan Kristian sakhuaah chuan an lo lût ta a ni kei mi malin ka hriat dan chuan Tin tûnah hian thu a inzawm rem lai a ni a Mizoho an hlauhawm an nihzia hi ka hriatin Mizoho hi ka hlauh mi an ni Tin, engtizia ziain emaw Lushai Hills vel ramii pawn lam mi hi ka hmu ve ta nual a Thiam ila, thiam suh ila ka kal chhan Isua thu ka sawi ve nual tain a Burma bial then te, Manipur bial then te, Tripura bial tl en

te, Chin Hills then te ka kal a, hnam hrang tam fêt hmaah Isua thu ka sawi a Lushai Hills chhûnga chêngho tluka mi hlauhawm hi ka hmuin ka tawk hauh lo mi kawlhsenho nun ka ruat fo ta a ni Hnam dang tam fêt ka kawm hnuah hi chuan

Tin, hun chu a her dang leh ta a Hmanah khân Kristian nih chu a harsa, tûnah hian Kristian rih loh chu thil harsa êm êm a lo ni thung a Tin, chi aia, hmun nei loya, pan lam tûr hre lova, buai mur mura kan awm chhûng chu a rei lo Chutichuan, mipui chu thlaphang mangangin kan zi mur mur a Hêng huna mite hi an thinlung put dan a chi ai deuh theuh a ni Ei tûr buh te an hâl a, lung halna chin, mite an darh a, nula tlangval hun tina thawh leh awm khâwm hmuna mipui tihlima, tilâwma lûmtu chu an ngui nghuai a Thil ri dang hi a awm lo va zû zu thâwm te chawng leh lâm thu te a reh vek a Ei tur zawn leh Vai lian kut atanga him theihna chu pahoten an ngaihtuah a, vahvaih dan tur ngaihtuah a tûl a, nula tlangval khaw tina pêm darhho chuan lunglênthlâk takin hla an inphuah a Engtinnge ni?

Kârah lêntupui a zing na a
Ka vuan ang che zaman hmâwng ang
Lênrual mu ang kan ngaih che,

an inti a Bâna invuanin mittui tlain an inbia a, zu bel khat te zûkho tûr an hmuh changin

lunglêng takin zai an rem a an nunna hrehawm awi tlei tûrin an lunglênna chu hlaah a chang ţhin a, hla hi a thu tha famkim kaer mah suh sela a satute lung kuai tak a nih chuan mipui hi a zap lunglêng thin a Chutichuan sawrkar chuan thil pawimawh hmasa silai lâk khawm leh lamlian kalkawng siam chu an bei ta a Lam lian rit tur chuan min han hmang ve ta hlawm a lamlian en rual theih nan hmawlh khente chu Sâp koh dan an hmang ve thuai a hla anmah ni tinuam tur leh an nunna hahthlak hrehawm awi tlei thei chuan an phuah a hetiang hian —

Kei awng Dâpui i l iang l a chang ve si lo ve
Sai ling pnun thian ah ch ing ila
Thlai o tiang lentu h iuai e

tiin Lamlianah chuan riah bi tawka rahbûk Bangla sak a tul a m pui kutin a sa a Hlain —

Sâppui run remin a kal ta e
Chengpui l h nthuamah l l ian
Zuk au i ka di l a phal lul lo v ti n

Chengpui khanthuamah di ul au i
Kemi lamsûl ieng an hawi lo ve
Khawtlâng leng hian ka lung mi len e

Hetiang zûl dan an nunna kawng harsa leh hah thlâk leh hrehawm hi hlain an awi tlei thin a an lawmpuiawm a ni a khûn a khan taka ngai thiam tan chuan Tin Vai lian lo thlen hun laia hnathawk theia lo upa tawh ho kha hun har sa ber tuartu an ni a, chi dang bak theihte

lah chuan aw tluangtlamin mi be ngai lo va mi vin mi vin a Thil kan neih apiang chu an duh zawng a nih phawt chuan lei chhuh hi mi vânnei chan a ni a, mi tam ber ta chu chhuna neih sak hi a ni a Chap Rahsi hmasahote lah chu Mizo tihduhdah an pian chhan ni hial awm l ian an che a Hla an han sa a —

Silh puan chhia leh ṭhing buh lâwr zawng
Biak vêl kan chang zo tâ e

tiin an iak an iak si a Chap Rahsi then chuan lalho tihduhdah hi an chak ber a ni tlek a ni ang chu Lalho hmaa an lam chuan —

' Sâppui bâwngtê keini min tai chuan
Lallai hruiang in suih lo vang
In rûn romei kai rawh se

tiin themtleng tê zawk angin an lo [illegible] en si a

Chutichuan tihduhdah tuaitute ch[illegible] p[illegible] tur dang awm lul si hek lo

Nemte puan dung hnuaian zâl lengi i nuam lâwm ni
Thim pui ing hnu vân hnuai kâwl khua
Eng lehin a mawi lo ve

tih hlate hi lung iun leh lung kuai takin an hmang a An neih chhun zu bel khat lekte chu ṭhianho chuan an kîl mawi a, zai an iem a An rûn chhûng hrehawmna nite chu an tinlim hrâm hram a thla te kumte chu mawi tlei tikin a lo ñam ve leh ṭhin a Chûng mi khawng i[illegible]thiak

hote chu ın pa te ın nu te ın nı hlawm asın vaı len hun mıte chu kan ıethei hle hlawm a nı

Tın, Aıjal hı an hmun puıah an hmang a sıpaı rual ınthlak hı leh lam lo n lı rah n ı n ı ı hruaı tur hı an awm a lamlı ındah chu ın vaı ı ıu puaın an kal a—

Thnpuıı ıen kan hraı chawı nı sı lovın
Sâppuı za lam pheı duaıah hıan
Thlang kawrvaı nau ka awı e

an tı a, hlım takın mıte chu ı lo t'a e leh fo sı a Anmahnı lâwm tur an hlawh chu dulı a nı sı a an tıh lâwmna chu an hla hı a nı Sawr kâr hna tau a tet ta phut maı a chu chu lung phurh tur chu a tanı ta phut a nı e Hnam hruı te ngh wngkawl te chatın thak mah sela chhıpte kawlh sun vêk vûk mah sela phen tur dang a awm lul sı lo va mongan hla an han phuah ta poh va Eng tın maw?

Hnam tın nuahlung a rual sı lo ve
Chhım lıı zau ve suang lung heı zawng
Tu nge phur zo zaı ang le

an tı a Hlım takın zaı an rem a an nunna vâk vaıte khan rı hrehawmte chu a lo nghak tla ve leh ţhın a Hla mawı tak takte hı an phuah a an thıan leh rual leh an nu'a lawm ho te chu zû tlem tê an neıh chhun te te chu npuı turın an ınsawm khâwm a tun lâıa mah ıı neıh leh mahnı ta an ın ang hı a nı lo va an ınsâwm

khâwm a, an inho va, an lawmte nêna inbeih nân hla an sa a Kalkawng lui tui an tlanho thing ṭhuapte chu—

Berhva lung rual mual letah pâr an tlân e
Kham râng kara zotui in thiang
Lung rualin kan dâwn lo ve

tiin an nun kawng riangvai chu an awi tlei leh hram hrâm thin a Zan a lo thleng a, ri ngaih hrehawm tak tlangau aw-in 'Zan chuti zât thangin chu mi lam kha mi lama puak phur tûr hna tlân tûr tiin tlângau rawl hi zan khat dan lek lekah thu thar sawiin a au ziah a Hun harsa laia mite khan mutmu pawh an tuah tha thei lo hial thin a ni Gurkha sipai ho lah hian an tihduhdah theih chhun chu zahngaihna tel hauh lovin mi ti si a kan âr te, kan artui te kan chawhmeh zawrh theih chhun apiang chu mi chhuh lo thei si lo va kan ngam si lo va Tin hun rei tak chinah chuan mi pakhat a hming Khimeia Thangbawii mitdel Mizo sap naupang châwm zinga awm ve thin pa kha a ni, Kuli kawnah hian thil zawrh sipaihoten an chhuh thin na hmunah a awm ve ta a Sipai chu ni tin 10 te, 15 te, 8 te tal chu a sual reng a, Mizo thil zawrh humhimtu ber chu Khimeia a ni Khati tluka mi huaisen kha mi ka hre ngai lo mi dang huaisen chuan silaiin râl an kâp a, feiin sakeite an chhun a, ani chuan kutin Aijal Gurkha sipai a sual nêm thuai vek a ni Mizo ram mipui leh ram humhim tura Nikuala a ṭangkai

angin Mizo thil Aijal a zawrh luh theih zawng zawng humhimtu chu Khimeia a ni Mi fak tlak tak a ni a sipai pahnih leh pathumte hian beih rawn mah se a ngam lêm lo va, miten an peih lo zâwk zel a ni

Tin Mizo lo hi vanneihthlâk thil kan tâwk zauh zauh a ni Ral neih lain mipui rilru thla muantu Chawngbawla a lo lang a, Sukte do lai in Zaphunga mihring leh silai mu hlau hauh lo a lo lang a sakei hlauh hunah Zampuimanga sakei hlau lo a lo lang a, thlang lamah sakei vangin mi an chi ai a Khuangchera sakei hlau lo a lo lang a Thlântlang Pawih do lai a Dârchhinga silai mu leh mihring hlau lo a lo lang a Thlantiâng leh Halkha hnênah kan biru tnuap a Nilruala Halkha Thlantlâng hlau lo nun chhia tiding tlattu a lo awm a sawrkâr sipai Chhip phira kan dan lain silai mu kah raltir vek tum in Pasuaka ini vanduai nupui 7 sûn thih hnial lo a intar lang rêng a, silai angin thing a suih a a pui a silai mu an ren a an kâp ta lo va silai mu tlam em khat ka tuai a ti fo Gurkha sipaiin ei theih zawng zawng Aijal kawtchhuah Kulikawnah chhuh turin an chang thuap a sual zel peih Khimeia Kulikâwrah ni tin a ding a a mak ti duh târ a mak deuh hle a ni

Hun harsat buaina ropui tûr lai taka Bawrhsâp mihringte mihring Bawrhsâp te Bawrh sap hotu atan Macdonald a Scoth mi kan han

nei hlauh mai, vanneihthlâk êm êm in a hnu a hma bo lovin chu mi hun ngeiah a lo awm a ni, vanneihthlâk tak a ni Mi fel hi an tlêm êm êm a ni

Tin, Mizo mipui tam takin lal bawih nih an ning a, an phun mar mar lai khan Khawvel thanga Sailo tlangvâl ngaihtuahna fel tak nei mi bâwih tihchhuah chak tak mai, mi huai tak Bawrhsap vauna pawh hlau duh lo, mi fei chu kan nei leh hlauh mai Bâwih chhuah thu sawi peih leh bei duh mi Dactor I resure Scoth mi huai êm êm thian zawng zawngin an t'an san vek hnu pawha ding ngam Khawvêlthanga ruala ding ngam kan lo nei leh hlauh bawk

Tin, Khawvêlthanga bâwih chhuah thuah chuan Bawrhsâp Major Call, a thin ur a Khaw vêlthanga ulhbun laiphir lung inah a khung a chu chu Hmarâwna/Awithangpa in hlain a phuah a—

Eduar thlafam kan sûn lo a pawi si lo
Sailo chhiah bâwih kan bân e
Sâppui nuar e chengrâng phir hreng a tâng reng e tiin

Tin hun harsat hun hian mi pawimawh an lo lang zauh zêl tia ka sawi hi ka han sawi zawm zêl ang e Mizo rama titi lian ber leh râpthlâk ber ni fo ṭhina an sawi ṭhin chu Khawng lung rûn hi a ni a, Khawnglung khua hi Rolûra thlah Sailo lal khua a ni Chu mite ho chu

Sailo dang Lalvûta hian tihral tumin a phiar a a bei turin Halkha, Thlântlang Fânai ama mi Mizo nên a sawm a an bei ta a An lût fuh hle a ni an ti, chu khua chu khâm luhna tam lo deuh hi a ni a a vengtute an dâwngdah deuh a ni an ti Khua a vâr hmain rûntute chu khaw chhûng an khat a tin in pakhatah chuan zu hmun chawngchên an awm a, a kiangah chuan rûntuten an ngaithla reng a, he hla hi an sa a ni an ti—

Râlchanghanin ka khua vel lo la
Thlang hri lai vuaian ka veng nâng e' tiin

Heta hla ṭawng "Thlang hri lai vuaia hi "Vâl fel taka tih tluk a ni Tin khua a var mêk lai chuan rûntute chuan zawlbûk bawhbel (pawmpual a hming a ni ve) ah silai an chhuang khat phei dal a tlangval mu chu an au hai h a an ti a 'Tho rawh u Khâwnglung tlangvalin thawh in hai e" tiin an ti An tho phut chu an kâp a, Lusei mite sawi dan, An in saruang sual ta an ti Chutichuan kawtthler tin chu in that leh inmanin an buai ta a ni Tin, mi then khat bei ve theite an awm a ni ang, an bei ve thu a thang tel ve a ni Mi pakhat a hming Liantuala tiin an sawi lang tel a Chu mi tûk buaizia chu Mizohote man chu Halkha leh Thlan tlâng-ho kutah an pe zêl a, Fanai man pawh Halkha Thlantlâng kutah an pe zêl a, tiin a thang a Tin, sal hote ṭawng hei hi a thang tel a Râl

hote chuan silai mu lo kalna tûr lamah sal mante chu an phên zêl a Salho thu hei hi a thang tel, "Keimahnin silai mu kan tuar zel a ni, mi kâp zui suh u,' tih hi Tin, heti hian a thang tel bawk a ni, salhote chuan, "Min han phir thawt thawt rawh u, min kâp zêl rawh u," tih hi a thang tel Hêng thu hi kan ngaihruata kan suangtuah hian rûntute beitu tlêm tal chu an la awm liap liapin a lang Hei hi upa ho zân awmtuala pawntoin kum 1881 vêlah te khan an sawi an sawi thin

Liantuala hian râl kuta mi sal hruta hlin sal hrui pu chung nula 7 a chhanhim a, an man pawh sial an eitir theuh tih thu hi upahoten an sawi tel fo thin He khua lungngaihthlak chung chângah hian hla lungchhiatthlak chhawng thum an phuah

1 Chhâwng khatna—

Khua lo thâl e romei a kai chiai e
Khâwnglungpuitè ka di ngai ing e
Khâwnglungpuite ka di Lêntlâng panga
Hrûm sâwm bâwih rûnah a kai zo ta e

2 Chhâwng hnihna lungngai lehzual phuah

'In ngânte thiin Liando dâr hlawh an phal ve maw ?
Lentlâng liam hnu ka tuai Bing ang a lo kir lo vang
tiin

3 Chhâwng thumna, lungngai lehzual phuah

Hrûm sâwm sah lâma uai ka tuai kha e
Bing ang lo kir hian ka ring lo ve, tiin

Hêng hla hi chhiang tak a kan en hian lung lêng emaw lungngai emaw chherchhuahin pa thumin an phuah a ni tih a lang. He chanchin hi Lushai Hills chhûnga thu a lo pthlak ber tia upa ho sawi fo kha a ni. Chhiat chuan thu tak tak sawi ka phak lovin ka thiam lo va, hla tak phuah a ka thiam bawk lo lo va. Sailo ram chhûnga mite chanchin hi hla thiam sawi ala, mitin an hriat thiam tak dahin ka han târ lang e.

Sailo thlahrualho hian hun hausa kan thlen lai hian mi tangkai hi an lo lang ro thin a. Pal hlauhawm hun hi hian Chawngbawla s hlauh awm lo Zampuimanga, Hualkhua thlang bial hunah sul mu leh mihring hlau lo Darchhuna Sukte beih hunah Zophunga sul mu leh mihring hlau lo. Sakei hlauhawm hunah Kauangchera.

Mi hming hang leh thil hmingthang hotal tûr uluawmho hi hetiang hian tar lang ila, mitin hriat theih mi a ni ngai lawm maw? Kan hetu ber Sailo ah tan ila 'Hnam tin thui khawi a thuama sang ber tukram zau leh Sailo ding hian a chan tlâng hnam tin lung kuai a ram ci ahtu Hmar Thahdo sam phiar.

Vunte in thuinruai hnam ze tin ten ho nên—Sukte Zahau Halkha Thlantlang Thlan rawn thlaha Lakher leh Zotung ho lam hian pên khat awm zo lo an kil let e—Hnam thenrual in dawnna tlang lai luai. Zai tin ren tnam val chu

an lênna an nun dan hi mâwl takin lutuai an lêng, an nun mâwl hi ngaihawm taka chang thin hnam tin zai rempui an thiam thin e an zinga chêng sâppui vâl chi tinrêng nên, Luaithli nûlin an ṭhen ṭhin lenrual an nun hian hnam tin a rem zêl a, an lêng za châwn ban hruia vuanin

Sailo tlang ram humhima tâwn dai h zauta Rolûra thlah Lalsavurga nrin hnuang te hêng hi an ni ber fo Khua tuana an vên him ramii a sei vawng vawng teh phak loh hialin a sei em e

Takam ramri Lakher hrûmkun Aichhûng nên Halkha za thang Sûnthla Sul tê Vuitê lch Thahdô ramri Tuivai Tuiruang in ram tluan hi dul chuang lov r an vêng him rêng e Hn In a an pe lo va piu khat mah kun tlanna itl lo va hrawng rengin mu hrâng thih daw i io v i n ni e An thihna leh an thanna thin s u kawl ni chhuak chhiara zam reng th n kum tlu i ga ral lovin m zia lêng tih a hm ng a sal doi l u an hmaah sûr kum tluang thin e tâwn d n zau tu mi hrâng an ni e Lala lêng chi I alvûta Lalmânga chawi Lianlula chhuan Laltuaka chawi hrin hniang hi do râl tâwn lovin an lêng kumtluang

An hah vân hnuaia thang Rolûra h in Halkha Zathang Aichhûng Lalvuta do ràl hi ruah pui angin an tuar bang lovin d il chhuan h n rêng a awm ngai lo ve Thih sâr thang vâna zam

sen thin hian mi tin thin lai ril a fang reng thin Thâl khaw dur leh thli fim lo tleh hi ral lo kal thawmah an ngai thin a, chawhnu he a sar lo zâm nên hian mi tin thin lai a luah kim thin a heng hi an phûr fo kum tluang zak nia

Sailo tlâng ram vâl rua râl hruai ho sulhnu ka chhui sêng lo phaw siai an sirna tlang tin hmar Ngaihbân an hril Mirawng sal lenna, Kumi lâma lang phak lovin an hnawl doral Lianar thimpui Thangcing tlang a ling tulawhh na pui in tiain, dorâl an hnâwl hmar thim pui pelin Rûn leh ruang khân Tu bangpui Meitei tual khi Ngho sai chuang sipai vâl an hnâwlna rian tum zawk âr angin an umna Vanhnuaihian a chhuak fam lovin Tamu khan thuam Sukte tlang Lampro khawpui chhiar sên lo a sal siai ang an hawina Thangtlâng chunga Sukte thimpui vangkhua chu sen mi khu leng a zâm tuin e Sunthla kulh pui Ihlantlang kulh Bûngkhawpui chu chhe rang chawia hrûm sâwm an tawnna Chhiman Vuangtu Hautheng, Zotung vangkhua chu sik hning chhâla tan chhâwn an zawnna Mualbu hama tui leh luan Kawikhawz wl chu Sil'zikhua thlunglû an leina Thlanga Vaâk Sazai tui kawr maw thuama chhiar sen loh sal siai ang an hawi na an chelh loh vâl an tawng ngai lo ve

E khai' an chelh loh chu Sappui sipai pheisen vâl Benhawn silai Kaihdep a hian leng ral khata hipui khua kâp alh thei an zau a lo

va, fing takin rem dân an siam, rem an siam laichin unau turin, an lêng za chawnbân hruia vuanin Thiam an zir A, AW, B M A nên, thai kawiin thu tin an hril vêl a, tan an siam khûm an tum pi leh pu an la khûm ngei dâwn i thlir teh ang I zawm zêl zawk ang thangthar nun hi Bâl, Hrakâwng Tûm ei a bang sawt hle An chawi lai bi,hpuan a vâr tual tual an rûnpui rem pawh a dang sâwt e, fel leh fel lo an inthen tual tual

Thlir zêl teh u, hun kal ta chu lêng tinin an chêt dân leh an rorêl dân tinrêng hi, tual that, phiihmang lawi thlêm, sawn thlak pâwng sual nên, anhnah sik sual, thlai fur leh sâwmfang rû te mawhphurhtir tawk hi an thiam ngei e pai i tûr lai rêng hi a awm lo ve Sappui roreltun a hmang zêl e

Kan râl bawh dân thim leh vâr chuktuah lai hi, an thik ve sappui sawrkar lamin thim an siam senmei khu lêng nênin Sailo tlang ram mual liai luai thing rihnim nen Science ten Bo ruak thlifim tûrni lum hi a tawk vek hmun tin hi an ti a Chin tin hi tiakin an ţo thin a len lai lungrual zawng chhawn ang thlêkna chi chuan an inlawm pârte angin An ţuanna tlâng thing te chhâwl liai luai, tlai tla êng riai mai siang an lawina Mualpui sawm fathang sira belte fûr khaw thiang leh khua ţhâl romei leh pâr tin

th am tikin zai ban rem th an w i ve tal rui maw hnam dang khûm thei?

Hnam tin lim l ia h htu kuntl chin in Thlang tui sei pui i i za dawn i i p i in tlak thin bîng lov i Vu vai ing ti n zo ve rangm h h kamtluang chu in lovin kh im reng si Lu rg n z an an cnawi kaw tin hi t h zai an bîn che lai dung tlua in tilawmtu h kin ring ngai lo che hnam tin than l h i kn m r ne e A h in leh ni a inher t ten chu in an h i g tan n ck Tl wng tui hmingtnang fin leh hriatni thar an chhar zel

Si lo tukram lai luang tl ng a nut I c tlang c i k iwm h chhim tlang lung siali ruan bualna A k im lo ve khua thalak a luang del del r g z i l chh inin thlang k wr v n niu awi th Duh in phi r thingpui Lawnglengten rualten z i i n in p in in thleng kim S ii kh w pui ti l h l wn n i imtu i h wi i ang n A tl lu n i l i sin a v i tini ung nôn hnan tin târ a lairil nen i zêm kim

A hlu e th ngpui lawnglêng hi z un ka chawi s ii g t ang air n ih puan i chl a kai hning h i t hian an thla' the kawr vi i em te puanin n hlim chûn leh zua ch iwi te anun Nang Tlawng tui l iu sang zualin k in lawm a che, n ing iah lo chuan Zo ram hnam un chhung

hı, chûn leh zua lo ang kon lo nı ang A tang kaı ber kan Zo ram huapah, an hmang kım lâwm nachâng hre loten, vâl lung mâwl leh lêng lung mâwl lam hıan, a puı a pang tar a zûr lamın, ı hre thıam ţheuh ang u hlım takın

Khua a ţhâl hıan tuı tın hnâr a kang zo thın Thingpuı lawnglêng kal laı a rem theı lâwng e, châm rıhah kan ngên a che tuıpuı luang laı kan chın pâr chhun la pâr, chhawhchaı, serıhlum hı an vulh hun hıan chuaı zaı a rel rıh nem le cham teh rıh reı lo te dâr khat tal Ka kal zêl dawn thu mın pe khuanu lûngın tuı ıla cheng mı leh thıl nung tınreng hıan mın chal leı tlanga pût Fıara tul thıang kal poh langın rang zawl ah châwl lo ang che

Indıa tuıpuı Pacıfıc leh North Sea ah, rang tin sâwm langın ı par tlân tur ınpuang zêl l a chaute tungdıng ang che Saılo t ı'ıam t aıl lıaı luaı leı thuah karah, ka nı le t ânga pût zo tuı thıang, ı hmıng hrıl rawh t ı ı a cham dûlah, mı tın sêl rual lohva hrang chuang chu Chawngbawl Chawngdum Z ampuımâng, Z phung, Thangvûk, tlâwmngaı zaıdam Vana zua Thangzachhınga, zam ngaı lovın Khuangchêra Taıtesêna, a mawı berah Lıantuala Khawnglung vâl chu, Khâwnglung chhuah muaı thısena an bual nı khân Vûta râl lak Halkha Thlantlâng Aıchhûng sal hruı buntır te a chhuh ta a Khawng lung lêng sarıh sıalı, hım takın an zua rûn a

rawn th'en A chhing chuang tu hrai an awm lo ve A nun mawi hi par rimtui angin tuan thuah hril rawh se lêng zawngin, an sakhming kumtluangin bo suh se val lung lian hote kaihhnawih tûrin hêng hi Zo ram pâr mawi an ni e Sailo tlâng ramte timawitu chu

Sailo Jal leh an thatruaiho nungchang-mi tin an ngam apiang an thit tain a anmahni hrem tha tûrin Bawrhsâp leh Manding sâp hova lo kal chu kum 1887 ah hian Zo ram Sailo khua leh tui hi an lo thleng tan a Chutichu n Sailo ram hming hi an vuah ta a 'Lushai Hills' an ti a Tin, 1954 ah hian Lusei ni loten hming dang 'Mizo Ram' tiin India sawrkâr an thlaktir Chu ram chu Lusei tawnga mipui leh an lilte chu an tawng theuh avângin an vuah a ni awm ber e

Chûng hunah chuan Lusei hian lehkha ziak lam thuah hian hawrawp pakhat pawh an la nei lo va tawngkaa thu inchah leh inbiak hi a lo ni vek a He Luseiho thlêk dân rêng hi an kum-khaw nun chu an mangang au chhuak hian hla hi an au chhuah dân a ni fo rêng a ni e (He thu hi sawi nawn ka duh)

Chutichuan Sailo Rolûra thlah ram n hian Thangura thlah ni ve Sailova vuavâng Hraim hming hrang pu Thangluah chuan khua a siam ve a, Rolûra thlahte chuan an rama khua siam

ve chu an phal lo va, an tirau va, sawrkâr lam nghenchhanin Tlabung (Demagiri) an tih kiang vêlah chuan khua tê tak tê hi a siam a a khawsa ve a Chu hotu chu a hming Lalchheuva a ni Sawrkâr Mizo nungchang sual hrem ngil tuma lo kal chu amah tirautu Sailo lalho titlawm tûra lo kal ni bikin a ring a, Thangluah te chu siam sual vetu tûr niin a ring lo va, an awm ngai chu awh thei reng tûrin a inring a ni A hla thu kalzia hmangah hian a lang tin amah hi sawrkâr chungchânga hla phuah hmasa bertu a ni âwm e—

Ka thlang Sâppui an lo lian dûm dûm ta e
Tangka cheng leh Thangluah lal lai tlâwm thei lo
Ka do kâwl vel zawng an tlâwm ngei ang

Tin, hun rei lo têah chuan khuaah sipai rual chu an lo lût a, khua chu an hâl ta vut vut a, vah darh leh taiţam leh pêm darh chu a lo tûl ta a—

Ka thlang Sâppui dan rual loh tui ang lian e
Ka zuam lo ve khua kipa âr ang vaih chu
Kan rûn romeiah kai zo ta e tiin

He hla hi a phuahtu ka hre lo tin sipai rual chu khaw dang man tûrin an kal zêl a an la phak loh khuate chuan an hlau va anmahni khua chu han tum tlatin an hria a
Hlain—

Lungrûkah di chhai lai a ang e Sâppui lianin
Khawzo sûl ang kemi khua min tum rûn e tiin

Chuticl uan sawrkar chuan hma lam chu a nawr zel a Sailo ram chhûng chu thûk tak a lo lût a Rolûra thlah laiho leh mipui phur rit chu a lo thleng ta a phat mai a chu chu hei hi a ni Sailo Rolûra thlah khaw neitu ni ve chu sawrkar lamah a tang a a chite chu a bei ta a chu chu Rolûra thlah ram chhûnga Rahsi hma sa pâwl a ni Lalluauva chu Ani chu fing thui deuh thei hret sela chu Lushai Hills pum pui ah hian Tiddim a Hauchinkhûpa rêng a ni angin rêng a ni ve ang Chutichuan Chhipphir hi si pai rual chuan a lo thleng a k n h n inkâp i sipai rual silai ii chu rial rûm khawpui ri iûm ang hian a ri hliah hliah a Hla —

Kan ben lenchâwm ngho sai lah leng lan awthna
Chhûn ni tina Sâppui vâlin
Vân ral ang rûmtir a e tiin

Chhipphirah chuan sawrkâr chuan tan hmun a khuai ta a Chu mi hmunah chuan hun rei lo te chu kan chhaih buai a K in ink ih ri chu F inai hla thiamho khan in phuah a an l i tuar ve lo va an tuar ve tur pawh in la hre thiam rih lo va —

Khum khum tak a angur leh Sâppui intu
Tu lal hi sâng zâwl ang maw e
Vân âwl chung turni angin tiin

Chu mi inkahna hmuna hu ii ber chu mi fing êm êm ni lêm lo Pasuaka a ni Nupui 7 a sûn ta a th li ve mai hi a hnial lovin a insawi

Silai angin thing suih a pu a, sipain an kah duh naah a intâr largin a vei vel a, sipai silai mu kâp zo sela an chau ang tiin Chhipphirah chuan thil an inpe thei ta lo rêng a miten 'I asuak, silai keng la va kâp ta che ' an tih chuan, ' Ka tihlum ang asin, mi tihlumtu ka duh a ni a ti mai a Sipain silai mu an ren a an kâp duh lo hial ta a Chu mi hmuna sipai rual chu Burma lama sipai rual lo kal chiam chuan an chhan chhuak ta a Chuta an inzawn tawnna hmanrua chu Mizote chuan a hming an vuah chawp a "Meithallawn an ti a Sirai van lam hawia an kah, a tawpa han puak eng chiam thin chu a ni a Tin sawrkâr chuan an hmun chhuan lam chu an nawr zêl a, Fânai khaw lam Khaw hri an thleng a Bawrhsâp chu an rempui tur ta lo va nula a ngen avangin kan l p ... ti a an kâp ta phut a Chu mi ni chuan Fanai ho chuan an ûm ve thung a, sipai rual len Bawrh sap ho chu vahchapah te an tlan chhuak hle a, chu chu chapchâr hun a ni Khawhri zawl bûka an tangka thingremte an tlânsan a an bual hle a ni Tin, hla an phuah a—

Khua a ri e kâwl a nu hiau ve
Aichhûng kan ri tlâng kan chhan e
Chhim thlang vâlin ngai rawh u tiin

Chu mi tumah chuan an chak deuh va uang thuang hlain an phuah a, Rolûra tulah hnehchhiah nân an lam tel a ni Tin, chutia kan

mkap zêl chu Sêrchhip khui te an hâl a Sial hau khua chu laipui puak nawnin an kâp alh a khua a kâng ta hluam hluam a, Chhiahtlang Vaihâl hmun an tih hlen tâk te chu an hal paw vûk mai a ni

Tin, Pasuak huaisena khan Sipai silai mu tlâm êm thum tûr ka tuar a pakhat mahin mi fuh lo a ti fo thin Tin, nakin kum 1906 ah sakei tûr rui rûm rûm hi a awm a chu tal chuan mi tihlum thei zêr law maw a ti a, vaibel zuin puan mai sinin a pan a Sakei chu a tlân zêl a ni Chu sakei chu sipai rual pawhin an bei tha ngam lo Sialsûkah Tin chutichuan Vai lian chu a lo thlen hma khan Zikrawki Khawvêlthanga Sailo bâwihho chhuahtir ta pa khan hla a phuah a Vai lian chu a lo la thlen hma deuh khân a ni

A lian in ti a lian si lo ve
Chengrâng chawiin kan nghâk tlâng tinah
Ka thlang Sâppui a lian si lo ve

tiin Hun rei lo te chinah chuan Suarhli n te Changsil te hi an lo thleng a Bangla te an hian nei thuai a Mizote hal sak ni awm t kin a kâng ta a, hlain—

'Engatinge Lalkhiri pa
Bangla rûnpui a kan le'
Dawvân kaiin Changsil lamah
Sâppui an lungawi rawh maw

tiin He hlaa Lalhl ri pa hi, Liankûnga, lal fing nia an hriat chu a ni Kan inkâp ta a, Changsil ah hian Khuangchera huaisena pawh Vaiin an that a ni Chutichuan khaw chhûng chu an han chil phak ta a Tanhril hi Thanrûma khua a ni a chu chu an tawk darh hmasa ber a ni Chuti chuan khua chu an hâl chauh a ni lo va, buh in, chhêkin lamah sipai rual chu an tir a lung hal puah hlo hian buh zêm chu an hal darh vek a tâm buai nên râl hlauhawm nên ei tûr zawn chawp nên ral laka nun humhim tûl nen, hrihrai laka nun humhim ṭûl nên chiseh nghei nên chi lâknate chu kan kâp ping zo ta si a Chhûng tina hotu rilru chu a mangang ta ṭheuh va khawi lam pan nge ni himna tiin kan chi ai ta vek a A hmasa ber chuan, nun humhim tûl avang hian ṭhen-leh rual inngaih leh nula tlangvâl inthlahlel pawh hi an theihnghilh rih a Chutia ei tur a harsat avâng chuan mi dawrâwm mi dawngdah nupa thatchhheho fate chaw ei tur hmu lo fa te sipai ei bâng changa an tan hmasakna hun a ni fahrah ṭhenkhatte nên Chûngho chu Vai lian bêl hmasa leh Vai lian tha hruia tang hmasa an ni a, an nungchang tlaran sual chu—Bawrhsap zuitu leh thu buai bulah an tang hmasa a, chu chu mipuiin an nun dân chu kan thik thuai a, kan insual ta rêng a Kan Mizo nun dan fel chu hma takin kan paih phah thuai a ni Chu tia hmâna lal khuaa awm laia miten an en deu deuh leh an chêksawlha an tihduhdahte kha mipui leh thaltu an lo awm chuan tihduhdah ve

thung an ngaihtuah a sawrkar bêl hmasate kha Mizo phurrit-ah an chang a ni

Chutichuan râl thu kha a reh a mi tam tam hmun tina darh chu zin vei vâkin an mamu thei a khuate chu a awm dan cha a lo nghet leh ta deuh a Sawrkârin an tih duh hmasak ber chu silai kha lâk khawm vek an tum ta a ni Chûno hunah chuan Rahsi tlêm chu an lo awm tawh a, ka hriat hmasakho chu Pahana Hauhnâr hnam Liannâwna Hnamtê Mangsêlvunga Kheltê inti Râlte hnam Lamsuaka Râlte hnam chûng ho chu an ni a hun rei lo tê ah Suaka Chawngthu hnam a lo tel

Chutia sawrkârin silai lak khawm a bul lai hun chu hun tha lo zual lai pakhat chu a ni e Hêng hi a kaihhruai a ni— (1) Lei chawitir (2) Vuak tuartir (3) Sizai tuartir (4) T n tir (5) Hnathawk tura Aij la hrên Hêng hi s l i phût hun kaihhruai chu a ni Kan awm dân chu Pawih ral kan hlauh a reh a sawrkâr râl kan hlauh chu a reh a, kan lal Sailo ho intai thinna râl tatna chu a ien a kan khawsak chungchângah lal ho rihna p wh a reh ta a mihring intlânsiakna chu a ir tan ta a lo ni Ni danga kan ninhleina thi i Sai ram chhuah ieh mi thah tuma rammut te c i i a reh a khawvêl hi kawng khatin a lo nuam ta a ta a Mahseli hei hian a nawm tur ang chiang a tinuamtir thei lo va Kan Sailo lalte chu an

thu hnuaiah vek engkim a la awm a, sap ho chu an engto va, tlâwm an hlauh avangin kan zain kan phêk buai rih ţhin a ni Chhûng khata pa ber a mangan chuan fanaute ho chu an chi ai lo thei lo ang hi a ni Pa ber an ni a, anni ti tlawma timangangtu chuan mi' hmaih bik lo ang tiin kan phêk mangan a ni Chutichuan ka hriat dan chu ka ziak dân hi a ni si a chu mi hun chu mi tin thinlung chi ai avâng chuan mi tin hian an lâwmna kal zo ta angin an hria a mipui hnuchhawnin khua a tihar a, a tilunglêng thin ang hian, mipui mimir lunglên hun kha a ni a Chutia Sêrchhip khua Chhiahtlang Sialhau, a vêlte nên, hmun dang tam tak nen an hal fai vulh mai chu khaw neitu Bengkhuaia fapa tlum ber Lalhrima chuan a khua Sêrchhip kang fai chu hla in a phuah a—

Suihlunglênin tlâng râwnah khua ka chuan e
Chhûm leh romei a kai zo ta e
Khawii khi nge ka teipui dawhthlung

a ti a Chutichuan rilru chavaia mihring awm hian hun hluite hi an ngaihtuah a, lunglên hi an ching rêng a ni fo va

Tin, chûng hun chu mipui rilru buai phut hun chu a ni a, mi ţhenkhat ral kuta thite an awm a, mi thenkhat in leh thil tin chan vek a, awmna pawh nei lo vahvaihna pawh hre fel lo mangang te an ni a Mi thenkhat chu silh leh fen tlansana silai leh fen lai chauh nei an ni

nual a, Thenkhat chu hriamhrei nei lo an ni nual a, thenkhat chu tangka nei ngai lo hi kan ni chiam a kan sim chu Vawk te, Kel te Ar te, Sial te Uicho te, Thimal te, Thival te Pir va thi leh thisih a ni Mi hausa ten thihna thi fên leh silai an nei a chûng hun chuan tangka ngawt hi a awm a, duli te hi sawi tur a awm chauh a ni Tangka chu in 100 zingah in 20 te chuan tlai hû Rs 20/ te, Rs 5/ te Rs 10/ te Rs 40/ hial nei pawh an awm a ni thei e Chu tichuan tangka leh thil tha sum nei mi ni si lo tlân chhiate chuan ran chu hruai rual a ni lo va chem leh hreipui leh tuthlawh fing leh hachhek fang hi mi tin ken chu a ni a han pem vah vel chu thlaphânthlak tak a ni e Laichin neite an inpan a Tanhril khua atangin Sialsûkah te Bâwngchâwmah te Vânchengah te Siaisiih te an pêm kawng pawh inpawh fel lo a ni Sen tlang aṭangin Tualtêah te Sialhâwkah te an pem Chhipphir aṭangin Khuanglengah te an pem Sial sûk atangin Raltê an tlan vek a Mualphengah te, Bapuitlâng leh Suambem Tiddim bial Hai cham Chongchimah te Khawzimah te an pêm hêng hian kan darh sarh hle a ni tih a tilang a ni Kan indo chhûng ai khân kan inrem hnuah kan darh nasa a ni Lunglei bial a Dâpzâr Paih tê chu Lusei ram pêlin an kal a hêng hun hai sat hun hi mi tin mangan zual hun a ni a chhûng tina pa chu an mangang zual a khaw tina lal chu Sailo an ni theuh hial a

Chûng hunah chuan chhûng tin pa chu an buai ṭheuh va, chi tin hi hmuna ûmin an phêk buai a, Rältê leh Dapzâr Paihtê hi khaw bul neih angin Lushai Hills pêlin an kal hla a Khêlte mi, Chhingkeuva pawh Ṭiau lui râl Khawzim a, thleng Paihtê tam fêt Lunglei leh Aizawl ḅiala min Phaipui bial an pan Kum 1920 vêlah te khân Tiddim leh Phaipui bialah ka hmu chiam, Lungthlah, Chawngchimah, Suangbemah Chûng huna pêm ve lova tuar tlattu chu Sailo chauh hi a ni Lusei ho hian khaw bul pan tur an nei lo va, sepui ruah tuarin an tuar ve chawt a ni, tlân hla lovin Tlânna khaw bul pan tur nei chu an tlânchhia ṭheuh va, Zahau ramte an thleng a, Phaipui bialah an lût tam ber

Selam tlanga chêng Kâmzamanga Paihte hotu pawh Phaipui ḅial Thlânchhipah ama mite nên an kal a, a khawchhiartu Chhingvunga Paihtê chu sawrkârin an hmun an luahtir a, Luanvunga Paihtê Sialsûk aṭanga pêm Vaiphei mi Bungpauva in awm, Vaikhawtlâng ram Kâmzamânga ram phelah sawrkârin an dah bawk Lushai Hills-a mi hi Vai lian do zawhin an darh phut a ni Chûng huna mipui tana phar vêl ber chu Sailo ho hi an ni a Japan do laia Bawrhsâp Macdonald a phar vel ang kha an ni a, Sailoho hian engkim mawh an phur a, sawrkar hremna pawh ṭuar lo an awm lo, zahthlâk te, lung in tân te, lei chawi te, hau te, mawhphurhna tinrêng an chungah a tla a, hun harsa te, hun

hahthlak te an thawk zo vek a buaithlåk zawng zawngte an bei fel vek a, tih tûr leh tuar tur a kim têin an titling vek a Lusei ho sawi danin— Sa puah puaha ei thiang lo tih angin Kum A D 1954 August thlaah an lal an ban ta a thiltih theihna Pathian angin nei ni ta ila tlem tal chu pêk belh hial ka chak ang Hei vang hian hotu rit lo ber niin ka hriat avangin Sailo ho hian an khuate hnêna chhiah an lak chu buh phur khat leh a chanve emaw leh rorêlna tûr in ni fawm in an chênna tur ràp in han sak sak leh ram hnuaia sa kâp ten a dar an pek hi a ni chiuh va hotu dang nên teh ila a lêt sawm tal chuan zângin ka ring Hotu tha tihbo hi thil uiawm tak niin ka ngai a an vela hnam dang leh sawi kâr huat hial khawpa nun chhiatna mi in thah thinte kha anmahni buatsaih leh an hmuh chhuah leh an rêl a ni ngai hek lo M hrât ho mi ramvachal ho pasaltha ho leh huaisen ho hmuh chhuah ramchhuak ho hriat chhuah leh an buat saih kha a ni zawk e Anniho hi kal pawh an kal ve ngai lo va Mi dang thiltih chhiat hi i mawh an phurhtir a a tichhetu nun chhiah in puh a an lalna leh an nihna an hnain hming lam tihbo sak an tuartir ni zawkin ka hriat dan chu a ni Kan nihlawh nana thil engkim chung ah tifeltu hi mi suala chhiar hi thil fel niin ka hre thiam lo ve Hotu fel tak chu sailo lal ho hi niin ka hria an khua leh tuite thil neih man an chawitir ngai hek lo He mite angin hotu rit lo hi hotu dang awm leh theiin ka ring lo ve

Anmahoi avâng h an Square mêl 7,000 hi anmahoi Lusei ṭawngin mi ṭawngtir a, anni hi Pawih ral ang te, hnam dang angin bîruin tlân bo ve sela Pâwih ho râwtin tizâm suh sela, he ram hi Tui kuk leh Takam ram leh Phaipui bial leh Haflong leh Tripura bial thui khâwmtu nei lo, tawng pawh inhre tawn lo ang hi a ni ve ang Sailo vânga kan mihlawh hi tûna i theihna chhuangin ânchhia leh tha lovin rilru pu suh Pathianin a lâ theihnghilh bik lo vang nangmah a hr at che angin a hre ve ang, chu chu ka ngaih dân a ni

British chuan Sailo chu tichhe thei mah sela a ti duh lo va, an lal dânte thil then a ti hniam a thil then a tisang a rorêl tûr ṭhen khat a pe ve a Khawsakna thenkhat ei tur hmuhna thil a khar ping vek duh lo va khaw th ng tui ṭhain a lo awm leh a Chuti chinah chuan sawrkâr leh Sailo khui len tui chuan— 1 Halkha, 2 Thlântlang, 3 Lakher 4 Zahau 5 Tiddim, 6 Vuitê, 7 Thahdo 8 Rêng ram, 9 Takam ram, 10 Arakan ram, 11 Matu thlengin an hip khawm leh thuai a ni Ka ngaih dânin he ram hian malsawmna a dawng êm êm a ni An Lusei ṭawng hi malsawmna dawngtu niin ka hria, thu chiang taka sawi theihna tawng a ni 1 Hla taka inauh nân a tha 2 Titi sawi nân a ṭha 3 Thu hril nan a ṭha

Sailo ṭhuihruaihoten Sailo awm dan tûr an siam dan Sailo ho hian an thuihruai ho

chunga an chhiah lak dan chu thil lang fiah leh mi tin hriat thiam theih a ni

1 Fathang— Buh phur khat (maund 1) theuh a ni 2 Sachhiah— Chu chu ram hnuai sa tihlumtuhovin a dar phawh vei lam hi an pe A vei lam an pekna kher chu malsâwmna tûr lo vei leh thuai tura ngaih vâng a ni, lo thleng leh thuai tur

3 na In sak sak a ni An ngaih dân hma sa ber chu hei hi a ni—Zâwlbûk mipu hovin mi tin kutin sak a ni Lal in chu mi tin tan roi al na tûrin a ni an hman theuh tûr a ni Chu vângin Zâwlbûk anga ngaiin sak sak a ni He thil pathum hi an khua len tui laka an chhiah lak dân chu a ni

Tin hotu tin hi mi lian siamtu an n a Sailo lal chuan a khaw chhung atan mi li n a siam a chûng mi lian a siamtu chu chhiah lak ang ni lovin mi lian an nih avangin lal hnenah inang theuh lêm lovin buh mi dang ho ai khân an pe tam ram hualho chuan chu chu chhiah a ni chuang lo Ram tha laia an duh ang thu neihna an pêk avânga laichin thilpek ang a ni Tin Sailoho khaw chhûng chu tifamkim tuin thil kawng thum mipui vantlang thuin siam leh a ni

1 na Thirdêng— Hriamhrei siamtu an ni Mipu thuin buh chhun khawn an dawng a lal

hnêna pêk chanve, hrai khat, (kawt—kawt khat hi maund 1 a ni,) maund chanve hrai a ni, ti hla hriat a awl ang Tin, thirdêngin ram hnuai sa lo lam thlen theiho hnênah hmuh tur vântlâng thuin a nei, a zâng kûtphah chen phêl leh lam an pe, an silai thil engkim siamtu a nih vang a ni. Lo thlawhna tuthlawh siamtu a nih vânga buh an pe angin Pêm chu vântlâng kuta sak a ni

2 na Puithiam— Dâktor ti ila, hriat a awlsam thei ang Mi dam lo tin thawitu a ni buh an pe ve, mipui thuin Thirdêng hmuh aia tlêm deuh hret a ni, fawng tê deuh khat a ni Thu awm dân hmasa bera ruat dân chu, ram hnuai sa an pe lo, khaw chhûng sa a ei zel chu tâwkah an ngai a ni ang

3 na Tlângau—He mi hi khaw tifamkimtu a ni Puithiam hmuh zât buh an pe ve vântlâng thuin Ramhnuai sa an pe lo khaw chhûngah zû leh sa a ei tam avang a ni ang He mite pathum hi lal thu leh vântlâng thuin hnatlâng tinah an âwl theuh a ni Heng hi thil hlui a ni a, thil hlui ziak khâwmnaah hian ka ziak tel ve a ni Pi pu thil ruat dân thang thar hriat turin

Kum 1887 a British sawrkâr Sailoi ram hming Lushai Hills tia han vuahtu kha Mizohote tunge zuin an hnenah tel hmasa ber?

1 Chawngkhuma Chawngthu hnamin, Khaw chhung Silchar atanga mel 29 atanga a zui

2. Lamsuaka, Mângsêlvunga Râlte hnam-in Mualvûm aṭangin an zui.

3. Thangphunga, Suaka Chawngthu hnam-in Changsil aṭangin an zui.

4. Paliana Hauhnâr hnam leh Liannâwna Hnamte hnamin Tanhril aṭangin an zui, Rahsi hmasa ber Lunglei lamah.

5. Dârmaka Râlte hnam. Dolûla Fênngo hnamin Thibung aṭangin an zui.

6. Lalhuama Sailo hnam Ro'ûra thlahin, Lushai Hills chhûngah a zui ṭan. Hengho hian Rahsi angin an thawk vek.

7. Saluła, Hauhnâr hnamin, British sawr-kâr lo kal, thil awm dân hre thiam hmasa ber:

(1) 'Sawrkâr chu kap mah ula, kâwna chhûm liam in chhûng'n chhûm kir tum u la, chu ang chu a ni ang, a liam a ṭhulh lo vang."

(2) "Zan tam tak leh Bulfai zan 40, 50, [illegible] rinak phurh ngai fû kuanga sum kan zawn kan hmuh theih loh kha, kan hnênah a lo thleng ang, mi han chiam ta a ni," a ti.

8. Dawrkai hmasa ber, Zakaia, Hrahsêl hnam a ni.

9. Leitet hmasa ber, Sânga, Fênngo hnam.

10. Doctor hmasa ber, Laltâwnga, Sailo hnam. Lianlula thlah, 1914-ah.

11 Mizo Clerk hmasa ber Suaka Chawngthu hnam

12 Dahrawk hmasa ber, Suaka, Chawngthu hnam

13 Asst Superintendent hmasa ber, Thangluaia, Chawngthu hnam

14 Head Clerk hmasa ber, Sainghinga Pautu hnam, kum 1930 ah

15 Kristian hmasa ber, Taibawnga

16 Baptisma chang hmasa ber, Khara Ralte hnam

17 Evangelist hmasa berte —

(a) Phaisâma, Hrahsêl hnam
(b) Dokhama Chawngthu
(c) Vânchhûng Chhakchhuak hnam

18 Pastor hmasa ber Chhuahkhama, Khawlhring hnam

19 Mizo Sâp hnêna zirtirtu anga pui hmasa ber, Chawnga, Chawngthu hnam Kum 1899 ah

20 Lehkha ziak thiam hmasa ber— Suaka, Thangphunga Chawngthu hnam ve ve 1892 ah

21 Khua Pathian thu hril hmasakna ber Maubawk, Dokhama Veng hmeichhe veng dawi kai kâwn piah Hriltu English hnam Savidge Sâp, 1891 ah

22 Sailo bawih chhuah hmasa ber tu — Rohlupuii Pawihbawia nupui, kum 1892 ah Ral te tuk luh bawih a khuaa mi a chhuan

23 B A pass hmasa ber Hrawva Khiangte hnam leh Lianhnûna Pachuau hnam

24 Hmei hbe B A pass hmasa ber — Lal sangpuii Hauhnâr hnam

25 M A pass hmasa ber — Khawtin khûma Pachuau hnam

26 Hmeichhe M A pass hmasa ber — Neihpuii Chawhte hnam

27 M Ed pass hmasa ber — Lalziki Sailo, Lianlula thlah

Sailo ram chhûngah hian khaw hmingthang hmasa chu Lian tlang chhuah lampang Chawn tui khua chu ni ber hial âwmin titiin a sawi He khuaah hian titi thenl hat a chhiak nu la ni a kiangah hian khaun kâr kal hirsut deuh na khâm inchherchhhuan sang fet hi a awm Thasiama se no neihna tiin an vuah Lian chu khuaah chuan Thasiama mi dam rei hmingthang, chu awmin an sawi Chu khuaah bawk a Hauruanga leng rei bera hmingthang hi awm nin an sawi Chu khuaah bawk chuan titi dang phûngpui nupa hi tlumhmulah hian inlir fovin dai kawlh fai chinah hmuh theihin inleh mul angin an inchai thin a Khua tiau khua ti ti fovin titiin a sawi

Tın, chu khua chu tel tam kawtchhuahah chuan an khua chu an ngaih varg emaw then rual tha ınthen darh tur vang emaw nula leh tlangvâl ınngaih vâng emaw, mıgui lung chu nasa êm ê nın leng tam an sawı Mı tap an tam avâng n kawtchhuah kawng chı tap hnap n ıal h ı an sawı Heng thı lı thu awih tlak loh anoın ngaih theıh a nı amaher awhchu, chu khua chu a chêngtute hla hıan thıl rırawm lote pawh kha rın awm leh hıal awrnın a chèngtuten hla an phu h He khua hı khaw hausa tak nıın ngaih tuah th hna a awm, chu khaw chhûngah chu ın mı chak tı kın kut thlakın a lang an sum s al awı s kıu Pawh kha lo lang tan taın hlaın mı hıl He Chawngtuı khua hı hla chı hrang chı thınnın an phuah a phuahtute chu chu khua chêngte nı ngeı tura rın awm hıalın hla thuın a sawı Engtınnge nı?

Hrûm sâwm lo lıan ka dang o lo ve
Kan chang sıalın Tıau puı dung a zuı
Kan chang sıalın Tiau puı dung a zuı
Sanghalhrıaman thlang lenkâwl ka khûm

tıın He chanchın hı kan ngaihtuah chuan Chawngtuı khua hı awm reı deuh sela, Suaipuı hmuna Ralte ho chunga thleng ang kha a thleng leh thei a nı Chutıchuan kha khua kha tıtıau turın mı fing emaw khua leh vang emaw a lo lang a nı thei phûngpui lenah mıhrıng an chang a nı thei Tın an teh ta poh va, mı lunglêngten hla chı dangın an phuah leh a engtınnge nı?

Chawngtui kawtchhuah thàrsa n a chil a
A hrûngtu thlang tlai an liam zo ve

tiin (Hrûng, khuahkhirhtu, vêng himtu—)

Chawngtui ka khua kir leh phung loh chu
Khaw takah chhâwl ang kan thim ta e
Chhâwl ang kan thim luah loh chu ngaiin,
Nau ang ka ṭap mi sêl rêng lo u

tiin Hla phuah leh—

Han ṭhlir tla chhaktlang kan sulhnu
Chumchi leng romeiah a kai chiai e

tiin Chu khua chu tiausan ta ngeiin hla phuah danin a hriattir Tin, hla chi dangin urhsûn tak in an phuah leh a engtinnge ni?

Uleuh zai sa thâl kârah a chiar nghian e
Chuti suihlung a len chu Thanghniangi e
Chuti uihlung a len chu Thanghniangi e
Dûr ang len lai Chawng khawpui i ngai emaw?
Ngai ing e ngai ing e ka khua ngai ing
Mim ang pianna Chawng khawpui ka khua ngai ing
Mim ang pianna Chawng khawpui ni ang sa vung
Ka di Haungova ngai hian ṭuan ka rel lo

tiin An pian an mûrna mim ang an pianna ang hmun ropui beiah an ngai a ni An hlate chuan an duhzia tilang turin **ka khua** an ti a

1 Chai hlain an phuah a
2 Hla lunglêngin an phuah a
3 Sa lam zaiin an phuah a ni

Thil kal tawh hnute hi sawtna a awm ta hauh lo ve Amaherawhchu, i pi leh pu lo kal dan kha hriatpui theihna a awm a Nang pawh chûngho te ang chuan hlim leh lâwm taka i chên na hi thawnthuah a la chang vek dawn a

Sailo nu tha ber ka hriat hi a kianga mi Dokûnga Thahdo hnam leh, a chhuahhlawh mula Tlanghanthangi nen an sawi dan hi ka zirik a ni zawk e keiin ka hriat ain felin ka ring Liankhama fapâ Hrângkima nupui Hrângliani, Kai rûma fanu a ni Hrângkima te nupa hi khua ngah tak fo an ni Chhiahhlawhte tam tak nei fo an ni August 1954 thlengin Chhiahhlawh nulahote chu sâwn pawm te, falak pawm te an awm fo kumkhua Rami hnahawk tûra an kal bo hlânin an fateho chu an bual fâi a, ama hnutein a lo hrâi a, an muten an pawm ain an fai a, an th ang hhih a, chu chauh a ni lo a chênpuite dan lo sela a tlaivârpui, mi tupawhin an tenawm avângin an mut khum te, hrikhrah leh pem lungte avângin an tlawh duh loh hunah te tui sain a sil fai a a enkawl zêl a, a chênpuite chuan an hringtunu angin an ngai thleuh Chu chauh a ni lo, sawi zêl ila, Hrangkima chuan nupui dang Chhunzingi Tlau hnam a nei a a ma ta a Khawper Zawlnghâk chu a thuttura Zâwlnghakah chuan lal ina thil nung chêng zawng zawng chu an kal vek a, lal in chu a ruak vek a Tlanghanthangi chuan "Ka pi zawng thil nung chi engmahin an tluk thei lo vang ei leh in leh bârah hian tumah a hmulrit lo, mihring tumahin an ang thei lo vang a ti tlat a ni 30 I 1955-ah Aizawlah a sawi Hmeiche dang chutiangi chu kan lemtûng hian a va châkkhai ve maw u? Hrangkima chuan engtinnge a tih zêl? A hruai leh thuai

29 Lusei tâwng hmanghoten khua an hriat hmasak ber Chhakchhuak ho siam Seipui a ni, Rûn leh Tiau lui kârah